

BOZÓKY ÉVA

Szárnyasoltár

BOZÓKY ÉVA

Szárnyasoltár

Luther Kiadó • Budapest, 2003

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás,
sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való
tárolás a kiadó előzetes engedélyéhez van kötve.

© Bozóky Éva
© Magyarországi Evangélikus Egyház
Luther Kiadója, 2003

ELŐSZÓ

A *Szárnyasoltár* három, a Krisztus utáni korai évtizedeket megidéző kisregénye az 1970-80-as évek fordulóján, politikai szempontból enyhültebb légkörben, a megjelenésnek csupán halvány reményével született. Kiadták őket mégis, egyenként, kis példányszámban, de hamarosan hozzáférhetetlenné váltak.

Velük és bennük a választ kerestem. Bízom, leírva talán könnyebb lesz feleletet találni a gondolataimban szüntelenül fel-felbukkanó kérdésekre. Az elsőre a *Claudia*-történetben reméltem választ lelni: a zsarnokságnak miért kell szükségszerűen üldöznie az Istenbe kapaszkodó embereket? Hogyan győznek végül mégis ezek a halálra szántak? Claudia Pilátus felesége volt, aki Máté evangéliuma szerint (27,19) meg akarta akadályozni a helytartó ítélezését. Titokzatos személye többször is megihlette az írókat, verset az erdélyi Berde Mária írt róla, elbeszélést a német Gertrud von Le Fort. Az én Claudiám a Magyarországon felnőtt és később teológussá lett Teophil Funkot szólította meg, az általa fordított könyv két kiadásban jelent meg Drezdában. Aztán hirtelen meghalt a professzor, a másik két kisregényt már nem fordíthatta le. S né-

hány évvel később a mi kérdéseinktől terhes idő befejezett múlttá lett. Itt és német földön is.

Bár a *Sebastianus* alapkérdése napjainkban talán elevebb, mint megírása idején volt: szabad-e, kell-e megalkudni az elnyomó hatalommal, ha ezzel életet menthetünk, vagy ha az ige-hirdetést csak így biztosíthatjuk? Sebastianus a császári testőrség parancsnokaként a zsarnok palotájában rejtette el az üldözött keresztényeket. Az öreg magyar bíró halálos ágyán vele szembeállítva vitázva tőle vár felmentést, mert helyén maradt, hogy – ugyan igazságtalanul, de – enyhén ítélhessen.

A triptichon harmadik alakja Mária *Magdalena*, a bűnbánó, az ördögös, aki elsőként találkozott a Feltámadottal (Jn 20,11–17). Úgy írtam róla, ahogy elképzelve. Nem a festők módján, nem könnyeket hullató barlangi remeteként, hanem tevékeny apostolként, aki ifjúkorának üldöztetései után fáradhatatlanul követte messterét, s a születő egyház épületének egyik oszlopa lett. Hiszen máig izgat a kérdés: hogyan formálódtak az első közösségek egymástól annyira különböző népek, kultúrák, hagyományok között és fölött? Az egyház születése csoda. Megmagyarázhatatlan, csak figyelni lehet rá. Ez a kötet célja.

2003. november 10-én

Bozóky Éva

Claudia

*És mikor ő a törvénytevő székbe ült,
felesége ezt üzenté neki:
Ne avatkozz ennek az igaz embernek a dolgába,
mert sokat szenvedtem ma álmomban miatta.*
Máté evangéliuma 27,19

I.

– Salve, Petrus, kedves öreg testvérem. Nehezen szokja meg szemem a sötétséget, de fölismerem a köhögésedet. Ahogy a láncaidat emeled, a karikák csörrenéséből is érzem a mozdulatodat, nehézkes, súlyos karod emelését – valaha így húztad a hallal teli hálót. Az talán nehezebb is volt. Öreg halász, csúzos csontjaid már ropognak a teher alatt! És hogy harákolysz, milyen nehezen szeded a levegőt! Fullasztó ez a párás odú. Az én kezem még eléri a falat, csurog a köveken a víz. Didergek én is, nem ismered fel a vacogásomat? Nem, nem láthatjuk egymást, akárhogy erőlködöm, semmit se látok. Ha nem tartogatnának minket látványos halálra, itt hamar elpusztulnánk. Tudod, hogy itt töltötte végnapjait Jugurtha, meg Vercingetorix is? Hallottál róluk? Róma áldozatai. Vezérek és fejedelmek után ti

jöttetek, Trastevere szegényei, bevándorolt idegenek, és mi, patríciusok ivadékai követünk titeket. Meghajtjuk fejünket, és lábatok nyomán megyünk, amerre mutatjátok az utat. A Mamer-tinus börtönből az örökkévalóság felé. Sokszor éreztem már, hogy előttetek, őelőtte olyan volt az ember, mint a sötét erdőben eltévedt gyerek. Aki féltében énekel, és rettegve csapkod minden rezzenő bokor felé. Ő közénk jött, és kivilágosodott az erdő. És most nekünk, akik láttuk őt, ki kell vezetnünk a világot a rengetegből. Az utánunk jövőket is. Nem tehetjük meg másként, mint hogy jelt adunk, gyertek utánunk, köves-sétek a nyomot. Vérünk hullásával jelezzük az utat: figyeljétek a vércsöppöket az úton, fűszá-lon, a bokrok levelén!

– Nem zavarlak a fecsegésemmel, testvérem? Készen vagy az útra? Látod, én nem, még most sem, még le kell győznöm magamban valakit. Segítségem, Petrus, hallgass meg engem! Nem ismersz föl? Még mindig nem? Oly sokan fordultak meg körülöttem, hogy összemosódnak füled-ben a hangok, nem őrizted meg az enyémet. Pe-dig akkor, igen akkor, amikor ott bolyongtunk a város körül, a te városod körül, és sírtunk, ak-kor megfogtad a kezem, és mondtál valamit, amit megőriztem a szívemben. „Kövesd őt, és ne sírj! Vissza kell jönnie.” Ezt mondtad, és én a lábadozóm borultam, te pedig letörölted a köny-nyeimet. Szúrós darócruhád volt, a köntösöd széle, mint a durva kötél, dörzsölte patyolathoz szokott bőrömet. Most is érzem az érintését.

– Fölsimertél, kedves öreg halász? Claudia va-

gyok, igen, Pilátus egykori asszonya. Hiszen nem egyszer találkoztál velem itt, a római testvérek gyülekezetében! Hogy mit tudok a többiekről? Paulus is itt van, egy emelettel följebb. Vele kissé jobban bánnak, úgy hírlik a halála is római polgárhoz lesz méltó. Bocsáss meg, nevetnem kell a mi híres jogrendünkön. Paragrafusbűvölet most, amikor minden összekavarodott! A fenevad tombol, az imperátor-pojáca színházat játszik, a város leégett – mintha a végítélet szele zúgna, és lángpallossal tennének rendet az arra rendelt angyalok. Mégsincs még itt az idők teljessége. Azok az angyalok nem minket kaszabolnának... Az őrjöngő fenevad nem az Úr eszéke, legalábbis nem úgy, hanem, miként mondtam, nekünk kell áldozattá válnunk, hogy mutassuk az utat. Szegény öreg Paulus, a törékeny testével! Mennyi mindent elviselt már, amíg idejutott. Őmiatta örülök következetlen hivatalnokaink jogérzékének, hogy ebben a mostani forgószelelben is tisztelik a provincia római polgárát. Akinek atyái pénzen vették ezt a jogot. Még akkor is, ha mi, akik beleszülettünk, nem számítunk római polgárnak, se matrónának, se semminek. Perpetua és Felicitas a Dirkek között vérzett el, a bika szarvára kötött nők sorában, és ez a sors vár rám is. Hogy félek-e?

– Nem, Petrus, nem a bikától félek, nem a sziklától, melyhez csapkodva csontjaim összetörnek, csupán a félelemtől félek! A félelemtől, amit most nem érzek, de akkor lehet, hogy rám tör, és tudod, itt van önvádam és szégyenem forrása, még mindig nem halt meg bennem a régi ember: a

római matróna irtózik attól, hogy elveszítse méltóságát a halállal szemközt, és nem az Úr alázasztos szolgálóleánya reszket, hogy meglátja-e fényességében őt. Ti mind nyugodtak vagytok, derűsek és szilárdak. Nem mintha az én hitem nem volna az, de más mégis... Ti látjátok őt, ki így, ki úgy, egyiktek amint jár a viharzó vízen, a másik, amint szembejön az emmausi úton. De én nem látom, csak érzem, hogy vezet, ám a segítő kezét sűrű köd borítja. Ha szétoszlik ez a köd, ha meglátom, könnyű lesz a halálom. Ezen az éjszakán el kell jutnom hozzá, szét kell oszlatnom a ködöt.

Ó, tudom, hiábavaló az én szándékom. „Nem azé, aki fut, nem azé, aki törekszik, hanem a könyörülő Istené.” Így írta Paulus barátod és vitatkozó társad. A ti vitáitokban egész hitünk mozgalmassága vibrál. De nem rólatok akarok szólni, egyek lesztek a halálban, a hozzá vivő úton. Most a magam dolgát kell rendeznem, hogy a könyörülő Isten eloszlassa az én szememre hulló sűrű ködöt. Megvallom tehát néked életem titkait, Petrus, lelkem halásza, testvérem.

De mielőtt magamról szólnék, mondd, igaz-e, hogy szökni akartál? Rád ismerek, testvérem. Ezt szerettem benned mindig, hogy olyan gyöngéid voltak, úgy ingadoztál, ahogy mi szoktunk, a kősziklának nem nevezettek. Féltél, s aztán sírtál. Anyám megdorgált volna, ő nem bírta az ilyesmit. Én értelek. Hiszen annyiszor sírtam és félttem magam is.

– Úgy mondják, futottál Rómából. – Ó, tün-

dér városom, de szeretem és utálok egyszerre, érted ezt?! – És ő elébed jött a Via Appián.

– Hová mégy, Uram? – kérdezted, és ő szelíden nézett rád, és felelt:

– Megyek helyetted Rómába, új keresztre, mert te megfutsz! – És te megint sírtál, aztán visszafordultál, és önként jöttél sorsod elébe.

– Te, síró óriás, te, jelképe egész ember mivoltunknak, mennyire szeretlek! Paulust tisztelem, ő más, ő egészében egy darab vassá vált akarat. Ha haragszik, villámokat szór szeme. Ő a megtestesült szándék, picike, madárcsontú ember, legyőzhetetlen, mert önmagát is legyőzte rég. Ha az imperátorral találkozna, térdre kényszerítené a birodalom urát. Persze az nem bolond szembenézni vele, akármilyen eszement egyébként.

– Nem, Paulusnak most sem mernék mondani semmit. Különben sem állhatja a nőket. Bár mondják, egyik-másik idős asszonytestvér elnyerte becsülését, de mégis mindig hallgatást parancsolt ránk. Sosem fért a fejembe, hiszen az Úr szelíd szeretetébe úgy befogadta nemünket, hogy még a feltámadását is Magdalénának jelentette meg először! És a kereszthez is nők kísérték, meg János, igen, de neki angyallelke van. Úgy is mondhatnám, asszonyi lélek, de akkor még te is haragosan ráznád a láncaidat. Látod, milyen furcsa, hogy Paulustól tartok, hozzá mindig félve közeledtem, s alig váltottam vele szót, bár ennivalót sokszor vittem neki, mikor még házi őrizetben volt a Porta Portese mellett. Legszébb albanói lúdajimat hoztam, és aszúra érett

szólót, boraimból is a legrégebbit, de szólni alig mertem hozzá, pedig ő meglátta az embert a pogányban is, és testvérré tette a züllött Róma lányát. Te pedig? Ó, te rövidlátó hazafi, te, a választott nép fia, te úgy irtóztál tőlünk, mint a tűztől, s ha Paulus rá nem kényszerít, az agapén sem étkezel velünk... És mégis testvéremnek tudtalak mindig, s ha megoldottam sarud szíját, hogy a ti szokásaitok szerint megmossam lábadat, mindig éreztem simogató tekintetedben az atyai jóságot, a lélekrokont, és nemcsak azért, mert akkor együtt sírtunk az Antónia-torony tövében.

– Igaz is, a sarud! Elhiszed-e, hogy prófétanő lakik bennem? Ha Vergiliusnak hinni lehet – aligha –, Kasszandra családjából származom. Biztos, hogy nincs így, de akkor is annyi mindent előre láttam már! Most a sarudat látom, nem ezt, amit a láncok nyomnak, vastag kék erekkel borított vén lábodon, hanem a bronzsarut kései szobrodon.

– Ne ne vess, testvérem, mert fulladozni fogsz. Az én torkomat is szorítja már a pára, de még sok a mondanivalóm. De most látom a bronzsarudat, s azt is, hogy ikercsillagok lesztek Paulusszal, összefonódik a fényetek, bármilyen különböző volt is lényetek és gondolkodásotok. A jövő mindig mulatságos, és a kései emberek mindent másképp képzelnek, mint ahogy valójában volt. Titokban örülök, hogy rólam nem képzelnek majd semmit, mert rám senki sem emlékezik majd. Perpetua fenségére igen, Felicitas derűs nyugalma is, de énrám, Claudiára?

Egy elrejtett félmondat valahol talán megemlíti, hogy Claudia sírt és könyörgött azon a péntek reggelen; Claudiát csak a könnyei őrzik, de semmi más, mert Claudia nem volt egyéb, mint egy másodpercre felcsillanó pára az engesztelés szivárványhídján.

Az Úr bocsássa meg nekem, de én az alvilág legsötétebb sarkát kívánom annak a dicső és nemes római polgártársamnak, aki ezt a rémséges Mamertinust építette. Ó, honfitársaim, ésszerűségükre büszke rómaiak! Azt hitték, a birodalom lázadóit sújtják leleményes kegyetlenségük minden találmányával, és nem volt ostoruk, mely végül a saját hátukon ne csattant volna. Nincs család, mely ősei közt ne tartaná számon valamelyik proskripció valamely áldozatát, nincs nép, melynek vérért jobban megcsapolta volna a nemes Róma hódítása, mint a miénket, a sajátját...

Születésem óta gyűlöltem és szerettem Rómát, mint Catullus az ő Lesbiáját, és milyen vad haraggal vágtam Pilátus szemébe mindezt azon a hajnalon, amikor háromszor szólalt meg a kakas. Most is szól, hallod? Róma kakasai köszöntik a reggelt, a halni készülőket s a fenséges Caesar Imperatort, a pojácát, aki még tombol egy darabig, míg meg nem ássa saját sírját ostobaságaival.

– Látod, a gonoszság még mindig itt fészkel bennem, jaj, segíts, hogy ő megszabadítson a gonosztól! Hogy megszűnjek végre Claudia lenni, jövőbe látó és szenvedélyes, hogy nevemet is elveszítsem, és ne legyek más, mint az Úr szol-

gálóleánya, fényének egyetlen halvány sugara. És ne legyek más, csupán szeretet, én, akiben hatalmas lángokkal ég a gyűlölet önmagam ellen is! Nem bántásodra történt, de közös emlékeinkbe tartozik, és nem tudok vallani néked, ha ezt a legfontosabb órát kiejtem emlékezetem hálójának lyukain.

– Amikor te elszaladtál a főpap udvaráról, igen, én akkor viaskodtam Pilátussal. Ti hevesen gyűlöltétek őt, pedig aligha volt rosszabb prokurátor elődeinél, vaskalaposabb csupán. Hivatalnok úgy, ahogy ezt az emberfajta kitenyészette a birodalom; a rendtartás bűvöletében élő. Kölcsönösen idegesítettétek egymást: örültek gyülekezetének látott benneteket, nyugtalan, izgatott, háborodott népnek, ti pedig vérivó szörnyetegnek őt; holott nem volt alaptermészete a vérengzés; ügyiratokat szeretett szerkeszteni, rájuk biggyeszteni az imperátor arcképével ellátott pecsétet; aztán rendben tartani az ügyiratokat, pontosan betű- és nagyságrendben, hogy ki ne lógjon egyetlen tekercs sem a többi közül. Erre volt kényes, a rendre, s az embereket is tekercsnek vélte, egymás mellé sorakoztatni valóknak, maradjanak veszteg, még a lélegzetük se üssön el a másiktól. Ha meg sem rezzennek, nincs baja velük, nem lelte örömét bántásukban. Galliában – úgy hallottam, mert akkor még nem ismertem – sohasem tűzött össze a lakossággal, nem is tartották erőszakosnak. Még becsülték is benne a pontos hivatalnokot, aki szabályszerűen intézte az ügyeket, mindenkor híven az érvényes jogszabályokhoz.

– Ám ti – ne vedd zokon – próbára tettétek az idegeit. Zelotákat sejtett minden bokorban, kíséret nélkül nem ment ki az utcára, és fegyver nélkül a fürdőjébe sem lépett. Nem értett benneteket, mert soha semmilyen szenvedélyt sem értett; nem tudta felfogni, miért gyűlölitek a rendtartó birodalmat, a békeszerzőt, a Pax Romanát, a népeket féken tartó, biztonságos hatalmat, mely némi adók fejében őrködik a világ felett. Fel nem foghatta, miért nem állhatjátok ezt a rendet, miért ragaszkodtok furcsa szokásaitokhoz, egyetlen Istenhez Róma istenei helyett, s ha egyáltalán becsült bennetek valamit, az csupán az élet szigorú szabályozása volt, a Törvény, mely valamiképp visszhangot vert paragrafusokból szőtt lelkében. Bár ez aligha ellensúlyozhatta örökös aggodalmát: félt tőletek. Halálra szánt szabadságharcosaitoktól éppúgy, mint intrikus szadduceusaitoktól, a Róma talpát nyaló és a császári kegyencekkel titkos kapcsolatokat tartó fejedelmektől és főpapoktól. Félt, és félelmei végül is örökös fejjörccsökkel kínozták: nem jó, ha egy teljhatalmú prokurátornak mindig fáj a feje. A fejfájós hivatalnok végül is megvadul, üt-vág maga körül, és addig-addig hívja ki az indulatokat, míg csakugyan lesz oka félnie.

Mint ahogy volt is. Úgy zavarták el végül is hivatalából, ahogy egy használhatatlan rabszolgán adnak túl áron alul, csak menjen a háztól. Lugdunumban halt meg, ha igaz a hír, felvágta ereit, de akkor én már rég nem voltam mellette. Én azután már nem találkoztam vele többé.

Egyébként magam sem voltam más számára,

mint medicina a fejfájás ellen. Sohasem meséltem néked szülőházamról? Az albanói hegyekben nőttem föl, a tintaszínű tó mellett, ahol a magas törzsű pineák tenyésznek, és ciprusok vetnek fekete árnyékot a vízre, de a tél hósapkát húz a hegyormokra és a tűzhely köré gyűjti a családot, mert összebújik mind, aki fázik. Barát-ságos vidék a miénk, a ciprusok, akár a totyacos, ám méltósággal teli vének, sötétzöld tógájában megannyi ismerős; a pineák napernyős, kényes, ifjú lányok – magasságos ég, de olcsó most a szüzek élete Rómában! És mi lehet az én Luciámmal? Szorítják még szívemet a földi gondok abroncsai, de reggelre megpattannak mind. Holnap szabadok leszünk.

Anyám fehér galambokat tenyésztett, úgy szálltak fel a nagy belső udvaron, hogy fehér felhőként borították az eget. Mindent szeretett, ami szép, a virágokat és a költészetet, Vergiliust kivált; mindig volt görög rabszolgája, és néhány fuvolást is hozatott, de nem hagyta rabszolgaságban őket. Apránként felszabadított mindenkit.

Rokonaink bolondnak vélték. Róma legszebb, legelegánsabb asszonyai közé tartozott, férje révén rokonságban a császári házzal – és élete legvirágzóbb éveiben búcsút vesz a várostól, elmegy parasztnak Albanóba. Még igen kicsi lány voltam akkor, semmire sem emlékszem, csak azt tudom, amit elmondtak nekem. Anyám pedig nem tartozott az elbeszélő, csevegő természetűek közé. Nyugodtan és szelíden tette a dolgát, csak a tekintetének fáradtságán látszott, hogy keserű titkokat őriz, néha, önfeledt pilla-

nataiban úgy ömlött el rajta a szomorúság, mint az átlátszó fátyol, hogy aztán hirtelen lerázza magáról, és csak erő, biztonság jelképe legyen. Mint akit márványból formáltak, de sejteni lehetett – akár az igazán jó szobrászok munkáján –, hogy a márványba élő lelket zárt alkotója. Titkait Prótaxagorasztól tudom, a nevelőmtől, aki oly nagy értékű rabszolga volt, hogy anyám ékszereinek felét eladta megvétele végett, pedig nagybátyám rokoni érzülettől indítatva, kedvezményes áron adta át. A nemes Felicius Claudius, pontosabban atyám nagybátyja volt, tudós ember hírében állt, és tekintélyes könyvtárral rendelkezett. A szép tehetségekkel megáldott görög ifjút Athénban neveltette, s miután tudományokkal gazdagon hazatért, rábízta könyvtárát, melyet nem is használt más, csak ők hárman, nagybátyám, atyám és Prótaxagorasz. Úgy éltek ott a tengernyi tekercs között, mint beavattottak, testvérek a tudásban. Felicius mégsem szabadította föl. Anyám pedig, amikor megvette, másnap már megbízta ügyvédjét a formások elintézésével.

– Nem félsz, hogy elhagy? – csóválta a fejét nagybátyám.

De anyám azt felelte: – Nem hagy el. Különböben sem taníthatja gyermekemet rabszolga, mert kell, hogy a tanítvány tisztelje nevelőjét. Csak szabad ember tud mást bevezetni a tudás rejtelmeibe, olyan, akinek gondolatai sem viselnek béklyót, s akinek nem írja elő parancs, hogy mit tanítson. Olyan, aki el is mehet, ha akar.

De Prótaxagorasz nem akart elmenni. Hoz-

zánk tartozott. Ösztönöm súgta csupán, hogy távolról imádta anyámat, ám ennek jelét nem adta soha. Mindez azonban csak azután történt. Azután, hogy Tiberius emberei ledöfték atyámat a hosszú, föld alatti folyosón áthaladtában, a Palatinus alatt. Miért? Ezt Prótaxagorasz sem tudta. Tudós ember volt atyám, nobilissimus Octavius Claudius, s mint ilyen, szerény, tiszta és gyanútlan, amilyen nem élt Rómában a köztársaság megszűnte óta. Nem, talán még régibb időben, Marius és Sulla előtt lehettek ilyenek az ősök, ama régiek, akiknek nem kellett rókákká és kígyókká vedleniük pusztá létük óvása végett. Hiszen igaz, atyám is megszavazott mindent a szenátusban, megszokta már, hogy nem vitázni járnak oda Róma atyái, de pojáca mégsem lett belőle, a színjátszáshoz nem értett, elárulták gondolatait a vonásai, a mozdulatai. Mivel haragította magára Tiberiust? Talán ő is egyike volt azoknak, akik komolyan vették az új császár alszerénységét, és bejelentése után, miszerint ekkora birodalmat egyedül kormányozni nem bír, részfeladatot kér – egyike azoknak, akik megkérdezték: – milyen feladatra vállalkozol tehát? Mert ezek mind eltűntek az élők sorából. A rókaesűek persze tudták, mit vár tőlük Tiberius: Ne szerénykedj Caesar, az egész birodalom vezetésére hívtak el az istenek, mi íme most megbízunk vele! De atyám nem tartozott a rókák közé.

Özvegységre jutván anyám Albanóba költözött, és oly csendben, rejtőzve élt, hogy sokáig egyik Caesarnak sem jutott eszébe létezése. Nem kellett együtt üvölnie a sakálokkal, de ennek

a teljes remeteség volt az ára. Rabszolgáit aztán sorra fölszabadította, bérbe adta nekik parcellákra felosztott földjét, hiába sopánkodtak rokonaink, hogy Marcellina beleőrült bánatába, és koldussorba taszítja Claudiát; nem így történt, senki nem hagyott el bennünket, és gazdaságunk virágzott. Én pedig ott nőttem föl a galambok és a rózsák között, a gyermekkor emléke eperízú a számban, lehunyt szempilláim mögött fényben úszik a sötétkék tó, és bókolnak a pineák, hajlonganak a ciprusok, amikor éles szelekkel jön az ősz a hegyeken túlról, hogy a deres hajnalokon korai fagyok csipkedjék dacos rózsáinkat, a kétségbeesetten, csak azért is, holtig nyílni szándékozók.

– Ó, Petrus, testvérem, akkor szerettem meg hazádat, amikor megláttam a Genezáret tavát. Otthonomnak éreztem Galileát, hazaérkeztem tehát. Pedig az nem olyan kék, nem olyan kemény körvonalú és határozott színekben tündöklő, nem, a ti tavatok világos, fénysátorokat vet föléje a nap, a sok sugár meghatározatlan színekre bomlik és káprázatok játszanak azzal, aki nézi. Szerettem a ti tavatokat. Ha rajtam állt volna, letelepszem valamelyik kis halászfaluban, és bárányokat nevelek. Ha rajtam állt volna! Hiszen akkor hozzátok csatlakoztam volna. Mentem volna utána, mint a ti asszonyaitok, szolgálván néki, megkértem volna azt a bársonyos tekintetű asszonyt, az ő anyját, igen, hogy takargasson be a köntöse csücskével, az én anyám, Marcellina messze van, és én fázom, vegyen maga mellé... De nem voltam szabad. Anyám szol-

gálói rabszolgakorukban is több szabadságot élveztek, mint én a prokurátor hitveseként.

– Emlékszel, mikor ő meggyógyított egy vak embert? Talán Bartimeusnak hívták... Göcsörtös botja volt, ma is látom, ahogy odavánszorgott hozzá.

– „Jézus, Dávid Fia, könyörülj rajtam!” – Akkor többen rászóltak, hogy hallgasson, de Jézus megkérdezte tőle: – „Mit kívánsz, mit tegyek veled?” Az így szólt: – „Uram, hogy lássak.” Jézus ezt mondta neki: – „Láss! Hited megtartott.” – Hogy ujjongott az a tépett ruhájú ember, hogy örvendezett az Isten szent napjának! Én csak őt láttam, a Mestert, aki jött könnyed lépteivel, mindent átölelő aranyfényű tekintetével, és úgy éreztem, az én szememet illették ujjai. Akkor azt hittem, hogy ő nem lát engem, most már tudom, hogy látott. Engem is látott. Nekem is mondta: „Jöjj, és kövess engem!” – De mennyi időnek kellett eltelnie, míg meghallottam az akkor ki-mondott szót!

Pilátus mindig megdorgált, ha útjaimról visszatértem: – Asszonyom, természetesen jogodban áll az országot, ahol kiküldetésünket töltjük, beutazni és tanulmányozni. Illő kísérettel oda mész, ahová akarsz. De Khrüszotémisszel kettesben lovon csavarogni, ez méltatlan a helytartó hitveséhez. Még inkább, hogy odaszegődjék egy hitető vándorpróféta porlepett kíséretéhez, és heteken át rója az utat vele! Elmeháborodottnak fognak tartani Rómában, ha a rólunk küldött titkos jelentésekben olvassák. Mert ne hidd, carissima, hogy nem megy jelentés. Telj-

hatalmat kaptam, de nem teljes bizalmat, tudhatod, ilyen nem létezik nálunk. Római vagy Claudia! Neked magyarázom, hogy mindenkit figyelnek? És itt olyan könnyű a dolguk! Ennyi áruló egy rakáson kevés provinciában akad! An-nás, Kajafás meg a királyuk: csupa titkos kém. Gyűlölik Rómát, gyűlölnék engem, de a császári kegyencek talpát nyalják, és áskálódnak; ostobák, azt hiszik, hogy jobb jön utánam. Az ördög látott ilyet, kellett nekem ennek az emberekől épült Vezúvnak a tetejére ülnöm! És arra nem gondolsz, Claudia, hogy ha a prófétád kísérete észrevesz, téged gondolnak megfigyelőnek? A római hatóság kémjének?

Ez az érv hatott. Hiszen akkor még nem gondoltam, hogy Jézus mindent tud, hogy aranybar-na szeme a szívekbe lát. Elborzadtam a lehetőség-től is, hogy hatósági spionnak nézhet. Nem mertem már követni, sem pedig a tóvidéken szá-guldozni, pedig hogy fájt a szívem emiatt... Csak Khrüszotémiszt küldtem, lefátyolozva, gyalog, egyedül, ha a közelben járatok.

– Úgy ám, Khrüszotémisz. Nem tudod, hogy mi sorsra jutott? Úgy lehet, itt van ő is valahol. De jó is lenne magam mellett tudni. Az is lehet, hogy megmenekült ezúttal, mert Luciánál volt éppen, mikor a pretoriánusok értem jöttek. „Megmenekült” – így mondom, látod, milyen ostoba vagyok. Mi menekültünk meg, mi leszünk szabadok, előttünk nyílnak meg a fényes ajtók, min-ket vár a káprázatos végtelen. Ők pedig tipor-ják tovább a lét poros útjait, és hordozzák a mázsás terheket. Köszönöm, testvérem. Hogy

tettet szabaddá a kezed? Erős vagy még mindig, vén halász. Köszönöm ezt az áldó mozdulatot, fejemre boruló ujjaidat! Már nem szorít úgy a szűklégű tér, és nem nyomnak a kőből vert falak. – Khrüszotémisz, tudod talán, rég nem a szolgálóm, testvérem és barátnőm. Tejtestvérem egyébként. Anyja, anyám felszabadított rabnője, születésekor halt meg. Az árvát anyám szoptatta, és együtt nevelte velem. Mint az ikrek, úgy nőttünk. Nem létezhattünk egymás nélkül. Khrüszotémisz szelíd volt és jó, minden szeszélyemet bölcsen tűrte. Együtt tanultunk Prótaxagorasznál, mennyit segített nekem! Éles esze fürgébb volt az enyémnél, a görög is könnyebben ment neki, anyja Hellaszból származott. Különös, hogy milyen gyorsan tanulta sosem hallott anyanyelvét.

Természetesnek találta, hogy velem jön, amikor férjhez mentem. Dönthetett volna másképp is, szabadnak született, kérői is akadtak. Ám meg sem fordult a fejében, hogy elmaradjon tőlem. Szegénykém, szegény Khrüszotémisz! Mi lesz veled? Megvigasztalják-e a testvérek? Marcellina elment, Prótaxagorasz elment, Lucia ki tudja, hol, a két fiú túl a tengeren, Kis-Ázsiában... Igazad van, Petrus, a Mester veled maradt. Az ő szeretetében egyek vagyunk, holtak, élők és távollevők.

– Azt kérdezted, miért és hogyan lettem Pilátus hitvese? A prokurátor villát bérelt Albanóban, szabadságát töltötte ott. Illő volt, hogy meglátogasson bennünket, s a rövid tisztelgés után egészen odaszokott hozzánk. Házunk nyitott lé-

vén sokan megfordultak nálunk, olyanok is, akik Albanóban pihenték ki fáradalmaikat, az álmot jósló csillagok alatt, s olyanok, akik erre utaztak át, vagy éppen kedvünkért hagyták oda néhány napra a várost. Mi soha sem mentünk Rómába, Marcellina nem mondta, miért, de én tudtam, hogy örökre megundorodott a várostól, melyben nemzetsége századok óta élt; Claudius is hiába hívta unokaöccse özvegyét, anyám méltósággal, bár illő tisztelettel utasította el az imperátor kegyes figyelmét, özvegyi állapotára, meggyöngült egészségére hivatkozott, s arra, hogy nyugalomra, tiszta levegőre van szüksége, egy szóval Rómába nem tette be a lábát. Prótaxagorasz pedig vérben fürdőző szajhának, skarlátköpenybe burkolt, alabástromtestű szörnyetegnek nevezte a várost; gondolhatod, félelemmel elegy kíváncsiság gyötört, vágy és rettegés, az igen és a nem kettőssége zárt be.

Vendégeink szerették otthonunkat. Felicius, gyermeke nem lévén, halála előtt nekünk adományozta könyvtárát, úgy érezte, Prótaxagorasznak tartozik ezzel, Marcellinának pedig így juttatta vissza a bölcs görög vételárát (amin ő természetesen drága tekercseket vett), örvendett is az öreg, hogy annak idején Felicius nem szabadította föl, most kevesebb könyve lett volna; ily módon a tudomány szigetén éltünk, egy szellemes és nyughatatlan érdeklődésű tudós társaságában; a peristylumban, az aquarium körül okos emberek cserélték eszméiket, miközben a tűzhelyen izzottak a fahasábok, ha hűvösödött. Marcellina a melegre húzódott kis rokkájával, mi

pedig Khrüszotémisszel kerekre nyílt szemmel hallgattuk a felnőttek szavait, s magunkban hálat adtunk a Laroknak, hogy nem kell a szörnyű városban élnünk, ahol Augustus halála óta minden csupa borzalom, de az volt Augustus előtt is, és aki ott él, ármányok csapdái között botladozva járja élete útját.

Háziszőttes lepleinkben, virágkoszorúval fejünkön bort és narancsot hordtunk körül, nyájas pillantások simogattak bennünket, és boldogok voltunk, bár a félelemtől sohasem mentesek.

Ide csöppent be a prokurátor. Nyár volt. A tő fölött mézédéses illatokat lebegtetett a könnyű szél. Kis vitorlásunk készen állt a parton. Miután néhány estén át hosszabb eszmecszerét folytattak a jó öreg Proxival – mi így becéztük tanítónkat – az igazság és a hamisság definíciójáról, s arról, hogy az igazság annyiféle, ahány oldalról nézzük, akár a táj arca vagy a felhők formája, és hogy minden embernek van szubjektív igazsága, amely az objektív igazság lehetőségét kizárja – kissé álmosan hallgattuk –, hozzám fordult a prokurátor, s megkért, vinném el másnap csónakomon a tóra. Mintha villám futott volna át rajtam. E percben vettem észre valamit: hogy az idegen férfi, és hogy felfigyelt rám. Eddig csak Proxi vitapartnerének néztem. Bort nem ivott – orvosa fejfájásai miatt tiltotta –, de úgy másként tetszetős férfiú volt, méltóságteljes és előkelő – és felnőtt, az élet delén. Szavai szerint özvegyi állapotban, felesége évekkal előbb halt meg, fiáról is beszélt, aki akkor Lugdunumban, a galliai helytartóság fiatal tisztviselőjeként

működött. Magányosnak és szomorúnak látszott, világfinak mégis, aki egy távoli, eseményekkel zsongó élet üzenetét hozta, és abban a pillanatban, amint csónakázó szándékát bejelentette, forogni kezdett velem a peristylum. A levegő vibrált és szikrázott. Az albanói kislány egyetlen pillanat alatt felserdült, s ráébredt, hogy nő, akinek hatalma van a férfiak felett.

Este nyugovóra térvén megkértem Khrüszotémiszt, ne jöjjön velem másnap. A holdfényben láttam, hogy elfelhősödik a szeme. Nem felelt, fejére húzta a könnyű takarót, de tudtam, hogy nem alszik. Reggel sem mondott többet, csak annyit: – Claudia, te a jövőbe látsz. Ne takard el magad elől, amit látnod adatik. – Azzal kis kapát vetett a vállára, és sietett a veteményesbe.

Jövőbe látok, azám! – örvendeztem, s már tudtam, ezzel fogom a vendéget szédíteni. Ijesztgetni akár... Futottam a part felé, oly vidáman, hogy lábam alatt meg sem hajlottak a harmatos fűszálak. Könnyű kézzel oldottam el a csónakot, felhúztam a vitorlát, bekészítettem az evezőt is, hátha elül a szél, s amint lábam a csónakba tettem, megláttam vendégünket. A ciprusok közül lépett ki, hófehér tógája villogott a zöld háttérben, impozáns figura volt – ki sejtette volna benne a gyáva kistisztviselőt? Elszakadván hétköznapjaitól olyannak látszott, amilyen lenni vágyott. Fenségesnek, mint egy uralkodó. Nem mint a Caesar-pojácák, hanem amilyen egykor az ifjú Augustus lehetett. Vagy inkább Aeneas, mikor Dido máglyára lépett miatta. Proxi jóvoltából Vergiliuson nevelkedtem, hősöket láttam

minden bokorban. Igazival úgysem találkoztam, római vendégeink rég pocakot eresztettek.

– Nem haragszol, hogy emlékeimmel a tó párás leheletét hozom fullasztó börtönünkbe? De ahogy visszagondolok, megtelik napsugárral minden. És a ciprusok kövér árnyaival... Belépett a csónakba, vitorlánkba jóságos idegenvezetőként kapott bele a szél, a vibráló levegő és a belső izgalom megoldotta a nyelvem, és én, Priamosz késő ivadéka, úgy fecsegetem, mint a falubeli vén jósnő, egy távoli tájról, ahol minden meseszerű, harsonákról, melyek a birodalom küldöttét üdvözlik, pálmaágakról és virágokról, hatágú gyertyatartókban imbolygó fényekről – honnan vettem mindezt? Meg nem foghatom. A hajó repült velünk. Az idegen pedig átült mellém a padkára. – Jó téged hallgatni, mesemondó Claudia. Ha mindig a te szavad ringatna álomba, sohasem fájna többé a fejem. Dehogyan fogtam én gyanút, hogy csupán orvosságnak kellek, akár a herbattea. Izzott a levegő, szédültem, remegtem, és két forró kéz átfogta a derekam. Sohasem éreztem még ehhez hasonlót. A szél vitte a hajót, az idegen az ölébe emelt, ég és víz között lebegtetett, mintha lángok csaptak volna össze felettem, bennem, minden porcikám égett, és szálltunk, szálltunk olyan magasan, hogy a felhőket leszedgethettem volna az égről. Fehér virágokból font koszorút hordtam a fejemen, láttam, amint a szirmok egyenként hullanak a tóba és úsznak el a fodros habokon.

Meddig tartott a varázs? Amíg el nem hagytuk Albanót. Az úton a fogadóknak még elkísért

az albanói szél, még anyám galambjai is követek. De Jeruzsálemben már óhatatlanul jött az ébredés. A fejfájásoktól és félelmektől gyötört prokurátor más ember volt, mint az előkelő vendég, aki kilépett a ciprusok közül. Talán én sem voltam már ugyanaz, mint otthon. Éreztem csalódottságát, s elismertem igazát. Világunkból kiszakítva nem vagyunk azonosak önmagunkkal. De hol volt az ő világa? Miből szakadt ki? Mert akinek én odahaza láttam, az sem ő volt, nem, nem ő volt. De talán egészen más ember lehetett volna, ha nem helytartó. Ha nem képviseli egy olyan nép nyakán Róma rendjét, amelyet gyűlölt, s amely gyűlölte ezt a rendet. Itt ez a rend a hivatal volt, ügyintéző aprólékosság, fegyelmező ítélkezés, csattogó korbácsok, elfogott zeloták; durva, rekedt hangú légionáriusok, súlyos léptek a márványlépcsőkön, melyekről ijedt rabszolgák mosták fel a vérnyomokat, olykor – jaj, hogy bújtam Khrüszotémisz karjaiba, hogy sírtunk ketten, és menekültünk, csak ki innen, akárhová!

Akkor szoktunk rá a lovas túrákra, és úgy jutottunk el a tóhoz. Gyógyír volt az a táj, új otthon, maga a puszta természet; egy darab haza, a könnyelműen elhagyott helyett. És ott, a tó partján jött az aranybarna szemű ifjú, sokaság követte, mert amiről beszélt, azt senki sem halotta még. „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!” Igen, a szeretet, a teremtő Atya gyermekeinek testvérisége: ki beszélt volna erről őelőtte? A világ tele volt harccal, háborúval, leigázott népekkel, foglyul ejtett rabszolgákkal; hatalmi versengéssel, gyilokkal, méreggel, törtetéssel, rá-

galommal; ember embernek farkasa, ellenség mindenütt; és itt, ebben a forrongó, a szabadságvágy lázrohamaiban vonagló provinciában egy fiatal próféta a szeretetről beszél, a felebarátról, sőt az ellenség szeretetéről: „aki téged kővel dob meg, dobd vissza kenyérrel, s ha megütik a jobb arcodat, tartsd oda a balt is”, és hogy „boldogok a tiszta szívűek... és boldogok, akiket az igazságért üldöznek...” Mi az igazság? – kérdezte Pilátus az albanói estéken. „Én vagyok az út, az igazság és az élet” – igen, igen, ő! Éreztem, hogy ő, csakis ő az igazság, őt kell követnem, nem bódultan, ahogy Pilátust követtem, hanem tiszta szívvel és fejjel; nem dédelgetést várva, hanem messziről, ismeretlenül és névtelenül; nem gyönyörűségekre számítva, hanem áldozatos lélekkel. Szomjas föld issza be omlasztó szárazságában úgy a nyári esőt, ahogy én ittam az ő szavait. Éltem, mert láthattam, és boldog voltam, hogy távolból követhettem. Tudtam, hogy miatta kellett Albanóból idejönnöm, miatta kellett elhallgatnom a bennem tiltakozó, figyelmeztető hangot.

Aztán már nem követhettem. Csak Khrisztémiszt küldtem titokban utána, s a lefüggönyözött szobákban az ő ajkáról lestem a szabadító szavakat.

Olyan szelíd volt a mi Mesterünk! Olyan fegyvertelen és békés. Mégis odakerült zelóta módjára Pilátus ítélszéke elé. Akkor, amikor Jeruzsálembé jött, újra láttam, hallottam és boldog voltam. Néhány nap – az is telve remegéssel, aggodalommal, balsejtelemmel. Aztán megtörtént: elfogták. Én, a római, az ármánynak áldo-

zatul esett Octavius Claudius leánya ne tudtam volna, hogy készülnek az ilyen perek? Hiszen itt az intrika, a rágalom még egyszerűbb, átlátszóbb köntöst hordott, mint nálunk, Rómában, ahol agyafúrtabban, áttételesebben bonyolódtak az elveszejtő szándékok útjai. Pilátus ne látott volna át a szitán? Még nálam is jobban. Ezért reméltem, hogy tudok rá hatni, hogy szót értek vele. Bár rég messze tűnt az az albanói hajnal, rég eltávolodtunk egymástól, mindketten csalódunk, és tiszteletben tartottuk egymás csalódását; nem beszéltünk róla, kerültük az alkalmát is az őszinte beszélgetésnek; én mégis az átriumba siettem azon az éjszakán. Túlságosan izgatott voltam, emlékezetem csak töredékeit őrizi feldúlt szavaimnak, remegő, riadt könnyörgésemből percek alatt heves vita bontakozott ki, melyben a kérést a támadás váltotta fel.

– Meg akarod ölni az Istent?

– Melyiket, mondd?! Mivel bizonyítod, hogy ez a vándorpróféta valamelyik isten megtestesülése? Különben az istenek halhatatlanok. Nem lehet őket megölni. Amennyiben hiszünk bennük. Téged is megbabonáztak a keleti kultuszok?

– Én úgy érzem, Isten kell legyen. De ha csak ember volna is: ártatlan.

– Claudia carissima, nevelésedet teljesen tönkretette tiszteletre méltó anyád, a galambszívű matróna. És persze Prótaxagorasz, aki teletömte fejedet a görög eszmékkal, amelyek igen szépen hangzanak az árnyas ligetekben sétáló filozófusok ajkán társalgási témaként, ám roppant károsak egy római helytartó feleségének fejében.

Gondold csak meg, hány nemes római halt meg ártatlanul Marius óta! A diktatúrák alatt, a polgárháborúk idején, a proskripciók során! Te tudhatod a legjobban, te a Claudiusok leánya, menynyire nem kímélte maga a fenséges Tiberius sem a római vért, és éppen a legkiválóbbakét nem; elég kissé kimagaslani a többiek közül, hogy megérkezzék az érvágás parancsa, a tör vagy a méreg. Csak a megboldogult isteni Augustus mérsékelte néhány évtizedre a vérontást, de maga is bőven élt vele uralma elején. Bővebben, mintsem – megítélésem szerint – szükséges lett volna. Mert valamennyi vérnek folyni kell: a birodalom építőköveit vér tapasztja össze. De ennyi? Egész légióra való nemes római – ártatlanul? És te egy hisztérikus nép vándorprófétája miatt siránkozol?

– Értsd meg, Pilátus – értsd meg, merőben újat hirdet ez a próféta! Amióta világ a világ, mindig csak gyilkos és halál, és mindig ugyanaz! Akárhogy szerveződnek is az emberek, a barbár törzsek és a gazdag népek, és a mi dicső Rómánkban a patríciusok, a lovagok, a szenátorok, a plebejusok, a rabszolgák, és ezeken belül a csoportok, mind-mind egymásra fenekednek, s ha képesek rá, hekatombát raknak egymás tetemeiből! És ez a próféta véget vet ennek a szörnyű öldöklés-körforgásnak, hirdetvén, hogy szeressük egymást, mert van egy Isten, és ez a szeretet Istene, aki gyermekeinek tekint bennünket. Testvérek vagyunk...

– Ez utóbbival meggyőzől, hogy mégiscsak el kell ítélnem, bár magam is vonakodom tőle. Sze-

ressük egymást? Boruljak ez izgékony népség nyakába? Vagy zárjam szívembe a császári kegyenceket, kik csak addig nem törnek életemre, míg nem kerülök szemük elé? Ó, drága gyermekem, próbáld ki ezt az általános szeretetlázat, eredj, és lesd meg az úton az első zelótát, meglátod, miként bizonyítja néked szeretetét, hogy aztán kését mártsa szívedbe!

– Életemet elveheti, de mit árthat nékem, ha szeretet lakozik bennem?

– Birka! Birka vagy, asszonyom, mindazokkal együtt, akiket elámít az ő romlásba döntő beszéde! Mint a vágóhídra a fejbekólintott marha, úgy mehettek majd az emberek közé! El kell ítélnem, mert öngyilkosságba viszi megbódult követőit!

– Ne tedd, Pilátus! Hátha azután mind többen és többen követik a példáját, míg csak meg nem szelídül az ember, és rá nem jön, hogy a Pax Romana, a béke birodalma önnön szívében veszi kezdetét!

– Elég volt, úrnőm! Római hölgyet véltem hitvesemül fogadni, s úgy látom, tévedésből egy albanói libát tettek gyaloghintómba. Az államügyek énrám tartoznak, s ha tanácskozni akarnék felőlük, mint ahogy ez nem áll szándékomban, nem asszonyokkal tenném.

– Ne ítéld, Pilátus! Hivatalnok vagy, tiszteld a jogrendet, amelyet képviselsz, akkor is, ha véres császáraid felrúgják az ősi törvényeket. Az igazságot tartozol védeni...

– Mi az igazság? Hogy ez a jámbor és szelíd hitető nem zelóta? Jól tudom. De hogy nem hatástalan, azt is látom. Megbabonázza a népet,

hogy utána mások harcba vigyék. Nem bűnös abban, amivel vádolják, de nem lesz-e bűnös azal, amire felhasználják? Ártatlan volt-e hazánk annyi nagy fia? Bizonytal abban, amiért halniok kellett, de ki tudja, mi más terhelte lelküket? Ki tudja, mi az igazság? Az én igazságom Róma rendje, és lesújtok mindenkire, aki zavart okoz! Az én igazságom a birodalom! Mit számít nekem egy ember vagy akár száz vagy ezerannyi?

– A félelem súgja szavaidat. Félsz a néptől, mely föléd rendeltté, és félsz a kigyóesű talpnyalóktól, kik engedelmeddel kormányozzák. Rettegsz az arannyal borított főpaptól, mert hátad mögött megtalálja az utat a császári udvarhoz, és kikövezi pénzzel ledöfésed végett. Gyáva gyilkos leszel, ha ítélsz! Hol van már a félni és hazudni büszke római, aki szégyellné a rezzenést is e rókáktól, kik saját népüket is hajlandók elveszejteni?

– Unom sértéseidet hallgatni, Claudia. Térj nyugovóra!

– Ne még, Pilátus, állj meg egy szóra! Szibillát véltél kapni bennem, házi jövendőlot, ezért választottál a trójai Priamosz leszármazottai közül feleséget. Pilátus, ne szennyezd be fehér tógádat, örökre ott marad a folt, nevedet e gyilkosság bélyegével az idők végezetéig őrszi az emlékezet, és átkozott leszel, míg ember él a földön! Hallgass meg, Pilátus, hallgass meg, ne ítélj; ne adj szabad kezet nekik, mert te vagy a tettes, ha meg nem akadályozod a bűnt, te vagy a tettes, te vagy a gyilkos, te vagy, te vagy...

*

Átkozódtam és térdre estem, vitatkoztam és könnyörögtem, asszonyibb asszony nem így tette volna. Kleopátra bizonyly nem. Ő csókkal szédítette volna engedelmes eszközzé a férfit, akinek döntését befolyásolni szándékában – és hatalmában – állt. De én női varázsomban akkor sem bíztam volna, ha ezt a színjátékot végig tudom játszani. Nem tudtam, nem volt képességem hozzá. Ehelyett kevertem az észérveket egy kisgyermek kétségbeesett könnyörgésével. Eredménytelenül. Térdeltem a rózsaszín márványpadlaton, átfogtam lábát, hajam sarujára omlott; ő egyre izgatottabb lett, mintha béklyóból akarna szabadulni, erőszakosan rántott egyet térdén, s a lendülettől – nem hiszem, hogy rúgni akart volna, római nevelést kapott – saruja erővel ütődött mellemnek, én pedig a váratlan lökéstől a lépcsőnek zuhantam, annak élébe vertem fejemet. A világ elsötétedett körülöttem, és elvesztettem eszméletemet.

– Szólj, hogy fogjam rövidebbre, ha úgy érzed, fecsegéssé válik. Bizonyára szeretnél még elmélyülni imáidban, rövid már a földi út, ami még hátra van nekünk. Mégis jó lenne, ha mindent tudnál rólam. Ha megnyugtatónál, hogy mindazzal együtt, amit tudsz, és mindannak ellenére, képes vagy szeretni engem, akkor könnyebb elhinnem, hogy ő is szeret, hiszen a bűnösökért jött a földre, s befogad engem is az ő dicsőségébe. Holnap vagy már ma? Nem látom a hold állását, semmit sem látok, csak érzem, hogy mellettem vagy, öreg halász. Mindig is szerettelek, talán azért vonzódtam annyira hozzád, mert va-

lahogy Proxira emlékeztettél. Proxi is vár már odaát, miközben törődött teste ott pihen az albanói kriptában, ide-oda ingatja sírboltja felett a fákat a hegyekről alászálló szél. Tudom, hogy halottaink Jézusnál vannak, és hogy e földi testhez immár nincs közük, levetették, mint elhasznált ruhát, fel nem foghatom mégis, miért érzem jelenvalóbbnak őket a sír körül? Mintha oda szállnának a velem való találkozás végett, mert ott erősebben törekszik hozzájuk gondolatom, és ők tudják ezt? Hányszor ültem ott Marcellina és Proxi szarkofágja mellett hallgatva a tó vízének zúgását és magamon érezve figyelő tekintetüket! Hát egymásra talált végre ez a két drága, összetartozó és egymásnak rendelt ember, akik úgy éltek évtizedeken át egymás mellett, hogy összetartozásuk legkisebb jelét sem adták, és mégis láthatatlan kötelékek fonták egységbe őket!

De sokszor megcsodáltam anyám rendíthetetlen nyugalmát, minden mozdulatában egyensúly volt és mérték, belülről fakadó titkos derű, mely a mosolyig sem jut el, nemhogy a nevetésig, és mégis gyöngyházás fénnel ragyog, mint a vékony felhőrétegen átsugárzó nap, amelynek érezzük hevét, bár a felhőt sehol sem szakítja meg a szél. Serenitas – így mondják ezt a mi nyelvünkön, így hívják ezt a magatartást, ne haragudj, görögül nem tudom. (Proxi mondta is gyakran: mea filia Claudia, belőled lehetne valami, édes gyermekem, csak ne volnál olyan fuzsitus! Oly szépen fordítod a hellén auctorokat, ám egyszerre csak gondolsz valamit, s aztán összezagyválsz

mindent. Mikor fogod végre megérteni az ablativus absolutus görög megfelelőjét, carissima, mikor ez mégiscsak elemi dolog...)

Igen, anyám tett-vett és irányított, hang nélkül, csöndesen és szelíden, késő öregkoráig maga hajtotta kétkerekű kis kocsiját, mindenütt ott volt, mindenre figyelt, fáradhatatlanul, és én tűnődve lestem ezt a márványba faragott csöndet, vajon mit rejteget? Éreztem mögötte a titkot, ebben a derűben a mindent maga mögött hagyó fegyelmezett felejtést. Ez az asszony sírni is tudott valamikor, sikoltani és megdermedni az iszonyattól; és még előbb szívből nevetni. Proxítól tudom, hogy papiruszvirágnak becézték, amikor reggelente megjelent Felicius bátyám könyvtárában, szenvedéllyel hajolt a tekercsek fölé, ámbraillatú kezének érintésétől különös aromát kaptak az írások, melyeket ezután előszeretettel vett kézbe bizonyos Octavius Claudius, hogy utóbb, apró levélkékkel megtűzdelve tegye őket helyükre, és másnap szívdobogva lesse, talál-e választ bennük? Proxi szerint az ámbraillatú tekercs sokkal olvashatóbb, ingerli a szellem kíváncsi buzgalmát, s ezért Felicius úr, megtréfálni akarván öccsét, illatszerekkel szóratta tele polcait...

Miért mondom el néked mindezt? Talán azért, mert hozzátartozik, hogy én Claudia lettem, s hogy minden így alakult, ahogy történnie kellett. Marcellina pedig maga mögött hagyott mindent, a szikrázó szellemű lányt, a könnyeiben fuldokló asszonyt, önmagát, a cselszövésekbe merült Rómát, hogy Albanóban úgy éljen, mint a termé-

szet része, mint a növények és a bárányok, örülvén a tavaszi napnak, a nyár fényeinek, az ős rozsdaszínű pompájának, elpihenjen a téli zimankó zsongító csendjében s a természet időtlen körforgásában, oltson, metsszen, ültessen, szüreteljen, mert ebben a létformában lelte föl a békét. Nem tudott vagy nem akart odafigyelni Proxi rajongó tekintetére? Nem tudom. Proxi szabad ember volt, tekintélyes tudós, sokan keresték föl levélben, de személyesen is tanácskérés végett, mert senki sem igazodott el az irodalomban úgy, mint ő, és senki sem tudta oly gyorsan és pontosan megmondani, mit, hol, melyik auctornál kell keresni, ha valaki bizonyos téma kutatására adta a fejét. És Proxi mégis a rabszolgánk volt szívének kötelékei jogán, rabunkká tette őt a szeretet, amellyel rajtunk csüngött, éberen figyelve vágyainkat, leste az örömszerzés alkalmait. Keskeny arcán előmlött az elégedettség, szürke szemében kigyúltak a vidámság fényei, ha elérte célját. A kert kőasztalára, ahol reggelizni szoktunk, ő készített virágot, s ha sikerült korai epret vagy szőlőt lelnie, miről a gondos gazdasszony sem tudott, boldogan köszörülte torkát látván úrnője tekintetében a felvillanó fényt. Ez volt a legtöbb, ennél többet ő sem tudott, legváltozatosabb ötleteivel sem hozhatta vissza a mosolyt a matróna arcára, aki maga mögött hagyta önmagát.

Amikor Pilátussal útra keltem, egyedül Proxi sírt, ősz szakállára hullottak könnyei, és gyorsan megölelt, majd visszafordult a vestibulum oszlopai közé, anyám mellé, és sokáig intege-

tett tógája szélével. Anyám nem intett, csak állt, mint egy chariatida, mintha vállán tartaná a házat, mint aki nem tud veszíteni többé, mert már túl van minden veszteségen.

– Legalább Khrüszotémiszt hagyta volna meg nekem! – írta utóbb Baiaéba, és abból a levélből döbbsentem rá, hogy sebezhető volt, és még képes a szenvedésre, és hogy én csupán az önfegyelem páncélját tévesztettem össze az érzéketlenséggel. E felismerés arra készítetett, hogy Khrüszotémiszt nyomban hazaküldjem néhány hétre, bár hiányában valóságos légszomj gyötört. Nélküle olyan magány szakadt rám, mintha most, e börtön fenekén te nem volnál itt, Petrus, vagy még nagyobb, mert most már érzem és tudom, hogy ő velem van, de akkor még ez az együttlét távolról sem volt tisztázott számomra.

Akkor Baiaében egyedül voltam. Kínzottan, kétségbeesetten, reménytelenül. Hazamenni szégyelltem, úgy véltem, erőt kell gyűjtenem erre az útra. Nem mintha Rómában nem lett volna divat a válás. Róma asszonyai, mint vadászok a trófeát, gyűjtötték a volt férjeket, s hat-hét házasság – lehetőleg botrányos – előtörténete adta meg az asszony valódi becsét. Csakhogy Marcellina és Róma csillagtávolságban voltak egymástól. Anyám a köztársaság hajdani asszonyainak erényét képviselte, dédanyáink eszményét, az urbs divatos közvéleménye számára szerfelett nevelésesen, ám az én esetemben kötelező érvénnyel; én tehát a nevelés csődje lettem, bizonyítéka annak, hogy a korszellem elől Albanóban sem lehet elbújni, s hiába minden, Proxi

tudománya, bölcsessége, Marcellina erénye és a tiszta légkör: az eredmény ugyanaz, mint hogyha Livia vagy Urgulania házában serdültem volna fel. Jóllehet, tán egyetlen vádló szó sem illelt, magamban hordanám a vádat, s ha cselekvésem indítékai messze esnek is Róma hölgyeinek belső mozgó rugóitól, a végeredmény látszata ellenem szól.

Baiaében maradtam tehát, míg anyám római ügyvédje intézte sorsomat, Pilátus nem támasztott nehézségeket, örült, hogy szabadul tőlem.

Ama emlékezetes vitánk után csak pillanatokra találkoztunk már. Amikor eszméletemet vesztve az átrium márványpadlatára estem, bizonytalannal Khrüszotémisz vett gondjaiba, s mákonyfőzettel itatott, ha felneszeltem, mert hosszú idő telt el anélkül, hogy magamról tudtam volna.

De Khrüszotémisz éppúgy kínlódott, mint én, s ha miattam igyekezett is tartását megőrizni, esztére végképp összeomlott, s oly heves sírás vett erőt rajta, hogy fekhelyem mellett a földön vonaglott, kínjában a medvebőr szélét harapdálta, elviselhetetlen iszonyatában a sűrűre főzött mákonylevet iszogatta, remélve, hogy véget vet életének, ám csak mély álomba merült, összekucorodva a medvebőrön, mint a görcsöktől kimerült kutya. Hiszen Khrüszotémisz mindig velem volt bolyongásaimban a Genezáret partján, és Pilátus tilalma után, mely engem bezárt a helytartói palotába, őt küldtem el, hogy hozzon híreket a Mesterről, ő pedig boldogan ment, szinte bódultan az örömtől, megjövén pedig ömlött

ajkáról a szó, átölelt és beszélt, beszélt. Ő volt az én első apostolom. „Boldogok, akiknek szívük tiszta!” – az övé tiszta volt, mint a tükör. Az enyémben zavaros és ellentétes érzelmek tomboltak; ne feledd, a prokurátor felesége voltam! Engedelmségre neveltek férjem iránt. Itt pedig egy szabadságvágytól fűtött népet találtam, hevülése, lobogása, igen, még a gyűlölete is vonzott, furcsán hangzik: szerettem a szemekből felém sütő gyűlöletet...

Kezdeti, gyanútlan száguldozásaim idején még nem tudatosult bennem, hogy az elnyomó hatalom részese vagyok. Később ez egyre világosabbá vált, s olyan félelmet keltett, hogy éles pengéjű törömet bent a palotában is magamnál tartottam, tudván tudtam közben, hogy ha rám támad valaki, úgyszem védekezem, hiszen neki van igazsága, és az én önvédelmem jogtalan. Ha Pilátusnak említettem valamit gondolataimról, elmeállapotomra gyanakodott, s az ottani éghajlat káros hatására, mind többször beszélt rá, utazzam Baiaéba, a környezetváltozás fel fog frissíteni. Hallani sem akartam azonban erről, Khrüszotémiszt vártam izgatottan, s ha megjött, s ledobta porlepett köpenyét, összebújtunk, és én lestem ajkán a szót. Őt befogadták az asszonyok, sokszor kísérte velük az Urat, bámulatosan jó hallásával hamar befogadta nyelveteket, és egyszerű, természetes viselkedéséért megszerették azok is, akik a görögöket is gyűlölték, nemhogy a rómaiakat. A görög nálatok csak idegen volt, utánzása a népi hagyományok sérelme, megjelenése és beszéde, mint a gazdag, feltörek-

vő, művelt zsidóké, akik népük nagy bajában nem akartak osztozni; de még mindig egy fokkal jobb, mint a római. A görög idegen; a római ellenség. Ám Khrüszotémisz fel tudta oldani ezt az idegenséget. Egy alkalommal különös lázban égett: tanúja volt annak a jelenetnek, amikor egy bűnös asszonyt vittek az Úrhoz, egy megkövezésre szánt asszonyt, és ő megbocsátott neki, és megmentette. Amíg hallgattam, Rómára gondoltam, kő kövön nem maradna, ha ott minden bűnös asszonyt megköveznének, de ha Jézus odajönne, megbocsátana és utat mutatna, igen, ha önmagára mutatna: „én vagyok az út, az igazság és az élet!” – akkor talán minden megváltozna, értelme lenne az életnek, az öröm visszakapná tiszta ízét, az emberek nem menekülnének bor és szerelem mámorába, hogy szabaduljanak lelkük ürességétől és az ólálkodó halál örökös rettenetétől; akkor a férfiak is másformák lennének, hiszen mi, asszonyok szüljük és neveljük őket; és akkor igen, akkor megtanulnánk szeretni. A gladiátorokat sem engednénk egymás torkának, és nem gyönyörködne senki a kiömlő vérben, és nem lennének örömeik az áskálódásban a titkos feljelentők, és senkit se döfnének le orvul a hosszú folyosóban... Ha az Úr eljönne Rómába!

Én erre gondoltam, míg Khrüszotémisz az asszony gyönyörű, aranyvörös hajáról beszélt, könnyeiről, amelyek illatszereire hullottak, miközben az Úr lábát mosta, hogy aztán fényes hajzuhatagával törülgesse, mialatt vádlói elsompolyogtak. És hogy vont a aztán magához ezt a veszen-

dő nőt az a bársonyos tekintetű asszony, a Mester anyja, megosztván vele köpenyét, mert hűvös volt az este... Miért is nem lehettem én a helyében? Miért is voltam aranykalitkába zárt madár, mely sose szállhat oda, ahol a szeretet kenyerét osztják, azt, amely sosem fogy el, de mindig több lesz, minél többen esznek belőle...

– Gondolhatod, testvérem, mit érezhetett mindezek után Khrüszotémisz, mikor a korbács csatogását hallotta! Amikor az Urat megkorbácsolták, ő ott volt, és minden ütés az ő bőrét is hasogatta. Aztán életében először elhagyott engem, és ment a keresztúton, ment zokogva Jeruzsálem leányai után.

Engem még mindig fogva tartott a jótékony álmom. Még akkor is, mikor Khrüszotémisz roska-doizva visszatért. Őrjöngő sírását sem hallottam. Amikor magamhoz tértem, ott feküdt a medvebőrön öntudatlanul. De ahogy kábán, szédülve megláttam, egyszerre mindent megértettem. Magamra kaptam tógám, köpenyem, saruba bújtam, s futottam ki, ki a házból, nem tudtam hová, csak ki, mert űzött, hajtott valami, és rohanom kellett. A sötét utcák üresen tátongtak. Sok nép jött ugyan az ünnepre a városba, és hogy nyüzsgött, hullámozott ez a tömeg még két nappal azelőtt! Ezen az éjszakán azonban már a sötétségen kívül semmi sem volt az utcákon. Talán ott lappangtak az emberek a lezárt kapuk mögött, udvarok, fészerek mélyén. Semmi neszezés sem szűrődött ki a sötét ablakok mögül, pedig már szürkült a hajnal, máskor már csikorgott ilyenkor a kútkerekek, s egy-egy éhes

állat világgá bőgte ébredését – most sehol semmi. Halott város volt ez, mintha tenger mélyére süllyedt volna, élőlény nem lakta táj. Féltam és fáztam, vacogva futottam, mintha kergetnének, de talán még az is jobb lett volna, mint a süket csend, a kiáltó üresség, előttem, mögöttem sehol senki. A világosság közben mintha fátylakat emelt volna föl a háztetőkről, szemem mind jobban kivette a körvonalakat, láttam, hogy nagy égiháború pusztíthatott, kicsavart fatörzsek heverték az úton, szétzilált, sárba hullott lombjaik között dermedten hevert néhány halott madár. A dombok felől még vízpatakok omlottak az utcákra, helyenként térdig merültem a vízben, átnedvesedett tógám fagyosan tapadt térdemre, sarum beleragadt a sárba, és egy tág tócsában le is szakadt lábamról végképp. Itt-ott hiányzott a házakról a tető, leborotválta őket a szél, másutt a házak is összedültek. Mi lehetett itt, Teremtőm, földrengés? E látvány egyszerre elviselhetlenné fokozta félelmemet, olyannyira, hogy hangosan felsikoltottam, a kiáltás úgy akart kitörni belőlem: óh, anyám, Marcella! – De magam is meglepődtem, mert mintha egy teljesen új és idegen hang belőlem kiáltott volna: óh, anyám, Mirjám!

Ekkor értem az Antónia-torony tövébe, ott végre emberformájú alakokat láttam, az öröket. Aludtak, kőszobor-mozdulatlanul, és úgy éreztem, ha odalépnék, és levágnám fülüket, orrukat, akkor sem mozdulnának meg. Egy pillanatra kegyetlen vágy rohant rám, ütni, vágni szerettem volna őket, aztán elszégyelltem magam,

hiszen ezek a nyomorult barbár zsoldosok csak eszközei ennek az iszonyú hadigépezetnek, akár a ló, amit az ütközetbe hajszoznak, s ha jól időmítják, nem prüszköl és ágál, hanem tapos és rohan a parancs értelmében. Nem tűnődtem, ne hidd, mindez csak átvillant az agyamon, mert megállított a tagjaimat zsibbasztó ólmos fáradtság, álltam és éreztem, hogy nem bírom tovább, odaesem a sárba a torony tövébe, és csöppet sem érdekelt, ha megtalálnak reggel, mit szólnak, hogy került ide a prokurátor hitvese?

Hol voltam én már attól! Fogalmam sem volt róla, ki és mi vagyok, csak a csend, csak a csend hívott, és áhítottam a halált, hogy szabaduljak a szívemet vaspántként szorító borzalomtól.

Egyszerre váratlanul megfogott valaki. Estemben megtartott, gyöngé léptem támogatva, és fél karjával maga felé fordított.

– Ki vagy? – kérdezted, drága öreg halász, aki akkor épp olyan elveszetten bolyongtál az éjszakában, mint én. Mardosott az önvád, te tudtad, miért, s azóta már én is tudom.

Nem feleltem, csak egymásra néztünk, két sápadt, összetört ember azon az ónos hajnalon, a halott város kellős közepén. Nem feleltem, mert nem bírtam szólni, te talán láthattál korábban, de hogy rögtön felismertél-e, ma sem tudom, én halványan emlékeztem rá, hogy az ő tanítványai közt láttalak. Innen eredt csak sejtett, de gondolatá sem formálódott bizodalom benned, válladra borultam hirtelen, átfogtam a nyakad, és sírtam, sírtam, mint mikor átszakad a gát, s az áradatot már nem tartóztatja föl semmi.

Te sem kérdeztél többet, könnyeim válaszával beérted, fölemeltél, mint egy kisbárányt – micsoda erőd volt még akkor... – és vittél, vittél néhány halott utcán át, bezörgettél egy hallgatótag kapun, ismerhették jeladásodat, mert rögvést megnyitották, bevittél egy szobába, és letettél egy ágyra.

– Viseld gondját, Veronika. Nem tehet semmiről, megpróbált közbenjárni a prokurátornál – ennyit mondtál, és kifordultál a szobából. Én mintha álomban hallottam volna szavadat, és értelmem mélyén megvilágosult a sejtelem, hogy te azt is tudod, ami a palotában történt, de szólni nem volt erőm, és kihunyó eszmélettel észleltem, hogy valaki gyertyát gyújt, aztán egy irgalmas kéz betakar. Érintésétől visszatért belém a lélek, láttam, amint fölém hajol egy asszony, és csöndesen, szinte dúdolgatva mondja:

– Aludj, aludj!

Pár percre el is szenderedtem, de aztán hirtelen heves rémület szállt meg, és vadul tört ki belőlem a sírás.

Az asszony akkor bement a szoba sötét sarkába, kihozott egy kendőt, és a kendőről az Ő arca nézett rám. Szenvedő, elcsigázott arc, de az övé, a kendő őrizte aranyfényű szemének tüzét, és ahogy néztem, megnyugodtam, egyszerre csönd lett bennem, de nem az előbbi süket, riasztó csönd, hanem a béke csendje, a csönd békéje szállt meg, pár perc múlva jótékony álom vett karjaira, és megint nem tudtam semmiről.

Amikor magamhoz tértem, Veronika már újra ágyam szélén ült. Esteledett, de még kivehető

volt a kevés bútor halvány körvonala. Nagyon szegény család lehetett, a gyerekek a földre vetett szalmán ültek, megszeppenve és hallgatósan majszoltak valami lepényfélét, sokan voltak és nagyon éhesek, anyjuk fekete haja kibomlott, szép arcán piros rózsák és gyöngyöző izzadságcseppek mutatták, hogy sietve érkezett, és amikor látta ébredésem, sugárzó szemmel hajolt fölém:

– Föltámadott! Ma reggel föltámadott!

Eleinte meg sem értettem. Aztán már nyiladozott az értelmem, de nem tudtam elhinni a szavak jelentését.

Fölültem az ágyon, mely egyetlen volt a szobában, és mégis átengedték nekem. Takarójuk is csak az a kevés lehetett, amit az éjjel didergő testemre terítettek: a gyerekek ruhadarabokkal és rongyokkal takaróztak.

– Figyelj rám, Claudia! Az Úr feltámadott, hála legyen a Magasságosnak, és áldassék szent neve. Már megjelent Péter és János előtt, Mária és Magdaléna is beszélt vele. Mindannyian látjuk majd őt, hidd el, téged is megtalál, asszonyom. De most térj vissza, kérlek, mert a prokurátor katonái mindenütt keresnek. Én nem félek attól, hogy bajt hozol házamra, de gondolom, számodra annál rosszabb lesz, minél inkább szóbeszéd tárgyává válik eltűnése.

Dadogva tört elő torkomból a kérdés:

– Téged nem bántanak majd, hogy rómaid, hogy előttetek tisztátalant fogadtál házadba?

– Sose aggódj! – Mosolya épp oly magabiztos volt, amilyen irgalmas a szeme. – Engem véd az

Úr. Láttad a kendőt! De azt is elvárja tőlem, hogy mindig szívem szerint cselekedjem. Én tudom, hogy mit kell tennem! Aki pedig vádolni akar... ugyan, túl szegény és jelentéktelen vagyok ahhoz, hogy belém kössenek. Ne félts engem. De én féltelek téged: igyál pár csepp bort, és egyél kis kenyeret, hogy legyen erőd. Az út rövid a palotáig, de te igen gyöngé vagy, asszonyom.

Megetetett, megitatott, rám adta megszáritott köntösöm, és az ajtóban még egyszer átölelt:

– Az Úr feltámadt, testvérem! Ne félj, felkeres majd, ha idejét látja! Bízzál őbenne!

A palotában óriási zűrzavar fogadott. Khrüszotémisz reszketve, de fényes szemmel futott elém:

– Föltámadott! Hallottad már? Föltámadott!

Aztán elmondta, hogy Pilátus roppant feldúlt, Annás és Kajafás már panaszt tettek nála, amiért nem őriztette kellőképpen a sírt, ő azonban üvöltve zavarta el őket a peristyliumból, mondván, hogy itt mindenki kötözni való bolond, a katonái holmi angyalt emlegetnek, a „hitető” feltámadt, a felesége megszökik, és a vén besúgók még őt vonják felelősségre, menjenek a Seol mélyére, égesse őket az örök tűz atyáik kebelén, neki elege van, ez nem ország, hanem az örültek földje, ő elmegy nyugdíjba, és igazgassa ezt a bomlott agyú népet a hóhér.

Magánkívül volt, ami elég feltűnő az ilyen pontos hivatalnoknál, még Khrüszotémiszt is korbaccsal fenyegette, ám tejtestvérem nem hagyta magát, hivatkozott szabad római polgárnő mi voltára, hogy ő Marcella úrnő fogadott leánya, és neki a prokurátor nem uralkodója. Erre el-

csendesedett, eszébe jutott, hogy Marcella a császári ház rokona, csak intézkedett, hogy az albanói liba és szolgálója (ezt a szót megnyomta mégis) tüstént szálljanak hajóba, s gyógyítsák Baiaében megbomlott elméjüket, itt nincs helyük többé, innen tűnjenek el, semmi szükség rájuk. Így történt, hogy átöltözni sem volt időnk, azon sárban áztatott leplekben ültünk gyaloghintóba, és Khrüszotémisszel együtt, málháinkat odahagyva siettünk az első postaállomásra, onnan a kikötőbe és föl hamar a leggyorsabb hajóra, nehogy a dühöngő prokurátorral találkozáskor még úti jókívánságait is magunkkal vinni kényszerüljünk.

II.

– Jártál már Baiaében, testvérem? Ne ráncold a homlokod. Az is hozzátartozik az életemhez. Különös, hogy minden hely, ahol valami fontos történt velem, vízparton terült el. Az albanói tó, a Genezáret tava, Baiae és Caprae, és újra Albano, és mindenütt a víz, a kavargó hullámok, a habokba bukó nap. Haragudhatsz mindarra a bűnre, amit Baiae neve mint gyűjtőfogalom jelez, de kérlek, ne gyűlöld a pálmákat, a pineákat! Bármi is történt alattuk: szépek. Fölöttük a magas ég, a vonuló felhők, alattuk a tenger párája: akkor azt hittem, itt gyógyul a lélek is, nemcsak a test. Feküdtem a fákra kötözött függőágyon, figyeltem a felhők játékát, el akartam felejteni mindent. Camilla hangtalanul járt kelt körülöttem, hol gyümölcsöt hozott, hol salernói

bort, olykor leült a fűbe, s hallgatott. Bölcs aszszony volt, Felicius bátyám felszabadított rabnője, valójában úrnő bátyám házában, ő irányított mindent, s ő biztosította azt a nyugalmat, mely nélkül Felicius és atyám nem élhettek volna kedvteléseiknek. Camilla közelében kemény szó nem esett, tette a dolgát, s a szolgák is átvették csöndjét, a házban tisztaság honolt, és keze alól a legjobb ételek vándoroltak a heverők mellett álló asztalokra.

Felicius tekintélyes és jól megérdemelt örökséget hagyott Camillára, ebből ő üdülőházat rendezett be Baiaében, kicsit és szerényet, vékonypénzű nobilesek számára, akik beérték egyszerű, bár roppant kényelmes szobáival, és értékelni tudták remek konyháját, melyhez hasonló nem akadt még egy a fürdőhelyen, árai mégsem közélítették meg a fényűző fogadókét. Szállást akartam bérelni nála, ám ő rokonnak kijáró barátsággal fogadott, és úgy viselte gondom, mintha lánya lettem volna. Ma is érzem tiszta lepedőinek hűvösét, a szobát átjáró almaillatot, kezének gyöngéd mozdulatát, ahogy esténként betakart. Reggel pedig, ha ébreszteni jött, nyomában járt a napsugár, ahogy a nehéz tölgyfaajtó kinyílt, beszökött rajta a fény. Kedves, öreg Camilla! Erélyes is tudott lenni. Amikor a császári ház előkelő hölgyei átüzentek, hogy szívesen látnák körükben Claudiát, visszaüzent, anélkül, hogy engem kérdezett volna: a nála vendégeskedő úrnő beteg, gyógyulni jött, nyugalomra van szüksége, és bár mélységesen sajnálja, nincs ereje a

társas kapcsolatok felvételére. Nevettem, mikor elmondta, valóban cseppet sem hiányzott nekem Livia és udvara. Ám Camilla homlokát ráncolta: „még az kell, hogy a szajhák közé vegyülj...” Fájt a megjegyzése, mert nem mondta bár, de éreztem a mondat másik felét: „nem elég, hogy elváltál!”

Egyszerre kétféle honvágy gyötört, és még Khrüszotémisz sem volt velem! Rátok gondoltam, akik ott maradtatok Jeruzsálemben, s akikhez én már nem térhettem vissza, akkor azt hittem, soha. Felejteni akartam, és folyton ott járt az eszem Veronika házában, ahol a bársonyos szemű asszony lakott, s ahová én nem mehettem sohasem. „Ha ketten vagy hárman összejöttök az én nevemben, én köztetek leszek” – így mondta a Mester, de nekem nem volt két vagy három barátom közületek, s ha lett volna is, túl a tengeren. Soha, soha nem jutok hozzátok többé, nem is ismertek, nem is gondolhattok rám, mi lesz most már velem?!

Anyám nem hívott. Engem nem, csak Khrüszotémiszt. Rohantam volna Albanóba a megbocsátás legkisebb jelére. De csak Proxi levelei jöttek, okos, szép, szeretettől forró szavai, pénzküldemények, több a kelleténél, csak ne éreztem volna minden során, hogy anyám tudta nélkül írja. Keményszívű volt Marcellina egyetlen gyermekéhez? Korántsem. Utóbb megbizonyosodhattam róla, hogy nem. Csak idő kellett neki, hogy csalódását földolgozza. Elvégre ő nem ismerhette a Jeruzsálemben történeteket, Khrüszo-

témiszt pedig sokára lehetett csak szóra bírni. Önmagába merült, egyedül bolyongott a hegyekben, pásztorok esztenájába zörgetett be esténként, napokig sem került elő olykor.

Anyám merő aggodalomban élt miatta. Hetek múlva kaptam tőle végre hosszabb levelet, olyant, amilyent sohasem vártam volna, büszkeségét levetve könyörgött: „Claudia, az istenek áraszsanak fényt reátok, szóljon már valamelyitek, mi történt veletek Jeruzsálemben?!” Könnyeim elmosták a papiruszról a tintát válaszómban: „Mindent elmondunk, drága anyám, de várj még egy kicsit, még nem leljük a szavakat, melyek hűtlenül elhagytak bennünket, még nem tudunk szólni.” Ettől kezdve hívással teltek meg a levelei, de oly értetlenül, hogy bár repültem volna, mégsem tudtam magam az útra elszánni. Azt hitte, Pilátus korbáccsal idomított bennünket, azt hitte, büszkeségünk szenvedett sérelmet, rejtett vád lappangott sorai mögött elsietett házasságom miatt, mellyel íme, Khrüszotémiszt is romlásba sodortam; római úrnőhöz nem illő esztelen kapkodásom eredménye mindkettőnk veszte, térjek haza hát, s próbáljam tejttestvérem nyugalalmát visszaadni...

Nem ismertem rá Marcellinára. Hová lett a serenitas? A matróna opálos fényű békéje? A rendíthetetlen nyugalma fenség? Egy sopánkodó öregasszony arcéle formálódott ki a tekercsek soraiból, akinél Camilla, a szabadosnő is ezer-szer bölcsebb volt. Ezzel a Marcellinával féltem találkozni. Annál jobban hiányzott Proxi, a szemérmes kis meglepetéseivel, krákgóással palás-

tolt meghatottságával, rendíthetetlen önfegyelme mögül partot szakasztóan áradó érzelmeivel. Ha nagy ritkán kimentem a sétányra – Camilla időnként ellentmondást nem tűrően elzavart a fürdőbe, s a gyógyvíz jótékony hatását éreztem is zsongító álmaimban –, minden szembejövő öregemberrel megálltam beszélgetni, mindegyikben Proxit kerestem, mert az ő hiánya fájt, mint a lázas seb, ma is fáj. A halál is barátságos számomra, mert Proxi felé visz, aki bizonyára ott vár, az Úrnak jobbján a szent seregben. Ne vedd zokon, testvérem, tiétek vagyok egészen, de Proxival a szívemben, hiszen tudod...

Kilátástalannak láttam mindent. Mi lesz velem? Senkihez sem mehetek, akihez vágyom. Ráadásul Rómából is jöttek hírek titkos jelentésekről, melyek szerint felkelők pártfogója, zeloták barátja s így felette veszélyes cselszövő vagyok, a birodalom ellensége. Kevesebbért is vérét ontották már asszonyoknak is Tiberius alatt. De ekkor a császár már Capraéban élt kedvteléseinek, szörnyű mendemondák jártak róluk, a fürdő vizében üldögélve nem egyszer kivettem a suttogóra fogott beszélgetésekből, mit művel a Caesar. A hozzám hasonló gyanús elemekre azonban már nem ügyeltetett annyira, s én túlságosan vidéki, túlzottan fiatal és jelentéktelen voltam ahhoz, semhogy a római pletykák valóban árthattak volna nekem.

Egyedül, félelmek, távolba húzó vágyak között éldegéltem hát, csupán Camilla adott erőt, ő volt támaszom és biztonságom. Milyen gyönyörű, zamatos eper termett a kertben! Eper! Minden

szem azóta is Camillát juttatja eszembe. Mézbe mártotta, úgy tette a számba. Etetett, mint a beteg madarat. „Egyél, galambom, kicsi leányom!” A kéz Camilláé volt, de a hang anyám régi hangján szólított. Felicius házából jött ez a gyöngéd, simogató beszéd.

Camilla üdülővendégei tisztelték magányomat. A háziasszony lányának vélték, akihez közelíteni veszélyes, mert a fogadósnő kotlós dühvel őrködik felette. Mégis akadt egy vendég, aki legyőzte Camilla kölykét féltő ösztönét. Lucius, a veterán kapitány. Szálfaegyenes volt Lucius, alig túl a harmincon, mégis bottal járt. Sok hideg éjszakát töltött sátorban Galliában, olykor a puszta havon is aludt, mígcsak tönkre nem tette szervezetét a köszvény. Ő is gyógyulni jött Baiaéba. A nappalokat a fürdőben töltötte, úgy tartotta be az orvos előírását, mint valami felső hadparancsot. De esténként, amikor leültünk Camillával a jázminok alá, hogy hallgassuk a citeráslányok énekét – Livia villájában mindig mulatság folyt, s kertjében, a tarkaernyős lámpák s a lobogó fáklyák alatt zene szólt, hangjait felénk hozta a szél, s a sétányon is gyakran csendült fel a fuvolaszó –, akkor odaült mellénk Lucius kinyújtott lábbal, mert nem hajlott a térde, csak ült, mint egy kedves, bozontos házőrző. Anyámnak volt régen – mikor is? – egy nagy fehér komondora. Luciust kedveltem, mert hűsége és ragaszkodása emlékeztetett reá.

Mesélt is néha, mesének tűnt nekem, amit múltjából elbeszélt, szavai mögött tábortüzek és halotti máglyák parazsa izzott a havas-sáros-

szürke tájban. Mi más Gallia volt ez! Én a Proxiotól hallottak alapján Galliát édes borok, dús füvű rétek hazájának képzeltem. Lucius számára gyötrelmek földje volt, ahová őt, az árva fiút a katonasors vetette, ahonnan csak a korai öregség s a rokkant állapot sodorta haza. Túlságosan közelről ismerte a halált, semhogy az életnek igazán örülni tudott volna; keserűsége lassan oldódott, ahogy Camilla kertjében napról napra fölfedeztem valamit számára, az eper ízét, a jázmin illatát, a szökőkút friss vizét.

– Te is azt mondd, testvérem, hogy szavaim nyomán érzed Camilla kertjét? Hogy nem fojt úgy ez a párás odú, ha idehozom a virágillatot szavaimban? Igen, Lucius is ezüsttükörnek látott, melyben napfényes képpel tárult eléje a világ. Életem boldog titka ez: a felém áradó benyomásokat lényem átszűrte, mint a vízvezeték szűrője a vizet; önmagam és mások számára tiszta, derített állapotban adtam tovább őket. Gondolom, más is így van ezzel, csak nem mindenkinek jó a szűrőberendezése.

Egy napon Vergilius tekercseivel húzódtam be a szőlőlugasba. Csöndes délelőtt volt, csak a méhek döngése hallatszott, s engem hazavittek az eklogák; az albanói bárányok gyapját éreztem ujjaim alatt, amikor kissé távolabb két rabszolga, ágyások ásása közben beszélgetvén, magára vonta figyelmemet. Hermion volt az egyik, görög fiú, de már Camillánál született, szüleit még Feliciustól örökölte, azóta is nála éltek. Ám a másik új ember, núbiai, Camilla pár napja vette. Küklopsznak nevezték, mert egyik szeme

furcsán összehúzódott, mogorva, barátságtalan, hatalmas termetű férfi volt; Hermion ártatlan kíváncsisága azonban megoldotta nyelvét. Akkor kaptam föl a fejem, amikor meghallottam, hogy Jeruzsálemből hozták.

– Agyonütötték a zeloták a gazdát, görög kereskedő volt. S hogy örököse nem maradt, elárverezték a vagyonát.

– Adj hálát az isteneknek, bátya. A legjobb helyre kerültél. Camilla mama az úrnők gyöngye. De mondd, kik azok a zeloták?

– Zsidó szabadságharcosok. Gyűlölik az idegeneket.

– Mondd, Küklopsz, milyen lehet a szabadság? Én kissé félnék tőle. Akkor az embernek mindent magának kell előteremtenie, az ennivalót nem teszik eléje, s otthona sincs...

– Ostoba, te! Azt hiszed, minden szolga ilyen házi öleb? Tudod, hol mindenütt megfordultam én? Bányában és birtokon, ahol az ember kevesebbet ér, mint a marha, mert a tehén nem tejel, ha ütik és nem etetik, de az ember megfeszíti minden erejét, mert élni akar akárhogy is, mert élni jó... Mit tudsz te a kínról, gyerek? Láttál te már korbácsot?

– Camilla néném senkit sem üt. És megígérte, ha felnövök, feleséget vesz nekem, és soha nem ad el minket külön-külön, és nem is ad el egyáltalán, és a gyerekeimet is itt tartja és minden utódomat.

– Úgy, úgy, fiam. Mert Camilla tán örökké él? És hogy az örököse mit tesz veled, honnan tudod?

– Nem, Camilla sem él örökké! Ám halálát közeledni érezvén mindannyiunkat felszabadít majd. Nem csalatkozunk benne: ő is rableány volt valamikor. Bár én örökösétől se félek: bizonyal Claudia úrnő lesz az, akit lányaként szeret; mert ölében ringatta hajdan, urának unokahúga volt ugyanis.

– Birkalelkek, ti, ha nem csattog hátatokon a korbács, mindjárt hajlandónak mutatkoztok uratok lábát csókolgatni! Holott úr az is, aki kérő szóval végezteti véled a munkát...

– Úrnak úr, de nem olyan. Te monád, hogy én nem ismerem a korbácsot. Valóban, sosem ízlelte a bőröm, de eszemmel tudom, hogy sokkal boldogtalanabb lenne az életem ez ismeretség esetén. Miért ne volnék hálás derűs és vidám ifjúságomért, melyet megszépít Claudia úrnő holdfény mosolya? Mintha az istenasszonyok közül csöppent volna közénk! Igaz is, te ismerhetted volna bátya, hiszen ő volt a jeruzsálemi helytartó hitvese...

– Jupiterre! Hát azért látszott oly ismerősnek a hóképű csibe! Ördögbe az istenasszonyoddal, annak a kappannak, a véres zsarnoknak oldalán tűnt föl a zsidók városában, aki megfeszítette az egyetlen igaz embert! Az egyetlen, aki előtt önként letérdeltem, pedig sem zelóta, sem lázadó nem volt, de amikor rám nézett, szabadnak éreztem magam mindentől, még önmagamtól is! Nem tudok én úgy bánni a szóval, hogy elmondhatnám, ki volt ő nekem! És megölte, megölte a gyilkos, az átkozott! Jól tudta, hogy

ez a próféta az egyetlen szabadító, hogy szeme sugarától lehullanak a láncok, nem is tudom, miként. Hát megölte. És most már nincs segítség számomra, soha. Mit akar itt ez a ringyó?!

– Miért káromlod, Küklopsz, az úrnőt? Ő könyörgött prófétád életéért, titkos követője volt, ura ezért űzte el, hogyan lehetne részes halálában?!

E percben – nem tudom, milyen belső hangnak engedelmességgel – kiléptem a lugasból, és akaratomtól függetlenül heves és át nem gondolt mozdulattal Küklopszhoz léptem, majd megölelve és megcsókolva őt így szóltam:

– Testvérem, miért tombol fájdalom a szívedben? Hát nem tudod, hogy Krisztus feltámadt?! Él és velünk van, mert ahol ketten vagy hárman összejönnek az ő nevében, ott ő is jelen van, mi pedig ketten már vagyunk, és ez a gyermek bizonyos csatlakozik hozzánk.

Küklopsz elsápadt. Előbb a félelem törölte le arcáról az élet színét, majd az öröm rózsái gyúltak ki rajta.

– Úrnőm, te művelt emberek leánya vagy, gyermekségedtől fogva megismerhettél minden tudományt. Te elhiszed, hogy holtából föltámadhat az ember?!

Megint csak nem én voltam, aki válaszolt, nem én, a Claudiusok sarja, hanem a belém költözött lélek, mely ekkor már elkezdte volt munkálkodását bennem. Arcomra mintha Veronika fátyla hullott volna, szívembe nyugalom és biztonság költözött:

– Én elhiszem, Küklopsz. Hiszem, tudom és vallom, hogy él az Úr.

Küklopsz a földre roskadt, átölelte lábaimat, amelyekre könnyei záporoztak. Én fölemeltem, nehéz volt, mint egy oroszlán, bevonszoltam a lugasba, a fiú segített, ott egymás nyakába borulva sokáig sírtunk, míg csak a közelítő Camilla meg nem lepett bennünket, mintha könnyeink szivárványhídján jött volna. Döbbenten nézett ránk.

– Úrnőm, osszátok meg velem titkokat. – Így történt. Utóbb Lucius is ránk talált. Attól fogva gyakran összejöttünk a lugasban. Én és Küklopsz felváltva beszéltük jeruzsálemi emlékeinket, és ez időtől fogva megszűnt a szívemet szaggató fájdalom, ami mindig gyötört eladdig, ha a történetekre gondoltam. Eltűnt a felejtés vágya is. Véget ért közben az aggodalom, jövőm, sorsom nem rémített, és mintha a honvágy is elhagyott volna, Albano, anyám, Proxi és Khrüszotémisz nem hívogatott már; éreztem, hogy valami történni fog, amit be kell várnom, addig nem mehetek haza, és azt is tudtam, hogy nem hagyhatom sorsára ezt a négy embert, akik úgy itták föl szavaimat, mint szomjas föld az esőt.

– Emlékszel, testvérem, Küklopszra? Ismered bizonyára, Paulusszal járta Kis-Ázsiát, miután kérésemre Camilla utóbb felszabadította, s az evangélium hírvivője lett, a legjobbak egyike, aki felgyújtotta a szíveket. Ő is, mint annyi más, eltűnt szemem elől. De hát az Úr nem azért adja testvéreinket, hogy magunkhoz láncoljuk őket. Ideig adja, akit ad, hogy rajtunk keresztül

formálódjék. Ha pedig megtettük, amit ránk bízott, máshová küldi a tanítványt. Valamikor sokat lázadoztam és sírtam emiatt. Akkor még erősebb volt bennem az emberek szeretete, mint az, amit Jézus iránt éreztem. De rég tudom már, ha mindenkinek felett őt szeretem, nem érhet elviselhetetlen fájdalom. Testvérem van millió, s hogy ő mikor kit ad nekem, az őrá tartozik. Ha őt látom és szeretem mindenkiben, akkor szívem nem vergődik a távollevő miatt, hanem meglátja Isten arcát abban, aki éppen rászorul.

– Isten irgalma bölcsességet ad, Petrus, csak azt nem tudom, hogy miért oly későn?! Miért kell évtizedek során át tüzes daganatot hordoznunk a szívünk helyén, miért a gyötrelmem, a lázadás, az elbukás újra és megint, ó, mondd, atyám, miért? Közeledvén a távozáshoz, szelídek leszünk, mint a háznál nevelt tigris; akár az arénában, akár a betegágyban jön el a búcsúzás órája, béke kíséri azt. Nem akarsz aludni keveset? Béke veled!

– Látod, most is összeszorul a szívem, ha arra gondolok, mennyi időre hagytam magukra enyéimet ott, Albanóban. Nem győzöm áldani Isten kegyelmét, hogy életük utolsó éveiben visszavezérelt hozzájuk. Ez sem az én érdemem volt, ha mások ennek tudják is be, engem nagy forgószekerek sodortak, hogy épp akkor és ott dobtak le, ahol kellett, ebben az én szándékomnak szikrányi része sincs, döntéseim csupán a részletkérdéseknél jutottak szóhoz. Ma már tudom, amit Baiaében nem fogtam még föl, hogy nem voltam albanói lúd, hogy Aeneasnak kellett lát-

nom a pocakos Pilátust, mert Jeruzsálembe kellett jutnom, hogy az Úr eszköze lehessenek, bár erről akkor ott, a tavon sejtésem sem lehetett.

Luciust bezzeg – nem ismerted – nem láttam Aeneasnak, pedig rokkantságában is százszor inkább az volt, mint Pilátus.

Álmok és mítoszok nélkül szerettem, férfiként egyedül őt életem során, hűségesen, sokáig, mégsem voltam jobb felesége, mint Agrippinilla Claudiusnak, mikor mérget itatott vele. Én nem főztem bürökből gyilkos levet, de sokáig naponta mérgeztem értetlenségemmel; mintha Bábel tornyától jöttünk volna, másféle nyelven szólván mindketten ékes latinul: a szó jelentése ugyanaz volt kettőnk szájában, csak a hátországa különbözött, a képzettársítások légiója, mely a szavakhoz kötődik. Mert hátországa van minden szónak, annyiféle, ahány az ember, aki mondja, s ha ezek a messzi hátterek nem felelnek egymásnak, hiába azonos a szavak hangalakja és jelentése, ha én azt mondom csupán: Salve! – már bólogat bennem a ciprusok árnya, és beleugat szavamba gyermekkorom fehér komondora, helyeslőn veti hullámaint tiszta kéken a tó, párájában Marcellina gyöngyházmosolya fénylik, Proxi vakarja kopasz fejét, és pislog könnyeit elrejtendő, Camilla integet, és Khrüszotémisz fogja izmos kezébe a kezem, gyermekeim eperajka érinti a bőröm – az én salvémba minden üdvözllet beleszorult, amit ember és természet valaha árasztott reám, és jaj, bocsásd meg, ha szemedben tévelygésnek tűnik, az én salvémban az egész természet lelket hordoz, az Úrét és halottaimét,

mert bár hiszem, hogy ők az Úrnál a világon kívül és túl vannak, de úgy érzem, egy szikrácska itt maradt belőlük, s ez megérint, mint a fűszál selyme.

Ha Lucius azt mondta: Salve! – a havas Gallia szólt a hangjából, halottégető máglyák sütöttek, és égetett hidegével a hó, kardok csattogtak és kémelek leleskedtek: bizalmatlan, gyanakvó volt az ő salvéja, nem fért bele az egyetemes szeretet, magorva volt és komor, jegét csak rövid időre olvasztotta ifjú szerelmem, később elsiklott a jégpáncél fölött, mint a sarkvidéki nap, mely dolgát nem tehetvén búsan bújik vissza a hófelhők párnái mögé.

Lucius talpig férfi volt, tiszteltem nemességét, de túlságosan riasztott mogorvasága, lelkemet nem oszthattam meg vele, s így küldetésemet sem teljesíthettem nála, csupán láncszem lehettem, mely összekapcsolta őt Lucasszal, aki megtette, amire én képtelen voltam.

Erről azonban később, még messze van mindez. Akkor Camilla kertjében valahogy megszüpült a világ, kerek volt a hold, fűszeres illatokkal telt meg az éjszaka.

Mondanom sem kell talán, hogy nem látogattam meg Liviát, az anyacsászárnőt, ha akartam volna, sem jut rá időm. Mi öten úgy összetartoztunk akkor, hogy észre sem vettem, Luciusnak csak mese mindaz, ami számunkra élet és valóság volt.

Úgy van, megint nem vettem észre valami fontosat, és felületességem ismét magasabb célt szolgált; talán azért teremtett engem oly tökélet-

lennek Isten, mert ha nem ilyen vagyok, nem illek bele terveibe.

Hosszú beszélgetéseink után a többiek nyugovóra tértek; pihenniök kellett, mert várta őket másnap a munka, a gazdaság, amely ha tönkremegy, úrnő és rabszolga egyaránt éhen marad. Camilla nem volt úrnő, nem is akart annak látszani, de akart és tudott gondoskodni háza népéről, ehhez pedig mindnyájuknak meg kellett fogniuk a munka végét.

– Nyaraló semmittevőkként csak mi lophattuk meg Luciusszal az éjszaka óráit, nekünk hullottak a virágok a jázmin bokorról, fiatalok voltunk, sebeink gyógyultak, az életösztön győzött bennünk, s amikor beköszöntött az ősz, már házasként szálltunk a Capraéba induló hajóra.

*

– Jártál te a kecskék szigetén, Petrus? Ismered a szépség és a borzalom sziklás honát? Mert ha nem ismered, én szavakkal le nem festhetem neked. Szikla szikla hátán, óriási kőhalmaz emelkedik ki a tengerből, s a halom tetején a legdúsabb flóra virít. Soha, sehol nem láttam olyan színpompás virágokat, zuhatag folyondárokot, mint Tiberius márvány-palotájának kertjében. Az ívelt ablakok alatt a sziklákat verték a habok; csodásabb helyet önkéntes száműzetése színhegyéül nem választhatott volna magának a kiábrándult imperátor. Hogy Rómában meggyűlölte az emberi nemet, az érthető, hiszen tőrre, méregre, érvágó pengére alapozott kormányzása valóban kiforgatta lényükből az urbs polgárait.

Csak azt nem érhettem föl ésszel, hogy miért utálja őket, ha ő tette olyanná? Túl jól sikerült vállalkozása? Gyávák lettek az emberek, megalkuvók, gerinctelenek, igaz, de nem ő oltotta be őket félelemmel? Nem tőle féltek-e? Áskálódtak egymásra, bőven akadtak feljelentők, eladták egymást, de nem ő hozta-e létre az iszony piacát? Barátok, rokonok lapítottak, amikor a szenátus – a császár parancsa szerint! – ítélt áldozatok fölött, kiknek ártatlanságáról mindenki – beleértve a császárt is! – meg volt győződve, s ha egy szalmaszál odébb tolásával megmenthették volna a bajbajutottakat, senki sem akadt, ki e szalmaszálat érintse, vagy akár az áldozat családtagjaihoz egy vigasztaló szót szóljon; de éppen a császár vette rossznéven ezt, aki a kellő légekört létrehozta hozzá.

Nem kétséges, őrült volt Tiberius, de olyan őrült, akin még az elmebetegek logikáját sem lehetett számon kérni. Nem, nem volt pojáca, mint Néró, aki talán császárnak sem olyan kegyetlen, ha kicsit több költői tehetséggel áldja vagy veri a végzet, s költővé nem válhatván, gyilkossá lett; nem, Tiberius embergyűlölő volt, mindent megtett az ember rontására, és sikere meggyőzte arról, hogy az ember nem állhat ellent a gonosznak.

Se te, se én nem éltünk akkor Rómában, s bár én mindezekről utóbb eleget hallottam Proxitol, közvetlen ismereteimet mégis ott szereztem Capraében.

A keserű császár visszavonult a szigetre, Rómában kegyence kormányzott urának szellemé-

ben. Tiberius pedig a gyűlölt emberi nem kiirtásáról ábrándozott. Provinciabeli szolgálatra alkalmatlanként a császári testőrségnél kapott beosztást Lucius.

Kegy volt ez, megtiszteltetés. Ám akár hálásan, akár sziszegő kénytelenséggel fogadta valaki, visszautasítani nem lehetett. Villánk a palota mellett állott, fönn a sziklás kis fennsíkon. Élhettem volna úgy, a peristylum oszlopain föl-futó virágfürtök dús pompájában, lábam alatt a tengerrel, élhettem volna úgy, hogy semmit se tudjak. Mint ahogy gyanútlan volt Irisz, a testőrség parancsnokának szép, érett gyümölcs felesége. Naphosszat kergetőzött a szökőkút márvány párkánya körül apró gyermekeivel, házából alig lépett ki, legfeljebb hozzám futott át olykor; téren és időn kívül élt, egy újszülött tudatlanságában. De szintúgy Mulla is, Camillától kölcsönkapott szolgálóm. Álmos, olajbarna szemével nagyokat pislogva nyúlt el a pálmák alatt, mint a paradicsomban, egyiknek sem kellett elzárkóznia, hogy tudatlan lehessen, csak nem nyíltak ki a külvilág számára. Nem érdekelte őket semmi, ami túl esett a kert aranyakáccal befutott falán.

Nem lettem volna Claudia, ha elviselem a behatárolt teret, ha ki nem úz a kíváncsiság, ha nem bolyongok lázasan, ha nem tartom felnyergelve, készen öszvéretem.

Akkor láttam: mindenki téved, aki azt hiszi, az emberektől el kell zárni az értesüléseket. Elzárkóznak ők maguktól is anélkül, hogy akarnák; a lélek kényelmes, ha a test jól érzi magát,

óvakodik a nyugtalanító dolgoktól, mert nem kívánja zavartalan csöndjét háborítani. Hogy én miért nem tudtam ily súlytalan könnyedén úszni a lét puha hullámain? A természet formált másmilyenné vagy Proxi? Ki tudja?

Kezdetben a kikötőbe futottam, vártam hevesen dobogó szívvel a hazai leveleket. Húvösök voltak, keserűek. Marcellina neheztelt, Khrüszotémisz siratott – és nem jött vissza. Nem akart Tiberius palotájának tőszomszédságába kerülni. Egyedül Proxi mutatkozott bölcsnek, megértőnek, féltett tekerceiből küldött néhányat, hogy legalább az olvasnivaló hiánya ne keserítsen, megírta egy könyvkereskedő címét is, pénzt mellékelvén leveleihez: „minden elhagyatottságot ki lehet bírni, Claudia, csak a lélek magányát nem.”

Leveleink alapján Proxi többet tudott rólunk, mint mi önmagunkról. Sztoicizmusában más vágy nem fűtötte, csak a segítségé. Nemes lelkének és kiterjedt kapcsolatainak köszönhettem, hogy egy ajtó mégiscsak megnyílt előttem Capraében. A könyvárúsé.

El nem gondolhatod, hogy idegenkedett tőlünk Caprae lakossága! Nem, nem úgy, mint a te néped! A tieid gyűlöltek minket, rómaiakat, minden nemzedék lerótta a maga áldozatát zelotákban, minden fiatal évjáratot megtizedelt a keserves, hiábavalónak látszó harc. Titeket csak szétszórni lehet, de leigázni nem, és szétszórva is győztesek lesztek, és akkor is ellenálltok. Ti nem ismeritek a félelmet, aki pedig ismeri közületek – az főember, görögös ruhában, görög-

gé vált lélekkel, mert r omaiv a az  arul otok se válik –, az már nem is igen tartozik hozzátok.  s mivel nem féltetek, a gyűlölet sem zárt el benneteket. Valamiképp még a kinyilvánított gyűlölet is kapcsolatot jelent. Ha nagy ritkán gyaloghint on vonultam  t Jeruzs alemen, tudtam, hogy telek pd osik hint om nyomán a port, tudtam, de értettem, tehát nem haragudtam érte. Anakronisztikus jelenség vagyok  n, a régi, k z-társasági Róma leánya, mi közöm nekem az imp eriumhoz, melyet képviselek, mi köze Rómának a néphez, mely védelméből nem k r? Ha pedig levetvén  kszereimet kancsót vetettem vállamra, s leültem valamelyik városi k t lépcsőjére, Claudia  rn  rabn j nek néztek, beszéltek hozzám az asszonyok azzal a lármás, szíves jóindulattal, mely keleten a kutak körül mindig f lledhet . J sz v  ek a ti asszonyaitok, Petrus, és beszédesek. Nyelv ket nem értettem, apránként ragadt r m néhány szó, mégis társalogtam a kútnál.

De Capraéban? Bármerre jártam a faluban, a kecskep sztorok kunyh it zárva találtam. Sehol egy lélek, egy ember, mintha egy csillagon járnék, ahol nincs  let. Kísérteties volt tudnom, hogy otthon lappanganak, a retesszel elzárt ajtók mögött, néha az orrom előtt szökött be a pásztor, odahagyva állatait, mintha r emet látna. Az sem zavarta, ha a kinn hagyott cs b rbe megfejttem valamelyik kecskét, j iz  en megittam a tejet, pedig nem szomjajtam, csak azért tettem, hogy el csalogassam,   pedig csak utólag vehette észre, hogy kárpótlásul némi pénz t rejtettem a

csöbör alá. Inkább elviselte volna a kárt, csak találkoznia ne kelljen velem, aki „onnan” jöttem. Onnan: a palota felől.

Miért félték tőlem a pásztorok?

Zsibbadt lélekkel tértem meg bolyongásaimból, Albanóra gondoltam, ahol minden szántóvető megállt velem néhány szóra, a falun pedig nem mehettem végig anélkül, hogy lépten-nyomon be ne hívjanak a házakba friss gyümölcsöt kóstolni, megcsodálni egy újonnan faragott bútordarabot, megringatni egy újszülöttet bölcsőjében. – Albanóban nővérének nézett minden gyerek. Capraéban sohasem láttam gyereket, Petrus! Ez volt a gyerektelenek szigete: maga a halál. Pedig éltek apróságok ott is: rejtegették őket a ház mélyén – miért?

Borzongva tértem haza, ám ha Luciusnak elmondtam, hogy milyen különös nép lakja a szigetet, noha latinul beszél, de szokásai révén barbárabb a legellenségesebb provinciánál is, homloka elsötétült, nem adott választ, Ovidiust olvasta föl nekem, hogy elterelje gondolataimat, de én annál dacosabban követeltem magamban a magyarázatot. Ovidiust pedig csak azért nem téptem ki a kezéből, és nem vágtam a földhöz, mert a tekercs Proxié volt.

Nem találhattam vigasztalóbbnak a kikötőt sem, szótlan árusaival, boltjuk mélyébe húzó-dó kézműveseivel; süketnémáknak és gyengeelméjűeknek tettették magukat, és csak azért nem voltak szobrokhoz hasonlók, mert rettegés vibrált az arcukon. Szerettem volna megrázni őket: barátom, mit félsz, én Claudia vagyok, akinek

örülni szoktak az emberek, ostoba, miért rettegsz tőlem?, de nem mertem, mert szorongásuk mögött gyűlöletük mélyebb és iszonyúbb volt, mint a te néped tiszta, nyílt és megokolt haragja.

Így jártam-keltem, semmit sem értettem, és szinte már éppúgy féltem, mint ők, csak közben nevetségesnek találtam, hogy kölcsönösen rettegjünk egymástól anélkül, hogy sejtenénk: miért?!

Már-már tébolyított a gyönyörű, hallgatag sziget, amikor Proxi levelével felkerestem Démétrioszt, a könyvárúst, a kikötő terén, átellenben a tengerparttal. Boltja mély pincehelyiségben volt, pár lépcsőn lefelé kellett mennem, szemem nehezen szokta meg a vakító napfény után a homályt, melyben csak a pislákoló viaszmeccs világított. Durván ácsolt asztal mellett ült Démétriosz, és másolta a tekerceket csodálatosan formás betűivel.

Beléptemkor felállt, mélyen meghajolt, de nyomban kiült az ő arcára is az az aggódó, ijedt kifejezés, melynek okát már hónapok óta kerestem.

Áadtam neki Proxi levelét, s kértem, engedné meg, hogy böngésszek kissé tekercei között, idejét nem rabolom hiába, valóban szándékom a vásárlás.

Egy mozdulattal jelezte, hogy egész árukészlete rendelkezésemre áll, majd belemélyedt a levélbe.

– Prótaxagorasz, barátom, drága barátom –, kiáltott föl hevesen, orra remegni kezdett, majd

könnyek hullottak a szeméből és végigfolytak fehér szakállán.

Jó időbe került, míg magához tért valamennyire, hozzám sietett, átölelt, megsimogatta arcomat, én pedig fuldokoltam az örömtől: végre egy otthoni mozdulat, egy természetes emberi tett, olyan, amilyen mindennapos volt életem tizennyolc évén át, s amilyenre úgy vágytam azóta is, mióta Capraében oly fájdalmasan nélkülözni kellett, hiszen a szeretettől övezett gyermek nem éri be csupán házastársa szeretetével, és itt, a szigeten az is alábbhagyott, Lucius napról napra zordabb, ridegebb lett, mintha átvette volna Caprae légkörét, mely olyan ellentétes volt a vakító és forró pompával, a természet dús ajándékaival.

Az aprócska vénember vállára hajtottam fejem, sokáig hallgattunk ketten a sötétben, mintha régtől fogva ismernénk egymást. Aztán az öreg becsukta az ajtót, majd egyet gondolt, kis táblácskát keresett, amelyre rá volt írva: RÖGTÖNJÖVÖK, azt kitette kívülről, majd visszatért, bereteszte a háta mögött a bejáratot, s csak azután ült le mellém, s kérdezte:

– De hát hogy kerülsz te ide, kicsi úrnő, Prótagorasz nevelt lánya?

*

Mindent elmondtam neki. Mindent, ami történt, találkozásomat Jézussal a Genezáret partján, megfeszítését, s hogy azóta nem vagyok én, hanem bennem él valaki, aki folyvást követeli, más legyek, ha pedig ez nem sikerül, szomorúan néz

rám. Az örömhírt is elmondtam, hogy az Úr fel-
támadott; idekerülésem történetét; és a süket és
néma Capraéről szóltam, ahol senkivel sem
beszélhetek róla, s ezért száműzöttnek érzem
magam.

Démétriosz áthajolt tekercsei fölött az asz-
talon, suttogóra fogta hangját, és úgy hozta tu-
domásomra a mindeddig hiába kutatott titkot:

– Zárd magadba, gyermekem, és hallgass róla,
mint a sír. Mindenki tudja, és mindenki hallgat.
Az istenek irgalmazzanak annak, aki ki meri
mondani az általános rettegés okát. Én hát köz-
löm veled, mert a legrosszabbnak tudása is jobb
a bizonytalanságnál; bár nem lesz könnyű dol-
god, mert ezután tudva kell a tudatlant játszani,
ami oly nyílt szívű és őszinte teremtés szá-
mára, mint te vagy, szerfelett nehéz lesz. Hát
tudd meg leányom: a felséges imperátor – az is-
tenek rövidítsék meg napjait, s ezzel a mi félel-
meinket is – fajtalan természetű, gyermekeket
ront meg, s újabban elsősorban a csecsemőket
kedveli, majd kedvét töltvén, a palota boltíve alól
a tengerbe hajítja őket. Amennyire az emberi
nemet gyűlöli, bizonyára úgy véli, hogy felnővén
úgyis csak a pimasz és aljas csúszómászók szá-
mát növelnék; ám a legelvetemültebb gonosz-
tevő is magyarázattal köríti bűneit, mert bíró
lakik minden emberi lélek mélyén, s ezt el kell
altatni valamiképp. Csak a tiedben lakik, leá-
nyom, egy szelíd jó barát, akit nem akarsz elká-
bítani és becsapni, de ez bizonyára különös él-
ményeidnek köszönhető, melyeket ott, a keleti
provinciában éltél át. Ha legközelebb könyvek

beszerzése végett hazatértek Athénbe, majd érdeklődöm e dolgok felől, igen felcsigáztad kíváncsiságomat.

– A császárra visszatérve, ő rabszolga-kereskedőktől szerzi be a gyermekeket, óvakodván attól, hogy a sziget lakóit maga ellen ingerelje, ám a kereskedők lusták, nem mindig hoznak távolból gyermeket, rabszállítmányaik körében sincs folyton születés; ilyenkor előfordul, hogy a szigeten szereznek csecsemőt, s jaj annak, ki az eltűntet keresni meri. Innen a félelem és a gyűlölet, hisz ki ne háborodnék fel, egészséges emberként, az ilyesmin? És tudhatja azt a kecskepásztor, hogy a palotabeliek beavatottak-e? Netán nem részesei-e a császár rémtetteinek? Azt bizonyára el sem hinnék, hogy élhetnek ott emberek, akik mit sem sejtjenek a közvetlen közelükben történő dolgokról! Legjobban tennéd, úrnőm, ha mielőbb elmennél innen, férjed pedig, betegnek tettetvén magát veteránként kérhetné elbocsáttatását. Ha rá tudnád erre beszélni, hozok majd Athénből recepteket és gyógyszereket, amelyekkel súlyos és tartós betegségek látszatát keltheti. De te addig se maradj, mert mit sem tehetünk, ha viszont tétlenül szemléljük a gázságot, cinkosokká leszünk. Féltetek, gyermekem, jobb lett volna talán semmit sem mondanom...

Szédülve, tántorogva kapaszkodtam föl a kihalt utcákon a hegyre, s bár alig volt erőm végig menni a lépcsőkön, mégis kívántam, bár sose érnék föl, annyira irtóztam a megérkezéstől. Mi lenne, ha megfutnék? Vissza a kikötőbe, felké-

redzkednék egy hajóra, át Camillához, s onnan valamiképp haza, haza Albanóba? Megint csak összeszorította szívem a rémület. Hiszen otthon haragszanak rám! Most már kétszeresen elítélnék, s ha Proxi és Khrüszotémisz tiszta örömét nem is fátyolozná a mélyen lappangó rosszallás, Marcellina szigorú tekintete megenyhülne-e? Jól tudtam, anyám háborítatlan alkonycsöndje mögött villámok cikáznak ellenem. Jaj nekem! Leültem egy lépcsőre, és sírtam. Mit tehetnék? Luciusnak sem szólhatok arról, amit tudok, és mi lesz, ha az én gyermekemet is...

Azokat a gyermekeket nem éppen így kívánta, szerette az anyjuk? És ha rabnő volt, akkor is? Tulajdonképpen mi a különbség köztem és egy rabnő között? Nem juthatnék-e én is a sorsára, ha egy másik impérium csatázna nálunk győztesen, és engem hurcolnának el? Nem volt-e királyi sarj Andromakhé? És nem válhatna-e, rabságban felnőve, az én leányom is tompaeszű, álmos macskává, mint Mulla? És nem siratná-e keservesen még a nyomorult Mulla is gyermekét, ha az Tiberius kezére jutna? „Az Úr mindenkiért adta az életét, mert a mennyei Atya előtt egyenlők vagyunk” – mondta Küklopsz. Elhittem, de nem értettem meg akkor, csak itt, a kopsz sziklák között, a lépcsőn ülve, lesújtva mélységes tehetetlenségemtől. Egyenlők vagyunk – én és Mulla, az én gyermekem és a Mulla gyermeke. Atyám az égben! Hát nem volt-e Proxi is rabszolga? Szellemének mérhetetlen gazdagságában előkelőbb, mint a királyi sarj, Andromakhé?! És nem Proxi nevelt-e engem? Akkor pe-

dig nincs szabad és szolga, csak ember van, aki Isten gyermeke, s akinek sarját Tiberius a tengerbe veti, a helytartója pedig megfeszítteti. Mintha acélpánt szorította volna a homlokomat. Akkor pedig... igen akkor gyűlöletes a császár, az ő hatalma és minden helytartója, és ki kell jutni e hatalom alól, mindegy, hogy Capraéban vagy Albanóban, ez a hatalom mindenütt ott van, de meg kell találnom az ösvényt, mely kivezet alóla!

A leszálló félhomályban, a kőlépcsőn felfelé tartva egyszerre mellém lépett valaki. Nem vettem észre, hogy közeledik, elmerültem szorongató gondolataimban. Ijedten pillantottam föl, ahogy ott állt mellettem, és akkor megláttam a felejthetetlen szempárt: – Kövess engem! – mondta, és fölsegített ültömből. – Maradj velem – könnyörögtem –, maradj velem! – Veled vagyok – mondta szelíden –, mindig is veled leszek – és a következő pillanatban eltűnt, olyan váratlanul és egyszerre, ahogy jött. Én pedig ott álltam a lépcsőn, háborgó szívvel, értelmetlenül: pontosan tudtam, hogy ott volt, hogy fölsegített, azt is, hogy követnem kell, de sehol sem láttam, csak álltam, szédültem, s aztán anélkül, hogy akartam volna, megindultam a lépcsőn fölfelé.

Az irány tehát már nem volt kétséges, de még mindig rettegve gondoltam arra, mit mondok, vagy mit nem mondok Luciusnak? Miként leplezzem feldúltságomat? És mit tegyek ezután? Hiszen az Úr követése bizonyára nem az én iránta való magányos érzéseimet jelenti csupán. De hát kinek szóljak róla?

Aznap este azonban minden másként történt. Óriási felfordulásra érkeztem haza. Mulla – amit sosem tett – üvöltve sírt, kérdéseimre nem felelt, csak átvonszolt a szomszéd villába, ahonnan egetverő jajgatás hallatszott.

Irisz, a gyermekteg Irisz tépte fátylait, hajából egész csomókat szaggatott, földhöz verte magát, körülötte egész háza népe ott jajgatott. Dermedten álltam meg a vestibulum küszöbén. Mulla egy pillanatra abbahagyta a sírást, és füleembe súgta, hogy a legkisebb gyermek – eltűnt. Egész délután keresték, tűvé tették a környéket, nem lelték. A kertben játszott, onnan nem mehetett ki, a kapu csukva volt, de a reteszt nem tolták rá, nappal sosem szokták. Valakinek be kellett jönnie érte, ez annál is valószínűbb volt, mert a kapu melletti hosszú láncon Animulát, a kutyát is bevett fejjel találták, aki belépett, leütötte, majd felkapta a kisfiút. Mindez másodpercek alatt történhetett, Fulvius, a középső elesett, Irisz bement vele, hogy bekötözze sebeit, a legnagyobb a ház mögé szaladt. A gyermekrabló, úgy látszik, kileste a megfelelő pillanatot.

Mulla ilyen hosszú szöveget még életében nem mondott el összefüggően. Most mintha a rémület megélesítette volna az eszét. Közlése után folytatta a jajveszékelést: szülőföldjén tanulta talán a siratóasszonyoktól.

Sietve Irisz mellé léptem, leültem a földre, és ölembe húztam a fejét, hogy ne verje a padló kőkockáihoz. Simogattam, ringattam, mint egy kisgyereket, görcsösen vergődő teste mintha kissé elernyedte volna.

Pár perc múlva Irisz férje, a testőrség parancsnoka rohant be a gyászos gyülekezetbe Luciuszal, mindketten holtápadtak voltak, semmit sem kérdeztek, csak szinte egymást túlkiabálva, egyszerre szóltak ránk: – Hagyjátok abba a keresést! Egy lépést se tegyetek! A kisfiú a tengerbe veszett!

Könyörgő hangsúllyal mondták, nem parancszerűen. Az apa arcán könnyek csurogtak végig. Mindenki meglepetve kapta fel a fejét, csak én értettem – Démétriosz jóvoltából –, hogy mi is történt valójában, s azt is, hogy a császári testőrség parancsnoka maga is retteg, hogy a bajból még nagyobb lesz, ha tovább is keresik a gyermeket.

A cselédek döbbenetesen néztek egymásra, hittek is, nem is, amit az úr mondott, hiszen honnan tudhatná, hogy a gyermek a tengerbe veszett, mikor ezt senki sem látta, holttestét nem fogták ki, különben is, a tenger messze van, s a kisfiú a kapu kilincsét sem érte el.

A két férfi – kérdésekre nem akarván válaszolni – elrohant, Irisz pedig kiszakította magát karjaimból, fölemelkedett. Erőt vett magán, odalépett két nagyobb gyermekéhez, kézenfogva odavezette őket hozzám. Én még mindig a földön ültem. Irisz a két, sápadt, remegő gyermeket az ölembe tette. – Vigyázz rájuk, Claudia! – mondta, aztán gyors és határozott léptekkel elhagyta a vestibulumot. Szobája felé tartott. Senki sem sietett utána. Tiszteltük a fájdalom jogát a magányra, nem akartuk háborítani, vagy csupán annyira megdermedtünk az átélt rémület-

től, hogy mozdulni sem tudtunk? Már nem emlékszem. Csak arra, hogy kicsit később, amikor már egészen beesteledett, átvittem a gyermekeket mihozzánk, mákfőzetet itattam velük, hogy elaludjanak, lefektettem, betakartam őket, melljük ültettem Mullát, és visszasiettem, hogy megnézzem, mit tehetek Iriszért.

Háza népe még mindig a vestibulumban tartózkodott, sírtak, vitatkoztak, tárgyalták az értelmetlen eseményt.

– Úrnőtkre néznétek inkább! – morogtam a fogam között, és szobájába futottam. A cubicula üres volt. Most már rám került a sikoltozás sora. – Naplopó népség, bamba birkák, szemetek látára tűnt el az úrnő!

Fáklyákkal, lámpásokkal rohantunk a tenger felé magasló boltívekhez. Az őrszem látta érrefelé az úrnőt, kérte is, fordulna vissza, ez tilos terület.

Akkor el is futott, de mintha pár perc múlva újra látta volna. Csónakba szálltam néhány férfival, csáklyákkal kotortuk a partszegélyt, majd beljebb merészkedtünk.

Egy víz alatti sziklán találtuk meg, összetört tagokkal, már a zúzódástól meghalhatott, mielőtt megfulladt volna. Stólája beleakadt a sziklaszirtbe, ezért nem sodorta magával apálykor a hullám.

Mialatt kiemelésén fáradoztunk, az egyik rabszolga fülembé súgta: – Úrnőm, itt gyerekcsontvázakkal van tele a fövény! Megakadtak a kövek közt a holttestek, a halak megették a húst, itt maradt a sok csont... Mi történt itt, úrnőm?!

Ijedten tettem szájára az ujjam. Lehajtott fej-
jel, némán vittük el Irisz testét a palota előtt.

Alighogy elhaladtunk, leüzent a császár: hagy-
juk már abba a cirkuszt, aludni szeretne.

A testőrség parancsnoka még aznap éjjel fel-
vágta ereit. Két gyermekem már volt, pedig még
nem is szültem.

Bár nyugtalanságom nőtt, mind kevesebbet
csavaroghattam, Irisz szerencsétlen gyermekeit
nem hagyhattam egyedül. Csak fektetésük után,
alkonyatkor futhattam le a kikötőbe Démétriosz-
hoz; vagy ha nagyritkán Lucius otthon volt, s
lekuporodott közénk a medvebőrre, sétáltam
keveset. Szülésem közeledvén szorongásom erő-
södött. Félttem, és könyörögtem Luciusnak, ve-
gye igénybe Démétriosz ajánlatát. Ő fontolga-
ta a dolgot, s közben gyanakodva szemlélt: sejt-
tette, hogy mindent tudok. Démétriosz athéni
útja azonban késett – már nem tudom miért –, s
mi egyre fojtogatóbbnak éreztük helyzetünket.
Bús anyaság volt akkor az enyém, halálra szán-
tan vártuk az élet beköszöntését.

– Veronika –, suttogtam álmatlan éjszakáimon
– de jó is lenne, ha kendődet rám borítanád!

*

Lucia Felicia tavasszal született, aranyeső virág-
zott a bölcsője fölött. Pár nappal korábban meg-
érkezett anyám őszintén megbocsátó levele, s
ami örömet fokozta: Khrüszotémisz maga
volt a futár. A hű testvér nem hagyott magamra
a nehéz órán. Leírhatatlan öröm volt karjaiban

sírni. Elválásunk óta mindössze egy év és két hónap telt el, mégis úgy tűnt, mintha irtózatosan rég történt volna.

Camilla is megjött, évtizedek óta nem esett szülés a családban nélküle; mindenhez értett, a bábáskodáshoz is.

Ők ketten mintha biztonságot hoztak volna kísértettanyánkra, azt a látszatot keltették, mintha ugyanolyan egyszerű emberek lennénk, mint a többi kisbirtokos család szerte Itáliában. Magam is elhittem olykor, hogy más gondunk sincs a körünkben rengő bölcsőn kívül, hogy élet és világ központja a rózsaszínű gyermekfenék; anyagcsere-folyamatai betöltötték látóköromet.

Sohasem vagyunk olyan félelmetesen közel a halálhoz, mint szülés közben, de sohasem érezzük olyan megszakíthatatlannak az élet folyamatoságát, mint akkor, amikor legszívesebben kilépnénk e körforgásból, hogy fájdalomunktól szabaduljunk. És amikor az új emberke keblünkön pihen, érezzük, hogy az igazi köldökzsinór a lélekhez tapad, s ez az igazi a test szerinti elvágásakor keletkezik; láthatatlan szálak kötnek a görcsösen sivalkodó kis ragadozóhoz, ki tőlünk különválva jobban hozzánk tartozik, mint saját testrészeink. Most értettem meg valójában Iriszt, most jöttem rá, hogy eltéphetetlen láncot vettem magamra, mely holtig béklyóz.

És amikor álmában figyeltem okos kis öreg, ráncos arcát, úgy éreztem, hogy ő mindent tud, amit mi már elfelejtettünk, a Végtelentől hozott üzenetet, de át nem adhatja, mert mire megszó-

lalhat, már olyan otthonos lesz az anyagi világban, hogy azt a távoli üzenetet elfelejti. Sokáig ültem bölcsője mellett, szemléltem és gondolkoztam, s az Úr hangja csengett fülemben: Engedjétek hozzám a kisgyermekeket! Úgy éreztem, minden kisgyermek Isten futára, és újra meg újra elszorult a szívem, eszembe jutván, hogy ötven lépésre esik innen Tiberius lakhelye.

A forró, napfényes nyári nappalok után hűvös esték ringatták a csillagokat, Camilla rőzsével kis tüzet gyújtott az átriumban, vizet melegített, Khrüszotémisz dézsát hozott, fürdetéshez készült. Otthoni mozdulatai, szokásai anyámat jutatták eszembe: távolléte pedig helyzetünk fenyegetettségét. Marcellina hiánya égette szívemet, s mindegyre elűzte a derűs nyugalom illúzióját.

Hiszen Marcellina jött volna, ha Lucius is hívja, ám veje félt: a császár bizonyára emlékezett még a hosszú alagútban orvul ledöfött szenátorra, kinek megölését ő parancsolta.

Lucius félt, félelméből sérelem fakadt, soha be nem gyógyítható. És féltékeny lett – e két szónak nemcsak szótöve, de lényege is azonos! –, mintha Khrüszotémisz és Camilla elragadnának engem tőle a szabadságnak abba a távoli világába, mely nem helyhez, csupán személyek közösségéhez kötődik, s ő egyedül maradna kiszolgáltatottságában.

Még Camillát, az azelőtt kedvelt asszonyt is rossz szemmel nézte. Nyugalmunk és örömünk nem volt tehát zavartalan, és mégis a boldogság ízeit hordozta: vihar előtt összebúvó madarak testének melegét.

Camilla pár hét múlva útra kelt, szabad férfiak önérzete lakott az egykori rabszolganőben; különben is megtette kötelességét, otthon pedig várta a munka.

Khrüszotémisz maradt: benne a szeretet minden más érzés fölé nőtt, és tudta, hogy veszedelemben hagyna magamra. Mintha nem is észlelné a körülötte levő dolgokat; csendesesen és átszellemülten tette a dolgát, csak így tudom kifejezni akkori állapotát. Mert más volt ez a Khrüszotémisz mint a régi, a Jeruzsálem előtti. Szinte nem a földön járt, csak lebegett közöttünk egy távoli zenére figyelve folyton, szeméből pedig messzi égitestek fénye világolt, bennünket szeretett, de valakié volt, és valakivel volt, aki közénk küldte, de közben megtartotta magának, úgy adta nekünk.

Harmatos reggeleken, amikor Lucia kis ruháit teregettük a kertben, körös-körül a sziklás hegyek néztek ránk, de zordságuk mosolyra vált az éles napsütésben, térdig a nedves fűben álltunk, olyankor Khrüszotémisz tiszta, telt hangon énekelt, mint a hajnalt köszöntő madár, soha nem hallott dallamot, szívéből szóló szöveggel – „jövök, Uram, jövök már boldogan” –, és én már úgy éreztem, le kellene borulnom tejetestvérem előtt, mert ő immár nem a görög rabnő leánya, hanem egy az angyali seregből, akik eljönnek az Úr kíséretében ama végső napon.

„Élek immár, nem én, hanem él bennem a Krisztus” – így írta később Paulus, és így élte már akkor Khrüszotémisz, én pedig, bár szívemben hordtam én is a Megfeszített képét, mégis bűnös-

nek, földhözragadtnak, sárba, porba hulltnak éreztem magam mellette, ha pedig hiányzott, sötétnek láttam izzó napsütésben is mindent magam körül.

Lucius semmit sem értett. Féltékeny mogorvaságát csupán a megnyugvás enyhítette, hogy ritkán lépek ki a kapun, tehát nem hozok bajt a család fejére; utóbb tudtam csak meg tőle, mennyire rettegett minden lépésemtől.

Sejtettem persze akkor is, anélkül, hogy értettem volna – hogy is foghattam volna föl? –, hogy a galliai harcos, a száz csatában rettenthetetlen most állandó szorongásban él, mint a veszszővel idomított gyermek, s hogy e két érzés nem ellentétes a lélekben, hanem egymást kiegészítő, mert összetartozik személyiségében az alattvaló és a katona.

Nem érthettem mindezt, mert az ember önmagából ítél, s ami saját magából hiányzik, az előtt tanácstalanul áll meg, borzongva vagy csodálattal, de mindenképp értetlenül.

Hiszen én nem voltam alattvaló soha. Forma szerint, római polgárnőként igen, de érzéseimben nem. Szabadnak születtem, és szabadként nevelkedtem, mert anyám akarata szerint örködtek szabadságom felett az albanói hegyek. És hogy Khrüszotémisz szárnyain fölemelkedni nem tudtam, annak okai is talán a hegyek voltak: kötöttek, láncoltak, karoltak, oly széppé tették kis világomat, hogy utálni a földet semmiképp, soha nem tudtam. Most sem tudom, Petrus, a halál kapujában sem, s hiszem, hogy az Úr vég-

telen szeretetében enged majd néha egy pillan-
tást vetnem Albanóra – odaátról.

Nem voltam alattvaló, de nem is voltam gő-
gös, mire is lettem volna? Merőben félresiklott
római vagyok tehát. Pilátus szavával: a görögség-
től és a kelettől fertőzött, elfajzott római. Csak
azt nem tudta a boldogtalan prokurátor, hogy
előbb kezdődött. Előbb: mezítlábas gyermekko-
romban, libakergető porfelhőben, amikor min-
den házba behívtak, ahol éppen kalács sült; nem
azért, hogy az úrnőnek hízelegjenek, és nem is,
mert a leányka lenyűgözően kedves volt – ha az
lett volna is, csak azért, mert az ő szívük mele-
gét tükrözte –, hanem mert egyszerű jóságuk
sugárzott, akaratuktól függetlenül.

Igen, itt kellett kezdődnie, mert ha nem, mi-
ért éreztem oly határozottan a helytartói palo-
tában, anélkül, hogy egyszer is végiggondoltam
volna, csupán a szívem súgta, hogy ha egy rette-
gett zelóta kését belém mártja, neki van igaza,
noha én személy szerint mit sem tettem ellene.
Mivel pedig tudom, hogy igaza van, védekezni
is képtelen volnék, noha övemben rövid, arany-
markolatú tőrrel hordok (Proxi vívni is tanított,
és nem eredménytelenül), de anélkül várnám a
zelóta kését, hogy egy mozdulatot is tennék tő-
röm után.

Én végigéltem a római matróna életét, és so-
hasem jártam a cirkuszban, nem láttam gladiá-
torok kiömlő véréét. Elfajzott római vagyok.

A földöntúli jelenléte, az más: Khrüszotémisz
megzavarta Luciust, aminthogy zavarba ejtették

volna a nagyhírű Szibillák is; Apolló papnője is áhítatot kelt, az ismeretlen Istené rettegést inkább, de az olyan földhözragadt teremtés, mint én, aki csak akkor lesz boldog, amikor majd bárány és farkas együtt legel, az képtelen tünémeny, legföljebb sajnálatra méltó, bár kíméletre nem.

Luciusban mindazonáltal még egyszer felülke-rekedett Gallia hőse, a római légió bátor harcosa, hogy aztán az utolsó bátor tettel döntő fordulatot adjon életünknek.

Miután Khrüszotémisz hűségeseen őrizte Lucia Feliciát és Irisz gyermekeit, s erejét nem haladta meg a sokféle házi tevékenység, de szótlán példaadása még Mullát is némi szorgalomra ösztökélte; olykor mégis elmozdulhattam hazulról, bebarangolhattam öszvéremen a jártabb utakat, s lenyargalhattam a kikötőbe a kedves öreghez tekercsekért; a jó görögnél mindig találtam szívemnek kedves irodalmat és – mennyire áldottam érte eszméletem atyját, a drága Proxit, hogy anyanyelvemmé tette a görögöt – milyen szenvedéllyel olvastam Attika, Athén, Alexandria jeleseit, akik, jóllehet nem érik már utol a régi nagyokat, de mégis toronymagasan állnak szülőházám ezüstkorának stílusforgatói fölött!

Mióta Augustus meghalt, Rómában nem tudnak írni, az erőtlen, sápkóros versek nem dobogtatják meg többé szívemet.

Tehát egy délutánon, mikor már enyhült a forróság, megint útra keltem. Soká időztem Démétriosznál, búcsúzott az öreg, segítettem neki csomagolni, különben is nehézkesen indult már,

mint aki nem tudhatja, visszatér-e; bár ígérte erősen, hogy ha a hullám, a szél, és Poszeidón kegyes lesz hozzá, s öreg szíve bírja, visszatér, bár gyűlöli Tiberius Capraéját, de Prótaxagorasz leányának meghozza az ígért füveket és a használatukhoz kellő utasítást, mivel szabadításunkat célul tűzte ki. Fájdalmas, hosszú búcsú volt, mintha sejtettük volna: sosem látjuk egymást többé.

Még öszvérem is búsan, poroszkálva indult, sehogy sem engedett az ösztökének, nem akart rákanyarodni a hegyi ösvényre, én pedig nem erőszakoltam, szórakozottan, gondolataimban elmerülve engedtem, menjen, amerre akar. Vitt hát, a partmenti úton, jobbra a kikötőtől, mélyen a falu alatt.

Sohasem jártam erre, rabul ejtett a táj szépsége, pínealigeteken haladtunk át, aztán apró fenyveseken, itt gazdag flóra virult, dúsabb, mint odafenn, napszállta volt, vörös fényben lángoltak a fák, és ugyanilyen bíbor-arany köd vont a tengert; a víz párája fölött megtörtek a sugarak, szivárvány színre bomlott minden hullám, fényekben szikrázó függöny táncolt a szemem előtt; hála és béke töltött el, megveregettem öszvérem nyakát, elvégre neki köszönhettem ezt a káprázatos élményt.

A színek tündérajátéka után átmenet nélkül, egyszerre hullt rá hegyre, vízre, erdőre az éj sötétje. Pillanatok alatt. Csupán Neapolis felől villant fel olykor néhány hajó lámpása.

– Most aztán merre? – tűnődtem, leszálltam az öszvérről, s kissé aggodalmasan lépegettem

bölcs állatom nyomában. Talán elvisz a házhoz, melynek istállójából származik, elvégre nem régen vettem, s a pásztor, aki eladta, errefelé is lakhatott. Beenged talán, ha állatát felismeri, és szállást ad éjszakára, reggel majd hazatérek, Khrüszotémisz nem ijedős, Lucius szolgálatban van, a gyerekek alusznak, semmi baj sem lehet.

Aztán körülnézve láttam: se ház, se kunyhó sehol, csak víz és erdő, az ösvény mind keskenyebb, aztán véget ér egy szikla alatt. – Fele se tréfa –, borzongtam. Fáztam. Nincs út tovább, a vaksötétben még visszafelé sem boldogulnék, ha öszvérem egyáltalán rábeszélhető lenne, hogy megforduljon. Tapogatni kezdtem a sziklát, keresvén egy hasadékot, ahová bújhatok, mely legalább a felkerekedő szélről óvna némileg, és akkor éreztem, hogy üreg van a szikla alatt, jó tágas nyílás. Elengedtem a kantárt, és behúzódtam, előttem terem tárult ki, lámpásom nem lévén csak éreztem tágasságát. Szemem lassan megszokta a sötétet, aztán a hold is feljött, egy vékony sugár a vízben tükröződve behatolt a bejáraton át. A Kék-barlang. Hiszen erről már halottam, de mindenki óva intett, hogy erre járjak, s hogy, hogy nem, csakugyan elkerültem eddig. Nos, hát itt alszom. Őrködj felettem, szelíd szemű Mester! – sóhajtottam, és földre terítettem stólámat. Ebben a pillanatban éles sírás hasított a barlang csendjébe. Csecsemősírás. Követelő, görcsös: akkor üvölt így a gyermek, ha éhes. Tapogatózva igyekeztem a hang irányába. Nem kellett soká keresgélnem, már egészen közletről sívított. Térdre ereszkedtem, hogy rá ne lépjek a

gyermekre. Pár másodperc múlva kereső ujjaim jókora csomagra leltek. Fölemeltem, s a bejárat felé húzódtam, hogy a halvány fénynél szemügyre vegyem, mit is találtam. Akkor látom: durva kendőbe kötve, pár hetes, jól fejlett ikerpár fekszik a karomon, pontosabban rángatózik, üvölt, apró ökleivel hadonászik mind a két gyermek. Szegénykéim, mindjárt jóllakatlak benneteket! Leültem már előbb kiterített stólámra, kinyitottam peplonomat, s egymás után megszoptattam mindkét babát. Jóllaktak és elcsitultak, békésen elaludtak a karomon, és pedig ekkor kezdtem gondolkozni. Hogy kerülhetett ide ez a két gyermek? Kitették őket? Ehhez túl nagyok. Azt nem halogatták volna ennyi ideig. Iszonyú felismerés villant át az agyamon –, talán ők a mai császári csemegék? Talán a Kék-barlangban tárolják Tiberius áldozatait, s ők a mai éjszakára szánt „fogyasztási cikkek”?! Rémülten szorítottam őket magamhoz. Már közöm volt hozzájuk. Nem adom őket! De hová, merre bújhatnék velük? Minden lépés veszélyes. Ha elesem, összezúzódnak a köveken. Lassan, óvatosan kell kijutnom velük a barlangból, aztán megindulni az ösvényen a kikötő felé, az öszvért sorsára hagyom, lehet, hogy egész éjszaka megyek, de hajnali szürkületkor még haza tudok lopózni, ha senki meg nem zavar közben. Hogy aztán mi lesz, az pillanatnyilag közömbösnek látszott, egyelőre minden gondolatomat és erőfeszitésemet arra kellett összpontosítanom, hogy a veszélyes helyről kijussak velük. Elvégre a császár csemegéjét lopom! Okos tolvajjá kell len-

nem, ravasznak, mint a kölykét mentő róka, és szelídek, mint a fiókáját tápláló galamb, hiszen ha felsírnak, a zajra felriadhatnak azok is, akik idehozták őket.

Sok időm nem jutott a tűnődésre. Első mozdulatom után óvakodva megálltam: dübörgést hallottam. Elálló lélegzettel füleltem, nem tévedtem-e, de nem, az ösvényen öszvérem idegesen felnyerített, aztán a dübörgés erősödött, fények villantak, másodpercek töredéke sem telt bele, fáklyák fénye hullott a barlang elé, majd behatoltak a poroszlók, a következő pillanatban vakító világosság terült szét körülöttem, pislogva, káprázva álltam és bámultam, karomon a két gyermekkel.

A poroszlók nyomán ő is belépett. A fenevad. A császár. Belépett, megállt, és rám meredt. Néztük egymást. Hogy milyen volt, mégsem tudnám megmondani. Néztem, de nem láttam. Pontosabban nem őt láttam. Hanem azt, aki nesztelenül jelent meg, mögém lépett, fél karjával átölelt, a másikkal pedig a kijárat felé mutatva, a behatolót távoztatta el. Ő volt ott mellettem, ő szállt le a barlangba, ő, a Mester, szelíd arca ott sugárzott fölöttem, keze a vállamon, őt néztem elámulva, és bár reszkettem, mégsem féltem, mert éreztem: itt nem én küzdök, hanem ő.

A császár jött, sietős mozdulata megtorpant, visszahőkölt, pár pillanatig dermedten állt, aztán anélkül, hogy szót is szólt volna, visszafordult s elkullogott, mint az oldalba rúgott kutya. A poroszlók is kihúzódtak, a fáklyák is eltűntek – és még mindig világos volt. Ő még ott volt.

– Ne félj, Claudia! Veled vagyok. Veled maradok akkor is, ha nem látsz. A pokol minden ördöge sem vehet erőt rajtad többé. Fogom a kezéd. Jöjj, és kövess engem!

Kivezetett a barlangból. Aztán már nem láttam. De tudom, hogy velem maradt.

III.

Ébred a város. Hallom hajnali hangjait. Jönnek az első szekerek. Hozzák a város táplálékát. Hiszen enni a tűzvész után is kell, enni gyászolva is kell, s itt millió gyomor követel. Jönnek az albanói emberek is. Hozzák a marhát, a bárányt, és jönnek az asszonyok tejjel, túróval, gyümölcs-csel megrakodva. Az én albanói asszonyaim!

– Figyelj csak, testvérem! Mozgást hallok felettünk. Most elhúzzák a nyílást fedő deszkákat... Leszórnak valamit... Vigyázz! Ne hajolj előre, fejedre esik! Majd én felszedem, én könnyebben mozogok, már meglazítottam láncaimat. Kenyér. Körte. Kis vászonzsákban szőlő... Egyél, kezedbe teszem. Legyen áldott az Úr neve! És legyenek áldottak ők, a testvéreim! Így jelzik, hogy szabadon vannak még, hogy gondolnak rám. Megvesztegették az őröket. Biztosan ellátták a felső szint rabjait is. És milyen megható gonddal csomagolnak! A szívük is benne van a szőlőjünkben!

– Bevallom neked, Petrus, én éhes vagyok. Te is? Nagyszerű, akkor vendégül látlak albanói módra, gyere, üljük körül az asztalt a szőlőlu-

gasban. Váljék egészségedre az étel, és legyezze a pineákon átsuhanó könnyű szél felhevült homlokod! Ugye nem tartasz komolytalannak? Inkább mesélek tovább, látom, hogy érdekel.

Az az éj csodák éje volt. Kiléptem a barlangból, és néztem a halványuló csillagokat. Pirkadt, akárcsak most. Kábultan léptem előre a harmatos fűben, óvakodva, hogy el ne bukjak a két gyerekkel, súlyukat szinte alig éreztem boldog szédületemben, s az előttem levő tennivalókra sem tudtam gondolni, csak őt ünnepelem lelkemben, aki itt volt velem, láthatóan, érzékelhetően, mint ama tanítványokkal az emmausi úton – miként Küklopsztól hallottam –, himnuszt énekelt egész lelkem, és megteltem örömmel; mit számított ehhez mérten Tiberius, az egész impérium és valamennyi légiója?!

„Maradj velünk, mert már közel az este!” – könyörögtek az emmausiak; én azonban nem tudtam szólni, marasztalni sem tudtam őt, annyira eltöltött az öröm, hogy szavam is elállt, hiszen láthattam újra. Engem a reggel felé indított, az új nap felé, amelyben ő mindig jelen lesz. Igen, a lelkem himnuszt énekelt, míg szavamat vette az öröm, álltam, csak álltam mozdulatlanul a kelő nap fényében anélkül, hogy menekülésre gondoltam volna. Mit árthat nekem Tiberius, ha ő velem van?! És mit árthat a gyermekeknek, akiket ő mentett meg? Már tudtam, hogy a kegyelem gyermekei, s hogy ezért Gratianak és Gratiusnak fogom nevezni őket.

A kegyelem ajándékaival karomon álltam a fényben, a nap feljött közben, s a tenger lilás-

szürkéből arany-vörösre vált, apró, fecsegő, locsogó habtörmelékek csapódtak sarumra időnként, mintha a zúgó-morajló víztömeg üdvözlét hoznák nékem méltatlannak, akit, íme, fel-emelt az Úr.

Egyszerre evezőcsapások zaját hallottam, aztán feltűnt egy bárka a távolban. Hajnali halászosok – gondoltam –, korán bocsátkoznak vízre dereglyéjükkel, ilyenkor remélnék nagy fogást. A bárka közeledett. Alakokat láttam benne, ismerős arcokat, mintha már találkoztam volna velük a messzi múltban, nagyon rég, nem is tudom, mikor.

Lucius állva evezett, mögötte Khrüszotémisz ült Lucia Feliciával az ölében, vele szemben Mulla Irisz két gyermekével. Ezek értem jönnek – villant át agyamon, és tüstént hála áradt szét szívemben, forrón – de miért hozzák a gyerekeket is? Miért verték föl őket e hajnali órán?

– Lépj be, Claudia! Gyorsan! – parancsolta Lucius, én Mulla kezébe adtam az ikreket, majd egy búcsúpillantást vetve békésen legelésző öszvéremre, beugrottam a ladikba.

Lucius komoran evezett Neapolis kikötője felé. A két Irisz-gyermek térdemhez bújt, Khrüszotémisz fél karral átölelt, majd csöndesen megszólalt:

Jóakarátú emberek jöttek hozzánk szürkületkor a hírrel, hogy megfutamítottad a császárt a Kék-barlangból. Nem tudni, hogy mikor forral bosszút. Menekülnünk kell. Lucius vette át a szót:

– Neapolisban azonnal szálljatok hajóra. Mi-

előbb jussatok el Ostiába, s onnan, Rómát megkerülve igyekezzetek Albanóba. Lehet, hogy ott is keresnek majd, de legalább nem vagytok szem előtt. Biztosabb búvóhely, mint Baiae.

Haza! Hazamegyünk hát! Olyan öröm töltött el, mintha hosszú száműzetésből szabadulnék. Csak aztán döbbsentem rá, hogy Lucius nem akar velünk tartani. Mint a sikoltás szakadt ki belőlem:

– És te, Lucius?

– Én visszamegyek az őrhelyemre. Katona vagyok, Claudia, tudhatod. Csak akkor távozhatom, ha elbocsát a császár, az imperátor erkölcséinek bírálata pedig nem tartozik hatáskörömbe. – Szomorúan nézett rám, s értetlenül.

– Alighanem utólszor látlak, Baiae szépséges ajándéka. Szeretni foglak utolsó pillanatomig, esztelen, könnyelmű gyermekem. Csak érteni nem foglak soha. Miért tetted ezt? Két gyermeket megmentettél, hacsak el nem pusztulnak ők is, valamennyiünkkel együtt. De a császár tömegével pusztítja őket... Holnap szert tesz másik kettőre, tízre, százra – hoznak neki a rabszolga-kereskedők, s ha nem akad elég, elveszik adóhátralék ürügyén, a trák, a dák, a makedón újszülötteket. Nem menthetsz meg minden gyermeket! Miért épp ezt a kettőt? Mit használ, hogy elragadtál előle kettőt? Kockára téve a tiedet, a rád bízottakat és mindannyiunkat? Nem felelsz, Claudia? Mit is mondhatnál, bolond leánykám, mea carissima? Megfertőzött már téged is a kelet, elég volt az a rövid idő... Mindegy. Ha örülségért is, haljunk rómaiaként, ha úgy hozza a

végzet. Az istenek óvjanak, mea columba, Claudia carissima!

Hirtelen tett partra, annyira el voltam foglalva a gyerekekkel, hogy mikor búcsúzni akartam, már visszaugrott a csónakba. Még egyszer intett, aztán megragadta az evezőt. Nem nézett vissza.

Kiáltani akartam, visszahívni. Ördög vigyen császárt, hűséget, légiót. Jöjjön velünk, fussunk együtt, Albanóban otthon vagyunk, elrejtjük, sohasem találják meg.

Khrüszotémisz kitalálta a gondolatomat.

– Lucius nem fog bujkálni, szénapajtában aludni, borzas pásztorként járni. Hogy aztán szégyenszemre úgy fogják el, mint valami lókööt... De ne félj, Claudia! Utánunk jön, hamarabb, mintsem gondolnád!

– Ne félj, Claudia! – ugyanolyan hangsúllyal mondta... Ezt, pontosan ezt a mondatot ma ő mondta másodszor. Elszégyelltem magam. Khrüszotémisz különben is átvette a parancsnokságot. Előre lépett, s intett, hogy kövessük. Hosszú, határozott lépteivel gyorsan áthaladt a mólón, az őgyelgő, bámész hajósok között, át a téren, majd befordult a piac felé. Engem bevonzolt egy kapubolt alá, ölembe rakta a három csecsemőt, a két nagyobb ügyis riadtan, görcsösen kapaszkodott a stólámba. Mullát maga után intette, s eltűnt.

Mozdulni sem tudtam, csak csendes szóval nyugtatgattam a gyerekeket, hol az egyik sírt fel, hol a másik. A járókelők be-benéztek, aztán fejcsóválva továbbálltak. Parasztasszonynak nézhetek, aki egész gyerekhaddal kelt útra, hogy

megkeresse, s hazatérésre bírja hűtlenül elszökött, hajósnak állt férjét. Nem ritka látvány Neapolis piacán.

– Adj el belőlük egyet a rabszolga-kereskedőnek, hiszen ennyivel éhen veszel! – vetette oda a jó tanácsot egy borostás arcú halász. Rémülten szorítottam magamhoz mind az ötöt. És tehetetlenül, mert éreztem, hogy szoptatni is kéne, tisztába tenni is, miközben mozdulni sem tudtam.

Jó idő telt bele, míg visszatértek. Hatalmas kosárban élelmet hoztak.

– Tegyük tisztába a gyermekeket! – szólt háttározottan Khrüszotémisz, majd fehér gyolcskendőket vett elő a kosárból. – Megegyeztem egy hajóssal, elvisz minket Ostiáig. Enni ráérünk a hajón is. Most gyorsan pólyáljuk őket, aztán igyekezzünk; a hajó rögtön indul. Ti fogjátok a három kicsit, a kosarat viszem én a nagyobbakkal. Maradjunk egymás mögött, el ne sodródjunk a piac forgatagában. Gyertek!

Határozott volt, megfontolt, gyakorlatias. Olyan jólesett ez most, hiszen teljesen tehetetlennek éreztem magam, s egyre jobban elhatalmasodott rajtam a fáradtság is.

De végre vízre szálltunk, elmaradt mögöttünk a zajos kikötő. A sós pára beburkolt minket, a hullámok egyhangú morajjal ringattak. Eldőltem a fedélzet deszkáin, és mély, ájult álomba merültem. Már csak azt éreztem, hogy Khrüszotémisz gyöngéden betakar. Még takarót is szerzett.

*

Epret, igen, epret ettünk a hajón, Albanóban pedig akkor érett a cseresznye. Kora nyár volt. Ha felidézem hazai bevonulásunkat, mindig újra, meg újra elfog az ellenállhatatlan nevetés. Amint az Ostiában bérelt kocsi a két vén gebével végigbaktat a falun – az ottani gyerekek meztelen lába fürgébb volt, ők gyorsan megvitték a hírt a villába –, amint az emberek kibújtak a házakból, és követték a kocsit, amint begördült a rozoga jármű a peristylum elé, s anyám elénk futott, hogy aztán kissé elhűlve nézze, hogy a kocsiról mind újabb gyerek kerül elő, s amint Proxi harsány hahotában tört ki örömében, de a komikus kép ellenállhatatlan hatására is. Míg mi az átriumban, a tűzhely mellett reggelig meséltünk, a faluban már elterjedt a hír, hogy „Claudia úrnő három év alatt öt gyermeket szült”, s a következő napokban nem győztek csodájára járni e különös ténynek. Utóbb a legendák is elterjedtek, s közöttük a legszebb, mely szerint Claudia úrnő egymaga kiverte Capraéból Tiberius császárt.

Így kezdődött otthoni életünk. Míg Proxi szíve örült, s gyönyörködve szemlélte tanítványát, engem, kit olyannyira saját művének vélt – hogy miért, az egy későbbi beszélgetésünk során derült ki –, anyámat nyugtalanság töltötte el, s mint utóbb bevallotta, félelmeitől nem is szabadult, míg Tiberius élt. Mindazonáltal derű és vidámság jellemezte életünket, a rólam keringő legendák pedig a falu mindig is élő szeretetét irántam való tiszteletté változtatták, elősegítvén, hogy Khrisztómisszel ketten Albano apostolai legyünk.

– Ó, Petrus, mennyivel nagyobb teret adott nektek az Úr! A Mediterránium egész partvidékét valamennyi szigetével együtt. Nekem csak Albano jutott, s az öt gyerek. De sohasem méricskéltem a feladatot. Ezt kellett betöltenem, ezt az elhivatást, s ez elég volt nekem.

Néhány hét múlva Lucius is megérkezett. Tiberius ezúttal nem állt bosszút. Anélkül, hogy a történekről szót ejtett volna, megromlott egészségére való tekintettel elbocsátotta testőrkapitányát, még közismert fukarságán is erőt vett, kiadván neki a veteránoknak járó, földvásárláshoz szükséges összeget. Vegyen magának birtokot, ahol akar. És tűnjön el. Ez volt a császár kívánsága.

Milyen boldogságot és milyen megnyugvást jelentett számunkra Lucius megérkezése! Végre nyugalmas korszak kezdődik életünkben, végre el lehet bújni boldog szigetünkön! Vége a megpróbáltatásoknak, a borzalmaknak! Eleget láttam a világból. Másféle, kis világra vágytam, amilyenben derűsen élünk az Úr eljöveteléig. Együtt. Összebújva, elfeledve.

Sok mindennel nem számoltam. Elsősorban azzal nem, hogy Lucius ugyan kiállt mellettem a Kék-barlang éjszakáján, vállalva minden kockázatot, ám ez utolsó fellobbanása volt. Nem akaratán, hanem természetén múlt, hogy amit én boldogságnak, azt ő száműzetésnek érezze. Gyűlölte Tiberius palotáját és környezetét, ám elviselhetetlennek látszott számára, hogy a földet túrja Albanóban. Rossz közérzetét mindenre átvitte. Nyugtalanították a fölszálló galambok,

a nagy fehér komondorok, nem állhatta a birka-
gyapjú illatát, a gyereksírást. Minden untatta,
mindent kifogásolt, gáncsolt, maga sem tudta,
miért.

Olykor jókedvünk is bosszantotta, mert át-
venni nem tudta, hát árnyékolta. Ez sem sike-
rülvén, mind keserűbb lett, s haragjának nyilait
felém lőtte, e minden rossz okozójának vélt cél-
pontba. Amikor Albano közelében vásárolt bir-
tokán villát épített, először csak megdöbbsentem.
S hogy aztán nem hívott oda, s a mi százszor ki-
fogásolt bérleti rendszerünkkel ellentétben rab-
szolgákkal rakta tele, közöttük szebbnél szebb
rabnőkkel – rá kellett döbbsennem, hogy életét
az enyémtől függetlenül képzele el, s hogy ma-
gamnak is el kell szakadnom tőle, ha nem aka-
rok változó hangulatai áldozatául esni, ha nem
akarok rosszkedvének cséphadarói alatt össze-
törni. Ha akartam volna, sem tehettem: Marcelli-
na és Proxi szemmel láthatóan öregedtek, Khrü-
szotémisz mind gyakrabban járt be Rómába, éle-
tének tengelyévé az ott alakuló gyülekezet lett,
a gyermekek, az albanói nép lelki vezetése s a
mindannyiunkat tápláló birtok irányítása rám
maradt. Sem időt, sem energiát nem áldozhat-
tam Lucius szeszélyeinek elviselésére, sem pe-
dig arra, hogy féltékenyen figyeljem szerelmének
fel-fellobbanó tüzét a feléje napraforgóként for-
duló rabnők iránt.

Sokáig tartott, míg mindezt lezártam önma-
gamban. Hiszen hosszú ideig nem is értettem.
Vergődtem, kínlódtam, sírtam, lázadoztam, el-
hanyagoltam kötelességeimet. Egy este, ősz volt,

szüret után, venyigékkel élesztgettük a tüzet, és édes, nagy szemű szőlőt ettünk, mindenki elálmosodott és cubiculumjába vonult, csak ketten ültünk Proxival a tűzhely mellett. Rég bevégezte aznap esti felolvasását, mintha várta volna, hogy egyedül maradjunk.

Akkor odaült mellém a kemencepadkára, vállára húzta fejemet, és csendesen mondta: – Te nem vagy boldog, Claudia. Szomorú ez nékem, mert nemsokára meghalok, és szeretném, ha egész emberként állnál a lábodon. Sokan vannak a rád bízottak.

– Drága nevelőm – feleltem –, nem értem, hogy mi bűn van bennem, csupa jóakarát a lelkem, és mégsem tudom édessé varázsolni a hozzám legközelebb állók életét sem. Felhőtlenül szeretném tenni napjaitokat, és nem sikerül, mert felhő ül az én lelkemen is.

– Bújj ki a felhő alól! Ne engedd, hogy eged elhomályosítsa! Maradj meg Lucius mellett, mert egykor még szüksége lesz rád. De ne légy játékszere hangulatainak, és ne hagyd, hogy kedélyed súlyos bánata eluralkodjék. Örülj, ha felüdülést nyer, ne bánd, ha vadászik, ostáblát játszik veterán vendégeivel, vagy örvendezik rabnőivel. Légy szabad végre, Claudia! Vedd tudomásul, hogy római férfi nem bocsáthatja meg, ha a felesége szakít a birodalommal. Te szakítottál anélkül, hogy tudnád, te már egy másfajta országban élsz. Az örökkévalóban. Vagy nem te beszéltél nekünk róla? Nem te hoztad a jó hírt? Nagyon fiatalon olyan élményekben volt részed, amelyek emberré tettek. De ez az emberi Róma férfiai

számára idegen. Gyengeségnek vélik, szolgai érzésnek. A megalázottak életérzésének. Ne hidd, hogy azért mondom ezt neked, mert görög vagyok és származásomra nézve rabszolga, foglalkozásom szerint pedig filozófus. Nem. Csak a hosszú élet tapasztalata megtanított Róma ismeretére. A római lehet nagylelkű, lehet lovas, lehet bátor; de az ember értékét nem ismerheti, sem a testvériségét, mert ha eljut annak felismerésére, hogy a mennyei Atya előtt minden ember egyenlő, mindenki kincs, egyetlen, visszahozhatatlan, édes testvére a másiknak, akkor vége mindennek. Hiszen akkor nem létezhetnek többé leigázott népek, rabszolgák, ketrecben körülhordozott legyőzöttek. Ti, asszonyok, ti, legjobbak, ti érthetitek ezt. De ti megvetetteké váltok, s titeket eltaszítanak. Lehetnétek hűtlenek, feslett életűek: megbocsátanak. De ha emberek vagytok, nem lehet élni veletek. Akkor tönkreteszitek a római férfi életét, megfertőzitek gyermeke lelkét, és kétséges jövődőt hagytok utódjára. Nincs veszélyesebb, mint egy római matróna, aki ember, teljes ember e szó igazi értelmében. Sorsa tehát nem lehet más, mint a tiéd. Vállald, Claudia! És jókedvvel vállald, a tört szívű lázadó rosszabb, mint a kikötők csap-székeinek táncosnője!

Sokáig ültünk még a tüzet bámulva. Arcomat Proxi kezére hajtottam. Mindig is meglevő összetartozásunk sohasem volt olyan erős, mint ezen a szilva illatú estén.

Mikor Proxi nyugovóra tért, kiléptem a peristylium oszlopai közé, és kémleltem a csillago-

kat. Sokat tűnődtem, kínlódtam, vergődtem ebben az időben. Kerestem az Istent. Nem Jupitert, Júnót és Venust, ők már rég messze jártak tőlem, talán soha nem is voltak közel. Platón tanain és Vergilius költeményein nevelkedtem, egy mindent betöltő Szellem létezését éreztem, aki mindig, mindenben jelen volt, és mégis elérhetetlen maradt. A zsidók egyetlen Istenét nem ismertem. Számomra a végtelen Szellem a galileai prófétában testesült meg, aki csodálatos dolgokról beszélt a hegyen, betegek fölé hajolt, és nemcsak a tengert csendesítette le, hanem az én háborgó szívemet is. A szeméből és a szavaiból fény áradt, és éreztem, hogy mi, akik őrizük ezt a fényt, olyanok leszünk, mint a kályha, meleget árasztunk a fagyos éjszakában, és a didergők körénk gyűlnek melegedni. Még azok is érzik ezt a meleget, akik tagadják a tűz létét. És ha sok ilyen tűzhely köré bűvó csoport lesz, talán megváltozik a világ. Lassan, nagyon lassan, de egyszer igen. És addigra ő is visszajön. „Menjete el tehát, tegyetek tanítvánná minden népet!” Mire minden népet megtanítunk... Mikorra lesz az? Milyen lassan, milyen nehezen boldogulok ezzel a kis Albanóval is! Pedig itt szelíd, jólelkű emberek élnek. Mégis, de nehezen értik, hogy szeresd ellenségedet, ne üsd vissza azt, aki ittasan rád emelte az öklét, és ne állj bosszút, ha valaki megszedte cseresznyefád útra hajló ágait! Milyen nehéz, Teremtőm, milyen lassú munka ez!

*

A Mester, amikor a Kék-barlangban hozzám lépett, megígérte, hogy nem hagy el. Nem is hagyott, de sokszor, mintha csak ködön át láttam volna, mintha eltávolodott volna, ilyenkor én oldottam el tőle magamat. Mintha azt mondanám, anélkül, hogy végiggondoltam volna: most ne nézz ide! És kerültem lelkem mélyéből rám sugárzó pillantását. Amikor haragos és szeszélyes voltam, türelmetlen, igazságtalan, csüggedt, fáradt; amikor a napi vesződség a nyomtató lóhoz tett hasonlónak, és nem maradt erőm a gyöngédséghez, amelyet úgy szerettem volna árasztani; amikor értetlenséggel, ellenkezéssel, széthúzással viaskodtam; amikor legszívesebben odavágtam volna, hogy tegyetek, amit akartok, keményszívű népek; amikor sírtam és reménytelennek láttam minden fáradozásomat... – akkor sokszor úgy elfogott a keserűség, hogy még őt is elűztem magamtól, nem tudván szemébe nézni, és súlyossá vált a lelkem, mint az elkarsztosodott hegyek sziklája. De mindez nem tartott soká, és újra keresésére indultam, tudtam, hogy a közelenben van, de nem látom, mert elfordultam tőle, és sírtam, mint te, Petrus, a harmadik kasszó idején.

Ezen az éjszakán, a gyémántosan fénylő, közeli csillagok alatt megint rátaláltam, ott volt a végtelen éjszakában, minden csillag az ő tekintetét sugározta rám, és újra fel tudtam emelni szememet hozzá, és béke költözött a szívembe, az a béke, amelyet nem riaszt el sem az élet kínja, sem a halál félelme, lelkem riadt madárként

simult a tenyerébe, melyben mellette a mindenség is megpihent.

*

Lelkem erejére valóban szükség volt, másnap váratlan megpróbáltatásban volt részem. Vendégünk érkezett, egy köpcös, kellemetlen arcú, elhízott természetű úr, aki szünet nélkül tógája szélével legyezte magát, pedig meleg sem volt. Talán csak izgatottságát leplezte ezzel, miközben azt is éreztette velünk, hogy a falu porát s a nem létező legyeket hajtja, ha már ilyen alacsony környezetbe kényszerítette a sors. Az Irisz-fiakért jött, nagybátyjuknak mondotta magát, és közölte, hogy rangjukhoz méltó nevelésben óhajtja részesíteni őket.

Nem volt szokásom, hogy egykönnyen megijedjek, mégis elszorult a szívem. A gyerekeket megszerettük, otthonra leltek nálunk, úgy látszott, a szörnyű élményt is kiheverték valamenynyire. Ha ez a hízott béka elragadja őket, mi lesz velük? Izgatottságomat leplezve kellő méltósággal adtam tudtára, hogy az örökbefogadás annak rendje és módja szerint megtörtént, hogy a két fiút jogosan tekintem sajátomnak, és hogy nevelésük a legjobb kezekben van: az athéni Prótaxagorasz oktatja őket, mindkettő folyékonnyan beszél görögül, azonkívül... Nem hagyta, hogy tovább mondjam, hanem feltűnő szemtelenséggel emlékeztetett arra, hogy a szállongó hírek szerint ugyanahhoz a titkos, keleti szektához tartozom, melyhez a gyermekek dajkája, Khrüszotémisz, akit Rómában már sokan ismer-

nek, mint a rabszolgák és tébolyodottak papnőjét; házukban a gyermekek mindenképp rossz helyen vannak, annál is inkább, mert nagyanyjukról tekintélyes örökség száll rájuk, s azt minden bizonnyal a szekta számára akarjuk megszerezni.

Fölálltam. Ha tolvajnak néz, ne tárgyaljon velem. Kértem, tisztelje meg látogatásával római ügyvédemet.

Háborogva távozott, s bár sejthető volt, hogy ügybuzgalmát az a bizonyos, általam sem ismert örökség tüzei, hiszen éveken át eszébe sem jutott rokonni mivolta, mégis szorongással töltött el a dolog. S ez csak növekedett, mikor pár nap múlva ügyvédem eléggé borúlátóan keresett fel, formai hibákat lelvén az adoptálás módjában, mert nem kutattuk fel a gyermekek rokonait. No hiszen, ő intézte az örökbefogadást, miért nem járt el körültekintőbben? Ezen azonban kár lett volna vitázni. Egy megoldás maradt: felkeresni a császárt, Claudiust, aki viszont az én unokanagybátyám, és legkegyelmesebb egyéni döntését kérni. Nem volt mit tenni. El kellett indulni Rómába.

Khrüszotémisz, aki a maga hallgatag módján mindent ésszerűen és pontosan intézett, felvilágosított, hogy „legkegyelmesebb rokonomhoz” gyaloghintón illik érkezni, nem pedig parasztasszonyként, magam hajtotta kocsin.

Kezdetüket vették tehát a felettébb mulatságos előkészületek, melyek bizvást előcsalták volna lánykori önfeledt kacagásomat, ha szívemet nem szorítja abroncsként az aggodalom.

Kihallgatást kérő levelemre messzemenően barátságos válasz érkezett, így a kitűzött napra magamhoz kérettem két bérlőmet a gyaloghintó hordozása végett, amit ők készséggel vállaltak, maguk is mulatságosnak tartván szokatlan bevonulásunkat Rómába. Anyám vigyázott öltözékem kifogástalan voltára, nem akart szégyent vallani velem, Proxi gunyoros megjegyzésekkel palástolta aggodalmát, szerencsére tökéletes humorérzéke a helyzet komikumát állította előtérbe; csak a két gyermek játszott gondtalanul a gyümölcsösben, értük történt minden, de ők nem sejtették.

Kora reggel indultunk, délre hívott a császár. Másodszor láttam a várost, de mennyire más volt, mint amikor ifjú asszonyként Pilátussal érkeztem oda! Nem az urbs változott, én voltam más, egészen más valaki. Ahhoz a vidéki lányhoz alig volt közöm, aki félelemmel vegyes, kíváncsi vágyódással közeledett a világ közepét jelentő Rómához, aki büszke volt a nagyhatalmú prokurátor szerelmére, és úgy érezte, sugárzó ifjú lényre mindenek felett a legnagyobb hatalom, mert bokájához térdepeltetheti a birodalom minden nagyságát. Ahol csak megfordultunk, csodáltak, s hátunk mögött kaján szenátorok sügtak össze – süketek voltak, vének, hangosan sügtak hát –, minő szerencséje van ennek, föl-lelte a birodalom legszebb mezei liliomát!

A név rajtam ragadt, mezei liliomnak becéztek a villákban, szökőkutak mellett, fáklyafényes vacsorákon, a kocsiversenyeken s a cirkuszi

páholyokban távollétemben, mert új asszonyként sikerült elérnem, hogy a cirkuszba ne menjünk el.

Az az első római tartózkodás diadalút volt, és mégis hazulról hozott szorongásom egyre erősödött, féltem, magam sem tudtam, miért, mint ha lápon járnék, mely elnyeléssel fenyeget, és sürgettem a prokurátort, hogy menjünk mielőbb tovább.

Nem is tudom, hány év telt el közben, de most ezen a második úton már nem féltem, csak küldetésem miatt aggódtam. A város most nem tűnt mocsárvilágnak, csak nyüzsgő emberbolynak, akár Neapolis vagy Jeruzsálem. Árusok, kofák vitték portékájukat rozoga kordékon, tömeg hömpölygött az utcákon, kedélyes, jókedvű város tárult elém, kivált, hogy először is a piacra sietünk, mert volt még időm, s be akartam szerezni néhány árucikket, ha már itt vagyok.

A Porta Porteséhez igyekeztünk tehát, ahol festői összevisszaságban álltak az árusok sátrai. A szörnyű zajban, melyet időnként túlharsogott egy-egy kalmár, üvöltve dicsérvén portékáját, megkerestem a nagyszakállú perzsát, akinek sátra felett hatalmas érc kígyó jelezte, hogy gyógyfüveket árul, s némi kötelező alkudozás után beszerkeztem tőle az egész Albano emésztésének rendbentartásához szükséges keleti füveket, és a csak nála kapható kenceficét, mellyel anyám bőrének simaságát öreg korában is biztosította; felkutattam a könyvárust is, hogy megnézzem, akad-e Proxi számára érdekes, új mű, mi taga-

dás, magamra is gondoltam ezzel, és sikerült is megkapnom Ovidius Tomiból írott néhány levelét; majd ki akartam törni a piac kavargásából, amikor egy magas, tiszta tekintetű ifjú lépett elém, és megállásra szólított föl. Meglepetten bámultam rá, ám ő lehajolt, felvett egy követ, és rajzolni kezdett a porban. Az ábra fölé hajoltam, s egy hal formáját láttam. Piscis – mondtam csodálkozva, s nem fogtam föl, mit akar vele. – Ichthüsz – felelte ő görögül, s várakozóan nézett rám. Akkor döbbsentem rá, hogy a Mester betűit viselő görög szó kis közösségeink titkos jele, igen ezt már hallottam Khrüszotémisztől. Bólintottam, hogy értem, s az ifjú fülembé sügött egy címet, jönnék el oda sötétedés után. – Igen – feleltem – elmegyek! –, bár egy pillanatra fölmerült bennem, hogy akkor ma már aligha térek haza, az éjszakát ott kell töltenem az ismeretlen házban. De miért ne ismerkednék meg a római testvérekkel? És miért nem szólt nekem ez ügyben Khrüszotémisz? Nem habozhattam ígéretemet erősítvén bólintani újra, az ifjú pedig, beleegyezésem birtokában, villámgyorsan eltűnt a sokaságban. Most már a Palatinus-domb felé vettem utamat. Megkerültem hordozóimmal a fórumok hömpölygő embersokaságát, és oldalt kanyarodtunk fel a császári villa felé. Narancsfák között vitt az út, érett gyümölcs mosolygott a lombok között, néhány túlrett példány elénk gurult. Az egész domb fürdött a napfényben, úgy magaslott a hangyaboly-város fölött, mint a csend szigete. Nyár volt, a villák lakói Baiaében üdültek ilyenkor. A császár itthon ma-

radt. Sohasem láttam még őt, de tudtam róla, hogy sánta és dadog, hogy szereti a könyveket, császársága előtt tudományos munkákat írt, s hogy nem kedveli hivatalát. Csak jóval később értesültem Seneca könyvéből, hogy az uralkodása alatt történt gaztettekről állítólag nem tudott, vagy legalábbis, Seneca elképzelése szerint, ezzel védekezett az istenek tanácsának törvényszéke előtt, felingerelvén Jupitert, aki mérgében tökké változtatta az isteni Claudiust: minek uralkodik az ilyen mulya, ha egyszer császár, és nem tudja, hogy nevében mit követnek el, még azt sem, hogy mit ír alá, nagyobb a bűne az ilyennek, mintha ő maga tette volna valamennyi gazságot.

Minderről azonban még akkor nem tudtam. Csupán a császárok iránt táplált ellenszenv keverte fel a gyomromat: megint egy császár tehát, úgy gondoltam, a hatalmasok dolga a közrendű halandók örökös fékentartása, munkaeszközük tehát a kivégzés minden szerszáma, és eleve undor fojtogatott. Légiókat láttam a tűző napfényben provinciák poros útjain menetelven, zeloták égő szeme sütött a lombok árnyékából, rabszolgák meztelen testét tapogatták a vevők az embervásáron. Ez a birodalom. Nekem pedig minden ember testvérem amaz ismeretlen Isten nevében, kinek fia rám tekintett a Genézaret partján. Mi közöm nekem a birodalom jelképéhez, bármilyen legyen is? De otthon két gondtalan gyermek játszik a gránátalmafák között, akiket kezemre bízott az Úr. Nem fanyalghatok. Lekötelezettjévé leszek a császárnak.

Mert hogy kedvezően dönt ügyemben, abban nem is kételkedtem.

Mint ahogy nem is volt rá okom. A kerti lugasban fogadott, a szökőkút mellett. Márványpadon ült, mint valami majomfigurácska, képtelenül csúnya, és ezért valamelyest vonzó arccal – mindig is szerettem a tökéletességet: őbenne tökélyre jutott a csúfság. Szegény Messalina, villant át agyamon a gondolat, hogy a ledértermészetű, gyönyörű nő feleség ebben a házban; ugyanakkor vonzott az értelem is, mely a majomforma férfi szeméből világított. Ha nem itt, hanem mondjuk Démétriosz műhelyében találkozom veled, ha nem császár, hanem könyvárus vagy másoló, tüstént szívembe zárom furcsa kis lényét. De augustusként, isteni jelzővel?! Ugyan!

Elémbe jött, s megakadályozta illedelmes meghajlásomat.

– Ave, Claudia, kedves rokonom! Örömmre szolgál, hogy látogatásoddal alkalmat adsz megismerkedésünkre. Fájdalmasan hiányoljuk jelenlétedet Rómában.

– Megtisztelsz, fenséges nagybátyám. Jóakaratom mély hálaóra kötelez. Látod, bajba jutva rögtön hozzád fordulok: bizalmam jele ez.

– Amit elvárni jogom van, s hogy megérdemlem, íme bizonyítom. Add ide kérvényed tekercsét, hogy mielőbb aláírjam. Vedd tudomásul, a császári ház tagja vagy, nem kötözködhet veled holmi pénzsóvár csavargó. Ismerem ügyedet, figyelemmel kísérem sorsodat. Ne lepődj meg: a császár arról kap jelentést, akiről akar. Érdekel a személyed, húgocskám. Más vagy, mint a mi

asszonyaink. Szébb és okosabb. Tudós nő hírében állsz – hallottad-e, mezei lilium? Nem volna kedved Rómába költözni? Könyvtáram gazdag, találnál benne tanulmányozni valót. És te lennél az urbs legszebb asszonya, elsápadnának feslett hölgyeink...

Elnevettem magam. Későn jött a kísértő... Már nincs is kísértés. A régi Claudiát még megfogta volna. De hol van az már?

– Jóságod meghat, fenséges nagybátyám. De lásd, húgod parasztasszony, pillants kérges tenyeremre: szövéshez, fonáshoz, villanyélhez szokott ez a kéz.

Most őt fogta el a nevetés. Valóban furcsa lehetett kérkedésem, mert bár valóságos paraszt mivoltommal dicsekedtem, külsőm mégse árulta el életmódomat.

– Ne csapj be, Claudia! Elhiszem, hogy utálod Rómát. Talán én is. Mint ahogy Tiberius is utálta, de ezt a nevet nem akarom emlékezetedbe idézni. Azt is elfogadom, hogy irányítod, s olykor végzed is a falusi asszony munkáját. Ha ez kedvtelés számodra... Csak sajnálom, hogy nélkülöznünk kell téged. Ha anyagi oldala volna a dolognak..., adományozhatok neked palotát is Rómában, Albanóban pedig bevezethetnéd a latifundiumi gazdálkodást, elvégre már régen nem a parasztbirtok látja el Itáliát... Rabszolgákkal kell dolgoztatni és megfelelő állatállománnyal!

Végigfutott rajtam a hideg. Elképzeltem az enyémekeket földjükről elűzve, a római bérkaszárnnyak, az insulák emeletein. És otthon a korbaccsal hajtott, elállatiasodott rabszolgasereget.

Az istállókban kedves tehénkéink helyén emberi szóra nem hallgató keményen kezelt marhákat...

– Nem, nem, uram! Etessétek a várost, ezt a milliós óriásgyomrot, amivel akarjátok! Nem hiszem, hogy sokáig hálás a föld, ha sem ember, sem állat nem érzi jól magát rajta. De ez a ti dolgotok. Én csak azt kérem, hagyj engem megmaradni Albanóban, mert én ott vagyok boldog.

– Boldog vagy, húgocskám? Ezt jó hallanom. Kevesen mondhatják el magukról. Világért sem háborgat senki, élj úgy, ahogy a jó Vergilius egykor Augustus parancsára megálmodta eklogáiban. Délceg pásztorokat kívánnék hozzá, ám tudom, te erényes matróna vagy. Üdítő jelenség, egy kihaló asszonytípus utolsó példánya. De azt mondják, egy keleti szektának hódolsz, amelynek parancsa, hogy terjeszteni kell a tant. Rómában szomjas szívekre lelsz. Millió ember éhezik itt valami jó hírre, én pedig nem adhatok mást, mint kenyeret és cirkuszt. Más nem telik tőlem. Nos, Claudia?

Elsápadtam. Hát mégis megfog a kísértő? Megráztam fejem, és mintha nem is én, de más felelt volna az én hangommal:

– Vannak, uram, akiknek a jó hír továbbítása a feladatuk. És vannak, akiknek pásztorbot adott, hogy megőrizték a rájuk bízott nyáját. Nekem őriznem kell az enyéimet.

– Ellenségeidnek vélsz bennünket? Gyűlölsz?

– Hitem parancsa szerint ellenségeimet szeretnem kell. Bár ez nehéz olykor, kivált, ha fafejű hivatalnokaidal akad dolgom, uram. De

téged nem tartalak ellenségemnek, és nem is gyűlöllek. A birodalmadat gyűlölöm, melyet vérrel és könnyel ragasztottak össze elődeid, és azóta is ez a kötőanyaga.

– Igaz volna tehát, hogy ti a birodalom ellenségei vagytok? Mondták már néhányan, hogy le kellene számolni veletek.

– Reménytelen lenne, bácsikám. Ahhoz kevés légióid és poroszlóid minden erőfeszítése. Különben sem fenyegetjük birodalmadat. Tőlünk félted? Szegények és gyöngék vagyunk. És nem védekezünk. Nem harcolunk. A mi országunk nem e világból való. Földi életünket úgy fújja el a szél, mint az őszi levelet. Nekünk a halál hazatérés. De az, akihez hazatérünk, ítélni fog Róma felett, a skarlátruhás nagy paráznát letaszítja a trónról a lángpallosú angyal!

– Költőként szólasz.

– Nem vagyok költő, de szólnom kell, mert úgy érzem, parázssal érintette nyelvem az Úr, miként Ézsaiásnak.

– A Septuagintában, igen, én is olvastam. Szépen írnak ezek a keletiek.

– Nem szépen írnak, hanem őszintén és pontosan számolnak be arról, ami velük megtörtént!

– Így is mondhatjuk. Tehát parázs van a nyelveden, húgocskám? Veszélyes jószág vagy. Mind veszélyesek vagytok. Félek a szelídségetektől. A légynek sem ártotok, és mégis tartani kell tőletek. Ki érti ezt? Tiszta örültség minden szavatok. Testvériség, emberszeretet! Hová lennének rabszolgák nélkül? A sarum szíját sem tudom

megkötni. Ki dolgozik, ha keblünkre öleljük a rabszolgákat? Hiszen már parasztjaink is alig vannak! Még egy emberöltő, és szabad ember nem nyúl a dologhoz, csak akit a korbács hajt! És közben szeressük egymást, édes testvéreim! Szeressük a lázadókat, a provinciák izgatóit, a germán íjászokat, amint rengetegeikből megcélozzák a római sasokat, szeressünk mindenkiket, és hajtsuk a tőkére a fejünket. Haljunk meg, Róma omoljon össze, a fórumok tört kövei között hajtson ki a fű, és legeljenek kecskék poraink fölött. Örültek vagytok, Orfeusz lantosainak muzsikájával kellene gyógyítani titeket. És mégis félek tőletek, mert halálos örülségeitekben, érzem, van valami iszonyú erő.

– Hát elhiszed végre, hogy jobb nekem Albanóban?

– Túl közel vagytok. Szívesebben tudnálak Britanniában vagy Germániában. Parázssal a nyelveden, carissima.

– Látod, bácsikám...

– Mit látok? Téged, gyönyörű, kedves, bolond húgom. Nem csodálom, hogy a prokurátor nem tudott élni veled. Nem vagy éppen prokurátorfeleségnek való. Azt sem csodálom, hogy új férjed, a derék veterán, inkább vadászik, semmint hogy veled töltse idejét. Én sem cserélnék el Messalinával, még ő is jobb feleségnek; a te érenyed kibírhatatlan, mert eszelős vagy. Mégis szívesen látnálak Róma asszonyai közt, ha híveidtől tartok is. Milyen pompás vitákat indíthatnának szavaid szarvasgomba-lakomák után...

– Nem vagyok udvari bolond, uram!

– Bocsáss meg. Tiszteletre méltó matróna vagy. Dolgozz békével Albanóban. Őrizd a rád bízottakat. Én nem foglak bántani, húgom. Hogy utánam mi lesz? Ki tudja, melyikünknek mit tartogat a végzet. Ha betegség gyötör, s a halál közelít, emlékedet felidézem majd, bajban rád gondolok, mert általad a tisztaság üzen, ha őrült vagy is. Menj békével.

– De várj még! Meg kell mondanom, hogy valójában irigyellek. Te vagy az egyetlen a Claudiusok közül, akinek sikerült kivívnia szabadságát. Te vagy az egyetlen, aki boldognak mondhatja magát, Claudia Felicia. Ha elindulsz, maradj a mellékösvényen, hacsak nem akarsz a szenátorokkal találkozni. Látod, ott gyülekeznek a villa előtt. Förtelmes pojácák. Hízelegnek egymásnak, felettébb udvariasak, de egy intés elég, és habozás nélkül megszavazzák bármelyikük halálos ítéletét. Mi mindent műveltek Tiberius és Caligula alatt! Tudják egymásról, hogy legközelebbi rokonaik veszte melyik lelkén szárad, ez azonban nem zavarja mézédés mosolyukat. Farkascsdórának nevezném őket, ha nem volnának oly szerfelett gyávák.

– Feltétlenül gyávaságnak véled, hogy megpróbáltak kitérni a leselkedő végzet elől? Nem téveszted el a kifejezést, amit életösztonnek is nevezhetnénk? Hiszen látod, az idő őket igazolta: élnek.

– De nem az óvatosságuknak köszönhetően! Azt, ami elődeim alatt történt, nem lehetett kivédeni. Elég volt egy rossz pillanatban ránk tört köhögés... Egy bárgyú mosoly, amit az álmos-

ság hozott lankadt arcunkra a szenátus ülésén, egy óvatlan barát, aki nem tudván, hogy bácsikája már kegyvesztett, meglátogatott minket, s ezáltal a bácsika „összeesküvéséhez” kapcsolt. Nem, az óvatosság nem mentett életet, csupán a véletlen. Akkor pedig bölcsőbb és férfiasabb nyugodtan felkészülni az elkerülhetetlenre, akár csatában vagy járvány idején, s ha mégis kedvez a szerencse, ám örüljünk neki.

– Te így tettél, bácsikám?

– Nem, gyermekem. Gyáva voltam, óvatos, mégis százszor elpusztulhattam volna, ha egy-egy csoda meg nem ment.

– Akkor miért utálod őket annyira?

– Magamat is köztük. Pipogya puhányok, kerülöd őket, a pillantásuk is fertőz. Él boldogan, carissima, húgocskám. Követni kellene téged. És mégsem teszem, mert én sem vagyok jobb náluk. Te szabad vagy. Vezéreljen utadon az ismeretlen Isten. Vale.

*

Akkor váltig nem értettem, miért félt tőlünk Claudius. Hiszen mi a rabszolgák fölszabadításáról szót sem ejtettünk. Ami Albanóban történt, Marcellina bölcsességéből fakadt, s jóval előbb. Most azonban, hogy hírért vettem, mint elegyedett az arénában Perpetua és szolgálója vére, mint haltak meg egymást átölelve testvéreink, akik között történetesen rabszolgák és rabtartók egyaránt találtattak, most már tudom: nem mehetnek ugyanúgy tovább a világ dolgai, ha életünkben, halálunkban testvérünknek tudjuk

azt, akiben őseink csak beszélő szerszámot láttak. Most már értem: nem a lázadók, nem a Spartacusok változtatják meg a világot, hanem a szeretet, mely vérünk közös hullatásában is egyesít bennünket.

Claudius tudós ember volt. Ő megsejtett ebből valamit, mert felfogta eszméink logikáját, ezért űzte ki később Rómából testvéreinket. De ő megelégedett kiűzésükkel. Miért is tértek vissza utóbb? Nem sejtették, hogy a pojáca Néró kegyetlenebb lesz, holott fel sem fogja, miről is van szó. Mert Néró nem gondolja végig mindazt, amit Claudius tisztán látott, ő csak át akarja háritani valakire a maga bűnét, Róma felgyújtását. Hatalmi mámorában nem tudott hová lenni, új várost, szebbet akart építeni, nagyszerűt, mely nevét őrzi, meg a lángokban is szeret gyönyörködni; megtette az iszonyú tettet, és amikor látta a felháborodás, a düh elemi erejét, nem merte vállalni gaszágát, bűnbakot keresván ránk bukkant, akikkel szemben sokan érezték Claudius korábbi ellenszenvét. Ezért dobott oda bennünket áldozatul. Én ostoba! Nyilvánvaló, hogy nem kérdezhetem, miért tértek vissza testvéreim Rómába! És miért jöttem le én, és miért vagytok itt ti, Petrus, Paulus és a többiek...

No, de Néró! Lehetetlen, hogy bármit is sejtene abból, mit jelent a mi szeretetünk, mint válik erővé, energiává, hogy áthassa nemzedékek során keresztül az idők végéig az embert, fényt és meleget árasztván befogadóira, és megváltoztatván a közöttük létrejött kapcsolatokat. Nem tudhatja ő ezt, honnan is tudná? Seneca minden

erőfeszítésével is csak taníthatta, de bölcsességet nem adhatott neki.

Akkor, amikor az árvák ügyében Claudiusnál jártam, találkoztam a gyermek Néróval. Elhiszed nekem, hogy szép gyerek volt? Olyan, mint minden egészséges kisfiú.

A császár útmutatása szerint indultam el az ösvényen, kikerülni óhajtván a szenátorokat, kiknek látására cseppet sem vágytam, s a hegy alatt húzódó hosszú folyosót is, hideg borzadály futott át rajtam közelségének gondolatától is. A Circus Maximus felé vezetett hát utam, nem léptem be gyaloghintómba, hanem szembefutottam a könnyű széllel, boldogan, mert gyermekeim ügyét rendben tudtam, s örömmel, hogy kínos feladatomat bevégeztem.

Egyszerre vidám társaság bukkant elém a narancsfák közül. Júnó és Venus – villant eszembe, mikor a két ragyogó úrnőt megláttam, akik kiváltak a csoportból, és határozott léptekkel siettek felém.

– Itt az elveszett gyermek, kedveseim. Claudia! Üdvözöllek, ismeretlen rokon! Tiszteletre méltó anyád házában boldog éveket töltöttem gyermekkoromban, míg csak hirtelen el nem tűnt körülölem. Bizonytalán igaza volt, bár én nem tudnám egy vidéki birtokon végigélni az életem. Annál még a száműzetés is jobb, az csak ideig tart. Látom, fogalmad sincs róla, ki lehetek. Agrippina vagyok, Germanicus leánya. Vagy ha úgy ismerősebb számodra: Agrippinilla. Anyámat, az első Agrippinát barátai közé sorolta Marcellina úrnő. Átkozott bácsikám, Tiberius mindkettő-

jüket özvegyé tette. A te anyád kitért előle, az enyém maradt. A tied megmentette háza népét, az enyémet száműzték, majd éhen veszejtették, miután Tiberius fél szemét kiverte, és két fiát megölte. Magam is jó ideig kagylót halásztam egy világvégi szigeten. Mint láthatod, nem ártott meg nekem, olyan lettem, mint a szikla, amelyen megtörnek a dagály hullámai. De elég ebből. Ismerkedj meg szép sógorasszonyommal, a fenséges imperátor ifjú hitvesével. Ő az: Messalina. Még a világon sem volt, amikor Tiberius nagybátyánk olyan kegyetlenül bánt családjainkkal. Ez a kis viperafajzat: a fiam. De most már magadról is szólj, mi szél hozott Rómába? Híred megelőzött, vártuk jöttödet, ám tartottunk tőle, hogy elkerülsz bennünket, inkább elédbe siettünk.

Rebegttem valamit úti célomról; zavarban voltam, vidékiesnek, ügyefogyottnak éreztem magam, s azt is tüstént észrevettem, hogy Messalina kegyes bólintása, szertartásosan udvarias viselkedése mögött gyanakvás, bizalmatlanság fészkel. Noha híres volt szerfelett feslett életéről, nyomban ideges lett, ha nőt látott a palota körül. Nem is a majomfigurát féltette, a hatalmat inkább, amit kezébe kaparinthatott, aki a császár kegyét elnyerte. Ezért pusztította el idejekorán vélt vetélytársnőit. Végigmért, majd megnyugodni látszott, ehhez mérten lett kissé barátságosabb, úgy látszik, eléggé póriasnak talált.

Agrippinilla barátságos szavaiban azonban nem kételkedtem, s nem is volt rá okom. Keserű gyermekkora kérlelhetetlenné formálta, any-

ja sorsából csak azt szűrte le, hogy az erény bajjal és szerencsétlenséggel jár, s noha jól tudta, hogy bajos elkerülni a vést császári rokonainak uralma alatt, életelve az élvezetek halmozása volt, s kígyósímasággal bújt ki a feléje vetett hálóból; mégis, ez a könyörtelen asszony e pillanatban felrémleni látta múltjának melegebb pillanatait, s ez derítette mosolyra irántam, aki végre is, divatjamúlt tunikámban, kissé esetlenül, elfogódottan aligha látszottam irigylésre méltónak.

Magamban persze bosszankodtam ezen az elfogultságon; nem volt szokásom, nevetségesnek éreztem, hogy éppen ezek a nők hozzanak zavarba. De hát kétségkívül elegánsabban, kecsesebben és nagyvilágibban jelentek meg a Palatinus narancsfái alatt, és ha nem is óhajtottam versenyre kelni Róma legelőkelőbb hölgyeivel, zavart, hogy megcsodálom őket, bár értékítéletünk eltér, és az én szememben más dolgok becsesek, mint az övékben. Hogy is mondták Corneliáról, a Grachusok anyjáról szólván? „A nő igazi ékessége a szép gyermek.” Igen, engem öt gyermek vár otthon!

Agrippinilla mögött sivalkodni kezdett a dajka mellett a gyermek. Anyja átvette pár percre, de még jobban üvöltött, kis karjával hevesen szorította a nyakát, s midőn az szabadulni akarván tőle, lefejtette nyakáról a gyerek kezét, a kislány teljes erejéből beleharapott a vállába, úgy hogy vércseppek színezték a fehér fátyolszövetet.

Messalina kendőjével a segítségére sietett.

– Vigyázz, carissima, a parányi fenevad még széttép téged!

– Vagy én őt! Ne félj, megszelídítem a magam számára! – kacagott Agrippinilla, majd újra felém fordult figyelmével.

Szemügyre vette stólámat, peplonomat, sarmat és hajpántomat, szabónők, ékszerészek, sarukészítők címét ajánlotta, majd hozzátette:

– Remélem, húgocskám, visszatérsz körünkbe. A rólad keringő mendemondák szerint ropant eredeti figura lehetsz, lelkecském. Végre egy asszony, aki ember a talpán!

Már-már búcsúztam volna, de a szavak szöveget ütöttek a fejemben. Vajon milyen hírek járnak rólam? Gyötört a kíváncsiság, már csak azért is, mert eszmélésem óta tudtam, nem jó, ha valakiről beszélnek Rómában.

– Említetted, asszonyom, a rólam keringő mendemondákat. Mivel senkivel sem találkoztam, aki hírt adhatott volna róluk, igen érdekelne, mit hallottál. Nyugtalanít az emberek beszéde, mely ha a hátunk mögött folyik, úgy bocsátja fullánkját becsületünkbe, hogy védekezni sem tudunk, tehát kiszolgáltatottságunk a tudatlanság által növekszik. Kérlek tehát, ha irántam való rokonindulatod valóban oly erős, miként azt meleg szavaid tanúsítják, avass be a titokba, mely senki számára sem olyan érdekes, mint számomra, hiszen jól tudod, mennyi veszedelem származik a mendemondákból, hány derék polgár életét követelte már a felelőtlen szóbeszéd, segítsd elő felvilágosításoddal védekezésemet!

– Sose ijedezz, kicsikém! Szerencsére vidéki

úrnő vagy, s ilyen helyzetben nem veszik komolyan az embert, s nem is irigyel senki, mert nincs miért, tehát félned nem kell, nekünk pedig határozottan tetszik mindaz, amit benned mások kifogásolnak. Közelebbről: lázadónak mondanak, zeloták védőügyvédjének. Ki sem keltél a tojásból, már bomlasztottad a birodalmat, egyem a lelked. Nevetséges, a birodalom kibírja, sose félj. Pilátusnak sem görbült a haja szála sem akkor, csak annyi megjegyezni valója volt az isteni Tiberiusnak az ügyre, hogy ha a helytartók házasodnak, ne vegyenek el csitriket. No persze, kegyencének, Seianusnak kedvence volt az a sótlan bürokrata, csak azt nem értem, szépségem, hogy te mit ettél rajta?

Ó, Agrippinilla, te nem láttad a ciprusok őrt állása mögött az albanói tavat, s el nem képzelheted, mint hullottak le koszorúm virágai a tintakék vízbe azon a nyári hajnalon. Mit tudsz te, Agrippinilla? Mikor volt neked koszorúd? Mikor volt nimfákkal s faunokkal találkozásod dús fűvű májusi réteken? Mikor sietett feléd tűzparipák vontatta, lángoló szekerén az ifjú Apolló? Te csak a gyönyört ismered, én csak az álmot, mely Apollóvá változtatja a prokurátort is, ha megadja ehhez kellékeit természetanyánk. Ám ha kótyagos libának vélsz, mit sem tévedsz, Venus gyönyörű lánya...

– Rabszolgák patrónája, tetszel nekem, amint palástod a forrongó provinciák fölé borítod. De látod, nem így kell, kedvesem, nem így. Több észsel, asszonyi ügyességgel. Ha te akkor belefek-

szel, mondjuk, Kajafás ágyába, ha megnyered magadnak a cselszövő helyi notabilitásokat – mit tudják azok, milyen egy római nő?! –, akkor ma te kormányzod a provinciát, a császár prokurátora pedig a parancsaidat lesi, miközben védeneid szabadon kószálhatnak – amíg te engeded. Istennők szépségét hordozod, de ha eszed nem nő fel hozzá, csak a természet pazarlása bájad. Hanem az mégis csak nagyszerű volt, ahogy drágalátos Tiberius bácsikámat kiűzted a Kék-barlangból! Saját lukában fogtad meg az ürgét! Kár, hogy eleresztetted, mulya voltál, le kellett volna számolnod vele... Maradj közöttünk, Claudia, majd megokosítunk. Most mennünk kell, a kicsi Néró alighanem bepisilt, azért olyan nyűgös. Nehéz anyának lenni kedvesem! Vale!

Nehéz anyának lenni...

Ha belegondolok, hogy ez a pisis gyermek lesz holnap a hóhérom! De hát mi is lehetne más Agrippinilla fia? Hány élet nyomja, Claudiuséval együtt ennek a méregkeverő asszonynak a lelkét?!

– Látod, testvérem, de furcsa a világ! Aki a te számodra egyszerűen csak zsarnok-imperátor, néped ellensége és elnyomója, az Antikrisztus maga, az számomra bájos kicsi kölyök a Palatinuson, a narancsfák alatt. Ezáltal egyszerűbb is számodra a képlet: a te ellenséged elvont fogalom, tehát érthető. Az enyém ismerős, megfoghatatlan ezáltal.

Milyen békés is volt az a jelenet akkor a sétányon, és milyen hétköznapi! A barátnők, a ka-

cagó asszonykompánia, mely váratlanul bukkant fel, hiszen tudtom szerint Baiaében kellett volna lenniük. Ki hitte volna, hogy a jószívű Agrippinilla későbbi férje és unokatestvére, a császár életére tör majd, hogy elpusztítja őt, és annyi mást, mert mindenáron trónra akarja juttatni imádott fiát, hogy az aztán, jutalmul, megölessen őt is?

Vajon ők felelősek-e mindenért vagy a körülményeik? Ha nem jutnak el a császári trónig, ha nem élnek a vérgőzös Rómában, talán ők se rosszabbak, mint más, egymást kipletykáló, intrikus barátnők? Elpusztítja-e férjét Agrippinilla, ha az nem császár, csupán kereskedő? Vagy beéri az apró hűtlenségek sorával? Vajon nem a hatalom arányában nőnek-e a bűnök, de felelős-e értük akkor az ember, aki elköveti őket? Vagy ugyanolyan súlyú a kisember kis vétke, hiszen az csak azért nem hízott nagyobbra, mert elkövetője sem dughatta ki fejét a folyamsodrású tömegeből? – Felelj nekem, Petrus, hiszen a te dolgod oldás és kötés!

És Néró, az anyagyilkos, vajon nem ugyanazt tette-e, amit minden anyja heves szerelmében felnőtt fiú meg szeretne tenni, hogy végre felszabaduljon, szerelemre és önállóságra, mert nyűg a nyakán a szenvedélyes anya, mint a megunt szerető, s nem tudja, hogy utólag, amikor már késő, megőrül majd a vágytól utána, s kínjában tovább is szörnyű bűnöket kell elkövetnie?! Csak-hogy a kisember nem öl, hanem veszekszik, vagy messze földre távozik, vagy feléje sem néz a bánatában sorvadozó elhagyottnak, ezerszer job-

ban kínozván őt, mint hogyha császár volna, ki egyetlen tőrrel zárhatja le gyermekkorát. Kisebb-e ezáltal a kisember vétke? Aki naponta kínnal öl, nem gyilkos-e? Hogy ítélsz ebben, Petrus, öreg lélekhalász?

*

– Késő este volt, amikor megérkeztem a sikátorba, ahová a halat rajzoló fiúnak ígérkeztem. Macskaszagú, szűk kis utcából nyílt a ház, mely azonban korántsem volt kicsiny; emeletes, fából épült, jókora épület első emeletére érkeztem. Az eredetileg apró szobákat elválasztó lécfalakat kiemelték, és így teremmé tágult a belső tér, ahol a gyertyafényben megszámlálhatatlanul sokan ültek, legtöbben a földön. Kissé zavartan néztem körül, szemem a fiút kereste, hiszen ő hívott, ő ismer legalább hallomásból, a többiek idegennek vélhetnek. Azonban nem ő, akit végre megleltem, nem ő sietett elém, hanem egy ropant kecses mozgású, hervadásában is lenyűgöző, sötét tógába öltözött matróna. Ez Paulina! – villant át agyamon, hiszen hallottam már a gyermekeit gyászoló matrónáról, aki a római gyülekezetek egyik fő szervezőjeként volt ismert.

– Salve, Claudia! Üdvözöllek, gyermekem, hála legyen az Úrnak, hogy körünkben láthatunk!

Megfoghatatlanok az ő útjai – gondoltam –, mert ha nem indítja föl az Irisz-fiúk ellen azt a kapzsi csirkefogót, akkor én nem jövök Rómába, és ide sem jutok el, pedig milyen jó a közösségbe tartozni, erőt meríteni, hiszen én Albanóban

egyedül terelgettem nyájam mindeddig. Igaz, az Úr lelke vezérelt, de ő azért adott nekünk testvéreket, hogy erősítsük egymást, és segítsük a másikat az ő seregének növelésében.

Vagy talán... Talán mégsem azért tartottam távol magam Rómától, mert hiányzott az alkalom, mely ideszólít?

Nem morajlott úgy a déli órákban a tömeg Róma utcáin, amilyen morajlást lelkem mélyáraiban ez a felismerés keltett, s nem is akkor ott, hanem később, ahányszor csak átgondoltam. Nem úgy volnék-e igazán őszinte, ha beismerném, hogy én nem mertem Rómába jönni? És Khrüszotémisz nem azért mulasztotta-e el a hívást, mert gyöngének vélt, s kerülte, hogy válaszút elé állítson? Miért tagadom gyávaságomat? Vagy tán magam is elhiszem már a mendemondát, miszerint Tiberiust elkergettem volna a Kék-barlangból? De hiszen én tudom, hogy nem én tettem! Én csak az Úr eszköze voltam, engedelmes és szótlan eszköz, de nem cselekvő! Én semmit sem tettem, velem csak történtek a dolgok... Azóta pedig megbújtam a hegyek mögött, az otthon biztonságában. Kötelességeim és tennivalóim túlzásba vitt vállalása nem gyávaságom leplezése volt-e csupán?

Akik itt, a mécsék és gyertyák fényében ülnek, mind emberebb emberek nálam. Ők összegyűltek Tiberius alatt, és itt voltak Caligula idején, itt vannak most is, bármi történik körülöttük, fogják egymás kezét és együtt maradnak. Én pedig ámítva magam, hogy valami nagyot cselekedtem, még ezt a néhány mérföldnyi utat sem

mertem megtenni. Igaz, hogy ez a néhány mér- föld a Rubiconon vezet át. Másként hangzik, ha azt mondják az udvarnál: „Claudia, az őrült, egy furcsa keleti kultusznak hódol” – és másként: „Claudia tevékeny részese egy titkos szervezetnek Rómában.” Végiggondoltam volna mindezt? Eleinte nem, később annál inkább. Félelem, szégyen, vágy: mindez ütközött bennem.

Már vártam, reméltem, hogy Khrüszotémisz kimondja a hívó szót. De Khrüszotémisz hallgatott. Időnként felnyergelte öszvérét, és elment, anélkül, hogy búcsút vett volna. Lehet, hogy azt a fiút ma a piacon ő küldte hozzám? Hal a porban. Miért nem akadt kéz, mely előbb rajzolta volna? Vagy ha megteszi, nem simítottam volna el a port, mint ahogy szívemben is elsimítottam a vágyat, találván ezer kifogást? Idő előtt lett volna? Lehet, hogy önnön bátorságunkat is ki kell hordanunk, miként gyermekeinket, mert a koraszülött bátorság életképtelen? A sorsunk vállalásához kellő erőt pedig érlelni kell, míg állani képes szélben és viharban, ha pedig ideje jön, úgyis hozzásegít az Úr, hogy elinduljunk utunkon, olyan megállíthatatlanul, mint ahogy a szülés órája elkövetkezik?

És nem vagyok-e bűnös, még ebben a mélyben morajló bűnbánatban is? Ki szégyenkezik bennem? A félni büszke római nő, vagy az Úr alázatos szolgálóleánya?

Vergődésemben magam mire mennék? Köröskörül olajmécsek égnek, mögöttük testvérek ülnek. Ha beléjük kapaszkodom, ha hozzájuk tartozom, egyszeribe mellékessé válik minden

önkínzó gondolat. Elcsitul a magányos szív morajlása, mert közöttük, velük én nem én leszek most már, hanem része az egésznek. „Élek immár nem én, hanem él bennem a Krisztus.”

De miért nem éreztem ezt így Albanóban is? Az enyéim között? Mert ott nem rész, hanem vezető voltam. S mint ilyen, magányos vívódó. De most már vége ennek.

Térdet, fejet hajtottam Paulina előtt. Erénye, jósága, de gyásza is tiszteletet parancsolt, anyámnak lánykori barátnője volt.

– Üdvözöllek, asszonyom. Áldott a pillanat, melyben szemtől szembe találkozhatom veled! Anyám boldog lesz, ha beszámolok rólad!

Mosoly futott át az arcán. Ugyanaz a gyöngyházfényű, fátyolos napsütésmosoly, mint Marcellináé. A szenvedés és tűrés milyen iskoláján mehettek át ezek az asszonyok, míg ezt a borongós fényt felvette az arcuk?

– Marcellina! Bár csak láthatnám! De számomra még az Albanóba vivő út is hosszú... Jöjj, barátnőm lánya, kedvesem, hadd mutatlak be a többieknek és vezetőnknek, aki nekünk elhozta a jó hírt: lásd, őt Lucasnak hívják, orvos, és ama híres Paulus tanítványa.

Egy hosszú, kecskelábú asztal közepénél fiatal, szelíd tekintetű, kékszemű férfi ült. Egy pillanatra földbe gyökerezett a lábam – igen, mint ha Őt, a Mestert látnám viszont, Lucas annyira emlékeztetett rá. Jöttömre fölemelkedett, kézen fogott, s odaállított a többiek elé:

– Íme, ez Claudia. Fogadjátok szeretettel. Ő látta az Urat!

Láttam, és semmit sem tehettem érte. Egyszerre rám zúdult teljes súlyával az az emlék. Lehajtottam a fejem, szégyenkezve álltam előttük, ám a többiek nem arra gondoltak, amire én. Ők a szemtanút látták bennem, az örömhír hitelesítőjét. Egyenként jöttek hozzám, és megcsókoltak. Akkor éreztem, hogy forrón szeretem őket, mindegyiket kivétel nélkül, ismeretlenül is, mert a testvériség nyájmelegében együtt vezérel minket a jó Pásztor, aki életét adta a juhokért.

Egy fiatal nő éneke csendült föl, énekszóval imádkozott, tiszta, telt hangja távoli dallamot követett – igen, Jeruzsálemben hallottam ezt a dallamot. Körülnéztem közben, s úgy véltem, Veronika házában vagyok megint, de nem egy, hanem sok Veronika van jelen. Ugyanaz a meleg barna szem, az a tömött sötét haj, finoman hajló orr: igen, a Rómában élő zsidó kolónia sok tagja lehet itt jelen. De itt volt – ó régi ismerős! – Küklopsz is és Camilla kis kertésziúja Baiaéből; voltak rabszolgák a világ minden tájáról, rövid bőrtunikában, bozontos szakállal a germánok, borotváltan, tisztán a gallok; akadtak itt kézművesek, kereskedők; finomabb tágában néhány szabados és több előkelő római hölgy, patríciuscsaládok asszonyai, mint Paulina is. Szép kis keresztmetszetét adjuk a városnak, de még a birodalomnak is –, gondoltam nem éppen büszkeség nélkül, és némi kajánság is fészkelte bennem: ha Claudius most látna bennünket, elsápadna. És kissé elszégyelltem magam azért is, hogy hálával kell tartoznom neki,

s azért is, mert oly nehéz hálásnak lennem. De az énekszó elhalkult, és Lucas emelkedett szólásra.

– „Én bizony azt mondom néktek: szeressétek ellenségeiteket, áldjátok azokat, akik titeket átkoznak, s ha valaki megüti jobb arcotokat, tartásatok oda a balt is... Mert ha csak azokat szeretitek, akik titeket is szeretnek, nem vagytok jobbak a farizeusoknál és a vámszedőknél.”

A Hegyi beszédet olvasta fel és magyarázta. Közben rám nézett, és megkérdezte: – Ott voltál, Claudia?

Szótlanul ráztam a fejem. Nem lehettem ott, akkor már eltiltott Pilátus a szabad kószálástól. De jövő-menő emberektől hallottam a Hegyi beszédről. Hirtelen felémlett bennem Galilea, a Genezáret tava táncoló fényeivel, a nap óriási sugárkoszorújával, amint olvadt arannyá változtatja a vizet. És a Mester, amint ott jön a parton a száradó halászhálók között, jön át a virágos, harmatos réteken, aranypontok ragyognak a szemében, fehér köntösét fújja a szél, s amerre megy, mindenütt összegyülekeznek a népek; felkanyarodik az ösvényen a hegyoldalra, amely észrevétlen, csendesen megtelik a feketéllő tömeggel, és míg ő könnyű, ruganyos lépteivel a tetőre ér, addig ők megtelepszének a lankákon, és csak nézik, nézik, és várják a szót...

Az ígét. A szeretet ígését. Teremtő Isten, de rá vannak, de rá vagyunk szorulva mindannyian! De nyomorultak, de elhagyottak is vagyunk! Ki így, ki úgy. De valamennyien. És ő kimondja: szeresd ellenségedet!

Senki sem ugrik fel, hogy azt mondja: uram, lehetetlent kívánsz! Senki sem kiállt közbe: de hova lesz akkor a törvény? Szemet szemért, fogat fogért! A zsidók törvénye bosszút kíván. A rómaiaké szintűgy. Minden törvény büntetésre, tehát bosszúra épül. És a törvényen túl? Baiaében láttam egyszer Seianus gyermekeit. Nem kétséges, Seianus, Tiberius tanácsadója, a praetoriánusok parancsnoka szörnyeteg volt. Annyit sem számított előtte az emberélet, mint egy légy, egy hangya élete. Az itt ülő, gyászruhás matrónák közül hánynak a családtagjait pusztította el besúgóinak, provokátorainak hadai által, vádolván ártatlanokat hamis perekben? Amikor Seianus kegyvesztett lett, és őt ítélték el, kiskorú gyermekeire is kimondták a halálbüntetést. Szüzet mindig is tilos volt kivégezni Rómában, a kislányt, parancsra, a hóhér becstelenítette meg, hogy kivégzésének ne legyen akadálya. Milyen szép, szőke gyermek volt! Amikor börtönébe vitték, azt kiáltotta: ne bántsatok, nem leszek rossz... Azt hitte, valami csínytevéseért fenyítik meg. Halála után holttestét – testvéréével együtt – a nép végigrugdosta Róma utcáin.

Szeressétek ellenségeiteket? Minő értelmetlen kívánság ez manapság! Azok az emberek ott, a galileai dombon mégis megértették. Mint ahogy ezek a matrónák is itt, Rómában. Hát mégis, mégis vannak emberek, akiknek addig facsarja a gyötrelm a szívét, amíg az be tudja fogadni a teljesíthetetlen parancsot is?

Ott, Galileában minden lehetséges volt az ő jelenlétében. Két hallal és öt kenyérrel vendé-

gelte meg a sokaságot, és senki sem maradt éhesen. Járt a tengeren, a hullámok hátán, és lecsendesítette a habokat. Igen, előtte nem létezett lehetetlen. Különbösen is: talán könnyebb lecsendesíteni a viharzó vizet, mint ugyanezt tenni a bosszúra éhező emberi szívvel...

– Claudia!

Elkalandoztak gondolataim. Lucas hangja hívta vissza messze szálló lelkem. Maga mellé szólított.

– Claudia! Nem azt kérem, hogy erősítsd meg szavaim hitelét, hanem hogy segíts, az Úr tetteit írom, és minden elérhető fültanút kikérdezek; te ott éltél akkor, találkoztál az Úrral, hiszed-e, hogy a Hegyi beszéd így folyhatott le, ha épp akkor ott nem voltál is jelen?

– Nemcsak hiszem: tudom. Isten kegyelme nemcsak őt segítette, hanem minket is, és átforgált... Amit hirdetett, olyan rendkívüli, olyan hallatlan volt, hogy ezután már semmin se csodálkoztunk. Úgy jelent meg köztünk, mint aki az égből szállt alá, rendkívüli szavai és tettei nyomán éreztük, hogy az ő számára nincs lehetetlen...

– Igaz, hogy te közbenjártál Pilátusnál az ő érdekében?

Lucas úgy kérdezett, mint a történész, aki hitelesíteni akarja a tényeket. Felelősségre vonás nélkül. De bennem felkavarodott a múlt, rám nehezedett egész súlyával, és iszonyú erejével térdre nyomott.

– Igaz! – kiáltottam könnyek között. – De nem értem el semmit!

– Nyugodj meg, Claudia! Ő maga vállalta a halált, hogy megváltsa ezt a bűnös emberiséget. Hogy felmutassa a szeretet végtelen erejét, melyről az ő áldozata nélkül fogalmunk sem lenne. A szeretet testesült meg benne, kínhalálra készen, és győzte le a halált feltámadásában. A megváltás útjába te nem állhattál, Claudia. De hogy megpróbáltad, ezzel az ő tanítványai közé soroltad magad. Üdvöz légy, testvérünk!

Én még mindig ott térdeltem a kecskelábú asztal előtt. Hallottam Lucas szavait, de közben átsüvített lelkemen az a vihar, annak az éjszakának fákat kicsavaró forgószele, téged láttalak Petrus az Antónia-toronynál, Veronika borított arcra fátyolát, és Pilátus sziszegte felém: albanói liba! Hány változatban hallottam azóta Pilátus gondolatait! A bennem kavargó emlékek hirtelen elvették erőmet, arcra buktam. Lucas és Paulina egyszerre siettek hozzám. Gyöngéden felemeltek, és Lucas maga mellé ültetett. Nemsokára elkezdődött az agapé, Lucas kenyeret és bort osztott. Az első falat kenyeret, az első poharat nekem adta. „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.” „Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott én is jelen vagyok.” Térj magadhoz, Claudia, az Úr velünk van!

„Maradj velünk, Uram, mert már közel az este!” – fohászkoztam az emmausi tanítványok szavával, és hirtelen az enyéim, Marcellina, Proxi estéje villant fel agyamban. És Luciusé. Egyszerre forró hullámok áramlottak szívembe Lucius iránt, aki pedig már jégcsappá dermedtette érzelmeimet. Ő az egyetlen környezetemben, akit nem

tudtam megtéríteni. Ó, jaj nekem! Milyen áldozatkészen hozott ki a Kék-barlangból, és kegyelem nélkül fog meghalni, pedig mellette vagyok.

– Segíts nekem, Lucas! – fordultam könyörögve a fiatal apostolhoz, mikor az agapének vége volt, s a testvérek egymással beszélgettek.

Lucas hozzám fordult.

– Szólj, Claudia. Beszélj a tiedről. Az albanói gyülekezetről!

És én beszéltem. A téli estékről, amikor házunk átriumában jön össze a falu népe tollat fosztani, vagy felfonni a juhok gyapját, s közben vagy én, vagy Khrüszotémisz beszélünk az Istennek nagyságos dolgairól. A Mesterről s mindenről, amit tudok, láttam, vagy hallottam róla. A tanításairól. A gyógyításairól. Haláláról és feltámadásáról. A bárány- és keresztfaragásokról, melyek elfoglalták a házakban a Larok helyét, vagy – legtöbbször – a Larok fölé és mellé kerültek. Himnuszainkról, melyeknek szövege Proxitol, zenéje Khrüszotémisztől származott. Proxinak volt Septuagintája, ismerte Dávid zsoltárait, azok alapján alkotta énekeit. Agapéinkről, ahol körbejár a kenyér és a kehely. És a leveleinkről! Mert Proxi honfitárs barátai elküldték nekünk néhány Paulustól eredő levél másolatát.

Lucas elégedetten hallgatta szavaimat. Aztán hirtelen megkérdezte:

– Megkeresztelkedtetek?

Döbbenet bámultam rá.

– Úgy, miként amaz első Jóannész a Jordán vizében?

– Úgy.

– Gyermekeimet megkereszteltem Capraében, a tenger vizével még akkor, a Kék-barlangból menekülvén. De Albano népét? Ezt én talán nem is tehetném, asszony létemre. Ha eljönnél hozzánk, Lucas...

– Elmegyek. Pár nap, és nálatok leszek. Hívd össze a falu népét, és tartsd együtt a rabszolgáidat.

– Nincsenek rabszolgáim.

– Hová lettek?

– Földet kaptak a faluban, és házat építettek. Szabadok immár.

– Ki szabadította fel őket?

– Anyám, Marcellina.

Lucas elmosolyodott.

– Különös jószágok vagytok ti, római nők. Mintha az egész birodalomban minden gazság és minden emberség csak belétek szorult volna. Angyalok vagy ördögök járnak tifeletek asszonybőrben. Méregkeverők, ringyók, besúgók, saját családtagjaik feljelentői a császári udvarban, akik, ha úgy adódik, önkezükkel fojtják meg férjüket, testvérüket, gyermeküket, és közben visszavonultan élnek nálatok nők, akik az ősi erényeket szelídítik, tisztítják, és az Úr tanítványai lesznek. Tisztelet nektek, nővéreink, római asszonyok.

– Túlbecsülsz minket, Lucas. Olyanok vagyunk, mint bármely más város asszonyai. Csak élesebb a fény és komorabb az árnyék ott, ahol közel a hatalom.

– Igazad lehet. Idegen vagyok itt, nem ismerem és nem értem Rómát.

– Te nemcsak apostol vagy, nemcsak görög,

hanem orvos is. Lucius, a férjem sokat betegeskedik. Ő az egyetlen, akihez nem tudtam közel férkőzni a jó hírrel. Jó szíve van, de tüskék mögé rejti. Te, az orvos, aki meggyógyítod a testét, talán a lelke kulcsát is megtalálod. Az Úr is gyógyított...

– Megpróbálom, Claudia. Ha segít az Úr lelke, nem járok hiába nálatok.

Késő éjszaka volt, amikor lassan, csendesen hazatérésre készülődtünk. Sokan vettek körül, testvéri csókkal üdvözöltek, mások csak tisztelettel érintették ruhám szegélyét. Szinte fürödtem a szeretetben, s ez nagyon jól esett, bár lelkiismeretem azt súgta, önző vagyok. Ez a szeretet az Úrnak szól, csak általa, csak benne érvényes, ő tart együtt minket, és nem szabad balgán a magam népszerűségének örvendeznem. Mindez egy pillanatra villant át a fejemen, a következő percben hozzám lépett Paulina, és meghívott, hogy nála töltssem az éjszakát. Bérliőim, a gyaloghintósok megkönnyebbülten sóhajtottak föl. Csakugyan: eszembe sem jutott, hogy hol alszom ma éjszaka. Ők azonban rettegve gondoltak az útra a sötét erdőn át, ahol minden bokorban veszély leskelődik. Elfújtuk a gyertyákat, kettésével, hármásával indultunk el a koromsötét sikátorban. Hej, Claudius, ha besúgóid nem a szenátorok s a lovagok után leskelődnének, most csakugyan inkább Britanniába kívánnál bennünket!

*

Kis fekete pont közeledett az úton, és nőtt, nőtt egyre nagyobbra, ahogy a távolság fogyott.

Szőlőt kötöztem a hegyoldalra. Gyermekeim egy közeli fán fészkeltek és csiviteltek. A délutáni csönd békéje burkolta be a tájat. Végigsimítottam megizzadt homlokom, szememről félretoltam a pimasz hajtincseket, megropogtattam sajtós derekam, aztán leültem kicsit, ölembe tettem a rafiacsomót, és átkulcsoltam a térdemet.

Boldog voltam.

Fény, csönd, szépség. Ilyen lehet a mennyország. Ezek a pillanatok Isten előlegei az örökévalóságból.

Tündöklő ég, tükörsima tó, fénysátor, fák, füvek, indák, szőlőlevelek, dombok, völgyek – és gyermekeim hangja.

Megállt az idő a lebegni látszó táj felett. És Isten átölelt fénykévéivel.

Milyen jó is a megálló idő!

Hiszen mindig sietni kell, egyik tennivaló a másikat éri, a percek egymás sarkába harapnak.

Kapáljuk, kötözzük a szőlőt, kihordjuk tövébe a trágyát. Szüretelünk. Szűrjük a bort. Szekerekre rakjuk a hordókat. Róma jó vásárló, lecsurognak a városi torkokon aszúra érett gerezdeink... Hordjuk a venyigét, fűtünk. Ellátjuk a ház népét. Ápoljuk betegeinket, sebeket kötözünk. Birkát nyírunk, tollat fosztunk, szövünk, embert, állatot etetünk, és újra etetünk.

Áhítatot tartunk, és újra összegyűlünk az agapéra. Gyermekeinket kis viasztáblákon írni tanítjuk, görögül beszélünk velük esténként, majd

kezükbé adjuk apránként a féltett tekerceket. Millió kérdésükre válaszolunk.

És várjuk az Úr eljövételét.

Aztán megint: szólót kötözünk, és kezdjük előlről az esztendő. Közben elfut az élet. Fogy az erő. De titkoljuk. Mindenben helyt kell állni, és a nap rövid. Mindegyik rövid. Én nem pihenhetek, a ritmust én adom meg, ha nálam zökkenő van, mindenki megriad. Elég egy futó betegség, és mint a vihar elől menekvő, összetorlódó birkanyáj, úgy tolonganak körülöttem, tehetetlenül. Teremtőm, mi lesz belőlük nélkülem? Csak Khrüszotémisz megmaradjon! Rosszabbul fognak táplálkozni az ő keze alatt, mert kevesebbet is dolgoznak. De a lelkükkel többet törődik. Drága, szép Khrüszo! Mindig is ostorozott, hogy olyan vagyok, mint az evangéliumbeli Márta. De „Mária a jobb részt választotta...” – igen, Khrüszo is. Én nem tehetek róla, hogy nálam az imádság is munka valamiképp, zsoltárt énekel bennem a lélek, ha a kezem Isten teremtő eszközévé szegődik.

Igen, elfut az élet. Proxié is elfutott, pedig sztoikus bölcsességében olyan időtlennek látszott. Maga volt a nyugalom, a derű, a jóság. Amikor elment, sokáig úgy éreztem, sötét alagútban bolyongok, és nem lesz világosabb, hiába süt a nap. Nem volt íze se a szónak, se a levegőnek, se az ételnek. Félttem az enyéim közé lépni, mert váratlanul egyszerre eleredtek a könnyeim. Folyton láttam szembejönni az úton, sovány kis alakja, kopott tógája hol itt, hol ott tűnt fel, csak álomban nem látogat meg soha. Mindig is

fölöttébb tapintatos volt, tudja, hogy mélyen megrendítene, hát nem teszi. Pedig mindig magam mellett érzem, s ha az Úrhoz imádkozom, Proxi is mindig ott látom mellette. Az Úr bizonyára nem neheztel érte, de imádságom odafurakodik közéjük, és arcomon érzem szakálluk selymét, kezük melegét. Egyszerre kettőjüket. Khrüszonek el se merem mondani. Földhözragadtnak vélne, és lehordana, merthogy a léleknek nincs szakálla. Nem igaz! Az Úr feltámadt testén is megtapogatta Tamás a sebeket. És evett velük az Úr, s az emmausiakkal is valóságosan evett! Amikor a szent kenyeret és bort magunkhoz vesszük az Úr nevében, én Proxi jelenlétét is érzem, bűn volna ez? Lehetetlen, hiszen Proxi az Úrhoz ment, és nála van, hozzám tehát együtt jönnek el – miért is ne? Velem vannak, és velem is maradnak.

Ezért van béke bennem. Átaluk. Ezért szeretem az eseménytelenül tűnő napokat, a szőlőt és a venyigét, gyermekeim megmosott hajának illatát, a frissen sült cipót, a gőzölgő szilvalekvárt, a rocskába folydogáló kecsketej cseppjeit, az agapén összebúvó enyéimet; szeretem egyszerű életüket, mert meleg és bensőséges, mint a frissen húzott vánkos a puha fekhelyen. Belebújok életünk meghittségébe, és minden pillanatról tudom, hogy az jó.

Egyszerű életre születtem, melynek egyetlen eseménye volt, hogy láttam az Urat. Egyszer kellett kilépnem életemből, őérette. Ez az egyetlen villámfény világította be azóta is utamat, és mutatta meg nekem a dolgok titkos értelmét. A

többi? Szeretet. Mivégre vagyok a világon? Hogy őt hordozzam. Hogy szívem az ő lakhelye legyen, amíg ő jónak látja élnem, s vissza nem rendel a pályáról, melyre indított. Akkor és úgy rendel vissza, ahogy és amikor akar. Nincs félnivalóm. Tanúságtevésem az ő kegyelméből elegendő volt ahhoz, hogy gyermekeimet szilárd hitű környezetben hagyjam, és lelkükért aggodalmat ne érezzek.

Utamat megfutottam, mint Paulus írta. De nem is..., én nem futottam. Csak jártam öszvérként megrakottan, kerestem ösvényt ködös hágókon, de nem hiába. Fölértem a csúcsra, és enyém a béke. Nem gyötör sem vágy, sem fájdalom már, mint aki túl van a halálon, kitárul a lelkem, angyali himnusz hallván.

A boldogság földöntúli állapotából a közeledők zaja riasztott fel. Az úton haladó pont emberré nőtt, és megindult fel a hegynek. Mögötte sok kis pont gyűrűzött, de azok letáboroztak a hegy lábánál. Sok málhájuk lehetett.

Ugyan ki fia jöhet seregestül Albanóba? Akkor láttam meg a hegyre igyekvő arcát. Hiszen ez Lucas! Lecsaptam a rafiát, és rohantam lefelé árkon-bokron át. Lucas megjött, és Lucius újra megtelik életkedvvel!

– Lucas, testvérem, Isten hozott! – lihegve, gurulva toppantam eléje, ám ő szertartásos előkelőséggel hajolt meg mélyen:

– Ave, Claudia! Üdvözlégy, úrnőm, az Úr irgalma legyen veled és házaddal!

Az úrnő megszólítás és az öröm egyaránt nevetésre készített. Hiszen mindennek látszot-

tam, csak úrnőnek nem. Lucas végignézett, aztán maga is nevetésben tört ki. De aztán hirtelen elkomolyodott.

– Nincs most ideje a vidámságnak, testvérem. Hajléktalan sereg vezetőjeként zörgetek nálad.

– Ha te zörgetsz, minden kapu megnyílik, de ha nem te zörgetnél is: házam és falum nyitva nyájad előtt, érezzétek otthon magatokat. Várj egy kicsit, lehívom a gyerekeket, aztán megkeresük Khrüszotémiszt, és elszállásolunk titeket. Hányan vagytok?

– Gondold meg, úrnőm! Sokan vagyunk, és bizonytalan időre jöttünk. Csak akkor fogadj be bennünket, ha ez nem zavarja meg közösségeitek rendjét, és csak annyi embert, ahányat megbír a közösség!

– Mi történt?

– Fenséges nagybátyád kiutasított bennünket Rómából. Nemcsak minket, az „új szekta tagjait”, hanem a zsidókat is. Ezért is mondom: vedd fontolóra, hogy be tudsz-e fogadni valamennyiünket? Ötvenen vagyunk, tizenöt család, de a fele nincs a mi hitünkön. Igen ártalmas lenne, ha viszály támadna emiatt... Türelmesek vagytok?

– Igen. Hagyd az aggodalmaskodást! Claudius különben is kótyagos, fél esztendő múlva viszaszivárognak a kiűzöttek, és észre sem veszi. Vagy aláírja előbbi rendelete visszavonását anélkül, hogy tudná, mit ír alá.

– Bizonyára. Paulina rokonai nem fukarkodnak majd a kegyencek megvesztegetésénél, igen valószínű, hogy a rendelet visszavonása nem várat soká magára. Azért is akarnak a kiűzöttek a

közelben maradni, vagy legalábbis közülük azok, akik mindenképp vissza óhajtanak térni Rómába. Átmeneti szállást kérünk tehát, de a bizonytalan időre letelepedő jövevényekkel sokféle gondod lesz.

– Megbirkózom vele.

– Isten adjon erőt hozzá, és áldjon meg érte.

– Jelenléteddel máris megáldott. Ha velünk maradsz.

– Tavaszig, ha megengeded. Legszívesebben most indulnék, lehorgonyozni, magam örömeire élni nincs jogom. De ezúttal kötelességem és szívem vágya találkozik, nem hagyhatlak itt ezzel a botcsinálta gyülekezettel, segíték neked. Amíg tart a nyár meg az ősz, fogd munkára a vendégeket, dolguk végeztében rázódnak leginkább össze. Mire a tél beköszönt, már értik egymást. Csakhogy télen utazásra nem alkalmas az idő. Ki kell várnom a tavaszt. Akkor azonban el kell boldogulnod velük, akár visszatérhetnek Rómába, akár nem.

– Nem őmiattuk marasztallak. Ne haragudj érte, de az ő életüket nélküled is egyenesbe hozom. Lucius miatt marasztallak, Lucas! Mikor legutóbb itt jártál, már hallgatott szavadra. Elementél, és minden hiába volt. Gallia és Germánia tele süt a szeméből. Halotthamvasztó máglyák, tábortüzek a hómezőn. Valamikor azt hittem, elmúlik mindez. Most már tudom, semmi sem ér véget, sem Gallia, sem más, amit átéltünk: ami volt, az van is, a múlt a jelent is átszövi, magunkban hordozzuk, örök elevenen. Nincs menekvés. Csak újjászületés van, annak, aki vállalja. De aki

nem?! Tűz és jég süt belőle. Halálfélelem, szorongás – és zsörtölődés amiatt, hogy túl sok gyer-tya fogy a háznál. Izgatott várása a Rómából érkező híreknek, és komor gyász egy elvesztegetett élet felett. Holott tudván tudja, hogy vissza sose térne, akkor sem, ha hívnák, akkor sem, ha kor és betegség nem tenné lehetetlenné ezt. Túl őszinte, egyszerű és becsületes ő ehhez. Meg aztán nem is az már, aki volt, hová lett a harcok bátor oroszlánja! Nemcsak az undor, az idő is megtörte, mit is kezdhetne a veterán omlatag porsátorával, még ha a köztársaság fel is támadna? A veterán a diadalív alatt is csak veterán marad... De szívéből mégsem tudja kivetni ama régi életét. Boldogtalan – egy boldog körben. Elhiteti tehát magával, hogy mi mind bolondok vagyunk, és vesztünkbe rohanunk. Kivált mióta Proxi sem játszik ostáblát vele, és nem sugározza rá bölcsességét. Igen, Proxi elment. Nem tudtad? Csendesedj el, Lucas, és mondj imát érte. – Azt hiszem, ő imádkozik értünk, és fohászaink találkoznak az Úr trónusánál. Proxi velünk maradt, Lucas, érzem, tudom!

– Ami Luciust illeti, örökös aggodalmait ugyan megmosolyogjuk, de én vele kínlódom, mert iszonyú, hogy nem tudom rémképeit elűzni. Szerinte veszedelembe visszük a gyermekeket is, és nem érti, hogy bennünket nem érhet vész, mert az Úr kezében a sorsunk, és bármi történik is velünk, az ő tudtával, szándékával van az. Holott egész lelkemmel szeretném, hogy ő közénk tartozzék! Hogy kiszabaduljon önmaga félelmetes büvköréből, és a kicsinyes földi von-

zalmak lenyűgöző hálójából. Pilátus Lugdunumban fölívta ereit. De Lucius, aki nem követte el az ő bűnét, Albanóban nyiszálja lelkének ereit évtizedeken át. Csak te segíthetsz rajta, Lucas, testnek, léleknek orvosa!

– Nem én segítek, hanem az, akinek küldetésében járok. Hogy kit szemel ki céljának teljesítésére – az az ő titka. Bízunk benne, Claudia.

*

Párás őszi reggelen Marcellinával jártuk be a határt. A köd szakadozott, és közben megtelt fénnel, a tó egybeolvadt az éggel, kényelmesen pipáltak a hegyek. Mintha Marcellina lénye járta volna át a tájat, vagy fordítva, ő és a völgyünk egyek voltak. A pineák zöld ernyői alatt rőt venyigék parázslottak messziről, az őrt álló ciprusok komoran zárták el a tarkálló domboldalt.

Az anyám és én. Gyöngyház és tompa fény; bolondos, mulandó, tarka játék.

Szálfaegyenesen ülte meg a lovat. Most lasított, és megszólalt. Mintha kitalálta volna gondolataimat, úgy felelt rájuk.

– A te elevenséged azért csilloghatott, mert az én előrelátásom biztosította számodra a menedéket. Rómában rég elpusztultunk volna, mint ahogy kiveszett a régi szenátus, és írmagjuk sem maradt az egykor dicsőséges családoknak. Dics-telenül veszték, megették egymást, miközben őrült császáraik lábait nyaldosták. Sorsuk fényesen bizonyítja: a talpnyalás nem ment meg semmitől. Sem a megalkuvás. A szolgát egy időre földobhatja a császári szeszély hulláma, ragyog-

hat fényben, gazdagságban, az udvari élet közép- pontjában, sütkérezhet irigység és hódolat melegében. Aztán vagy elejti maga a zsarnok – egy semmiségért, mit kivédeni nem tudott –, vagy egy ügyesen szőtt ármány hálójába esik, melyről sejtelve sem volt; vagy pusztul a zsarnok, esetleg csupán annak kegyence, kinek uszályán beúszott a fénybe, és széttépi az egykor gyáván meghunyászkodott tömeg, amikor végre szabadon engedheti régóta fortyogó, keserű dühét. És ha nem hódolsz, ha nem törleszkedsz is, alkalmasint elég, hogy rokona vagy barátja voltál valakinek, aki „nagy” lett az udvarnál. Gondolj Germanicus körére: mind elvesztek, mikor még Livia regnált Tiberius mellett, gondolj az öreg Agrippina nyomorult sorsára – a lánya nem is követte, szakított a régi erényekkel, sakál lett a sakálok között, s mivégre? Még nyomorultabbul vezett. Gondolj Seianusra: ártatlan gyermekeinek sem kegyelmezett Róma felháborodott népe; vagy Tiberius embereire, ha az agyalágyult császár ki nem végeztette őket, végzett velük halála után a közfelháborodás; így volt ez az esztelen Caligula rút vége után, és most az anyagyilkos Néró – ó, gyermekem, átok ül a Claudiusokon és a boldogtalanokon, kik környezetükbe sodródtak. Én minden erőmmel ki akartalak hozni az átok alól, s ez mindeddig sikerült is. Most közeledni érzem végemet. Ne tiltakozz. A hazugságnak semmilyen fajtáját sem kedvelem, az öncsalást sem. Miért is? Nem félek a haláltól. Én és Albano egyek vagyunk, sírboltomban szorosabban ölel a hegy magához. Láthatod:

ez a táj – én vagyok. Holtan is benne maradok, s az Úrhoz szálló lelkem a Mindenütt Jelenválónál is itt lesz honos.

– Egyszer nagyon megijesztettél, gyermekem. Amikor elmentél a helytartóval. Azt hittem akkor, hiábavaló volt életem minden szándéka, erőfeszítéseim nem óvhattak meg a végzettől. Fölszippant, elsodor, megöl Róma. Győz a város, melyet őseim raktak, de amely immár nem az enyém. Az Isten, akit te hoztál el nekünk, azonban javadra fordította ezt a lépésedet. El kellett menned. Hogy nem maradtál a prokurator mellett, nem csodáltam. Hogy Camillánál kerestél menedéket, amikor úgy vártunk itthon, neveltetésedből következett. De aztán Caprae, Tiberius környezete. Már azt hittem, elvesztettelek. Ha nincs Albano és Proxi, véget vetek életemnek. De így kétfelől sugárzott rám a bölcsesség, mely türelemre tanít. Aki várni tud, megéri az elvetett mag sarjadását. Megjöttél, és áldás jött veled. Végy példát, Claudia, tanulj türelmet. Mindazt át fogod élni, amit én, de sokszorosán, mert sok gyermeked van. Ők, akik most annyira egyek, szét fognak szaladni a világ minden tája felé. Őrizd meg nekik Albanót, s várd vissza őket.

– Viseld gondját Luciusnak. Sohasem tudtál bánni vele, s nem vetted észre jellemének értékeit. Tudom, Proxi is hibás volt ebben, túlbecsült téged, önteltté tett, a lelke mélyén lenézett minden rómain, s benned görögös nevelése diadalját látta, kevésre becsülte melletted Luciust. Lehetett erre más oka is... A fiatal Marcellinát szerette benned, és sajnálta az idegentől, a ró-

maitól. De te nem Marcellina, te Claudia vagy! A te hivatásod több és tágasabb. Tudom, a tennivalód is több. Mégsem lett volna szabad kienyedni vonzaskörödből a hozzád legközelebb állót! Jóvátetted, igaz. Elhoztad ide a másik görögöt, aki bölcsebb, mint Proxi volt, szelídebb, mint Khrüszotémisz, mélyebb és tisztább, mint te, gyermekem, ne haragudj, mert nincsenek benne a te sistergő szenvedélyeid, és nincs a te kajánságod sem, mely mindig visszajáról láttatja veled a dolgokat. Mulatságossá tetted ezzel az életedet, de meg is döbentettél sokszor. Nos, Luciussal szemben sok a tartozásod, s a mulasztottakat pótolnod könnyű már, Lucas előkészítette számodra az utat, amikor testét-lelkét megmentette. Ezért a fiatalemberért mélységes hála gyúlt bennem az Úr iránt s irántad, aki eszköze voltál. Áldott orvos ez a fiú, és itt hagyta nekünk nagy művének egyik kéziratát, azóta is mindennapi olvasmányunkat, mely teljesebb evangélium, mint amennyit te elmondhattál nekünk.

– Ne véld, hogy kisebbíteni akarlak, nélküled hozzá sem jutottunk volna, s a befogadás útját is te egyengetted. Amikor falunk népe ott állott a tóban, hogy Lucas által a keresztséget fölvegye, láttam, könnyeiddel töltötted a vizet: életed vetése érett be. Ügyelj arra, amit elvetettél!

– Ügyelj Luciusra. Gyenge a gyomra, szalonna nélkül adjátok neki a fácánt. Ne mondd, hogy nem lehet. Lehet. És nem is kell annyi fácánt ennie. Ad halat a tó. Igyék tejet. A szőlőnek pedig gyümölcsét fogyassza, ne a levét.

– S aztán itt van Albano. Vigyázz rá! Nehéz idők jönnek. Rómában zsarnokok váltják egymást: szeszélyeik játéka mindnyájunk sorsa. Őrültek és gonosztevők után jöhetnek jó császárok is. De ember legyen a talpán, akinek a korlátlan hatalom meg nem zavarja az eszét. Északon barbárok gyűjtik erejüket. Ma még nevetségesen bárdolatlanok, ma még nem tartunk tőlük. De császáraink mind többet hoznak belőlük, légionáriusnak és rabszolgának, kitanulják tudományunk titkait, s egy napon jaj nekünk. Óriási robbanással omlik majd szét minden, amit Rómának s rómainak neveztek. De Albano megmarad. A paloták leomlanak, Jupiter és Augustus templomának kövei között kinő a fű, de a kunyhó megbújik a lombok alatt, s a fejőasszony túléli a vihart, hogy új fiakat tápláljon, míg csak ama végső nap el nem következik. Annak idejét pedig senki sem tudja. Én nem hiszek azoknak, akik közelre várják. Nem láthatjuk előre a harag napjának idejét, hirtelen s váratlanul tör az ránk a prófécia szerint, „mint a settenkedő tolvaj”... Vigyázz tehát Albanóra: legyen ez utódaid menedéke mind a végső napig, és legyen népének őrzője, mely neked táplálód és testvéreid közössége.

Csendesen poroszkáltunk egymás mellett, s én összeszedtem bátorságomat, hogy rég gyötrő gondolatommal előjőjsek.

– Minden szavaddal egyetértek, anyám. Csak hiszen éppen azt mondtad: testvéreim és táplálóim – én a sorrendet így fordítom meg –, s ezért igazságtalannak tartom bérleti rendszerünket. A

római testvérek vagyonközösségben élnek. Mi pedig elfogadjuk a bérleti díjakat. Meg kell ezt szüntetni, anyám! A termést közösen kell elosztani, a családok létszáma szerint!

– Igazságodhoz nem fér kétség, gyermekem. De jól gondold meg: a bérleti díjakból nem költöttem fényűzésre! Tartalékoltam gabonát, gyapjút nehéz évekre, amikor a rossz időjárás silány termést hoz, elláttam a munkaképtelen öregeket és betegeket, ispotályt rendeztem be, és fizettem a görögöket, akiket Lucas tanítókul küldött. Ha te családonként mindent kiosztasz, összeadják-e mindazt, amiből az egész falu nyugodt, megszokott életritmusát biztosíthatod?

– Megpróbálom, anyám. Összehívom őket, megbeszélem velük. A bérleti díjakat eltörlöm, de a közösség javára adót szedek, a gazdálkodást pedig a vénekre bízom.

– Nem ellenkezem. De gondold meg, gyermekkel vagy körülvéve! Ketten Khrüszotémiszszel bírjátok-e a munkát, s ti is gyakorta jártok Rómába...

– Nem a teljesítmény, hanem a szükséglet szerint osztjuk el a termést. Más családoknál is vannak munkaképtelenek. Nincs mitől félnem, testvéreim között vagyok. Ha az önzés úrrá lenne köztük, akkor hiábavalóvá vált egész életem.

Marcellina bólintott, nem szólt többet. A felhők felszakadtak. Fényes kékben hullt a tájra az őszi napsütés. Kissé szaporább lépésre készítette lovát. Amikor az udvarra értünk, még csendesen annyit mondott:

– Ne feledkezz el a galambjaimról!

Ruganyos, hosszú lépteivel sietett el a porticus oszlopai között.

Néhány nap múlva, esti imádság alatt, hirtelen meghalt.

*

– Így fogyatkoztunk el lassan, Petrus. Meghitt és bensőséges évek vártak még ránk. A gyermekek később szétáramlottak, csak Lucia és Gratia maradt otthon, Albano gondviselőiként. Khrüszotémisz is visszatér majd. Úgy érzem, ő megmenekül, miként Jóannész is, akit olajba akartak főzni, de a hirtelen zápor eloltotta a tüzet, az örök és a báméskodók szétfutottak, az apostol pedig eltűnt. Bizonyára visszatért Patmosz szigetére, ahol Gratius várja. Az Úr titka, kinek tartogatja a vértanúság koronáját, s kinek a hosszú, munkás életet. Az ő tervébe ágyazottan élünk, az ő kezére hajtjuk fejünket halálunkban. A lét hullámai ide-oda csapódnak, emberek, nemzetek, világok sorsa csupa átmenet, s a létünk nem több, mint a szitakötőé vagy a pillangóé. Ő tudja, mit akar velünk, értelem és cél az ő titka. Hatalma mégsem félelmetes, mert szeret minket, ezt a szeretet üzenete meg Jézussal, az Egyetlennel, akivel ifjúságomban találkoztam, aki kivezetett a Kék-barlangból, és aki azután külső és belső küzdelmeimben mindig velem volt. Ezt akartam neked elmondani, barátom, mert én tudtam rólad, de te alig tudhattál rólam valamit. Sohasem volt alkalmunk kiadós beszélgetésre, mióta az Antónia-torony tövében felemeltél és biztonságba helyeztél egy átázott, didergő nőt.

Vajon hová lett Veronika? Az Úr tervében szép, színes szál. Mert olyanok vagyunk, mint a szőttek, tarka minták színes terítőben, védjük, óvjuk a teremtés asztalát. És ha vaskesztyűs kezek leszakítanak, helyünkbe új kezek új szálakkal, új szőttek fonnak, s ennek nyomán szebb, tisztább lesz az ember, mint annakelőtte volt.

– Tegnap este még ködről beszéltem: ködfátyol takarja el előlem az Urat, ezt panaszoltam. Nos, reggel van, és felszakadt a köd. Dalol a lelkem, mert él bennem az én Megváltóm, fény árad szét mindenütt, érzed, látod? Bennünk él és belülről vezérel, és magával visz a kereszt és a fájdalom útjára! Áldott legyen a neve százszor, amiért sorsának osztályosává tesz! A megváltáshoz elég volt az ő halála, de hogy a világ el is higgye ezt, ahhoz kell a miénk. A mi tanúságunk. Ő kiválasztott minket, és mi követjük őt. Miként a megtérő latornak, nekünk is megkönnyíti a halált: „még ma velem leszel a paradicsomban.” Ő átszenvedte a kínhalál minden iszonyatát, de előttünk föltámadva jár, a mi kezünket fogja. Nem rémít már mély sírom éjjele! Sem a vadállat gyomra, mely szarkofág helyett befogadja azt, ami az emberben mulandó.

– Te is látod a fényt? Hallom halk szavadat. Rekedt a hangod, mégis diadalmas. Angyalok éneke árad szét fulladozó suttogásunk fölött. Jönnek a poroszlók, lépteik dübörögnek oda-fönn. A felső traktus rabjait viszik. Rögtön rajtunk a sor. Áldassék az Úr neve! Add a kezed! Segítetek!

(1978)

Sebastianus

I.

– A kapitány ma újra meglátogatta a bírót!
A kishővér tétován állt meg a folyosón, kezében egy hatalmas batyu lehúzott ágynemű. Értésülését borzongva közölte a főnővérrel, lelke mélyén letolást vagy kioktatást várt – ugyan kedvesem, egyéb dolgunk is van, mint a betegek lázálmaikat számon tartani! –, ám az idősebb ápolónő nem mondott ilyesmit. Tűnődve rakosgatta egyik kezéből a másikba az óriási kulcskariát, és lehajtva fejét, szótlánul szemlélte a frissen felmosott kőkockákat.

– Mindennap meglátogatja! – vacogott választ várva a kishővér.

– Igen. Ha meglátogatta, akkor itt is van. Nem zavarjuk őket. Az injekciókat beadtuk, ebédig nincs benn dolgunk. Vannak találkozások, amelyekhez nem kell tanú.

– De én senkit sem látok!

– Az is létezik, kicsikém, amit nem látunk. A röntgensugarat látod? Valóság az is, ami a lélekben történik. Mások számára észrevétlenül. Ne leselkedj, és ne hallgatózz. Mindenkinek joga van a saját titkaihoz.

Kulcsait csörgetve elindult lassan. A kishővér kővé meredve nézett utána, kezében a mérhetetlen batyuuval.

– Csak tudnám, ki lehet az a kapitány? Így szólította: Sebastianus!

Halkan szólt, inkább sóhajtva, ám a főnövér meghallotta. Visszafordult.

– Magyar nevét talán hallottad már: Szent Sebestyén. Nem? Ha lent jársz a városban, eredj a nagytemplomba, a jobb oldali mellékoltáron láatsz egy képet. Olajfestmény, szép ifjút ábrázol, testében megszámlálhatatlan nyíllal, minden sebből folyik a vér. Sebestyén vértanú Diocletianus római császár testőrkapitánya volt. A császár kegyetlenül üldözte a keresztyéneket, a kapitány elrejtette, akit csak tudott, ott, ahol senki sem gondolta volna: a zsarnok palotájában. Egyik barátja beárulta, halálra nyilazták.

– Miért éppen őt várja a bíró?

– Nem tudom. Ez az ő titka. Értsd már meg, mindenkinek, de leginkább a haldoklónak, joga van a titkaihoz.

– Haldokló?! Szeretném, ha életben maradna!

– Én is. De rajta már nem segít a tudomány. Talán Sebestyén. A jó halál kegyelmét ha kéri számára.

*

– Hívtál barátom, itt vagyok. Szívesen jöttem, legalább újra láthatom Pannóniát. Mondhatom, eléggé megváltozott. A mi időnkben nyugalmasabb volt. Ám most is virulnak a szőlők és a gyümölcsfák, ráismerek mégis. Ti földi lakók folyton tesztek-vesztek, aztán azt mondjátok, változnak az idők. Mi ezt a fogalmat már nem is-

merjük. Legalább egy homokórám lenne! Olyan bizonytalanul jövök-megyek így köztetek...

– Figyeld a napsugarat a falon. Keleti fekvésű a szobám, délelőtt néz be a nap. Mire delelőre ér, nincs több sugara nálam, akkor el kell menned, hozzák az ebédet. Én is eszerint tájékozodom, nincs már erőm az órámért kinyújtani a kezem. Az éjjeliszekrényen van, de az is távolinak tűnik.

Ott a sarokban a fogas, tedd rá a köpenyed. Tógában vagy, civilben jöttél...

– Sohasem állhattam a vértzetet. És most már minek? Azután, hogy eleven céltábla voltam?! Ugyan...

– Túl vagy mindazon, ami előttem áll.

– Félsz?

– Bevallom. Mondd, rettenetes a halál?

– Csak az út odáig. Kit belülről, kit kívülről tépnek a nyilak. Téged a betegség szaggat, hogy apránként, lassan búcsúzz a földi léttől.

– Téged ifjúságod virágjában, egészségesen pusztítottak el. Mindig borzadtam a képeid láttán.

– Aki Isten ölébe hajtja a fejét, azt nem ijeszti a halál. Akkor sem, ha az eleven test tudósít a fájdalomról.

– De hajthatom-e én is? Bűn súlya nyom. Azért hívtalak.

– Bizalmaid őszinteségre kötelez. Feloldozásodra aligha vagyok alkalmas. Nem pap voltam, hanem katona. Gyötrelmeid enyhítéséhez pedig bizonyára jobban értenek az asszonyok. Ha már közülünk hívtál valakit, talán őket kellett vol-

na. Ám találhattál volna a földi lakók között is olyant, aki majd hozzánk érkezik. Minden nemzedék megérleli a maga szentjeit, csak a kortársak nem mindig sejtik. Isten titka az ő jószáguk, ha körül nézel, talán megleled őket rejtekükben.

– Nem szentekre van szükségem, centurio! Hanem bajtársra. Még őszintébben: bűntársra.

– Bűntársad volnék? Bizonyára sok mindenben. Az ember hajlik a rosszra. Annak idején én sem lehettem kivétel. Ám amikor átléptem azon a kapun, és megízleltem a teljes bűnbocsánatot, akkor úgy megszűntek emberi gyarlóságaim, hogy már nem is emlékszem rájuk. Azt hiszem, ezzel vigasztalhatlak leginkább: a bűneidet sirasd, és rakd le a szívedről. Oda nem viszed át.

– Nem értesz engem, Sebastianus! Valahogy értékelni kell a múltamat, mielőtt meghalok. Nem a kis emberi gyarlóságokra gondolok! Haragra, kárörömrre, irigységre! Hanem a munkámra, mely kitöltötte az életemet.

– Úgy véled, nem lett volna szabad bírónak lenned? Én pedig nem lehettem volna katona? Látod, erre sohasem gondoltam. Ha egyszer így hozta a sors... A pályámat nem magam választottam. Gyermekként kerültem a cohorsba...

– Árvából lesz jó katona – így tartja mifelénk a népdal is. De én önként lettem bíró... Önként! Orvos szerettem volna lenni. Gyógyítani. Ítélttem helyette.

– Földi lakók között arra is szükség van. Mivelhogy a szeretet parancsát nem fogadja be a kemény szív.

- A szeretet parancsa természetellenes.
- És csak azoknál válik éltető erővé, akik át tudnak lendülni a föld vonzáskörén. Akik minden áldozatra, a halálra is készek, ha kell.
- Kevesen vannak.
- Némely időben sokan. Ám a kevés is jelzi az utat.
- Amelyen bíró nélkül is lehetne járni. Bíró és katona nélkül.
- Hoztál halálos ítéletet?
- Soha. De kerülhettem volna olyan helyzetbe is.
- Én sem öltem. Az Úr irgalma óvott meg tőle.
- Lettünk volna orvosok!
- Az Úr irgalmát akkor sem nélkülözhattük volna. Claudius császárt az orvosa ölte meg... Űzhetsz bármilyen foglalkozást, ha rossz szándék él benned, gonosz célt szolgálhatsz vele.
- Én is így gondoltam valaha. A bogarat a fülembe egy pöttömnyi lány ültette nagyon régen. Iskolába sem járt még, de azt mondta nekem: Dániel bácsi, te nem tudod, hogy ítélni nem szabad? Jézus irgalmasságra s nem ítélezésre tanít bennünket. Féltetek, Dániel bácsi! – Rá volt bízva az életem. Erre a mákszemre. Furcsállod, ugye?
- Hogy a legfőbb bölcsesség kit választ követül, ki tudhatja? De ismertess meg, kérlek, soroddal, hogy jobban értsem döntéseid!
- Az apróság a bátyám lánya volt. A bátyám sok tekintetben hasonlított rád. Katona volt, a te fajtádból. Amikor anyánk meghalt, igen aggodván értem, magával vitt a fővárosba, és rábí-

zott a leánykára: egy lépést se tágítson mellőlem. Hát az aztán komolyan is vette a feladatot, le nem ment a nyakamról. Még gondolkodni sem engedett. Még sírni sem. – Dániel bácsi, most sétálunk! Dániel bácsi, most kártyázol velem. Dániel bácsi, most segítünk főzni a mamának. Te kavarod a tésztát, én verem a habot. Dániel bácsi, vásárolni megyünk! Gyere, légy szíves, mert nem bírom a kosarat! – hajtott a kis boszorkány, mint egy lovat. Szóval tartott, mesélt. Ha észrevette, hogy a figyelmem elkalandozik, rám szólt: – Viseld jól magad, Dániel bácsi, mert nem kerülsz a mennyországba nagymamához. Akkor örökre árva gyerek maradsz. – Nem is gondolhatta a kislány, hogy ezzel a mondatával beszélt le végképp az öngyilkosságról.

– Legalább ebben hallgattál rá. Ha a pályaváltoztatás ügyében nem is...

– Arra alig figyeltem akkor. Sokkal később rémlett fel bennem. Akkor letaglózott a gyász. Hogy megérts, ismerned kell azt az összetartozást, amelyben anyámmal éltünk. Minden ép érzésű ember szereti az anyját, de mi barátok voltunk, minden gondolatunk egybecsengett. Azt mondtad előbb, minden nemzedék megérleli a maga szentjeit. A mi családunk, ha nem is szenteket, de csodálatos asszonyokat érlelt. Ma is érthetetlen csoda számomra, hogy is nevelt fel bennünket. Hároméves voltam, mikor magára maradt. Apámat nem is ismertem. Pedig élt, soká élt, már elvégeztem a jogot, mikor meghalt. Csak nem keresett minket, mi sem őt. Egyedül a húgommal tartotta a kapcsolatot; talán anyánk

ifjúkori mását látta benne. Mert őt aligha tudta elfelejteni. Sem megtartani, sem elfelejteni. Sokáig ítélkeztem őfelette is, csak öregedvén s kellő bölcsességhez jutván döbbsentem rá: igazságtalan voltam. Ugyan hányszor életem során! Most tűnik csak szemembe, Sebastianus, milyen fiatal vagy! Talán nem is érted a szavaimat!

– Ne feledd, az örök bölcsesség honából jövök. Mi más dimenziókban látjuk a dolgokat, ám a megértés lehetőségével... De folytasd, kérlek! Sorsod érdekel. És kiderül majd, hol metszi az enyémet.

– El tudod képzelni, milyen nyomasztó lehet az asszonyi tökéletesség egy átlagember számára? Apám vagyónát rég elvesztett hivatalnokcsalád fia volt; hivatalnok maga is, mint nálatok a quaestor vagy ehhez hasonló. Kedvelte az élet örömeit, lovat, szép asszonyt, ivócimborákat. De a lelke mélyén kényelmes lehetett; mind érzelmi, mind szellemi téren kerülte a súlyos erőpróbákat. És elvett egy asszonyt, mély érzésűt, kifinomult ízlésűt, szárnyaló szelleműt. Sasmadár és kakas egy igába fogva! Anyám akkor is a szája elé kapta ásításkor a kezét, ha egyedül volt. Nem a szavaival, a jelenlétével kényszerített figyelemre, rendre, választékosságra és gondolkodásra, örökös szellemi készenlétre. Mintha egy mindig koronázási díszben lévő királynő mellett kellene élni. Jogar volt a kezében a fakanál is. Nem, nem akarta ezt szegény, még kevésbé játszotta. A lénye volt olyan, hogy ünnepi alkalomnak tűnt a körében lenni; no de mindig?! Apám vágyott egy-egy pihentető kalandra. Egyszerű, buta kis nőkre, akik csodálják, akiknek a jelen-

létében nem kell felülmúlnia önmagát. Anyámnak a hűségéről is más fogalmai voltak. Ő maga tíz évig volt hű egy emlékhez. Tizennyolc éves korában feleségül kérte egy nagyúr. Az apja kikosarazta. Neki nem kell olyan vő, aki alkalmasint lenézheti. Nagypám bíró volt, mint én. Vagyontalan honoratior, de tekintélyes fizetéssel. Nem számított neki rang, vagyon. A lányát ne emelje magához senki. Öntudatos polgár apjának megadta magát a lánya, mert nagy volt az engedelmességben is, de a hűségben is; nem nézett másra többé. Csak amikor árva lett, egyedül maradt, akkor fogadta az új kérőt. Ő nem érthette meg a házasságban a félrelépést, nem is volt képes a férfit másképp megítélni, mint a nőt. Teljes szívet, teljes hűséget adott. És amikor rájött az ura mellékútjaira, összecsomagolt bennünket. Egy pannóniai faluba költöztünk, anyám nővére ott volt férjnél, mégsem maradtunk egészen egyedül. Hároméves voltam; nekem szülőhazám lett az a táj. Erdőkoszorúzta vidék, a falu végén kék vizű tó. Parasztházat béreltünk, mestergerendás, rogyant öreg házat. Ma is látom anyámat, ül az ablaknál a varrógép fölé hajolva, besüt a nap, szikrázik a szőke haja. Én ott lábatlankodom a gép mellett, és a cénaorsókkal játszom. Hogy meghitt nyugalomunk mögött milyen gondok gyűrűztek, csak később tudtam meg. Anyám nem fogadott el pénzt az apámtól. Abból éltünk, amit varrással keresett. Hány válóperben ítéltem az évtizedek során, hány kicsinyes, torzsalkodó házaspárt láttam, pénzért, javakért marakodókat! Mindig eszembe jutott

anyám kikezdhethetlen büszkesége. Pedig nem volt igaza, a gyerekeit nem lett volna joga szegénységbe döntenie. De ki róhatja fel neki?!

– És amikor meghalt, úgy érezted, nem tudsz tovább élni?

– Úgy. Tudtam, hogy ezt az asszonyi tökéletességet még egyszer meg nem találhatom, s ha mégis, annál rosszabb, nem tudnék élni mellette, úgy járnék, mint az apám. De kevesebbel beérné-e az ilyen nő? Akadna-e lány, aki nem szenvedne nagyságának nyomasztó terhe alatt? Anyám nem nézett le senkit. Inkább nagyon is szerény volt, kedves, előzékeny. Nem tehetett róla, hogy mindig érezni lehetett, van mire szerénynek lennie...

Nem találtam mását, csak nagyon sokára, évtizedek múlva, a lányomban. Fiatalon nem gondoltam házasságra; nem is lett volna módom rá, szegények voltunk, mint a templom egerei. Elvégeztem a tanítóképzőt, és elhelyezkedtem ott, a falunkban. Meg akartam szabadítani végre anyámat a varrógéptől, a szemrontó hímzéstől. De azért sarkallt a nyugtalanság, ne érjem be ennyivel. Orvos nem lehettem, nem volt pénzünk tanulásra. Jogásznak, mezei jogásznak a tanító is elmehet. Nappal tanítottam, éjjel tanultam. Nem értem rá a lányok után járni. Anyám ott tett-vett mellettem, kenyeret sütött, éjszaka is bejött, letette a tálcát a petróleumlámpa fénykörébe. Szavak nélkül is értettük egymást. Amikor elment, üres lett a világ.

– Eszerint te sem választottad a pályádat. Miért gyötröd magad miatta mégis?

- Mert nem hagytam ott, amikor kellett volna!
- Ki tudhatja, hogy mikor kell? Van úgy, hogy maradni kötelesség.
- Te is a császár testőre maradtál! Védted a zsarnok életét!
- Erőmtől telhetően.
- Tudtad, hogy üldözi a tieidet!
- Az összeesküvés nem kenyerem. És biztosíték sincs rá, hogy más jobb lesz.
- Leköszönhetnél volna.
- Bajosan. Kilátott ilyen ifjú veteránt? Csatában nem jártam, sebesült nem voltam, köszvény nem hasogatta tagjaimat. Kifejezhettem volna szándékomat, hogy hírré, dicsőségre vágyakozván küldjenek a provinciák határaitra, de akkor el kellett volna hagynom római testvéreimet. Akik közül pedig sokat el tudtam rejteni a palotában. Diocletianus éppúgy császár marad, ha én nem őrzöm is. Ám ha én maradok, megmenekül jó néhány ember.
- Megalkudtál tehát.
- Nem ütköztem a lelkiismeretembe. Kötelességemet elláttam, lehetőségeimet felhasználtam. Mi nem voltunk a császár ellenségei.
- De a császár a ti ellenségetek volt!
- Ez a bűn az ő lelkét terheli.
- Veszélyeztettétek a birodalmat.
- Mivel? Hogy a szegények és nyomorultak kínjait enyhítettük?
- A testvériséget, az ellenség szeretetét hirdettétek egy hódító birodalomban.
- Attól az még nyugodtan hódíthatott. Akkor még nem voltunk annyian, hogy miattunk ne lett

volna elég katonája a császárnak. Mi nem e világban kerestük örömünket. De tisztességesen tettük a dolgunkat ebben a világban.

– Kivontátok magatokat a császár hatalma alól. Szabadok voltatok!

– A lélek kérdéseiben.

– Akinek szabad a lelke, azon nem lehet korlátlanul uralkodni.

– Való igaz. Mégsem miattunk rohanták le a barbárok Rómát... Az elpuhult, dőzsölő gazdagok nem védték meg.

– Amikor már a ti császáraitok uralkodtak.

– Császár az császár, akármilyen hiten van.

– Őrizted mégis.

– Fel sem merült bennem, hogy ne tegyem. Ott voltak az embereim, a század java keresztény férfi. Ha más centurio lép a helyembe, kiirtja őket. És nemcsak a hitük miatt. Az én légionáriusaim megszokták az emberséges hangot. Hogy nem csattog a korbács, nincs karcer, éheztetés, büntetés. Marcona, vad férfiaként, javarészt a barbárok közül érkeztek. Mégis megértették a halk, de határozott parancsot. Kezdetben kedvelt a császár, kiküzdhettem nekik a megfelelő ellátást. Az elbocsátást is, ha valaki haza kívánkozott. A laktanyában rend volt, tisztaság. Részegség, verekedés nem fordult elő; vigyáztak egymásra. Esténként beültem közéjük, meghallgattam különös, távoli dalaikat, meséiket. Túl sokan voltak ahhoz, hogy a jó hírt hirdethessem nekik. Óvatosnak kellett lennem; nem tudhatam, kiben mi lakik... Látod, mégsem sikerült kellőképpen. Két halállal lakoltam érte, mint tu-

dod. De vigyáztam, mondom, arra törekedtem, ha a szavam nem is, a magatartásom hirdesse nekik Krisztust. Aztán egyenként jöttek hozzám. Úgy már szót érthettünk. Ezt a gárdát hogy adhattam volna át másnak? Az első durva szóra kitör a lázadás! Ne vedd önteltségnek, de őket az én személyem fogta össze. Mondták is centuriotársaim, hogy ilyen módon senki másnak sem sikerül katonai fegyelmet fenntartania, ez nem módszer, hanem varázs. Szamárság persze, nem varázslat volt ez, hanem az Úr kegyelme. Kényre-kegyre szolgáltatom ki őket, ha a századot átengedem valakinek, aki előtt nem jár az angyal...

– Olyan vagy, barátom, mint a bátyám. Előtte is angyal járt. Mégis annyit szenvedett, szegény.

– Az angyalok nem azért járnak előttünk, hogy elsimítsák a rögös utakat. Hanem hogy megtanítsanak rajtuk járni, és rendelt célunk elérésében segítsenek.

– A te célod a cohors megtérítése volt?

– Nemcsak az. A testvérek mentése is. Már a kazamaták sem látszottak biztosnak. Sok besúgó akadt. Néha még a legbiztosabbnak látszó föld alatti helyeken is rátörtek a mieinkre. Ott vágták el a kis Cecília nyakát. Utolsó percéig énekelt. Mint a madár a hajnali erdők üde zöldjében, úgy dicsérte Istent; az angyalok se szebben. A föld alatti folyosók olykor egérfogókká lettek, ha az üldözők megtudták a kijáratok helyét. De ki kereste volna a mieinket a palotában? A császár közvetlen közelében. Aligha alszik

nyugodtan, ha sejti, hogy a testőrlaktanya tele van üldözöttekkel. Az ostoba! Ha akartuk volna, könnyűszerrel eltesszük láb alól. Hanem aki kardot fog, kard által vész.

– És aki nem fog kardot, nyíl által.

– Ártatlanul, vértanúként halni más, mint orgyilkosként.

– Nem mindegy?

– Elmegyek, ha így beszélsz. Akadt cinikus elég Rómában; rendeld őket betegágyadhoz.

– Bocsáss meg! A keserűség szele sokszor otlogatta hitem gyertyáját. Nyomorult bűnös vagyok. Ne hagyj el, Sebestyén!

– Melletted a helyem, mert a gyötrelmek útját járod.

– Akkor folytasd! Csak a férfiakat rejtetted el?

– A serdülő fiúkat is. Az asszonyok közül jó néhányat behoztam a konyhára. Általuk némi élelmet juttattunk a máshol rejtőzőknek. Lucina kiváló szervezőnek bizonyult.

– Lucina?

– Lelkem testvére, anyai barátnőm. Nem vetted még észre, hogy veszély idején megnőnek a nők? Lucina is... Évtizedeken át élt családjában; szerényen, csöndes méltósággal töltötte be a matróna tisztét. És amikor jött a veszedelem, kiderült, hogy boszorkányosan ügyes, ravasz, mint a kígyó és szelíd, mint a galamb. Abbahagyta göndör szőrű juhainak nyírását, háza népét rábízta cseperedő lányára, és minden erejét, idejét nekünk áldozta. Ő lett az összekötő, ő tartotta a kapcsolatot az episcopus, a presbitero-

szok, a kazamaták és a palota között, ő hozta-
vitte az üzeneteket. Hol tejesasszonyként járta
a várost, hol virágot árult vagy gyógyfüveket. Ha
a császárszobrok előtt áldozni nem akarók kö-
rül gyűlt a fenyegető sokaság, Lucina gyaloghin-
tója tűnt fel hirtelen, mesés keleti hercegnő,
gyöngyökkel borítva, hogy elvonja a figyelmet.
Ha császári besúgók szegődtek a nyomába, el-
tudott illanni, mint a kámfor; úgy ismerte Róma
sikátorait s az insulák első-hátsó bejáratait. Neki
köszönhető, hogy bukásom után mégis annyi-
an megmenekültek. Míg a császár miattam taj-
tékozott, Lucina kilopta a pártfogoltjaimat a pa-
lotából. Kitalálta, hogy járvány tört ki a lakta-
nyában, és halottszállító szekerekén vitte ki a
rejtőzködőket, meg a katonáim közül a veszély-
ben lévőket.

– Szeretted Lucinát?

– Mindenki szerette. De kísértésbe nem vitt;
mondottam, anyám lehetett volna.

– Mit művel most nálatok egy ilyen asszony?

– Csavarog a földön. Fontos megbízatása van:
ötleteket sug a veszélyben lévőeknek. Ilyenek
pedig azóta is, mindig elegenden akadnak. Ha na-
gyon elfárad, visszatér, és Cecília énekét hallgat-
ja. Fárasztó a földi lakók világa. Még neki is.

– Cecíliát szeretted?

– Férjnél volt. De éppúgy nem jutottam a sze-
relem gondolatára, mint te, míg anyád élt. Az én
anyám a gyülekezet volt, betöltötte teljes életemet.

– És mégis őrizted a császárt!

- Hogy nem tudsz napirendre térni efölött!
- Mert én is ezt tettem! És még hányan! Mi csupa Sebastianusok voltunk... Ha én nem maradok azon a helyen, mi történik a rám bízottakkal? – Ez a gondolat vezetett. Vagy csak ezzel nyugtattuk magunkat? A mi számunkra ez nem volt ilyen magától értetődő, mint neked. Bennem mindig ott bujkált a gondolat, hogy nem volna szabad. Ti, katonák nem töprengtek annyit. Az a százados is, aki Erzsébetet megmentette...
- Erzsébetről még nem szóltál.
- Szólok majd róla. De most hozzák az ebédet. Hallom az edénycsörgést. Menj el, barátom, és jöjj vissza holnap. Könyörögj érettem, hogy megérjem a holnapi napot. Még sok mindent el akarok mondani.
- Mondhatod odaát is. Remélem, együtt leszünk. Megnyerted szívemet.
- Itt akarom elmondani. Tőled szeretném megkapni az abszolutiót, hogy könnyebben lépjek át azon a kapun.
- Oldás és kötés jogával nem rendelkezem.
- Véred hullása olyan magasságba emelt, ahol emberi jogok már nem számítanak. Most menj, Sebestyén, ittléted már amúgy is feltűnt a kishővérnek.
- Nem volna szabad itt lennem?
- Túl vagy te már az emberileg tiltott és szabad dolgokon. Órák, napok kérdése, hogy túl legyek én is. Mégsem kell félelemmel eltölte-

nünk az egyszerű lelkeket. És másként is... férfiak gondjairól ne csipogjanak a csirkék.

– Ne nézd le Isten teremtményeit!

– Várlak holnap. Isten veled!

*

A kishűvér odatapasztotta fülét a kulcslyukra. Aztán fölegyenesedett. Most nem mert szólni senkinek. Az iskolából eléggé zavaros történelmi ismereteket hozott, ezért a benn elhangzó szavak óriási káoszt növeltek fejében. Mégis, úgy szerette volna tudni, miről beszél odabenn az a kedves öregúr naponta megérkező, láthatatlan vendégével. A félig értett dolgoktól is rájött a hidedglelés.

II.

– Salve, barátom. Foglalj helyet! Nézd, ez a szék kényelmesebb. Így jobban látlak; fontos, hogy lássalak.

– Még mindig nem értem, mi nyomja a lelked.

– Megtudod. Várd meg a sorát! Elmondok apróra mindent. Tegnap, amikor elváltunk, Erzsébetnél tartottam éppen. A temetőben ismertem meg. Rossz ómen.

– Cseppet sem. A kazamaták is temetők. Mi boldogan gyűltünk oda.

– Istentiszteletre. Agapéra.

– Igen. A halottaktól miért idegenkedtünk volna? A saját testvéreinktől? Rossz szellemektől csak a barbárok tartanak.

– A mi temetőnk barátságosabb volt. Hatal-

mas fenyők, sok virág. Közöttük csendesen megbúvó, apró keresztek... Erzsébet akkortájt vesztette el a nagyanyját. Talpig feketében jött a virágok között, a vállán könnyű kerti kapa, kezében locsolókanna. A haja szikrázott a napfényben. Szőke volt, mint az anyám. És fiatal, mint a rózsaujjú hajnal.

– Feleségül vetted.

– Persze. Sohasem bántam meg.

– Miért bántad volna meg?

– Volt bajunk elég.

– Egymással?!

– A sorsunkkal. A történelemmel. Úgy szólt bele az életünkbe, ahogy el sem képzeltük volna. De hadd térjek vissza anyámhoz. Nemsokára úgyis megteszem valóságosan. Nos, Erzsébet egészen más volt, mint ő. De hát anyámat, ha nem a fia vagyok, de házasuló legény, el nem mertem volna venni! Férfikoromban értettem meg apámat. Erzsébet szelíd, alkalmazkodó kislány volt; félénk baba. Még asszonykorában sem lehetett nagyobb útra engedni egyedül. Gyámoltalan gyermek marad holtig; most is az. Venyige, karóra kell futtatni. A nehéz időket is egy gyermek gyanútlanásával élte át. Akkor még fogalma sem volt róla, mi vár rá. Jómódban, elkényeztetve nőtt föl, mint a virágok abban a félholdas kertben, a hatalmas ház körül. Gazdag bérlő volt az apja, ügyes gazdálkodó, maga irányította a munkát, felvirágoztatta a gazdaságát. Erzsébet asszonykorában is több zsebpénzt kapott tőle, mint az én egész járásbírói fizetésem volt. Ahogy a fiam mondta később: édesanya

hozta a pénzt, mi meg édesapával a rangot. Furcsa felismerések rajzoltak bennem és ellentétes érzések. Nem Erzsébettel kapcsolatban; őt szerettem, ahogy csak egy hirtelen árvaságra jutott fiú szerethet valakit teljes elhagyatottságában. Hanem a saját helyzetemmel kapcsolatban. Gyermekek- és ifjúkoromban teljes mélységében éltem át a legsanyarúbb szegénységet, amelyet még titkolni is kellett, hogy ne lássa senki. Nem is cifra nyomorúság volt ez, hanem kopottas nyomorúság. A bátyám vakációra nem tudott hazautazni a katonaiskolából, mert nem volt pénzünk a vonatjegyre. Én úgy készültem a vizsgáimra, hogy az egyetlen petróleumlámpa fénykörében hajoltunk össze anyámmal; én tanultam, ő varrt. Teljes szívemmel azokhoz a szegényekhez tartoztam, akiknek a gyerekeit tanítottam. Mi különböztetett meg tőlük? Hogy ünnepkor elővet-tük a megmaradt néhány Altwien porceláncsészét, de csak félig töltöttük meg kávéval. És a kezemen ott volt a pecsétgyűrű.

Amikor Erzsébetet megismertem, mindez elmúlt már. Egyedül éltem, nem is kis jövedelemből. De az emlék élt bennem. Őnáluk vidám élet folyt, sok vendég, tánc, vadászat. Megfordult ott a megye színe java. Nekem folyton azokra a szegényekre kellett gondolnom, akiknek kisebb-nagyobb ügyeiben naponta ítélkeztem. Velük csak vadászatainkon találkoztam a hajtók között. Nem mondták, talán végig sem gondolták, de a szemükben láttam a vádat: ugyan miért hagyta ott a tanító úr az iskolát! Úr lett a tekintetes asszony fiából! Anyámat tisztelték, mint

egy szentet. Engem kedveltek, mint tanító hídember voltam, urak és szegények között álló. Kicsit se itt, se ott, kicsit itt is, meg ott is. De ha a tanító a nép bizalmát bírja, inkább itt van, mint ott. A bíró, az már úr, még ha igazságosnak tartják is: mert hatalma van, végrehajtó ereje. A tanítónak, ha van, egyetlen hatalma a tudás: átveszik vagy nem, nincs mit félni tőle. A bíró mögött akkor is ott sötétlik a börtön, ha jórészt fülemüleperekben ítélt, vagy veszekedő örökösöket békít. Pedig a bíró csak afféle üstfoltozó, javítgató ember a tanító mögött, arra való, hogy valamelyest helyrehozza, amit amaz elront. Gondold meg: ha minden tanító eredményesen munkálkodnék, olyanok lennének az emberek, hogy ítélkezni nem kellene felettük. Bűnt nem követnének el, tisztelnék a törvényt, egymás közötti ügyes-bajos dolgaikat békességben intéznék el. Mondtam már, orvos szerettem volna lenni. Az is olyan javító, karbantartó ember. De mégis más. Annak is csak a tudás ad hatalmat, és nem az erőszak. Az orvos a természet titkaiban honos; bizalmába avatja a végtelen kozmosz. A természettel könnyebb barátkozni, mint az emberekkel. A szervezett embercsoporttal, amit társadalomnak hívunk. Az időnként jégre viszi a gyanútlant.

– Furcsa dolgokat mondasz. Én mindig szerettem az embereket, Lucinát, Cecíliát s a barbár íjászokat is.

– Akik halálra nyilaztak?!

– Sajnáltam őket. Éppúgy nem tehettek cselekedetükről, mint a rám uszított kutya. Egy

hadiszekér pengéi voltak. Alkatrészek. Az ember, aki alkatrészé válik, méltóbb a sajnálatra, mint gyűlöletre. A porba rántott Isten-arc... De hát te is az ember iránti szeretet miatt akartál orvos lenni – vagy csak tudományos kíváncsiságból?!

– Jól sejtetd, barátom, volt része benne a kíváncsiságnak. Mindegy, akkor már elfutott az idő. Negyvenévesen, megalapozott egzisztenciával, házasodás előtt az ember nem változtat pályát. Sajnos.

– Folytasd, kérlek! Kissé késve, de boldog szerelemben éltél, habár korábbi éveid töprengővé tetted.

– Töprengővé? Nem, ez több volt annál. Lá zadóvá. Kicsit nehéz ezt megmagyaráznom neked. De emlékezz a Gracchusokra! Ők is patricius-forradalmárok voltak. Ha mindez nem az élet delén történik velem, akkor hevesebb ellenállást vált ki belőlem, de addigra már lecsillapodtak a heves érzések.

– Az idő tehetetlenné tesz? Nem tudom, mert nem értem meg.

– Megalkuvóvá inkább. Hogy csak azt mondjuk, amit illik. Hogy ne rontsuk a hangulatot a saját vívódásainkkal. És hogy ne szakítsuk ki magunkat egy életformából, amely a csábítás ezer szálával köt.

– A mi közösségünk felszabadított volna.

– Hol voltak már a ti közösségeitek! Konvenciók voltak, merev szokások, társasági élet. Nászútra Velencébe mentünk, aztán elfoglaltuk szépen berendezett otthonunkat. Gyermeink

született. Minden olyan nyugalmasnak, olyan változhatatlannak látszott. Mégis tűzhányó tejetén éreztem magam, idegeimben hordozva a történelem tektonikus erőinek jelzéseit. Magunkat féltettem? Akkor még nem. Csak valahogy kettészakadt a személyiségem. Minden pereskedő kisember szeméből saját ifjúságom nézett vissza rám. A petróleumlámpás szoba. Anyám varrógép fölé hajló válla. Nem volt baj persze, hogy értem őket. Sokszor, igen sokszor segíthettem rajtuk. Jobban értettem őket, mint a saját ügyvédjük, ha volt.

– Az én szerepemet játszottad tehát?

– A Sebestyén-szerepet? Mégsem. Akkor még nem. Nem volt kockázat az ügyben. Tekintélyes ember voltam, senki sem kérte számon, hogy miért döntöttem így vagy úgy. Akinek nem tetszett, fellebbezett. És nem a hivatalomat éreztem a lelkiismereti vád okának, hanem az életmódomat. A gondtalanságot, a Lidón töltött nyarakat, a szarvasbőgést a rozsdaszínű őszi erdőkben, a vadászvacsorákat az oszlopos kastélyokban, a felhajtókra futó pompás lovakat. Mintha lidércfény villódzott volna a nádas felett, álomnak, délibábnak tűnt mindez, valószínűtlen lebegésnek. Egy fuvalom ellebbenti az egészset. De mit keresek benne én? Való igaz: azok a kastélyok romokban hevernek. Én még mindig élek. Igaz, már nem soká.

– Nem tudhatod.

– Már te is kezded?! Jóllehet te őszinte vagy... Miért is értenél az orvosi tudományokhoz? De figyelj meg a hozzám belépő orvosokat! Ha nem

szólsz, maradhatsz, hiszen úgysem látnak. Hallgasd meg őket! Úgy hazudnak, mintha olvasnák, és olyan rossz színjátékosok... Mosolyogva jönnek, csupa biztatás az ábrázatuk, és olyan hamis az egész, mint a bazárban árusított ékszer. Aztán meg... – azt hiszik a jámborok, hogy nem tudom, mit szúrnak belém. Nem sejtik, hogy amolyan autodidakta kíváncsi létemre ismerem az ampullákat. A hatásukat is. A morfiумot rögtön felfedezem. Nem, nem voltam soha a rabja. Ám egy időben gyűjtöttem a mérgeket. Az íróasztalom felső fiókjában lévő altatókkal egy falu lakosságát örökre el lehetett volna altatni. Kétoldalt arzén, sztrichnin, morfiум, nikotin, cián. Furcsa szenvedély, ugye? Eljátszottam velük, rendeztettem őket, dobozba, ampullákba, fiolákba zárt kis barátaimmal. Szabadságom óreivel. Biztonságot adtak. A sorsom irányításának biztonságát. A szabad döntését.

– „Ahol a ti kincsetek, ott van a ti szívetek.” Ilyen hitetlen voltál? Te, a szent asszony fia? És nem először. Már akkor is, amikor az a kislány őrzött. Gyenge ember voltál, Dániel!

– Ne ítélj! Elképzelni sem tudod, amit mi végigéltünk!

– Én ne tudnám?!

– Bocsáss meg! Bocsáss meg, Sebestyén! Most újra látlak, a fához kötözve, testedből kiállnak a nyílvevesszők. Csak a nemes szervekre nem lőttek, hogy lassú legyen halálad. Úgy látlak, ahogy ábrázolni szoktak; vérpatakok futnak végig a létatesteden, de az arcod nem torzul kínba. Égre

néz a szemed, és mennyei fény tükröződik benne. Megdicsőülsz.

– Még nem. Csak az eszméletem vesztettem el, de azt hitték, végem van, és otthagytak. Amikor besötétedett, Iréne jött értem, Lucina húga. Temetni jött, és életben talált. Amikor eloldozta a kötelékeimet, megérezte a szívem dobogását. Hogy örült szegény! És milyen bajban volt velem! Lefektetett a fűre, de hogy vigyen haza egy eleven tűpárnát? Tele azzal a sok vassal! El kellett futnia Lucináért, aki mindenhez értett. Hogy kínlódott a két asszony, míg a gyékényen, amit hoztak, elszállítottak egy közeli, mezei lakba! És hogy kínlódtam én! Aztán, amikor néhány mécses fényénél kihúzták a nyilakat! Pedig milyen óvatosan, milyen gyöngén nyúltak hozzám, és mégis a pokol kínjait éltem át. Hajnalodott, mire balzsamaikkal bekentek, bekötöztek, és a puha fekhelyen elaludtam végre. Ott ült mellett a két asszony, őrködtek, elúzták lázálmaim rémképeit, hűvös forrásvízzel itattak, nem sejtve, hogy mire mentenek meg. De hagyjuk ezt. Csak ne gondold, hogy van valami, amit én nem értek.

– Talán mégis. Nem volt családod.

– Már hogyan lett volna? A gyülekezetem!

– Itt én válok értelmetlenné, testvérem. Sohasem éltem olyan közösségben, amelyet egyenértékűnek ismerhetnék feleséggel, gyerekekkel.

– Pedig mi egyetlen család voltunk. Ehhez mértén aggódtunk egymásért. De bármily keservesen éltük is át a másik vértanúságát, sohasem

fordult volna meg a fejünkben, hogy megelőzendő, magunk pusztítsuk el egymást. Tudtuk, hogy megvallott hitünkért ontott vérünk minden cseppjéből új hívők születnek, hogy mi a halálunkkal hirdetjük a jó hírt, az evangéliumot, mi nem szökhetünk el méreg vagy érvágás útján a tanúságtétel elől. Mi tudtuk, miért halunk meg.

– Ez az! Mi éppen ezt nem tudtuk! A halálunk semmit és senkit sem szolgált, csupán fenyegetett, mint egy fatális véletlen. Más a céltudatosan vállalt veszedelem, és más oktanul meghalni, vágóállat-sorsot viselni. Meghalni csak azért, mert ide vagy oda született az ember? Észbontó ez!

– Rossz helyre születtél? A pecsétgyűrűddel?

– Nem én, a feleségem. Zsidó származású, de ezt csak akkor tudta meg, amikor már üldözték érte. Akkor se nagyon fogta föl, nem is lehetett ezt fölfogni. Csodálkozva meredt a világra, mely addig dédelgette. Mi változott? Nem értette. Szerencsére, arról sem volt sejtelve, hogy mi várhat rá. Én éjszakánként belehallgattam az éterbe. Jó világvevő rádióm volt. Figyeltem a híreket mindenhol. És gyűjtöttem a mérgeket. Ha megvédeni nem tudom, meghalok vele. De nem engedem végigjárni a via dolorosát, a fájdalmak útját. Aki fájdalom-tudatlan volt, ne ismerje meg a poklot. Aludjon el mosolyogva, mint Csipkerózsika.

– Nem volt igazad! Az oktan-céltalan fájdalom útján is lehet küldetést vállalni. Támogatni a gyöngéket, tartani a lelket az elesőkben.

– Lehet. Ismertem egy lányt, aki megtette.

Diák volt, a ti nyelvetek, a latin megszállottja. A katolikus ellenállás részese. Röpcédulákat szórt szét, plakátokat ragasztott. Elfogták, elvitték. A táborban az ő barakkjában mindenki életben maradt. Esténként az Aeneist mesélte, verseket mondott, énekelt. Az éhező, legyengült, méltóságuktól megfosztott embereknek erőt adott. Reményt. Az élet akarását oltotta beléjük, és hazatért velük. Csakhogy ez a lány is önként vállalt valamit, tudta, miért kockáztat. Nem a születés okán került oda! Nem véletlenül. És ez nagy különbség. Értesz most már, Sebastianus!

– Tökéletesen. Szándékodat nem ítélem el, nemcsak azért, mert ítékezésre nincs jogom, de azért sem, mert férfibátorság és hűség jellemezte.

– De közbeléptél te.

– Én?!

– Valamilyik reinkarnációd. Ne is tagadd, hogy vándorol a lelked, és testet ölt, amikor kell.

– Tréfát űzöl velem? Én már akkor se vándorolnék, ha ez szokásban volna. Megcselekedtem egyetlen élet során, amit megkövetelt a földi lét. Utódaim azonban bizonyára akadnak. Melyik jelentkezett nálatok? Ismertem?

– Ismered, mert már odaát van. Fiatalon ment el. Ti, Sebestyének, fiatalon szoktatok elmenni. Már ezért sem tartozhatom közétek, bármennyire szerettem volna.

– A szándék is fémmjelzi a tettet, ha nem is azonos vele.

– A szándék, a szándék... Adj egy kis vizet, barátom! De figyelj, nincs a kulcslyuknál a kis-

nővér? Kileli a hideg, ha meglátja a levegőben mozgó poharat.

– Igyál, testvérem. Ne mozdulj, maradj! Iréne is így itatott engem. És olyan szép volt; érdemes volt érte visszajönni, hacsak rövid időre is.

– Látod, az asszonyok; mindig ők járnak körülöttünk. Haldokolva is róluk beszélünk. Odaát is szépek?

– Lelkük gazdagsága ékesíti őket. Fényesség az is, akit a földön észre sem vettek.

– Akkor az enyéim is tündökölni fognak. Azon a nyári estén szebb volt Erzsébet, mint valaha. A dívány sarkában ült, és kötött valami kis ruhát, csecsemőholmit; hiszen megint gyereket várt. Az állólámpa fénye a hajára esett; csillogott a szőke hajtömeg, mint az olvasztott arany. A táborokban levágják a nők haját – gondoltam, és aktáim fölé hajoltam, de nem tudtam figyelni az örökösödési per ügyében tett tanúvallomásokra. Megint egy hiányzó végrendelet! Bagatell, semmi ügy, amikor embertömegeket hurcolnak el! A mérgeket nem mertem elővenni, pedig akkor már mániákusan játszottam velük. De most nem lehetett, mert ő jelen volt. A gyötrelmesen forró nap után akácillatot hozott a szél. Kitártam az ablakot. Pillanatra csak. Mert hirtelen kocsizörgést hallottam. Kétkerekű homokfutó állt meg a kapu előtt. Valaki leugrott róla, aztán meghúzta a csengőt. Kikémleltem a függöny mögül, és egyenruha körvonalait láttam a bokrok mögött. Kard ütődött a kovácsolt vashoz. Megállt a szívverésem. Hát most? Erzsébet gyanútlanul mozdult. Indult, hogy kaput nyisson. A fió-

komban ott volt az injekciós tű. Ha utánaszaladok, még elérem. Hátulról szúrom bele; mire észreveszi, vége. A kaput betörni soká tart; addig a fiamat is, magamat is... De fürgébb volt. Mire a gondolatot a keserves, lassú mozdulat követte volna, már kinn futott a kerti ösvényen, és önfeledt örömmel hozta tudtomra, hogy tévedtem. – Bandi! – kiáltotta –, ilyen váratlanul? Micsoda öröm! Ugye itt marad velünk? – Dehogy maradok, magát viszem, de csöndesedjék, szökni titokban kell!

– A százados volt? Költő is...

– És történész. Régi barátunk. Bőrönddel a kezében követte Erzsébetet, hogy aztán a szobában a nyakamba boruljon.

A meglepetés és az öröm kitörései után újra rám nehezedett a szomorúság. Jólesett a régi barát hűsége – akkor már rég nem jártunk társaságba, a visszautasítástól és az együtt érző jóindulattól egyként iszonyodva –, a segítőkészsége megmelengette a szívemet, de reménytelen kalandnak látszott a menekülés gondolata is. Ha meg kell halni, hát inkább együtt, mint egymástól távol.

Bandi nem várt kínálást, belevetette magát egy karosszékbe és rágyújtott.

– Ha volna valami hideg italotok...

– Hozok nyomban! – futott ki szégyenkezve Erzsébet, és vendégünk felhasználta az alkalmat:

– Nincs idő töprengésre, Dániel! Pár nap szabadságot kaptam, ezalatt jó néhány embert biztonságba akarok helyezni.

– Magadnak kellene meglépned...

– És a sutban lapulnom tehetetlenül! Mialatt elpusztulnak azok, akiken segíteni tudok. Mindenkinek nem tudok, sajnos. De az egyenruhám fedezéke mögött legalább azok elrejtőzhetnek, akiknek búvóhelyet találok. Ugyan kinek jutna eszébe igazoltatni a társaságomban lévő urat vagy hölgyet?

– Mindig derék ember voltál, Bandi, és romantikus. Most is az vagy, de nem gondolod meg, hogy csak felcsillantod halálra szánt boldogtalanok előtt a reményt, hogy aztán még nyomorultabbul pusztuljanak el? Ha állna mögötted valaki, valamilyen erő...

– Légy szíves, ne firtasd! Mi, magyarok a Wes-selényi-összeesküvés óta mindig tehetségtelen konspirátorok voltunk. Ideje szakítanunk ezzel a hagyománnyal. Különben is jobban szeretem a fejemet a nyakamon, mintsem attól elválasztva. De hát ide hallgass, te tökfej! A háborúnak vége. Ezt a pár hónapot barátságos búvóhelyen ki lehet bírni. Sose félj! Egy év múlva térdemen lovagol a kisebbik fiad.

– És ha elfognak?

– Erzsébettel aligha. Nem viszem messzire; csak a városba, az apácákhoz. Most már tudod tehát.

– És ha azután téged fognak el?

– Kicsi a valószínűsége. Ha mégis? Addigra elfelejtem, kit hová vittem. Erre mérget vehetsz. De hagyd a mérget: nem tesz jót a szervezetnek. Itt van Erzsébet! Örök hála, asszonyom! Isten éltesen benneteket! Lehörpintjük ezt az italt, és aztán indulás. Ám addig is, míg mi felüdítjük

magunkat: öltözzék át. Ebben a bőrröndben talál egy csinos jelmezt.

Lehajolt a kofferhoz, kinyitotta, és kiemelt egy apácaruhát.

– Vonulj kolostorba, Ofélia! Öltösd fátyolt, kedvesem! De szíveskedjék egy párnát helyezni a hátsó fertályra, hogy egyenletesen terebélyesnek látszunk. Falánk apácák léteznek, de terhesek nem. Erzsébet nevetve futott el ismét, hogy aztán novíciaként térjen vissza. Most már csak szüleiért aggódott, de Bandi megnyugtatta: előző éjjel nekik is talált otthont. És aztán a gyermek! A szigorú tiltás, hogy nem viheti magával, letörölte ajkáról a mosolyt. De vitára nem volt idő. Mire felocsúdtam, már csak a távolodó kocszörgést, lódobogást hallottam. Akkor is ilyen mézédés akácillatot hozott a szél. Most is – érzed? Az akácok nélkülünk is nyílnak majd. Mint ahogy Bandi nélkül is. Milyen hamar itt hagyott bennünket!

– Ráismerek a szavaidból. Úgy mondhatnám, hogy közel áll hozzám, de félek, hogy te térbeliségre gondolsz e „közel” hallatán, pedig mi időn és téren kívül élünk. És mégis vannak különös vonzalmak, amelyek csak abban különböznek a hasonló földi érzelmektől, hogy senkitől sem szakítanak el. A mi érzelmeink nem elzárkózók, hanem befogadók. Így, ilyen értelemben barátom a te barátod. Ám földi sorsát nem ismerem.

– Elfogták. Évekig börtönben volt.

– Évekig? Hiszen, mint mondtad, akkor már csak hónapokig tartott...

- Nem akkor. A háború után négy esztendővel.
- Nem értem, ne haragudj. Jutalom és dicséret helyett?
- Így, ahogy mondod. De érteni én sem értem. Ami akkor történt, merőben ellentétes volt a józan ésszel.
- És ama sokak közül, akiket megmentett, senki sem emelt szót érte?
- Bajosan tehették volna. Némelyek börtönbe kerültek, volt, akit kivégeztek.
- Megint ők lettek az üldözöttek?
- Voltak közülük is. Most más volt az üldözés szempontja, és akadtak, akik kétszer is bekerültek a lemerített hálóba. Megint mások elmentek, új hont foglalni őseik hazájában. Akik egyik csoportba sem tartoztak, meghúzódtak csöndesen. Erzsébet például birkát nyírt.
- Ezt sem értem, de majd megmagyarázod. Erzsébet asszony azonban, mint említetted, kisé gyámoltalan teremtés volt... Helyette neked kellett volna...
- Megtettem. Ezt még, ekkor még megtettem. Hiába. De hogy jobban értsd, elmondom azt is, ami addig történt. Amikor Bandi elrobogott Erzsébettel a kétkerekűn, eufóriás öröm rohant meg hirtelen. Mintha már minden veszély elmúlt volna. Anyám arcképére esett a pillantásom a gyöngén világított szobában. Elsötétítés volt, az akácillat kedvéért nyitva hagytuk az ablakokat; nem világított más, csak egy zöld ernyős hangulatlámpa; hogy még sápadtabb legyen amúgy is szűrt fénye, rádobtunk egy ócska bársonyfűgönyt. Sötét árnyakkal volt tele a szoba; kísér-

teties otthonokban éltünk akkor. Ebben a sötétben most felragyogott anyám arca; búzakévehajtömege fénylett, mint a glória. Olyan erős volt a fény, hogy ijedten becsuktam a sötétkék irkaborító papírral leragasztott ablakokat. Aztán visszatértem a képhez, leültem vele szemben, és kezembe tettem arcomat. – Kisfiam – hallottam anyám hangját a lélekmélyi távolból –, ne félj, kisfiam, vigyázok rád! – Viharos nyári estéken, ha remegtem a mennydörgéstől félve, így húzott az ölébe. Lehet, hogy most is volt része Bandi betoppanásában? Az ő imája nyomán küldte hozzánk Valaki? Hiszen Bandinak a fővárosban is volt kiről gondoskodnia. Miért jutottunk eszébe? És honnan tudhatta, hogy Erzsébet is veszélyben van? Anyám halála óta egyre racionálisabban gondolkodtam. A francia felvilágosultakat olvastam. A mély misztikus hit, mintha velük együtt távozott volna. Most azonban éreztem a közelségét. Nemcsak anyámét, a hit jelenlétét is. És a lelkem mélyén megszólalt egy parancsoló hang. Nem tehettem mást: engedelmeskedtem. Tüzet gyújtottam az ebédlőben álló nagy kandallóban, és apránként odahordtam az íróasztalfiókokban tárolt, évek óta gyűjtögetett mérgeket. Letettem a fegyvert.

Másnap reggel megmagyaráztam a fiamnak, hogy az anyja kórházba ment, mert nemsokára megszületik a kistestvére, és rábízтам őt egy hűséges, öreg parasztasszonyra, aki azelőtt takarítani járt hozzánk, de most egészen a házba költözött. Én még egy darabig bejártam a bíróságra, majd amikor közeledett a front, haza-

mentem és bezárkóztam a házba. Mifelénk nem voltak súlyos harcok, bombázás is alig. Egy napon néhány ismeretlen férfi keresett fel, jöjjenek velük, mint a néphez hű értelmiségi, a felszabadító csapatok fogadására. Lekanyarítottam egy fél kenyeret, sőt borítottam egy tányérba, és elindultam. Az új idők embere lettem.

– És Erzsébet?

– Otthonra lelt a jámbor apácáknál. Akik a jámborság mellett rendkívüli gyakorlati észről, bátorságról és ügyességről is tanúságot tettek. Tanítórend volt; veszélyben lévő egykori diákjait, de azokon kívül még sok asszonyt, lányt befogadtak. Ennivalót is eleget tároltak, hogy még bevásárlásaik se tűnjenek föl. Csak egyre nem számítottak: gyermekszülésre. Ilyesmi még nem történt náluk. Hetekig tanulmányozták könyvtárunkban az orvosi könyveket, hogy ezzel a feladattal is megbirkózzanak. Mikor azonban komplikációk mutatkoztak, két nővért elküldtek az éj sötétjében egy megbízhatónak ismert orvosért, nem csalódtak; a gyerek megszületett ép-ségben, az orvos pedig mélyen őrizte a titkot. Ha itt maradsz, megláthatod a gyermeket; délután bejön. Orvos lett, és vadul harcol értem. Mindenáron meg akarja hosszabbítani az életemet, és megnehezíti a halálomat. Én már mennék. Fáj az élet. Anyám vár, szólít. De a lányom éppúgy visszatart, mint ahogy én visszatartottam volna anyámat, ha sikerül orvosná lennem. Látod, két nő harcol értem. Egyik hív, a másik nem ereszt. És a kettő azonos. A lányomban anyám született újjá – legalábbis számomra.

Ugyanaz a jellem, ugyanaz az arc. És ugyanaz a ragaszkodás hozzám. Köztük vergődöm most. Mégis jólesik ez a küzdelem. Két erőszakos, konok teremtés harca. Mondhatnám, egyetlen megkettőződött léleké. Várj, jönnek. Figyelj. Majd, ha elmentek, folytatom. Akkor majd visszatérek Bandi sorsára is.

III.

– Itt vagy, barátom? Éjszaka még nem látogattál meg. Miért is tetted volna? Aludtam. Ma szoboltam: nem vettem be az altatót. Veled akarok beszélgetni.

– Közös barátunk sorsával maradtál adós.

– És még sok mindennel. De miért hordod ilyen forró éjszakán ezt a hosszú, bő köpenyt?

– Megszokás, látod, ha a földre jövünk, erőt vesznek rajtunk egykori szokásaink. Szerettem ezt a köpenyt; sok mindent el lehetett alatta rejteni. Élelmet, gyereket, még kis termetű felnőttet is. Az őrségtől nem kellett tartanom, de összefuthattam az udvartartás tagjaival is. A szenátor urakkal például. Nevetnem kell, ha rájuk gondolok. A sok pókhasú, fejbólintó, reszketeg báb! Ám, a köpeny óv és rejt. És az elsuhanó testőrparancsnokra nem vetik rá a fáklyák fénynyalábjaikat. Hűvös távoltagezéssel kezeltük egymást. Talán gőgösnek gondoltak, hogy mindig kitértem előlük. A bukásom után persze mind tudni vélte, hogy már a bölcsőben áruló voltam.

– Holott híven őrizted az isteni Augustust!

– Kérlek, ne kezd újra! A barátunkról beszélj!

– Földi életében barbárnak tartottad volna. Indulatos mozdulataival, öblös hangjával, nagy bajszával.

– Ezek külsőségek. Én meditatív lényét ismerem. Alexandriai Katalinnal hosszasan elemzik Franciscus testvér Naphimnuszát. És mindig új szépségeket fedeznek fel benne. Miért mondanám barbárnak? Mert a földön bajusza volt?

– Te borotválkoztál.

– De már nem teszem. A lélek nem borotválkozik.

– Nem is eszik?

– Hagyj békén! A szőrszálhasogató skolasztikus atyákat odafönn is széles ívben kerülöm – bár feltétlen tisztelettel adózom nekik.

– Ne bosszankodj! Az emberben még haldokolva is ördög bujkál. Méregbe hozni a szentet is...

– Nem hozol méregbe; igaz, szent is csak attól a sugártól lehetek, mely az Úr szolgájára esik. Ilyen értelemben mindannyian szentek vagyunk.

– Várd ki a végét! Hallgass meg, aztán dönts felőlem!

– Bűnös lélek vagy, de kegyelmes az Isten! Krisztus téged is megváltott, bármi a bűnöd.

– Elhitettem magammal, hogy téged követlek.

– És nem követtél?

– Téged Bandi követett. Ő nem hitetett el magával semmit. Csak ment utánad.

– Megint egy rossz császár uralkodott?

– A háború után volt néhány évünk a fellélegzésre. Csak annyi, hogy teleszívjuk a tüdőnket levegővel. Éheztünk, koplaltunk, olyan dolgokat ettünk, hogy a ti Lucullusotok inkább el-

pusztult volna... De bizakodtunk. Dolgoztunk, földet osztottunk, telekkönyveztünk. Aztán egyszerre beborult az ég. Mi személyi kultusznak neveztük ezt...

– Imádni kellett a császárt?

– Ha nem is imádni, de tapsolni. Kimondta valaki a nevét, már ugrottunk is fel, és vertük össze a tenyerünket. Tiszta komédia volt. Amit kitalált, végre kellett hajtani. Ha úgy kívánta, citromot termeltünk Pannóniában.

– Ne bolondozz! Engedelmeskedett a citrom? Mágiát űztetek?

– Azt nem, de ha látogatni jött, odakötözték a csenevész fácskára a boltban vett gyümölcsöt.

– Mindenki színt játszott?

– Azt, de a félelem ostorának idomítása alatt. Egymás után tűntek el a barátaink, ismerőseink.

– És te a helyeden maradtál?

– Pontosan erről akarok beszélni. Arról, hogy miért maradtam.

– Arról majd később. Most azt mondd meg, miért maradhattál?

– Erzsébet köntöse védett. Erzsébet üldözött volt a korábbi időben, így én haladó értelmiségi lettem. Való igaz, hogy akkor nem csaholtam együtt a csaholókkal, hogy belső emigrációba vonultam, az is, hogy szegényebben nőtem föl, mint a pucér parasztgyerekek, hogy a magam erejéből tanultam, s hogy védtem a népet, akkor is, amikor még a grófokkal vadásztam. Mégis Erzsébet bujdosásának köntöse védett elsősorban, mialatt megmentőit bezárták, szétszórták, elkergették, összegyűjtötték táborokba – nem is

tudom én ezt megmagyarázni neked, olyan kusza lett minden. Szinte a véletlenül múlt, kit hogy sodor a forgószeél, ki lesz az elítélt és ki a bíró.

– Van némi fogalmam erről. Olvastam Liviust, Tacitust, és Diocletianus alatt éltem. Ha pontosan nem is értem a *ti cultus personalis*-otokat, de annyit kihámozok belőle, hogy nem a *gouvernementális* logika szabta meg az egyének sorsát, hanem a hatalmasok szeszélye és az ebbe belejátszó véletlenek sora.

– Erzsébet szülei, kik korábban éppúgy üldözöttek voltak, most minden hátránnyal sújtott, átkos patríciusok lettek, míg én Erzsébet által megbízható plebejus. Csak azért, mert közöttünk volt a megyehatár.

– Más megye, más prefektus. Egészen világos. És megint más prefektus alá tartozott Andreas...

– Ő a fővárosban élt. Először persze volt része ovációkban, kitüntetésekben, dicséretben. Aztán egyre megbízhatatlanabbá vált. Hogyisne, mikor már egyszer bizonyosságát adta félelmetesen ügyes szervezkedési készségének. Veszélyes volt, mert egyszer már mert cselekedni. Hát ha újra megteszi? Én veszélytelen voltam, mert bátorságom csak a halálra lett volna elég. Volt azért ebben valami logika. Minden rendszer támasza és talpköve – nem, nem a tiszta erkölcs, hanem: az engedelmes bürokrata. A gépcsavar. A hivatalos szerkezet alkatrésze. Bandi nem volt alkatrész. Költő volt, akit bensőjéből vezérelt a lelkiismeret. És katona csak azért, hogy a köpenyét arra használja, amire te.

– Ha bosszantalak is vele, újra hangsúlyozom: én azért őriztem a császárt!

– Őrizte ő is a maga őrhelyét. Nem harcolt a „császára” ellen, csak mentette előle az embereket. De ezt fényes eredménnyel. Amikor tartani lehetett tőle, hogy ezt a képességét netán újra felhasználja, akkor elvitték. Nem várták meg, amíg „elkövet” valamit; megelőzték, hogy el ne követhesse. Érted ezt...!? Bandi elindult a via crucis útján. Nem végezték ki. Lassan ölték. Évekig. Amikor ez a korszak is elmúlt, ő is kiszabadult. De már nem élt soká; magával hozta a neki szánt halált, a szívét romboló kórt. Még egyszer körülpillantott a világon, még egyszer fellélegzett a szabad levegőn, s aztán meghalt. Azóta ismered.

– És te? Mit tettél te?

– Tanúnak jelentkeztem az ügyében. Írásban és szóban bizonyítottam jeles cselekedeteit. Akkor még félreértést gyanítottam.

– Mit válaszoltak neked?

– Hogy menjek a pokolba.

– Odamentél?

– A legrövidebb úton.

– Meglátogattad?

– Kiszabadulása után.

– Korábban miért nem?

– Nem lehetett. Én sem kaptam engedélyt rá.

– Próbáltad?

– Próbáltam. Ennyi még tellett tőlem. De mi történt veled, barátom? Vizsgálóbíróként faggatsz. Ilyen gyanakvó lettél irányomban? Pedig

még semmit sem mondtam. Gyónásom csak ezután kezdődik.

– Önként vallasz, azt, s annyit, amennyit tudsz és akarsz. Magadról. Ám Andreas földi sorsa mindig is érdekelt; örökkévaló szeretetben élek vele.

– Sohasem kérdezted?

– Ugyan, ha magától nem szól? Tán örül, hogy túl van mindenen; életen, halálon túl nem játszadozik emlékezéssel az ember. Az örökkévalóságból nézve olyan jelentéktelennek látszik a földi lét.

– A bűneink is?

– Az irgalmat nyert lelkeknek a bűneik is. A hit és bűnbánat nélkül távozottak azonban szünet nélkül sírnak. Pedig sok múlik ám a környezeten. Meg a korszakon is. Vannak korok, amikor járvánnyá válik a bűn, és ünnepét üli a gonosz. Olyankor különösen nehéz helytállnia az esendő embernek. S a helytállás is különböző méreteket ölt. Egyik csak a halálra készül, míg a másik halálig szolgál.

– Ezt is vádként mondod?

– Nem szeretnék sérteni vele. De szavaidból szűrtem le.

– Igazad van, Sebastianus. Tehát, mivel ez érdekel, folytatom: Meglátogattam Andrást. Súlyos beteg volt, de még javában dolgozott; egy pannóniai üdülőhely kórházának kertjében ült, takaróba burkolva. Talán te is úgy ülhettél Lucina kertjében, a lenyilazás után.

– És az agyonveretés előtt...

– Igen, ő is a halál előtt; a szeme vidáman csillogott, terveiről beszélt, Erzsébet felől érdeklődött, a kezében kéziratkötegek, görcsösen fogta őket, az elpazarolt évek utáni lázas buzgalommal; sohasem felejttem el hosszú, sovány ujjait, az elvékonyodott kezet, amint a megmaradt, végső energiát magába sűrítve beszél egy elpusztíthatatlan akaratról, amellyel szemben olyan jelentéktelen, olyan törpe volt minden elszánásom. Ígérte, eljön hozzánk, erősödni, pihenni, de még aznap éjjel meghalt; fájdalom, küzdelem nélkül, elszenderült. A kezét látom most is, ahogy búcsút int, különös, nem az arcát, nem a szemét.

– Miért nem őt hívtad most, a végső gyónáskor? Miért inkább engem?

– Miért, miért... Mert te szent vagy, Sebestyén, kanonizált szent, s a szentek megértőbbek. Az a vastagnyakú kálomista rám borítja az ágyat, ha méregbe hozom! Te szelíd vagy, centurio! Ki hinné egy római katonáról? És különben is te vagy az első, az igazi a bűjtatók közül; mindenki más csak halvány másod. Tőle meg sem kérdezném azt, amiért téged idehívtalak. Pontosan: bűn-e vagy erény, hogy a helyünkön maradtunk? Emberek mentése igazolja-e?!...

– Hogy őriztük a császárt. Mert te is őrizted, akárhogy haragszol is rám érte.

– Sőt én a leginkább. Én a törvénytelen jogrendjét őriztem. Tökéletes törvényismerettel, hibátlan jogérzéssel ítéltem jogtalanul ártatlanok felett. Tudván tudva, hogy ártatlanok. Ha azonban más ül a helyemben, bizonyára súlyo-

sabb ítéletet hoz. Megmaradván, a legenyhébbben ítéelhettem.

– És ezzel mindig segítettél az áldozatokon?

– Lelkiismeretemül szegődtél mellém? Nem, nem mindig. Mert volt úgy, hogy maga az ítélet ténye, a súlyától függetlenül is tönkretette a vádlottat. Józsi bácsiról még nem szóltam veled. Amolyan udvarosféle volt nálunk a legnehezebb esztendőkbén. Már az anyagilag legnehezebbekben. Amikor még tele voltunk reménnyel, de üresen kongott a kamránk. A fizetés mit sem ért; a pénzromlás gyorsulása folytán pár nap múlva értéktelenné vált; élelmet nem is adtak pénzért; csupán cserekereskedelem folyt. Akkor az egyébként oly gyámoltalan Erzsébet egyszerre páratlan gyakorlati érzékről tett tanúságot. Beszerzett néhány birkát, nyírta, fésülte; felfonta a gyapjút, olyan ügyesen, mintha mindig ezt csinálta volna. Vagy mint a hegyi pásztorok asszonyai. Később szövőszéket is szerzett; a szőttesei veteledtek szépségben a népművészet legszebb alkotásaival. Meleg holmikát is kötött, s bejárt a városba piacozni. A nehezebb munkában Józsi bácsi segített neki. Dénes pedig kiterelte az állatokat a legelőre. Vitte a matematikapéldáit, a latin grammatikát, s a zöld füvön írta gyakorlatait. Idillikus nyár volt, a gyötrő bizonytalanságok ellenére. Az ennivalót még csak összeszőtte Erzsébet, a kert is hozott valamit, a virágágyak helyén hagyma meg krumpli termett, de a tél fenyegetően közeledett. A bíróság testületileg vonult az erdőbe, fakitermelésre. A faluban minden család várt valakit a hadifogságból. Szó-

rongó szívvel lesték a postást, az érkező vonatokat. De nálunk egy kislányt ringatott a bölcső, és a petróleumlámpa fénykörében – jó ideig vilány sem volt – boldogan bújtunk össze, immár a túlélők örömeivel. Még a szénailat is más volt, mint az elmúlt nyarakon. Józsi bácsi ezen a nyáron kötődött hozzánk. A következő években aztán minden megváltozott. Amikor már nem volt rá szükség, Erzsébet felhagyott a birkateenyéztéssel, Dénes intézetbe ment a városba, Józsi bácsinak se nagyon akadt munkája nálunk, de ideje se lett volna rá, kapott valamennyi juttatott földet, neki is volt egy kis birtoka, Kánaánt varázsolt belőle. Hihetetlen szorgalommal dolgozott az egész családjával együtt; olyan termésük lett, mint senki másnak. Két-három év, és a falu leggazdagabb embere volt. Öntözőcsatornákat ásott, locsolt, zöldséget termelt; paradicsom lett az a kis birtok. Akkor már csak vásárolni jártunk hozzá. Aztán egyszerre változott a világ. Megjött a parancsolat, hogy ki kell jelölni a nagygazdákat, s úgy adóztatni őket, hogy ne bírják, hagyják oda a földet. De hát a mi falunkban olyan igazi nagygazda nem is akadt. Grófi birtok volt az emberemlékezet óta. Csak a földosztás után nőtt meg a sokgyerekesek apró földcskéje annyira, hogy másutt középparasztnak nevezték volna őket. A kvótát azonban kiosztották: nagygazdának lennie kell. Így lett kulák Józsi bácsi. Az volt a mérce, dolgozott-e idegen munkaerővel azelőtt. Hát ő megtette olykor, kivált, míg a gyerekek kicsik voltak, kellett melőlük az anyjuk. Úgy vélte, a tehenet is vagy igá-

ba fogják, vagy tejet várnak tőle; mind a kettő nem megy. Az asszony is vagy a mezőre jár, vagy a gyerekeit istápolja szépen. Annyi ötlete, könyvből szerzett szakértelme volt, hogy kicsiben is boldogult, megtehetette, hogy időnként bérest fogadjon. Amikor aztán kulák kellett, Józsi bácsi lett a „mi kulákunk”; így is nevezték jóindulattal; nem volt neki köztünk haragosa. Ebben az időben kezdtem pecsétetes utasításokat kapni, hogy ne kövessem az osztálybíróság módszerét; az egykori osztályellenséget szigorúbban kell büntetni, mint a szegényembert. Áldottam magamban egykori vadász cimboráim eszét, hogy elmentek hetedhét határon túlra, velük lettem volna csak bajban igazán. De hogy Józsi bácsi? Valahogy el sem ért a tudatomig, hogy ő osztályellenség. Mindaddig, míg csak el nem tűnt az a ló... Figyelj csak barátom, nem hallasz-e lépteket a folyosón? Nem hallgatózik a kislány? Nem akarom, hogy tudják. Most sem. Soha. Ez az én titkom és a tietek, földöntúli szellemeké. Az egykori kastély barokk termében katonai ló-kórház működött. Onnan vészelt el az a ló. Ám a hiányt akkor még nem jelentették; előbb fogták meg a magában kódorgó kancát az erdő alján. Behozták a bíróság udvarára. Szép, ezüstös szőrű, kényes jószág volt; olyan, hogy megakad rajta az ember szeme, s ha egyszer látta, nem felejtí többet. – Mit kezdjünk vele? – tudakolták az írnokok. – Tegyük a börtönbe! – szellemeskedett a fiatal bírósági jegyző. – Kár volna – mondtam –, tönkremegy. – És elszégyelltem magam, hiszen ahol évszázadok óta embereket

tartunk, oda, lám, jó lovakat sajnálnék berakni. De hát nem rendezkedtünk mi be lótartásra! Már rég gépkocsival jártunk; ócska volt, igaz, de mégis gyorsabb, mint a hintó. Ki csutakolja, mivel etessük? – Eresszük el – mondtam vesztetre, gyanútlanul. – Ha falubeli ló, hazamegy; ha nem az, csak a lókórházé lehet. Csak arra nem gondoltam, hogy a két dolog nem zárja ki egymást. Hiszen a faluban is rekviráltak lovakat, nem is olyan rég. Neki is lódult a szépséges kanca, bajhozó gyönyörűség a nyitott kapunak, és vágta távozott, szinte repült Józsi bácsi házáig. Ott megállt a zárt kapu előtt, és nyerítve követelte, engedjék be. Nem lévén ott a gazda, kiszaladt a család apraja-nagyja. Persze, hogy beengedték, persze, hogy csüngtek a nyakán; hazajött a Sella, a kedvenc. Hogy elsiratták, amikor elvitték! Jó ideje pedig, és mégsem feledte, merre az otthona.

Este gondterhelten jött át hozzám Józsi bácsi. – Baj lesz ebből, tekintetes bíró uram! – ő még így szólított, a régi módon, nem tudtam leszoktatni róla. – Rám eresztették ezt a lovat. Nem mondom, a könnyem is hullott, amikor elvitték. De mit se szólhattam. Örülhettem, hogy nem engem vittek. Szolgáltam eleget. A legutolsó sebesülés után elengedtek végleg. Annak is örülhettem, hogy kicsik a fiaim. Mások embert, gyereket sirattak. Mit szólhatnék egy lóért, ha mégúgy szeretem is, ha nem is akadt még az istállómban ilyen sikerült jószág? De most bajt hoz; félek. Hiszen tetszik tudni, én vagyok a falu kulákja. A kulák meg örüljön, hogy él! A léleg-

zetvételébe is belekötnek! – Ott ült a dolgozószobámban, a vörös bársonnyal bevont károsszék szélén, félénken, ahogy a falusi ember szokott úri házban. Jobban szerettem, éppen emiatt, ha a konyhában ültünk le a nagyasztal mellett; ott otthonosan dőlt a szék támlájához. De most négyszemközt akartunk beszélgetni, odakinn éppen vacsorázott a család, a háború óta egyszerűsödött az életmódunk, a konyhán étkeztünk, hogy ne piszkolódjék az ebédlő. Nem volt már alkalmazott; Erzsébet maga látta el a háztartást és a kertet, melyben nemcsak a virágágyak, de a pázsit helyén is zöldség termett. Ott ült tehát Józsi bácsi – furcsa, hogy mindannyian bácsinak szólítottuk, holott alig lehetett idősebb nálam –, ült és gyűrögette kezében viseltes kalapját, sápadtan, szótlanul, és én szintúgy vele szemben, a megnyugtató szavait már elmondtam, de meggyőződés nélkül, éreztem, hogy igaz van, minden lehetséges, még az is, hogy valaki szándékosan zavarta ki azt a lovat, a mi kulákunk bajba hozására. Hiszen már a környező falvakból, az egész járásból vittek el módos gazdákat, csak éppen mitőlünk nem sikerült, itt ha belegebedt is, eleget tett az a pár ember a beszolgáltatásnak, rejtegetést sem sikerült rájuk fogni, kinek gyereke, testvére, rokona élt a városban, s hozták a pékkenyeret a szegény nagygazdának; kinek akadt otthon némi ékszere, jegygyűrűje, óralánca, annak az árán vette a piacra, ami a beszolgáltatnivalóból hiányzott, Józsi bácsi pedig a répából, zöldbabból, paradicsomból, gyümölcsből tartotta magát a víz szí-

nén, de csak annyira, hogy meg ne fulladjon. Egyszóval ritka kivételes község voltunk. És most ez a különös lóügy... Ugyan kinek a fejében születhetett meg a lószöktetés gondolata? Végigjárattam eszemet a község minden tiszt-ségviselőjén. Egyiktől se telt ki. Már a járásiak – lehetséges. Azok között több az idegen, nem köztünk felnőtt ember. De ha mégiscsak a ló a tettes? Ha egyedül, ő lopta el magát, érezvén az otthon közelségét? Ám hogy lehet ezt bizonyítani? Teremtőm, szégyenkeztem, már én is, a hivatásbéli jogász is itt tartok, hogy nem a vádat, hanem az ártatlanságot vélem bizonyítandónak?! Annak kell bizonyítani, aki vádol. És egyelőre senki sem vádol senkit. Egy ló hazatért, nincs miért vádat emelni, ha a lókérdés jelentkezik, hát visszaadjuk, és kész. Vigyázzanak jobban a jószágra, károsult nincs, az állat megvan, mi lehet ezen vitatnivaló? A józan eszem megnyugtató, de az ösztöneim mélyén szorongás bujkált. A kertből most is mézes akácillatot hozott a szél, a nagy lámpát nem gyújtottam meg, csak a kis íróasztallámpa szórt némi fényt az irataimra. Nem kell, hogy belássanak a szobába, nem kell, hogy tudják, nálam ül a kulák. Minthogyha elsötétítés lenne megint. Kísértetiesen emlékeztetett ez az este arra az öt év előtti-re, amikor a mérgeket válogattam a fiókomban, nem tudván, melyik lesz a halál legalkalmasabb perce és eszköze. Akkor toppant be Bandi. De most Bandi elítélt rab, én pedig, a bíró, még nála is inkább rab vagyok. Kitől várhatnék segítséget? Önmagamtól? Mit tehetek mást, mint leg-

feljebb odacsapom az egészséget, lemondok, leköszönök, s elmegyek munkásnak valami távoli építkezésre. Egy munkásszállás emeletes ágyán majd szorítanak helyet nekem, és kéthetenként egyszer, ha nem kell éppen társadalmi munkában végigdolgozni a vasárnapot, a családomat is láthatom. Beleborzongtam. A fiam most szorul leginkább az atyai szigorra, a lányom elém totyog, ha hazatérek, ibolyakék a szeme. Erzsébet is csak akkor ügyes és gyakorlatias, ha maga mögött tud, egyedül erejét veszti, a távoli Hortobágyra telepített szüleitől már hónapok óta levelet se kap – mi lesz velük? De hiszen Andrásnak is van családja. Volt már akkor is, amikor embereket mentve naponta kockáztatta az életét. Ikerlányait csecsemőként hagyta maga mögött. Nem tétovázott a tettek idején, nem töprengett, mihez kezd fiatal felesége. Te talán nehezen tudod ezt elképzelni, Sebastianus, de nálunk a tanult emberek jórészt vagyontalanok voltak, a tisztségviselők is, nem úgy, mint Rómában. Vagyon nélkül pedig kiszolgáltatottak voltunk, akár a béréből élő munkás. Nagyobb bért kaptunk, igaz, de ha nem jött az a bér, akár éhen is veszhettünk. Aztán nálunk, Pannóniában az utóbbi száz évben valahogy nagyon megsokasodott a tanult fő. Könnyen pótolni lehetett, ha nem parírozott. Legalább három nemzedéken át hozzászoktunk, hogy engedjünk a hatalmasoknak. Helyzetünkéből, munkakörünkéből kibukni pedig szégyenlettünk. Anyám nem véletlenül bújt meg bánatával és szegénységével egy kis faluban. Különös és érthetetlen módon nemze-

dékem leányait mégis úgy nevelték köreinkben, mintha hatalmas vagyonok állnának a hátuk mögött. Megtanították őket néhány társalgási fordulatra egy-két idegen nyelven, néhány futamra a zongorán, főzésre és kertészkedésre, varrásra, hímzésre, egyszóval arra, hogy hibátlan háziasszonyok és viselkedni tudó társasági hölgyek legyenek. Akinek közülük volt természetes esze, és lopva, titkos órákon birtokba vette a „férfiszobának” nevezett szentély üveges könyvszekrényét, az a maga erejéből valamennyire kipalérozta az elméjét. Ám amelyik nem tette, az finom és előkelő hattyúként úszott a társadalmi élet taván, s ha el nem gágogta magát, senki sem jött rá, hogy libát rejt a hattyútollazat. Ritka kivételnek számított, akit életre, munkára neveltek, s annak is leginkább pedagogoszképesítés jutott útravalónak, ezt a szakmát pedig már a ti Rómátokban is rosszul fizették. Ezen a téren mit sem változott a világ.

– Bocsáss meg, hogy közbeszólok. De váltig nem értem mindezt. Ha ilyen bizonytalan lét közegében éltetek, miért nem vettétek ezt tudomásul? És hol voltak a közösségeitek? Hiszen ti kereszténynek mondtátok és tartottátok magatokat!

– A cethal síkos hátán éltünk, a lezuhanás lehetőségének örökös érzésével. De úgy tettünk, mintha mindez nem létezne. Jól neveltek voltunk, s megtanultuk, félni nem illik, keseregni még kevésbé, aki rosszkedvével zavarja a hangulatot, az nem való az emberek közé. Az ember végigtáncolja az éjszakát, akkor is, ha szo-

rítja a cipő, a fájdalom, a szorongás magánügy, senkinek sem szabad észrevennie, akkor sem, ha egyénileg mindenki érzi. Mi volt ez? Játék? Színlelés? Bizonyára. De abroncsként összefogott minket ez a játék, megóvott a széthullástól, és adott némi oktalan bizodalmat is. Ha senki sem sikolt, nincs életveszély – noha tudtuk, hogy kötéllel a nyakán sem sikolthat senki, mert tiltja a jó modor. Déd- és ükapáink – legalábbis közülünk soknak a déd- és ükapja – nyugodtan élt hét vagy hetvenhét szilvafája árnyékában, függetlennek érezte magát, ingyen töltvén be tisztségeit. Szilvafáink gyökereikkel együtt elúsztak az idők hullámain, és mi mégis megjátszottuk árnyékuk biztonságának jeleit, akik pedig nem ezektől a dédapáktól származtak, utánoztak minket. Szigorúan szabályozott életünknek formája, bája volt, s ahol a forma megjelenik, ott a művészet is érezteti leheletét. Lányaink megóvása az életküzdelmektől is e formákhoz tartozott: angyalt akartunk a családban, minden durvaság porától megóvott angyalt, aki persze mellesleg házunkat és gyomrunkat is szolgálja. A legemelkedettebb és a legparlagibb vágyak gyakran fonódnak össze, s a földhözragadt kívánságokat nemcsak a hazugság okán szépíti a fennköltség. Védett és tiszta angyalaink ketrecben tartott libákká váltak, de nem azért, mert így akartuk, hanem mert kisszerű sorsunk gúnyt űzött belőlünk; rabnőink rabjai lettünk végül, értük reszketve, s tudva, hogy családjunk pusztá léte vállunkon nyugszik. Kidől az oszlop, porrá omlik a ház. Dédapáink délceg mozdulattal

hajthatták fejüket a tőkére, áldozhattak a haza vagy a meggyőződés oltárán, odahaza a család nem halt éhen, s a jó gazdaasszony, ha kellett, megfogta a kapa nyelét s a vajköpülőt is; de a mi asszonyainknak se tehenük, se kapájuk nem akadt többé! A közösségről is kérdeztél... hol voltak már a ti hajdani közösségeitek! A hit magánügygé vált, s akik az oltár elé térdeltek, nem ismerték egymást, vagy ha mégis, meg sem fordult fejükben, hogy közössé tegyék javaikat és életüket. Fejbiccentéssel üdvözölték egymást, távozóban néhány fillért hullatva a szegények perselyébe. A testvériség, mely nálatok széttörte az osztálykorlátokat egy asztalhoz ültetvén patríciust és plebejust, szabadot és rabszolgát, ez a testvériség messze tűnt, és mentségünkre csak annyit mondhatok, hogy nem mi űztük el, elűzve találták már szépapáink is. Szomorú a szemed, Sebastianus. Látom rajtad az átsuhanó kérdést: érdemes volt-e? Nyílzáport eresztteni szép fiatal testedre, kövek és husángok ütései alatt elvérezni; érdemes volt-e a korcs utódokért?!

– Elboruló tekintetem félreérted. A vértanúk pálmaágát nem tőletek kaptam, véretem nem érettetek hullattam. Aki viszont értetek adott ifjú életet, könnyeket hullathat miattatok. De sem egy, sem több nemzedék nem az emberiség. Sem első, sem utolsó nem vagytok. Csupán méltatlanok.

– A kivételektől eltekintve, mert Andrást ne feledd! Mindezt csak azért mondtam el neked, hogy értsd a légbört, melyben eltorzult a szavak

és a tettek visszhangja. Józsi bácsival ott ültünk tehát a félhomályban, szótlanul immár, mert kölcsönösen elmondtunk minden elmondhatót; kiki a saját súlyos gondjaival, összekapcsolva a félelem áramkörében. Bíró és ítéletre váró, együtt rettegtünk egy külső, hatalmas erő szorításában, mely minket, kettőnket, összetartozókat egymáshoz verhetett, hogy lélegző, élő testünk súlyával üsse agyon a másikat, miközben mi, haragra képtelenül, szembefordítva is szerettük egymást.

– A tekintetes úrnak is van családja – sóhajtott föl, mikor nehézkes mozdulattal szedelőzködni kezdett, s e pillanatban csapdának, béklyónak látszott a család is, életünk célja, ezt is láncnak csatolta ránk a sors, hogy kiszolgáltatottságunk teljessé váljon.

– András családjával mi történt?

– A felesége, mint annyian asszonyaink közül, lerázta a hattyú, liba- és díszmadártollakat. Egy vidéki édességgyárban cukorkát csomagolt. Egész nap cukorkát evett, hogy otthon ne pusztítsa a kenyeret, és kevéske fizetését egészen a családra költhesse. Úgy undorodott végtére a cukorkától, hogy többé nem tudott ránézni sem. Kitelepítették a fővárosból, s egy világvégi faluból járt be vonattal a gyárba. Úgy, mint annyi más asszony. De a többinek volt férje, szülője, rokona, ő egyedül maradt. Mivel azonban ember volt a talpán, rokona lett a környezet. Gyerekeire vigyáztak a szomszédok, levetett, kinőtt ruhácskákat gyűjtöttek neki. Az egyszerű emberek óvó szeretete körülfonta, mert ama régi közösségek

emléke csak a szegényekben élt tovább, s ők féltek legkevésbé, mert tőlük már aligha lehetett bármit is elvenni. A régi barátok közül egykettő, ha törődött velük.

– És te?

– Csomagokat küldtem.

– Értem.

– Amikor Józsi bácsi elment, oly későre járt, hogy már aludt a család. Visszatértem dolgozószobámba, és leroskadtam a karosszékbe. Anyám arcképére nem mertem ránézni, végül annyira zavart, hogy odamentem, és leakasztottam a falról. Akkor mintha kopogást hallottam volna. – Lehet – mormoltam szórakozottan. Tudtam, hogy nem jön senki, és tudtam, hogy jött valaki. Nem ismertem, és mégis jól ismertem. Leült Józsi bácsi elhagyott karszékébe, szivarra gyújtott, s a sűrű füstből szólt hozzám.

– El fogod ítélni.

– Nem követett el semmit.

– Járási székhely elítélt kulák, szabotáló zsírosparaszt nélkül? Tudhatod, nem létezik.

– Vádolni sem lehet.

– Lovat lopott a lókorházból, és a ló elkószált.

– Nem lehet bizonyítani.

– Ő sem tudja bizonyítani az ellenkezőt.

– De hiszen nem neki kell bizonyítani!

– Hol vagyunk már attól! Ha nagyon kívánod, akad majd tanú is.

– Semmit sem kívánok! Felmentem.

– Nem teszed. Mert akkor szedheted a sátorfádat. Rajta pedig nem segítesz. Jön a helyedbe más, és sokkal súlyosabban ítél. Minden para-

grafus a legalacsonyabbtól a legmagasabb büntetésig ad lehetőséget. Figyelembe vehetők az enyhítő körülmények. Ha a helyeden maradsz, segíteni tudsz. Ha elegánsan távozol, nemcsak magadnak, másoknak is ártasz. De ismeretlenek felett ítélni könnyebb, és csak az első eset kerseres.

– Ki vagy te? Az ördög?

– Karamazov Ivánnak véled magad? Én nem vagyok ördög, és te nem vagy Karamazov. Jóakaród vagyok, és helyedbe jöttem, mert tartok tőle, hogy forrófejűséged könnyelműségbe sodor.

– Ó, irgalom atyja! Józsi bácsi mint lóköető!

– És András barátod mint imperialista kém.

– Agyrém! Történelem! Mire jó ez?

– Bizonyos, hogy csakugyan agyrém? Nem az elkövetett tettekre gondolok... A lélekmélyi vágyakra inkább. Ki a lovát, ki a régi társadalmi helyét kívánja vissza vagy legalábbis azt, amit szabadságnak vélt korábban.

– Vágyakat nem lehet büntetni!

– „Aki asszonyszemélyre néz bűnös kívánságnak okából, már vétkezett azzal szívében.”

– Valóban ezt mondja a Biblia, de más az etikai vétség és más a jogi! A törvény cselekedeteiről intézkedik és nem érzelmekről!

– Miért kellene mindig másnak lennie? Mert te ezt tanultad? Minden megváltozott! A jogszolgáltatás meg járjon helyben? Csak az egykori úr részvéte viszolyog benned!

– Veszélyes út ez. Ha elkezdjük büntetni a gondolatokat, az érzéseket, a vágyakat, aztán az el sem gondolt, a lélek mélyén elfojtott indula-

tokat is, sőt talán az egész tudatalattit, az ébredéskor elfelejtett álmokat is – akkor fegyházzá tehetjük a világot, melyben egymást őrzik a rabok! Mert leláncolt szörnyek laknak abban a lélekmélyi űrben, és ha azt kezdjük vizsgálni, senki sem menthető fel.

– Azt mentjük fel, akit akarunk. És azt kapcsoljuk ki a társadalom vérkeringéséből, akit veszélyesnek vélünk. Lelkiismeret-furdalás nélkül, mert mint mondtad: senki sem ártatlan. Erre azonban csak megnyugtató végett emlékeztetek. Az ok közömbös, minden a cél. Abba pedig osztályhelyzet alapján illeszthetők be az emberek.

– Hagyj ezzel, kérlek! Nem vagyunk hatalmas gépezet öntudatlan alkatrészei! Hanem gondolkodó, eszes lények, szándékaink és döntéseink szerint! Nem végezhet el mindent a születés! Éveken át el akarták hitetni velem, hogy a feleségem és a gyermekeim alsóbbrendű lények, mert más fajhoz tartoznak, és te most azt akarsz a tudatomba vésni, hogy magam is alsóbbrendű vagyok, mert a kasza meg a kapa helyett a könyvet ragadtam föl, hogy évtizedes koplalással, éjt nappallá téve tanuljak!

– Világért sem! Bár ki tudja, nem játszott-e ebben szerepet a fizikai munka megvetése és az úrhatnáság? De kizsákmányoló mégsem voltál soha, csupán kizsákmányolók közt éltél, és fertőzőtté váltál általuk. Mindenkit a környezete formál...

– De nem homokból! Ő maga is válaszol annak a környezetnek! Minden osztályban, nép-

ben vannak becsületes, jóakarató emberek és csirkefogók egyaránt. Rossz ügyet is szolgálhatnak félrevezetett hősök, szent eszméket is szennyezhetnek a zászló alá szegődött gazfickók! Nem tudom és nem akarom elfogadni gépies emberlátásodat! Nekem Józsi bácsit nem azért kell elítélnem, mert ínszakasztó munkával paradicsomkertté varázsolt 15 holdat, és ettől tévtudata lett; következésképpen mérgezett zöldséget fog árulni a piacon a gyűlölt városiaknak, tehát ezt megakadályozandó, ráfogjuk a lókötetést; hanem azért, hogy az ijesztő példa nyomán seregestül hagyják el földjüket a parasztemberek, irhájukat menteni akarván tóduljanak a városba, és ott elegendő, olcsó munkaerőt képezzenek.

– Amellyel ipart építünk, hogy a következő nemzedék már jobban éljen, mert ipar nélkül nincs felemelkedés. Kapiskálod már? Mondtam, hogy az ok mellékes, a cél a fontos.

– Józsi bácsi belepusztul!

– És rajta kívül még sok társa. Harcban hull a katona. Harc ez is.

– Gyűlölöm a harcot! Békés, lassú fejlődést akarok, mely tiszteli az egyént és kíméli érzékenységét. Ha a városnak munkás kell, csalogassa el földjéről a parasztot jóléttel, kényelmesebb élettel, de ne erőszakkal! Ártatlan rabok munkaerejével pedig ne építsünk, mert mint Kőműves Kelemenné a falban, még évszázadok múlva is kiáltani fognak a falba szorítottak; a habarcsba kevert vér előszivárog, és mi jajongunk majd az emberi tragédiákból emelt jólét alatt.

– Igazi értelmiségi sirámok. Ezért vagy megbízhatatlan, látod. Jártál már az egyiptomi piramisoknál? Persze, hogy nem, arra neked nem tellett. Nos, ha jártál volna, csakis az építők szorgalma, a tervezők leleménye készítetett volna csodálatra, de egyetlen elhullott rabszolga arca sem rémlene fel előtted, vagy ha igen, csakis Madách jóvoltából.

– Az is megbízhatatlan értelmiségi volt.

– A legmegbízhatatlanabb a rémálmaival. Nem is látod többé a színpadon a művét.

– Nem szeretem a jósokat. De nem is bízom az olyan népbarátokban, akiknek a piramisnál nem rémlik fel a rabszolga képe.

– Ne érzelegj! A haladás a fontos. Az emberiség előrejutása, a tömeg felemelkedése. Mi az egyén? Csepp a tengerben. A cseppeket ellepi a hullám, és a hullámok egymásban tűnnek el.

– Csepp nélkül nincs tenger. Egyetlen tudatban ott az egész világ.

– Porszem. Érzelmes nyavalygással sem az egyén, sem a tömeg gondjain nem segítesz. Rousseau-i álmodozással nem térhetsz vissza a muskátlis faluba. Mi a választásod? Nyomorúság, tüdőbaj, egyke, korai halál – vagy akár az egyén eltiprása árán! – haladás, ipar, városiasodás, gépesített mezőgazdaság, kenyér – vajjal és gyümölcsrel! – a ma eltiprottak unokáinak is.

– Miközben gondozók nélkül a gyümölcsfák elpusztulnak.

– Majd újakat ültetünk.

– A fa lassan fordul termőre. Egy félelemmel meggyötört nemzedék nyomában sérült utódok

jönnek. Sokára heverjük ki ezt a sietést! Az első igazságtalanságot tömegével követi a többi, mert a jogtalanság új jogtiprást szül, Józsi bácsi után nincs megállás, és az osztályellenséget követi az ellenségnek kikiáltott szegény ember. Eltompul az erkölcsi érzék. A jövőben ültetendő gyümölcsfa alatt megmérgezzük a talajt. Értsd meg végre: embert rombolni nem szabad! Ha elindítjuk a jogtalanság és a félelem láncreakcióit, olyan lelkiállapotot teremtünk, amelybe rokkantan születnek bele jól táplált unokáink!

– Akik mit sem tudnak majd bűneinkről! Füttyülnek rá, hogy nagyapáink min vitáztak, miért haboztak, mit tettek jogosan, mit jogtalanul! Bűneinkből erények fakadnak, tettesek és áldozatok túlélő utódait csöppet sem érdekli majd, mit követtek el az ismeretlen ősök. Belevetik izmos, barna testüket a vizek hullámaiba, part-ra úszva ropogtatják az egészséges étkeket, és turistasátraikban egymás karjaiba esnek. Életélvezők lesznek, bűnt és erényt nem ismerők.

– És egy csillagtalán estén felkötik magukat az első fára, mert rendezetlen dúskálásukban nem lelik az élet értelmét, és mert ismeretlen nagyapáiktól nem kapták meg a derekas élet nemzedékről nemzedékre szálló példáit; elszigetelt nemzedék lesznek, és rájuk tör a sorvasztó magány, akár a zsúfolásig megtelt sátorban is.

– Ostoba! Azért, mert te elítélted Józsi bácsit?

– Igen, mert én elítéltem Józsi bácsit, az utánam jövők bűnhődnek majd.

– „Megbüntetem az atyák vétkeit a fiakban”
– működik benned a hamis tudat?

– Nevezd, aminek akarod. Ha elítélem Józsi bácsit, megszűnök bíró lenni. Gazember leszek.

– Ha pedig nem ítéled el, még nagyobb gazember leszel, mert mindent világosan látva, átadod őrhelyedet olyanoknak, akik mindezen nem töprengenek. Akik utasításra cselekszenek, mert nem a saját fejükkal gondolkodnak, hanem parancsra, mint a katona, vagy ha mégis a saját fejüket használják, annál rosszabb, mert azt betölti a fanatikus célratörés.

– Tehát a választásom csupán annyi, hogy a kisebb vagy a nagyobb gazemberség között dönthetek.

– Annyi. Ha korábban mertél volna cselekedni, most áldozat lehetnél, mint András. Elmulasztottad. Most már csak tettes lehetsz. Bűnelkövető. Kisebb vagy nagyobb mértékben.

– Vonzóbb a betyár szerepe, mint a zsebmetszőé.

– Elhiszem. De a betyár lelkén élet szárad. Kiontott vér. Vállalod, nyavalygó értelmiségi?

Két kezem közé fogtam fejemet, míg ő nevetve fölkelt. Könnyedén odalépett íróasztalomhoz, kihúzta a fiókot.

– Esztelen, mind kidobtad a mérgeidet. Egy pisztolyod sincs. Elvágtd a menekülés útját. Avagy a nadrágtartód még megvan. Felkötheted magad. De kérlek, parancsolj! Ott az ablaklinc. Elég erős, megbír. Nem akadályozlak meg, ígérem. Ez az egyetlen egérút. Nyitva hagyom számodra. Hogy könnyebb legyen, el is távozom. Elmondtam, amit mondani akartam. Válassz.

Hangtalanul, ahogy jött, elhagyta a szobát.

- Itt vagy még, Sebastianus?
- Itt vagyok.
- Nem kérdezel.
- Látom, hogy élsz.
- És bíró maradtam holtig.
- Tudom.
- Elítélsz?
- Mondtam már, nem feladatom. Hallgatlak, ezért hívtál.
- Hűvös a hangod.
- Te véled annak.
- Rossz néven vettem, hogy őrizted a császárt. Pedig látod...
- Földi fogalmak ezek. Ki mit tett a saját császára érdekében! Bonyolultabb, nehezebb sors jutott neked.
- Vigasztalsz?
- Nyugodj meg. Sokat beszéltél. Elfáradtál. Te még porsátorodban laksz. Kímélned kell. Elme- gyek.
- Várj. Csak egy mondat. Józsi bácsi megtette, amit én nem merem. Felakasztotta magát. Pedig csak három évre ítéltem. Három év: ne feledd. Fontos szám, lesz még szó róla. De tízet is kaphatott volna. Mégsem élte túl, hogy lókö- tőnek nyilvánítsák, sem a gondolatot, hogy tá- vollétében szétzüllik féltve ápolt gazdasága. Úgy érezte, mindennek vége, és betette maga mögött az ajtót. Amikor megtudtam, nem merem Er- zsébet szemébe nézni. Ő is került, esténként mindig dolga akadt, sokáig olyan lett a ház, mint a sírbolt. Nem szóltunk egymáshoz, és nem szól- tunk másokhoz sem. Belénk fagytak a szavak, a

dermedt gondolatok pedig mérgező hatással dolgoztak bennünk. Éltünk, és mégis halottak voltunk, összezárva egy sírkamrában, amelynek felnyitását már nem is vártuk. Pedig a pokol még nem nyílt meg alattunk. Az még hátra volt. De igazad van, erről majd holnap. Fáradt vagyok. És zörögnek már az edényekkel. Sebastianus, tiszta lélek, neked is sok lehet, amit tőlem hallasz.

– Ne feledd, mögöttem közösség állt. Te egyedül voltál.

– Egyedül? Aki a ti közösségeket összetartotta, velem kellett legyen.

– De a közösség az ő fényét is megsokszorozza. Magányodban elveszítetted a megtartó kezét.

– Mely büntetett. Mert ő az erőt is számon kéri rajtunk. A döntést is ránk bízta. Csak aztán von kérdőre.

– Hogy végül magához öleljen.

– Igen, de addig! Menj, hát Isten veled. Várak holnap.

*

A kishővér napok óta úgy járt-kelt, mint az alvajáró. A teli kacsát kiborította a folyosón, aztán nem győzte felmosni a nyomát; a gyógyszereket összekeverte, a fejfájós bácsinak a 7-esben csillapító helyett hashajtót adott, az öreg egész éjszaka futkosott a kórterem és az illemhely között, de reggel kijelentette, hogy még sohasem érezte ilyen jól magát, és nincs már szüksége csillapítóra (őszinte lehetett, nem lévén sejtelve a cseréről); a 8-asban a nővérke a vérnyomás helyett lázat mért, beöntés helyett kúpot

adott; műszakváltás után pedig rohant volna a könyvtárba, mert kérdések méhrajja zsongott a fejében, ha a főnövér el nem kapja a fityuláját és rá nem förmed: – Megbolondultál, lelkem? Szerelmes vagy, esetleg ördög bújt beléd?

Elbőgte magát. – Hallotta volna Márta néni azt, amit én hallottam!

A főnövér megszelídülve sóhajtott föl: – Én nem hallottam, hanem átéltem. Ha akarod, sorra elbeszélem neked ifjúságom emlékeit, de ne hallgasd ki egy haldokló utolsó szavait. Értsd már meg, nincs jogod hozzá!

A szelíd kishűvér egyszerre paprikás lett.

– Nekem semmihez sincs jogom! De mit tegyek, ha mihozzánk, fiatalokhoz senki sem őszinte! Ha mi csak a haldoklóktól tudhatunk meg valamit! Maguk, öregek mind összeszövetkeztek ellenünk a hallgatásra, és csak akkor szólalnak meg, ha már elkerülhetetlen, ha már kérdésekkel jövünk! Miért nem mondta el korábban az emlékeit? Mit tettek maguk, amit mind együttesen el akarnak titkolni előlünk?

– Ki ezt, ki azt. Legtöbben semmit sem tettek, csak elszenveték a legrosszabbat, a félelmet. Amely a csontjaikba ivódott, és lelakatolta a szájukat. Különbem sem olyan nagy dicsőség a félelemről beszélni, még ha csak múlt időben is. Én magam is az elszenvedők között voltam, részint mint sorstárs, részint mint sebek kötözője. Az embert, akit odakinn tönkretettek, mint ahogy összetörnek egy gépet, igyekeztem meg-reparálni. Erőmtől telhetően, és sokszor reménytelenül, tudva, hogy a reparálás után újra össze-

török. Ez volt az életem. Mégis boldognak mondhatom magam, hogy a gyógyítás jutott osztályrészemül és nem a rombolás. Vádolsz-e még?

– Csakis a hallgatásért.

– Kérdeztél?

– Semmit sem tudva kérdezni sem lehetett. De mondja, Márta nővér, ismerte a bírót?

– Mióta felesége bujdosása idején világra segítettem a lányát, a kis doktornőt, aki most birkózik a halállal, nem hagyja meghalni az apját. Pedig csak a kínjait növeli a sokféle injekcióval, meg a morfium megvonásával. Pár napot, hetet ha nyer, de gyötrelmeset. Kegyetlen szeretet az ilyen, ha mégoly heves érzés is.

– Azóta is találkoztak?

– Igen. Derék ember a bíró. Segített, ha csak tudott. Engem is ő juttatott be ide, a kórházba, a legnehezebb időben. Azóta senki sem bántott. Hálás vagyok neki, de nemcsak én. Még azok is kedvelték, akiket elítélt. Még ha ártatlanul is. Mert mind arra gondolt, miként ítélt volna más az ő helyében! Aztán, hogy elmúlt az az idő, már csak az igazságosságáról volt nevezetes. Hogy sosem nézte, kit ki pártfogol, kinek hol ül a vádascimborája, komája, rokona. Nem könnyű itt, vidéken kibújni az összefonódásokból. De az ő szigorát mindenki elfogadta, mert tisztelték. A becsületességét, a hallatlan tudását, a bölcsességét, meg az emberségét a nehéz években, amikor mentette a menthetőt.

– De ha akkor nem ítélt volna sem ő, sem más? Miért ment bele mindenki egy hazug játékba?

– Mert olyan időkben mindig akad valaki, aki

vagy meggyőződésből vagy embertelenségből vagy feltörési vágyból, de valami okból mindenképp rálép az áldozat nyakára. Nem ismered te az embereket, gyermek! Olyankor valóságos áldás, ha fanatikusok és hatalomvágyók helyett akad egy, aki maga is áldozat, aki emberforma, és csak úgy tesz, mintha a mások nyakára lépne. Csak puha, óvatos mozdulattal teszi, hogy a másik ne rokkanjon bele, ám odafenn a nagyurak mégis azt higgyék, megtörtént, amit kívántak. Belementünk a játékba? Tudtuk, hogy nincs más lehetőség. És becsültük azt, aki a felsőbb parancsot a maga vergődő lelkén szűrte át, hogy kíméletesre szelídítse, mire minket elér.

– Volt, aki úgy is belepusztult. Józsi bácsi például...

– Ezt is hallottad? De éles a füled! Józsi bácsi a bátyám volt, gyermek. Összeroppant, mint oly sokan. Ha életben marad, ma tsz-elnök, annyi kitüntetéssel, hogy nem fér a ruháján. De nem volt ereje kívárni. Ha akkor el nem ítélik lókötésért, belepusztul a következő évi padláslesöpítésbe, vagy a kitelepítésbe, hiszen mifelénk az is megtörtént a tehetősebb gazdákkal. Hidd el, szerettem a bátyámat. De a bírót nem okoltam. Én sem, a bátyám felesége sem. Kínlódott pedig eleget, míg a gyermekeit felnevelte. Kettőt közülük a bíró protezsált be az egyetemre. A legidősebb főagronómus az állami gazdaságban, éppen hozzád való lenne, nem házas még...

– Hagyja ezt, Márta néni! Tehát „fű kizöldül ó sírhanton”...

– „... bajnok ébred hősi lanton”. Milyen mű-

velt vagy, nem is hittem volna. Miért lettél ápolónő? Tanárnak is beválnál!

– Hogy orvos férjet fogjak, ahogy mondani szokták. Azám! Tudja, Márta néni, én csak azt merném tanítani, amit egészen biztosan tudok. De az iskolában mindig úgy éreztem, hogy éppen azt nem tudom biztosan, ami érdekel. Mi érdekelt? Az ember: teste, lelke, sorsa, története. Amit tanultunk, az meg csak szózuhatag, érthetetlen kifejezések ködébe rejtett események, elburkolt valóság, csak éppen a lélegző, eleven embert nem láttam a nagy szóbűvöletől. Ezt cselekedjem én is, ezt a szóvarázst? Ezt a nesze semmit? Igazodj el, diák, ahogy tudsz? No nem. Akkor inkább ott keresem az embert, ahol látom, értem, ahol tehetek érte valamit. A betegágyon. Ott világos minden, nincs blabla. Azért jöttem ide. Ám a kíváncsiság nem szűnt meg bennem. Érteni szeretném az embert. Magukat, véneket is. Azt is, ahogy a sírhantokon kizöldülő fűre rádülnek, mint a kirándulók a virágos rétre, és az áldozatok csontjai felett áldomást isznak, kísérteties áldomást, mintha rendjén való volna, hogy az ott, lenn, maguk fenn... Nekünk meg magyarázzák, hogy mindent meg kell tenni az „Emberért”. Meg ám, de maguk még azért is hálásak, ha valaki éppen nem vágta át a másik nyakát. Hol voltak a maguk emberséges eszméi, amikor fiatalok voltak? Jó, hogy maga, Márta néném a sebkötözők közé tartozott; sebeket is kapott bőven, tudom. De maguk mindezzel együtt igénytelenek voltak. Tudomásul vették, hogy ma ez üt, holnap az üt, bekötözzük, akit

lehet, ha tovább ütik és gyöngö, elpusztul, hiába, sötét felhők járnak felettünk, aki pedig kicsit üt, az már maga a jószág. Én úgy érzem, hogy maguk valamiképp mind cinkosok. De még az áldozat is cinkos, még a halottak is. Magukat véneket mind ki kellene lőni a holdba!

– Kilő minket az idő, sose félj. De jussanak eszedbe szavaid, ha netán emberpróbáló évek jutnak osztályrészedül, és megéred a félszázadik születésnapodat. Addig pedig fogadd el a szavainkat. Mert azokban a vágyaink lakoznak, s a vágyak is hozzánk tartoznak. Ha mi nem is, a vágyaink legalább tiszták voltak. Az „Emberért” mindent meg kell tenni! Ezt az egyet őszintén mondjuk. Akkor is, ha megalkudtunk, ki így, ki úgy.

– Azért én szeretem Márta nénit! Magát nem is lőném a holdba. Meg a szüleimet sem...

– A te nemzedéked minden tagjának az én nemzedékem tagjai az édes szülői. Itt egy kivétel, ott egy kivétel, senki sem megy a holdba. Össze vagyunk nőve. Most azonban eredj a betegekhez. És a holdba kívántakat is lásd el tisztességgel.

– Ne bántson, Márta néni! Úgy is tudja, hogy megteszem, vagyis hogy nem teszem, mert délutáni csendes pihenő alatt mindenki alszik, én pedig, akárhogy tiltja is, visszatérek a kapitányhoz és a bíróhoz.

*

– Foglalj helyet, barátom! Most megint lesz két nyugodt óránk. Holnap már... Egyre kevésbé vá-

rom a holnapokat. Nem jó már itt nekem. Kínok keselyűje tépdesi bensőmet. Mégsem bánom, hogy nem kábítanak el, így eszméletem s időm is marad az élet végiggondolására. Több morfium, gyorsabb halál. Figyelem a lányomat, meddig viaskodik még a kaszás csontvázzal? Mikor marad alul a küzdelemben? Az ő számára rém a kaszás, nekem szabadító, csak a formája kissé taszító. Talán csak azért, mert megszoktuk, hogy irtózzunk tőle. Nektek könnyebb volt, felétek a pálmás paradicsom angyalai vitték a mártírkoszorút, ti nem ismertétek a rémet. Tiszán távoztatok, félelem nélkül.

– De nem fájdalom nélkül. Gondolj csak bele, engem agyonverték. Pontosan akkor, mikor Lucináék már újra megízleltették velem az élet ízét. Magam sem hittem volna, hogy azt a sok nyilat ki tudják húzni a testemből az elvérzés veszélye nélkül. Sikerült. Füveik csodás hatása folytán gyorsan gyógyultak a sebek, már mozdulni is tudtam, már felkelni is, sőt már örülni annak, hogy itt maradtam a világban, lesz még feladatom. Ki-kiültem a ház elé a simogató napfénybe. De amikor jöttek a praetorianusok, már tudtam, hogy két halállal kell hát meghalnom. Arra is kész voltam. Egy üldözött keresztény, aki ráadásul római katona, mindig számít a halálra. Élet és halál dimenziói mások voltak a mi számunkra. „Aki énbenem hisz, ha meghal is, él.” Ti hisztek is, nem is. Ha hinnétek, nem félnétek. De ti reszkettek, vacogtok, kapaszkodtok a földi létbe, miután végigéltétek az éveket, amikor milliósámra hullott az ember. Mennyi jö-

vevény érkezett hozzánk akkor! És úgy kellett melengetni őket, mert még az örök fényességben is reszkettek. Ej, pedig mi úgy véltük, vé-rünk hullásának szivárványhídján minden későbbi nemzedék léptei könnyűvé válnak. Furcsa emberek vagyok ti, maiak. Féltve haltok, de bátran öltök. Egy római viszolyogna tőletek, pogány római persze; a keresztény mindent megért, a gyengeséget is. Csak a logika hiányát nehéz felfogni: miért nem éltek jámborabban, ha annyira féltetek a halált? Hiszen az élet siralomház, ha hosszú, ha rövid, amelyben mindenki bármikor várhatja az ítéletvégrehajtot. A siralomházban összebújnak a rabok, sorstársak, bajtársak, egymásba kapaszkodók. De nem, ti ütitek, vágjátok egymást eszeveszettül, mintha ez segítene rajtatok. Miért? Nem is tudjátok talán. Hiszen ti sem imádjátok a császárt, ha áldoztok is szobra előtt. Különös, hogy az önistenítő császárok mindig újra meg újra felbukkannak. Mindig akadnak eszeveszettek, akik úgy vélnek megfutni a halál elől, hogy kikiáltják magukat halhatatlannak. Mintha ez kikiáltás kérdése volna! Mintha alattvalók tömege, testőrök, bírák, hivatalnokseregek megmenthetnének bárkit is az elkerülhetetlentől! És az alattvaló belemegy a játékba, az öncsalásba. Hódol és hízeleg, vagy óvatosan kicsúszik a hódolat hálójából, de mindenképp tüsténkedik, menti helyzetét, javait... talán csak azért cselekszik mindent, hogy közben felejtse az elkerülhetetlent? Lehet, hogy minden sürgésforgásotok csupán feledtető, hogy arra ne kelljen gondolnotok? És közben új bálványokat ta-

láltok, primitív hittel csüngtök rajtuk, mint egykor a mesés Kelet népei, csak nem aranyból öntitek őket, csupán arannyal tápláljátok. Egyik bálványotok a tudomány, s hisztek benne babonás hittel, nem gondolván végig, hogy csak hosszabbítani képes az életet, ám az öröklét határain kívül esik. Mit kaptok tőle? Vak, süket, béna vánszorgást a siralomház falai között. Hiszen ennél a praetorianusok ütései is jobbak. Köveik és husángjaik közepette fölemeltem ifjú fejemet a csillagokig és az örök fény ölébe hajtottam a végső és végtelen szabadság boldogságával. Nem lehet szabad, aki fél, és nincs szabadság más, csak amelyik a félelem karóitól eloldoz.

– Félelem nélkül léptél át tehát élet és halál kapuján?

– Félelem nélkül, de mint mondtam, nem fájdalom nélkül. Nem a testi fájdalmat említem; oly gyöngye voltam, kínlódásom nem tartott soká. A testi fájdalomon már túljutottam a nyílzáporban; túl közel volt ahhoz, hogy másodszor is elszenvedhessem. De kimondhatatlanul fáj Torquatus árulása.

– Ezt a nevet még nem említetted.

– Nem is méltó az említésre, de ha már előkerült... Torquatus a barátom volt. Egy cohorsban szolgáltunk, ha nem is egy században.

– Véenceidnek is ártalmára lehetett...

– Lehetett volna, ha beavatom. Nem tettem, mert a mi dolgunk nem tartozott rá. A barátság magánügy; véenceim pedig közösségünkhöz tartoztak. Torquatus nem volt közülünk való.

– Mégis barátod lehetett?

– Mégis. Hosszú vitákban gondoltam meggyőzni, cinizmusa el is szórakoztatott, epikureus életszeretete folyton kihívta ellenérveimet. Értelmemet tornáztattam, s nem hittem neki, azt gondoltam, megjátsszik valakit, aki nem ő. Világfi volt, könnyed és elegáns, azt képzeltem, egyszerű őszinteségem vonzza. Hosszú sétákra keltünk a Tiberis partján, és vitatkoztunk Epiktétoszról, meg a sztoikusokról. Nem, nem szóltam el magam, szelíd sztoikusnak vélhetett elveim alapján. Sétánk végén rendszerint eltűnt a Trastevere valamelyik csapszékében vagy a fürdőkhöz, mikor mihez támadt kedve. Ki hitte volna, hogy távolból a nyomomba szegődik és kiszaglássza, hová visz utam? Miért tette? Talán csak azért, mert ártó szellem dolgozott benne, és képtelen volt elviselni, hogy az övétől eltérő élet is létezhet? Beosztásomat nem irigyelte, szerelmi féltékenység nem fűtötte, árulásáért nem jutalmat, inkább haragot várhatott, hiszen engem – bármily furcsa – kedvelt a császár. Feltehetően azért, mert embereimmel sohasem volt baj, a fegyelem és rend megnyugtató a testőrségnél. Tudhatta, hogy a Caesart beárulásom után olyan düh keríti hatalmába, hogy abból nemcsak a vádlottaknak, de még a feljelentőnek is jut. Érthető: ez árulás következtében el kell veszejtenie egyik legmegbízhatóbb emberét, s ki tudja, milyen lesz a testőrség ezután? Torquatus is, mit kapott jutalmul? Mehetett kedvelt fürdőiből Britannia őszrengetegeibe. És mégis. Látod, a gonosz akkor a leggonoszabb, amikor semmit sem akar, csupán ártani, még azon az áron is, hogy magá-

nak árt. És nem elég, hogy egyszer elárult, megtette másodszor is, figyelvén eltemetnek-e a nyilazás után. Elvisznek-e testvéreim ereklyeként a kazamatába? Nem vittek. Akkor valahol rejtőznöm kell, mégpedig elevenen. Figyelt és figyeltetett mindenkit a mieink közül. Ő szánt nekem két halált, a barátom; ellenségem, a császár csak végrehajtotta saját rendeletét rajtam is. Ez fáj, látod. Jobban, mint az ütések.

– És az asszonyok?

– Lucina akkor nem volt ott. Iréne maradt velem. Ő aztán elvitte egy kis kordén kihűlt testemet a kazamatába, mely fölé később székesegyházat emeltek. Domus Sebastianus. Sebestyén háza. Pedig nem az az én házam, az én házam a végtelen isteni szeretet. De a székesegyházba szívesen látogatok, ha hívnak, és sokszor hívnak a föld minden tájáról összesereglő zarándokok, testvéreim utódai, jámbor lelkek, akik ott vélnek engem megtalálni. Ne csalódjanak!

– Hozzám is ezért jársz?

– Hozzád is. Elvégre nyomdokomba léptél, a magad módján s a magad korában, ha nem is egészen önzetlenül.

– Mit kellett volna tennem? Meghálnom?

– Gyávaság lett volna.

– Lemondani? Elmenni?

– Megfutamodás.

– Akkor miért nevezel önzőnek?

– A lelkiismereted nem nevez annak?

– De igen. Mégsem tudom...

– Cselekedeteid egyetlen biztos igazolása a vértanúság lett volna vagy annak valamelyik eny-

hébb változata. Ha az embermentésben elmész addig a határig...

– Téged sem a cselekedet, hanem az árulás veszejtett el.

– Az árulás folytán napfényre jutott cselekedet.

– Engem nem árultak el.

– Nem keltettél gyanút.

– A paragrafus alsó határa a bírót is köti.

– Van felmentés is.

– Józsi bácsit fel kellett volna mentenem. Tudom. Bármi sors várt volna rá később, nekem akkor nem lett volna szabad őt elítélnem.

– Látod, magad is ismered a választ.

– Ezerszer végiggondoltam. Ismerni akartam azonban a te válaszodat is.

– Nem mondhatok mást, mint a te lelkiismereted. Azonos forrásból táplálkozunk.

– Köszönöm, barátom. Van azonban sorsom és sorsod között még egy nagy különbség. Téged ok és cél nélkül árult el a barátod. Ebben hasonló lett a helyzeted a Mesteréhez, akinek 12 tanítványa volt, s azokból is akadt áruló. Félelmetes elgondolni, hogy még azokból is, akiket ő tanított, akik látták, ismerték, a közelében éltek. Mit várhatnánk akkor mi, közrendű emberek? Te jó és szelíd voltál, Sebestyén, ifjú korod ellenére apai és gondoskodó. És látod, téged is lehetett gyűlölni. Azt hiszem, a megtestesült Gonosz gyűlöli ilyenkor a Tisztaságot; Júdasban is, Torquatusban is a gonosz kapott emberi formát. Ezt legyőzni csak bátor és tudatosan vállalt halállal lehet. Engem azonban nem

a Gonosz támadott meg, hanem a hierarchikusan kiterjedő gyávaság hálójába estem, és végül az isteni igazság vágott földhöz. Bíró voltam, rosszul ítéltem, megítéltettem hát magam is.

– Tudom.

– Honnan?

– Onnan jövök, ahol találkoznak a földről távozottak.

– Róla is tudsz?

– Tudok. Vár téged.

– Megbocsátott neki az örök irgalom?

– Ott nem paragrafusok szerint ítélnék. Különös, hogy Józsi bácsi üdvéért nem aggódtál. Pedig őt te segítetted az önpusztítás útjára. Vele kapcsolatban csak a magad felelősségét keresed. De hogy vele mi lett, alig érdekel.

– Azt akarod mondani, hogy még a halál küszöbén sincs bennem elég szeretet?

– Pontosan azt. A másra néző szeretet hiányzik belőled. Amit eddig hallottam tőled, abból csak a családtagjaid iránti szeretet mutatkozott meg. Szeretted az anyádat, a testvéreidet, a feleségedet, a gyermekeidet. Mindezekben azonban önmagát szereti az ember. A környezetet, mely őt tükrözi. A múltat, melyből jött; a jövőt, mely megőrzi emlékét. A társat, akivel létrehozta ezt a jövőt. Aki csak a családját szereti, az önzésének járszalagján haladva nem lép túl önmön személyisége kiterjedésén. Az valójában csak önmagát szereti.

– Ez lehetett minden félelem oka... De könnyű volt neked függetlenül! A család leköti, önzővé teszi az embert, kollektív önzésbe ragadja.

- Magad mondtad: Andrásnak is volt családja.
- Vagyis hogy nem a család húzza le az embert, hanem az bújik a család mögé, akiben kevés az önzetlen szeretet?
- Igen, igen! És amikor oda vág be a villám, a saját kis váradba, magad övező szereteted központjába, akkor sem nyílik rá a szemed a mások fájdalmára, csak a magadét nyaldosod, ízlelgeted, még a fájdalmad is elzár, mert oldódásra képtelen kőzet vagy.
- Ne bánts, ne okolj! Az önvád mardosása fordított magam felé és magam ellen. Én voltam az oka...
- Annak, ami Józsi bácsival történt. De ami a fiaddal esett meg, annak nem oka, csak elszenvedője voltál.
- Ám az elszenvedés bűnöm büntetése lett, melyre rászolgálván eszközzé tettem őt!
- És főként rosszul nevelted. Szívébe vésted a félelem példáját.
- Csak én? Nem élt-e kicsi kora óta a rettegés árnyékában?
- Ettől még meghitt ismerőse lehetett volna a veszély. De tőled nem a szembeszegülés, hanem a megalkuvás példáját látta. Nem küzdeni, hanem meghalni akartál vele, velük együtt, mikor András betoppant. Igaz?
- Igaz. András mellé sem szegődtem, hanem meghúzódtam otthon. Nem kockáztattam utóbb sem börtönt, sem kitelepítést, de még ingázást sem. Vádolsz-e még?
- Igen. Sokakat megtépett a vihar, de állták. Némelyek, sokan, belepusztultak, de utódaik

sudáran nőttek a nyomukba. Ám aki kisszerűen csak a maga fészket igyekszik rejteni az orkán elől, az közben ki is boríthatja.

– Hogy kiborítottam volna a fészket? Azt azért mégsem. Csak elzártam. Beteges óvatossággal is, meg aztán... Végül is nem tudhattam, hogy akivel ma békésen beszélgetek, holnap nem kerül-e bírói székem elé. Senkiről sem tudhattuk, mi történik vele holnap, önmagunkról sem. Ne feledd, akkor nem „cselekedtek” az emberek, hanem a dolgok történtek velünk. Senki sem barátkozott senkivel, mert ki lehetett volna bizonyos abban, nem vonják-e épp azért felelőségre, mert ezzel vagy azzal egy asztalnál evett? Csakhogy épp azt nem lehetett tudni, hogy ki lesz az az ez vagy az. Úgy éreztük, valahol, magasabb helyen kalapból húzzák ki a neveket, mint a papagáj a sorsjegyet, oka nincs, célja a megfélemlítés, mit tökéletesen sikerült is elérni, és a magamfajta közrendű bíró nem más, csak adminisztratív hivatalnok, aki formát ad a dolgoknak. Mentünk az utcán, és természetesnek tartottuk, hogy a szembejövő ismerős csak köszön, de nem áll meg. Hallgattunk, mert a hallgatás, bár meg nem véd, de kevésbé veszélyes, mint a kimondott szó.

– Mindez nem tartott soká.

– Valóban. De közben elköltöztünk a községből. Alkalmam adódott, hogy bekerüljek a városba, és kapva kaptam rajta. Keserves volt már ez a sülthal-élet, ott, ahol gyermekkoromtól fogva ismertek. Meg aztán... nos, én nem számítottam gazdag embernek soha, a népek szeme előtt

küzdöttem föl magam tanult emberré. De úrnak számítottam, s ez még csak hagyján. Hanem Erzsébet gazdag is volt, úrnő is volt. Aztán nekünk hajunk szála sem görbült, míg a látástól a vakulásig robotoló parasztemberek egyszerre „osztályellenségek” lettek. Mintha azt is felsőbb hatalmak döntötték volna el, hogy ki legyen hát a „burzsuj”. Persze „haladó értelmiségi” voltam, de hát nehéz ezt a haladást bizonyítani, amikor nemcsak mások, jómagam is úgy éreztem, hogy cseppet sem „haladók” a tetteim. Nem gyűlöltek az emberek, annál jobban érezték segítő szándékomat, csak elhidegültek. Igaz, hogy egymástól is. Ott, ahol az ember mindenkit nénjének, bátyjának tudott korábban, s ahol halálos sértés számba ment volna meg nem állni pár szóra a szembejövővel, egészségi állapotát tudakolva, vagy az időjárás és a termés esélyeit mérlegelve – ott ezt a jégvilágot felettébb nehéz volt elviselni. A város mellett döntöttem a gyermekek iskolázása érdekében is, ne kényszerüljünk megválni tőlük.

– A városban pedig idegen maradtál.

– Szó szerint. Akkor is, amikor már nem kellett volna. Ám akkor már késő volt. Túl sok szomorúság gyűlt fel bennem, túl sok vívódás, hogy ne hallgattam volna türelmetlenül az emberek fecsegését. Márpedig beszéd nélkül nincs kontaktus ember és ember között. Régebben nem éreztem fecsegésnek, ha Rozi néném hosszasan ecsetelte térdkalácsának nyilallásait, de ott, idegenek között a jogfilozófiai fejtegetések is az idegeimre mentek. Hiszen tudtam már, mit ér az

egész. Jogfilozófiai elvek ide, meg oda, ha úgy adódik, megcsókoljuk a botot, amivel vernek, és készséggel cselekedjük hirdetett elveink ellenkezőjét. Különbösen is a városiak idegenek voltak. Rozi néninek elítélhettem – enyhén – a nagybátyját és az unokaöccsét, azért Rozi néni mégis minden vasárnap virágot hordott az anyám sírjára. Anyám sírja, igen, a temető, ahol megismertem Erzsébetet, a temető az őszi fák alatt, sárga levelek, fehér krizantémok: ott búcsúztam a falumtól, az életemtől, nem tudva még, mi vár rám. A temetőt napjainkban sokan tartják konvenciónak, hivalkodásnak, kései jóvátételnek is: amit nem adott meg a család az élőknek, megadja a holtaknak, úgy hiszik. Az én számomra a temető találkahely volt, titkos üzenetváltás helye az anyámmal. Tudtam, hogy nincs ott, az a csontváz a föld alatt nem ő. Mégis ott tudtam leginkább emlékezni rá, mert úgy éreztem, a porából nőtt virágokkal üzen nekem. Minden kis virág egy simogatás, kedves meglepetés. Ő idehozza a virágait, én odaviszem az enyémeiket, s a jelképekkel üzenünk egymásnak, virágok nyelvén a mindenségen át. Sem ő, sem én nem lakozunk ott, de ott váltunk levelet. Ez a békébe oldott gyász, ez a szelíd jelbeszéd csak vele folyt; Dénes sírjához sohasem mentem ki. Az ő halála sohasem oldódott békévé bennem; vele nem tudtam holtában üzenetet váltani. Bizonyára, mert életében sem sikerült szót értenem vele. Türelmetlen volt, kritikus, gúnyos, kemény és tüskés. Reménytelenül szerettem, soha viszonzást nem várva. A gimnáziumból kicsapták, a

munkahelyét váltogatta, mindenütt nyersen megmondta, amit gondolt, tanárait és főnökeiket a bús fenébe küldte, atyai dorgálásaim nyomán megjelent a szája körül a gúnyos mosoly. Mindketten éreztük, hogy érvekkkel nincs miért csatáznunk, pontosan ismerjük egymás retorikai munícióját, s hogy mindketten irtóztunk attól, amit a másik képvisel, de közben önmagunktól is. Ő gyűlölte a hazugságot, a képmutatást, a hivatalnok kötöttségeit; én a csavargó, felelőtlen életformát; tudván, hogy neki van igaza, hiszen gyűlöltem saját kiszolgáltatott voltomat és reménytelen tehetetlenségemet; ő pedig utálta bizonytalan egzisztenciáját, ha rajta áll, s van létalapja hozzá, tán parasztgazdaságot létesít, de akkor se föld, se pénz, se szaktudás nem állt rendelkezésére; a társadalmi munkamegosztásba pedig nem tudott beleilleszkedni, mert eleve viszolygott minden függőségtől, és szagát se állhatta az olyan embernek, aki a másiknak parancsol, még ha az illető parányi szemétdombon tölti is be a kakas szerepét. Értelmetlen lázadás volt az övé, nem akart elérni semmit, nem célja volt, csupán oka, s az ok: mindaz, amit gyermekként átélt, látott, mert a gyermekeknek hosszú a fülük, s azt is pontosan tudják, amiről szüleik hite szerint sejtelmük sem lehet. Neki azonban bőven adódtak megismerési esélyei, kenyeres pajtásai, a parasztyerekek sokkal többet hallottak otthon, és friss értesüléseiket tüstént átadták. Nemeszer rajtakaptam éjjel, hogy irataimban matat, eleinte üvöltöttem érte, utóbb hagytam, eszembe jutott, hogy az ő útján kiszivárgó értesülések

valamit használhatnak vádlottjaimnak, úgy tettem tehát, mintha nem látnám hálósobámból íróasztallámpám pislá fényét, ám ő cseppet sem volt hálás nagyvonalúságomért, bár tudhatta, hogy elősegítem meglópatásomat. Úgy vélte, legalább ennyi a kutya kötelességem, ha már elkövetem azt a galádságot, hogy beülök a bírói székbe. – És ha nem ülnék – kérdeztem tőle –, jobb lenne a vádlottnak? – Neked lenne jobb – felelte –, a magad tisztességének, a többi nem érdekes. – Elvont eszmékbe fogódzott, nem volt képes a gyakorlati lét logikáját követni, olyannyira nem, hogy azért elfogadta az általa tisztességtelennek vélt úton szerzett fizetésemből vett motort, a zsebpénzt és minden egyebet. Reméltem, hogy benő a feje lágya, ha katona lesz, de nem így történt, mert olyan volt, mint a kovácsvas és nem, mint az acél: hajolni képtelen, s ha hajlítják, törik.

– Túl sokat vártál tőle.

– Túl sokszor csalódtam benne.

– Komor gyermekkorra volt.

– Mégsem kapaszkodott belénk. Azt hitte, a komorság nálunk lakik, s ő úgy élt köztünk, mint aki behúzott redőnyök mögül napfénybe vágyik. Úgy adódott, hogy kívül valóban napfényesebb lett a világ, de a mi redőnyeink nem nyíltak ki. Az utcán felfedezték egymást az ismerősök, mint mikor hosszú tél után jeget oldó tavaszba lép az ember. A baráti társaságok megint összeverődtek, az emberek felejteni kezdték a félelmet, nem óvakodtak egymástól, nem tartottak többé váratlan éjszakai zörgetésektől, barátaik nem tűn-

tek el, sőt a néhány évvel azelőtt eltűntek kezdtek visszazálingózni vagy legalábbis életjelt adni. Nem szégyelltem már bírói széket, nem ítélték már ártatlanok felett. A megváltozott légkörben magunk is változtunk; mintha nem is lettünk volna már a tegnapi emberek. Erzsébet szülei visszatértek elhagyott falusi házukba, jó is volt, hogy átadhattuk nekik. A falu népén erőtt vett a segítség szándéka, kis kosár gyümölcsöt, tojást, tyúkot vittek nekik a naponta zörgető látogatók. Fölengedett a fagy, leolvadt a szívekről a jég, a sokáig erőszakkal visszafojtott emberséget kiárasztotta a tavaszi szél. Miért maradtak zárva mégis a mi redőnyeink? Talán ha nem lettünk volna idegenek a városban? Vagy ha nem keseredtünk volna meg az elmúlt másfél évtized megpróbáltatásai során? Nem tudom. De tény, hogy zárkózottan éltünk, szabad óráimban Kornéliának magyaráztam a latin nyelvet, leckéivel foglalkoztam, a kislány feltétlen hozzánk tartozása, nyiladozó értelme betöltötte életünket, és kárpótolt némiképp Dénes eltávozásáért is. Ő csak időnként bukkant fel, motorját beállította a kapu alá, felszaladt a lakásba, mint egy fiatal, nyugtalan vizsla, és leginkább Kornéliával játszott, mintha csak az ő kedvéért járt volna haza. Ironikus pillantást vetett iratokkal borított íróasztalomra, megdicsérte anyja főztjét, reggel futó csókot váltott velünk, de Kornéliát elkísérte az iskolába, s aztán újra eltűnt, éppoly hirtelen, ahogy jött. Tűrhető állása volt egy közeli városban, noha papírforma szerint semmihez sem értett, megállt a maga lábán,

könnyed fölénnyel szemlélte az életet, magában elevenek és holtak felett ítél, de tehetete, ítéleteinek nem voltak következményei. Bár aggódtunk érte, nem vitáztunk vele, túl voltunk már az érvek cseréjén, s tudtuk, reménytelen pórázra fűzni. Megy a maga feje után, s a legjobb szándékú tanács is visszájára fordul, ha szülői kívánságnak érzi. Aztán bevonult katonának, s reméltük, hogy fegyelemhez szokik, talán a tanulás-hoz is kedvet kap, hiszen lehet valaki bármilyen talpraesett, tanulékony, ha megfelelő iskolát nem végzett, nincs jövője nálunk.

– Azt hittétek, hogy a külső kényszer pótolja a belső fegyelmet, pedig ez utóbbi csak belátásból s a cél elfogadásából születik.

– Most már én is tudom. De akkor még nem rendelkeztem tapasztalatokkal. Sohasem voltam katona, ifjúkorom koplalásai folytán olyan zörgő csontú legény lettem, hogy a sorozó orvos csak legyintett: alkalmatlan. Dénes tehát bevonult, illedelmes leveleket írt, sátoros ünnepeken megjelent egy-két napra, remekül állt rajta az egyenruha, nem panaszkodott és nem dicsekedett, s bár tökéletes szerepjátzásában éreztem a gúnyt, nem tudtam tetten érni, képtelen voltam bármit is kifogásolni magatartásában. Eltűnődtem rajta, hogy szertelen szabadságvágyát miként is fékezhetette meg ennyire, és elnéztem, amint a zenélőóra alatti asztalkán Kornéliával dominózik. Amikor búcsúzott, a kislány hosszú szőke haja rátekeredett a gombjaira, úgy kellett kibogozni. Mintha nem akarná elengedni. – Papa – mondta egyszer távozása után Kornélia –,

Dénes szerelmes. Papa, én sohasem leszek szerelmes, sohasem hagylak el téged. De ugye, engem jobban szeretsz, mint a mamát? – Döbben-ten néztem. A korcsolyapályáról jött, kis fehér kucsma a fején, kipirult arccal simult a vállamhoz, és pontosan olyan volt, mint anyám fiatalon, egészen kisgyerek koromban. Magamhoz öleltem, és sokáig hallgattunk, hiszen erre a vallomásra nem lehetett felelni. Mintha anyám tért volna vissza benne, hogy megerősítsen a nehéz napokban, melyekről nem tudtam, mikor, miként köszöntenek majd be, de amelyeknek közeledtét éreztem, mint a madarak érzik a vihart, mikor még felhő sincs az égen.

– „Ne ítéld, hogy ne ítéltessél.” Megmondta neked az a leányka kezdő bíró korodban. Nem hallgattál rá. Ítéltél, és megítéltettél.

– Megítéltettem. Valamiképp mindannyiunk életében bekövetkezik ez. Amikor még fel tudtam kelni, ki-kiültem a folyosóra, s elnéztem öreg betegtársaimat. Rokkant, megviselt vénemberek lettünk, egykori ítézők, vádlottak és áldozatok. Vigaszomra szolgál-e, hogy akiknek utasítására a lelkiismeretemmel szembeszálltam, ugyanolyan hullajelöltek, mint én? Némelyikük azzal vigasztalja magát élete elszenvedett gyötrelmeiért – és most a végsőkért –, hogy ténykedése nélkül ma nem istápolnák jól felszerelt kórházban a beteg öregeket, s nem látogatnák őket jól öltözött, iskolázott unokák. (Már akit látogatnak, persze.) Én úgy vélem, a kettő nem függ össze. A fordulatot, mely a nép sorsát könnyebbé, az életet elviselhetőbbé tette, végre lehetett

volna hajtani több emberséggel, több szeretettel a nép iránt. Mondhatnánk úgy is, mélyebb haláltudattal. Hiszen a halál fénytörésében értékesebbé válik az élet, a másoké is, és aki egyszer megszületett, azt nyomorgatni, gyötörni, riogatni nem szabad. Senkit, ha csak szándékolton – bizonyítottan! – nem ártott a közösségnek. De mi – ki önként, ki csak felsőbb parancsra, ki pedig tőle telhetően kijátszva a parancsot – ártatlanokat gyötörtünk, s miért? Hogy poraink elvegyüljenek az övékkel, hiszen a közös anyaföld fogadja be maradványainkat. Nemcsak bűnösök, szánalmas pojácák voltunk, akik ugrálnak önnön hatalmuk képzetével, nem akarván tudomásul venni, hogy létük nem hosszabb és nem biztosabb egy szállongó lepke léténél. Figyelsz, Sebestyén?

– Figyelek, és nem osztom nézeteidet. Az emberi lét nem bizonytalan, mert Valakinek a kezében pihen, aki hatalmat ad nekünk a jó és rossz döntésekre, az azokból származó következményeket azonban el kell viselnünk.

– De miért kellett neked két halált elszenvedned, mikor egyre sem szolgáltál rá?

– Döntöttem meggyőződésemmel, sorsom ebből következett.

– De miért két korona? Miért kellett, hogy Lucina megmentesen egy újabb halálra?

– És miért küzd napjaidért a te Kornéliád? Nélküle most nem itt beszélgetnél velem.

– A nők ilyenek. Mindenáron földhöz akarják ragasztani a távozni készülőket.

– Nem akarnak elszakadni tőlünk, még arra a

rövid időre sem, amíg utánunk jönnek. Hegye-
ket vív a szeretetük, és ez sincs hiába.

– Már amelyiké. Dénes sorsában csúf szerepet
játszott egy nő, de nem akarom a felelősséget a
nyakába varrni. Az az enyém, ő csak eszköz volt
csupán. Ledér leány, érdemtelen hűségre, sze-
relemre. Dénes azonban szerette, heves, félté-
keny szerelemmel, hogy mennyire, csak azután
tudtuk meg.

– Hűvösnek, kiábrándultnak mondtad a fiút.
Mégsem volt egészen az.

– Fogódzót keresett a szerelemben, miután
nem talált másban. A lét értelmét valaki mellett,
aki kárpótolja a szúrósnak, ridegnek érzett vi-
lágért. Egy emberi lény melegét kereste a hóvi-
harban.

– Ehelyett?

– Talált egy heves vérű kis nőtényt. Ő Kleo-
pátrát látott benne. Ki tudná megmondani, mi-
ért lát bele a szerelmes mindenféle csodát a má-
sikba? Mintha csak fehér vászon volna, hogy a
szerelem rávetítse legtitkosabb álmainkat. Mi-
ért láttam én a fájdalom nemtőjének, talán ép-
pen Persephonének a temetőn átsuhanó Erzsé-
betet? Hiszen csak később tette azzá az élet. De
neki legalább volt köze ahhoz, amit belezártam,
mondhatnám, megelőztem a nagy szobrászt, a
sorsot; én már a márványban észrevettem, mit
farag majd belőle. Mind márvány, mind szobor
korában hozzám illett. A fiamnak nem volt ilyen
szerencséje. Álmai mindig is távol estek a való-
ságtól. Kritikus volt a világgal szemben, de itt
csődöt mondott a kritikája. Normális körülmé-

nyek között túljut a csalódáson, ám akkor mindent másként szemlélte, a magára kényszerített, mesterkélte fegyelem zubbonyában ketrecben vergődő madárszív dobogott. Azon az estén is – nálunk a fontos dolgok többnyire nyári estéken történtek – váratlanul toppant be. Már lefeküdtünk, a csöngetésre riadtan ugrottunk föl az ágyból. Nem, nem attól riadoztunk, amitől néhány éve rettentünk volna meg; csupán táviratkihordót sejtettünk a csöngetőben. A sürgöny akkor még szokatlan jelenség volt, nem pótolta a levelet, mint ma, hanem többnyire bajról hozott hírt. Első percben az öröm kiáltásai törtek ki belőlünk. Csak amikor már ott ültünk a konyhasztalnál – Erzsébet pillanatok alatt vacsorát varázsolt titkos tartalékaiból –, akkor láttam, hogy valójában mindig várta a fiát, ezért tartogatott valahol az éléskamra mélyén olyan időálló élelmiszereket, melyekről nekünk sohasem szólt – egyszóval, akkor megkérdeztem; – Hogy kerülsz te ilyenkor haza, Dénes?! – Támadást érzett ebben is. – Miért, apa, jobb lett volna, ha elkerüllek benneteket? – Ne magyarázd félre a szavaimat. Azt kérdeztem, szabadságot kaptál-e, vagy megléptél? – Egyikről sincs szó. Futárszolgálatban vagyok. Egy kis vargabetűvel meglátogattam a menyasszonyomat, most útközben beugrottam hozzátok. Ennyi az egész. – Mennyi időt vett igénybe ez a te vargabetűd? – Hát... három napot. – Leejtettem kezemből a teáscsészét. A tea sárgán folyt szét az asztalon. Szédülés fogott el, és a lábam úgy remegett, hogy leesett róla a papucs. – Apa, rosszul vagy? – sikol-

tott fel Kornélia. Erzsébet a teafolyamot igyekezett gáta­ kö­zé szorítani.

– Szerencsétlen! – nyögtem –, nem tudod, mi lesz ebből!

– Mi lenne? Lekéstem a vonatot. – Három napon át, valamennyi vonatról lemaradtál? – Le! – vágta rá keményen, majd engesztelően tette hozzá. – Unom már az egészet, apa. Egy évet lehúztam, megerőltettem magam, hogy ne panaszkodj. De most már belefáradtam. Kapok majd valamennyi áristomnapot, és kész. Megérte ez a három nap. Utána kellett nézni a leánynak, vár-e még. Nyugtalan voltam. Próbálj megérteni. – Nem gúnyolódott ezúttal, keserűen és őszintén beszélt, de a mondatai koppantak, mint az őszi eső monoton cseppjei. Nem akartam ijesztgetni, de tudtam, hogy nem néhány napi áristom lesz ebből. Nem is sürgettem. Most már mindegy. Ő azonban éjfél­tájt búcsúzott. Indul egy éjszakai vonat. Eléri még. Amikor elindult, úgy öleltem meg, mint a vízbe fúló. Megle­pődve nézett rám. Az érzel­mek nyilvánítása nem volt szokás közöttünk. Férfiak voltunk. Most mégis megcsókolt kétszer. A kezemet úgy fogta meg, mint kisfiú korában, amikor félt a sötétben. Most már nem tudom megvédeni. Összeszorult a torkom. Elment, elvesző lépteit még hallottuk a nyitott ablakon át. Dermedten ültünk, Erzsébet csendesen sírt, Kornélia vizet hozott, valami nyugtatót próbált belém tömni.

– Szökevénynek nyilvánították?

– Annak. Már nálatok is az lett volna?

– De mennyire! A futár, aki nem jön meg időre!

– Ti mivel büntettétek? Nem emlékszem már a római jogból erre...

– Vesszőzéssel, ha a parancsnok keményszívű volt. Én a vesszőzést megszüntettem. Nálam, ha előfordult volna, évekig a legnehezebb munkát róttuk volna ki az ilyen futárra, de nem emlékszem egyetlen esetre sem. Nálatok mi a sanctiója?

– Három évre ítélte a hadbíróság.

– Jupiterre! Nem kevés. De azok után, amiket elmondtál... Hiszen olyan évek voltak mögöttetek, amikor minden ötödik ember ült valamennyit, okkal, ok nélkül – nem lehetett olyan nagy jelentősége.

– Nem lett volna. Csakugyan börtönviselt nép voltunk, gyakorlottak az ilyesmiben. Hanem ő szerelmes volt. És nem bízott a lányban. Emlékszel Józsi bácsira? Ő is három évet kapott. És ő sem bízott a jövőben. Akár a fiam.

– Ugyanúgy végezte?

– Ugyanúgy.

*

– Mindent tudsz végtére. Mondd hát ki a szentenciát: buta önccsalás volt azt hinnem: nyomodba léptem.

– Vigyázz, megint túlzásba tévedsz. Jó néhány emberi életbe avatkozva játszottad az én szerepem is.

– Önmagam előtt mégsem állok meg.

– Mert most is önmagadra gondolsz. És mindig is! Igazán önfeledten kockáztatni másokért nem tudtál. Nem számítva a családot, ám az is

önmagunk kiteljesedése. Túl ezen a hatósugáron működésed gyakorlati eredménye gyakran hasznos lehetett, de mégis távol a mentő szándék teljességétől.

– Pedig annyian képzeltek magunkat Sebastianusoknak!

– Veszélyes szerep az enyém. Nem azért veszélyes, mert a nyílzáporba visz – éppen akkor válik veszélytelenné: a nyílzápor adja meg az igazolását –, hanem azért, mert módot ad az önmentésre is. Akkor pedig visszájára fordul.

– De hiszen te őrizted a császárt.

– Őriztem és becsaptam a császárt. Őrzésnek nevezhetném az utóbbit is, megőriztem jó néhány gonosz tett elkövetésétől. De sem őrzésben, sem becsapásában nem vezetett a magam érdeke.

– Ez tehát a vízvázasztó, amelyen innen az embermentés, túlhan pedig a megalkuvás van?

– Azt hiszem, ez. Mi a szándékod önmagad-al? Képes vagy-e éned teljes feláldozására?

– És ha nem, akkor elsősorban önmagam-at mentem, a sebastianusi szereppel pedig önma-gamat mentetem?

– Valahogy így. Akiken segítettél, mégis mel-letted szólnak. Ne akarj mindenáron Sebastianus lenni. Légy önmagad. Vállald önmagadat, így, ahogy vagy. Amilyen voltál.

– Megalkuvóként?

– Jóra törő megalkuvóként. Emberként, akit meg lehetett félemlíteni, de aki rettegve is töre-kedett a jóra. A vágyaink is fémjeleznek. A tö-rekvések is...

– Hordozhatnak etikus tartalmat. A vágyak is megítéltetnek ott, ahol nem paragrafusok szerint történik az ítélkezés...

– Erre akart rávenni téged az a kísértő látogató. Aki talán önmagad voltál. Csakhogy ez túlesik az emberi szférán. A vágyak megítélése nem emberek dolga: ha megpróbálják, csak igazságtalanságra juthatnak vele.

– Mert nem láthatnak egymás szívébe.

– És joguk sincs hozzá, hogy belelássanak.

– Menj hát, Sebestyén. Követlek nemsokára.

– Várok rád, és vezetni foglak.

– Még búcsúznom kell.

– Tedd meg nyugodtan. Aztán jöjj bátran. Szeretted, szenvedted, vétkeztél, bűnhődtél: emberi sorsot éltél. Ne félj.

– Onnan is hívnak, ide is kötnek...

– Szívekbe írtad a neved. Nem éltél hiába. Akik itt siratnak, gyorsan követnek majd. Pillanat az emberi élet. A leghosszabb is.

– Miért nem gondolunk erre előbb?

– Mert be vagyunk zárva a földi élet rabságába.

– Te is be voltál...

– Szabadságot hitem adott, a Szabadítóba vetett hitem.

– Az enyém csak pislákoló gyertya volt.

– Ne félj tehát a könnyű szélről, mely lángját fellobbantja.

– Nem oltja el?

– „A pislákoló mécset nem oltja ki, s a hajlongó nádat nem töri el.”

– Maradj velem, Sebestyén.

– Az ő követeként.

- Most bejön majd Kornélia és Erzsébet.
- Mint hozzám Lucina és Iréne.
- Velük is törődsz majd?
- Aki mindannyiunkra gondot visel, velük is törődik majd. Én téged kísérlek.
- Úgy, mint védeneidet Diocletianus palotájába?
- Úgy, de Diocletianust hagyd. A palotát is. Hol van az már! El nem múló fénybe kísérlek. Időn és téren túli világba.
- Ahol letesszük terheinket, bűneinket és gondjainkat is.
- Te már letetted.
- Téged terheltelek vele.
- Csak felidézted számomra a világot. Gyakran történik, de nem bánom, keveset éltem benne, szívesen nézem meg újra meg újra.
- Elszomorít?
- Nem. Ki ér rá keseregni, amikor segíteni kell?
- Sohasem változol.
- Én már soha. De te még igen. Vesd hát le keserűséged, és sugározd az örök örömet tieidre, amikor jönnek.
- Lépteket hallok.
- Itt vannak. Ne feledd, amit mondtam. Segíts nekik. Most is lehet, és most kell igazán.

Magdaléna

Magdaléna imája Pünkösöd után

A tűz: sokféle. Rőzseláng, parázs, pásztorok levesét forraló jótékony erő. Kandallókban pattogó kicsi kígyók tánca. Csalogató, otthonos kályhákat hevítő barátságos fény. Messzire világító, üzenetet közvetítő jelenés. Véréünkben lobogó láz. Embert, betűt pusztító máglya. Házakat, városokat elnyelő lángorkán. Elpusztíthatatlan, végtelenül tekergő, részekre szakadó, részeiből újra támadó sziszegő leviatánkígyó.

A tűz: romlás.

A tűz: élet.

A tűz: pokol.

A tűz: az Édent őrző angyalok pallosának fénye.

A tűz: a Szentlélek lángnyelveinek megjelenése.

Szerelmes Jézusom, melyik tűz marcangolja szívemet?

*

Oszloppá tettél engem, Uram, noha leggyöngébb voltam a tied között. Vállamra helyezted követőid jövőjét, holott roskatagabb váll nincs az enyémnél. Kariatidává tettél a te templomod oromzata alá, pedig kősziklád is volt e célra. Engem, a porbahullót emeltél fel, aki könnyemmel mostam és hajammal törölgettem lába-

dat. Bennem mutattad meg, hogy nem ismeresz lehetetlent, és hatalmad végtelen. A semmiből tudsz teremteni, s a valami semmivé porlik újaid között. Semminél semmibb voltam látásod előtt, és íme, úgy tetszett néked, hogy oszloppá tégy, engem, a porból fölemeltet.

Hozzám szóltál először, Uram, feltámadásod örömét velem közölted, hogy hírül vigyem. Pedig azt mondhatták volna: láttalak, mert szeretlek. Láttalak, mert szeretnélek látni. Találkoztam veled, mert nélküled nem élhetek. De ugyan ki élhet nélküled azok közül, akik hallották a te szavadat? Tengődni lehet csupán nélküled, élni nem. Ők is tudják. Azt is, hogy nem a vágy, nem az álom, nem a kétségbeesés hozott elém. Te jöttél. Hogy látva lássalak a te dicsőségemben. Hogy hallván hallva hangodat, belőlem szóljon a te üzeneted. Uram, ha engem választottál eszközül, adj erőt nekem. Nem kérdem döntésed okát, bár szívemen dörömbölnek a miértek, és miközben boldogság árad szét bennem, reszketek, érezvén gyöngeségemet a roppant feladathoz, mégsem mondom ki a nyelvemre tolakodó kérdést, mert tudom, szándékaid okát eszemmel fel nem érhetem. De a szívemmel igen! Nem akarok többé semmi mást, mint eszközöddé lenni szándékod szerint.

*Simon aranyműves levele
az Úrnak 71. esztendejéből*

Lucas orvosnak küldi epistoláját legmélyebb tiszteletének kifejezésével az alexandriai Simon, aranyműves, az Úrnak hűséges szolgája.

Venerabile Domine!

Szeretett és tisztelt testvérem, bocsánatodért esedezem, amiért levelemmel megvárakoztattalak. Ám miként bizonytalansággal értesültél, sorsunk az utóbbi időben oly válságosra fordult, hogy magam is naponta csodálkozva veszem tudomásul, miszerint még élek, és lúdtollamat forgathatom. Menekülésem története önmagában is hihetetlen kalandok sora, hisz olyan kevesen tudtak a mieink közül kijutni abból a szerencsétlen kis országból, melyet magam is szülőföldemnek mondok, s akik elfutottak, gyakorta estek csapdába ott, hová reményük csillaga vezette őket.

Csodával határos, hogy eljutottam Alexandriába, ahová családomat, hála a Magasságosnak, már korábban kimenekítettem, gyanítván, hogy hazámban végromlás vár reánk. Megkérdezheted, hogy magam miért tértem mégis vissza a véráztatta földre, hol kő kövön s ember életben nem maradt, hacsak a rabláncra fűzöttek nem tekintem, de élet-e az, ami rájuk vár? Visszatérésem okát elmondom majd neked, hiszen a legszorosabban összefügg a te kérdésseddel, amelyre válaszolva e levelet hozzád intézem.

Amaz asszony felől érdeklődöl ugyanis, aki-ről Josephus Flavius szelvében-hosszában állítja, hogy az öngyilkos város, Massada ciszterná-

iban találkozott volt vele, amikor is egy másik asszonnyal együtt megmentett néhány gyermeket, s mindannyian a csatornarendszerben kerestek búvóhelyet. Josephus állítja, hogy lélekjelenlétük és bátorságuk csakugyan megóvta a pusztulástól ama gyermekeket, s hogy onnan háborítatlanul elindultak, de további sorsukról nem tud. Szerinte az egyik asszony feltűnően eszes, művelt és finom viselkedésű volt, hajlott kora ellenére megejtően szép, sajnos kilétét nem tudakolta, te pedig, testvérem, gyanítod, hogy ezen asszony ama Magdaléna lehetett, aki először látta az Urat feltámadása után, s akit mi magdalai Mirjámnak nevezünk.

Kérdésed lényegére térve, magam is úgy vélem, feltételezésed felettébb valószínű, s a személyleírás is őrá utal, akihez hasonlót ritkán teremt a Magasságos.

Ami Josephus szavahihetőségét illeti, ez esetben nincs miért kételkednünk igazmondásában. Bár ő minden hájjal megkent, ravasz fickó, és nem restelli mérföldnyire növeszteni a nyelvét, ha a rómaiak talpát nyalhatja, mégsem hazudik olyankor, amikor a megmaradás kényszere erre nem viszi rá. Mert meg akart maradni mindenáron, s eme szándéka sikerrel járt oly időkben, mikor mérhetetlenül olcsó volt a mi életünk, s népünk színe virága odaveszett, de azért ne ítéljünk róla túl szigorúan: a szívét nálunk tartotta. A szívét, Uram, de nem a zsebét! Kiszolgálta hát a rómaiakat, dicsérte őket, héroszokat formált belőlük, ám mentette a mieink közül, akit lehe-

tett, elsősorban rokonait persze; de ha megírja majd felkelésünk krónikáját, könnyeibe mártja pennáját, s a dicsőséget tőlünk sem vitatja el. Nem kételkedem ebben, noha jelleméről formált véleményem egyezik a tiédde.

A massadaiaiak hátborzongató története azonban nem kíván hazugságot, mivelhogy nem csökkenti a rómaiak harci dicsőségét, a ciszternában megbújt két asszony esete pedig háborúnk szempontjából éppenséggel jelentéktelen, úgyhogy ez ügyben nincs miért kételkednünk, s ha emberünk csak kicsit kevésbé felületes, úgy bizonyossággal tudnánk, amit gyanítunk. Azóta is kutatom amaz asszonynak nyomait, s ha rábukkanom sikerül, azonnal értesítelek. De próbálj te most itt megtalálni valakit is a mieink közül! Akik időben útra keltek, szerteszóródtak a birodalomban, s közülök is hányat, de hányat legyilkoltak a befogadó városok lakói, ezzel akarván kedveskedni a Caesar Imperatornak, holott a menekülők igencsak ártatlanok voltak a lázadásban, sőt őszinte ellenzői annak, a Caesarnak pedig semmi haszna a halott zsidókból, míg az élőkől mindig és újra aranyat sajtolhat ki.

Ám a menekülők közül mégis sok maradt életben, csak éppen azt nem tudjuk, ki hol tartózkodik, míg az otthon maradtoknak temetője lett a szülőföld, bármiképp vélekedtek is a felkelésről. Azok az ifjak és leányok, akiket rabláncra fűzve szállítanak a hajók, szintén szétszóródnak majd, ami a mi népünkől maradék, szinte csak a diaszpórákban található. Évek telhetnek bele

tehát, míg Mirjámra rátalálok, akár a legszorgosabb keresés után is, amelyről nem fogok lemondani, mert szívem azt súgja, életben van.

Te persze nem tudod, testvérem, hogy miért olyan fontos számomra ez az asszony – holott szép és még fiatalnak mondható feleségem van, egészséges és okos gyermekeim, nagy létszámú házam népének tehát közvetlen érdeke volna, hogy mesterségemmel és műhelyemmel foglalkoztam ahelyett, hogy életem kockáztatásával futkossam körbe a birodalmat, keresvén egy öregasszonyt, akihez látszat szerint semmi közöm. Látszat szerint. Valójában több, mint hogyha egy anya ikreként szült volna bennünket, több, mint ha kívánságom szerint hitvesemmé lett volna, több, mint ha lányomként adományozta volna nekem a Teremtő.

Te talán megértesz, hiszen orvos vagy, s azonkívül a lelkek pásztora, ismered a lélek sorvasztó bajait, melyek nehezebben gyógyíthatók a test nyavalyáinál; igen, te megérted, ha kimondom, hogy ez az asszony adta életem fényét és tüzét, s nélküle árnyék vagyok csupán, mely értelmetlenül bolyong a föld térségein.

Utána való kutató útjaimat természetesen összekötöm üzleti vállalkozásaim kényszerű vándorlásaival, műhelyemben kifogástalanul dolgozik legidősebb fiam, és én inkább az értékesítésben ténykedem, így családom semmi kifogásolnivalót sem talál örökös útonlevésemben. Ám neked bevallom: ha Mirjámot nem keresném, inkább megülnék immár műhelyem mélyében, s belemerülnék egy-egy gyűrű, boglár, kösöntyű

megformálásába, ezüstpoharak cizellálásába, hiszen művészet az én munkám, gyönyörűség forrása, magam is ősz öregember vagyok, pátriarchakorban, s ha valaki megtudná jövés-menésem igazi okát, szégyenkezve sütném le szememet.

Neked sem mondanám el mindezt, ha nem kérdeztél volna, mit tudok felőle. Most tehát olvashatod. Azt is, amit tudok, s azt is, amit érzek, s hiszem, hogy nem tagadod meg tőlem ezért barátságodat. Ha netán csak emlékét adhatnám át neked, kérlek, őrizd meg a további nemzedékek számára, nem úgy, mint a szegény öreg Simon egyetlen álmát, hanem úgy, mint az Úr tanítványáét, annak az asszonynak az emlékét, akinek először jelent meg a Feltámadott...

I. CAESAREA

1.

Délidőben a kútnál gyermekek játszottak. Ilyenkor nem járt arra más, az asszonyok reggel meg alkonyatkor jöttek korsóikkal, a katonák hajnalban itatták lovaikat, délben csönd volt, a galambok ellepték a teret, a gyerekek pedig a kutat. A kút a tér közepén állt, márványmedence vette körül, frissen gyöngyözött benne a víz. A térről széles sugárút vezetett le a kikötőhöz, ott mindig morajlott az élet, görbe orrú hajók érkeztek, az árusok tevéken vitték az élelmet a parti őrségnek meg az evezős rabszolgáknak. Másként a tér amolyan határvidék volt, senki földje és mindenkié, itt érintkezett egymással a görög-lakta városrész, a római villák negyede, mely körülvette a helytartói palotát, és a zsidók utcái is ide futottak ki a térre, ahol a háromféle lakosság összetalálkozott olykor, de többnyire csak barátságtalan pillantásokat váltott. A görögök és a rómaiak kölcsönösen lenézték egymást, s mindketten a zsidókat, akik kisebbségben éltek idegenekkel megrakott városukban, és sohasem aggályok nélkül. Mindig akadt valamelyik oldalon néhány forrófejű fiatal, akik nyakukra hozzák a vést, és mindig ők húzták a rövidebbet.

A gyerekeket is aggódva engedtek ki az anyák, de hát ki győzi folyvást szemmel tartani őket, s

hiába a naponta elmondott tilalom, csak kifutnak a térre, mert ott ellátni a kikötő felé, mozgás, esemény is akad a kíváncsiaknak, a kút medencéjében vizet fröcskölhetnek a déli forróságban, meg aztán itt össze is jönnek a másik két lakónegyed gyerekeivel. Nem mintha szeretnék egymást. De szeretnek csúfolódni, veszekedni, egymáshoz vágni a szidalmak labdáit, azt a néhány szót, amit tudnak a másik nyelvéen.

Azon a napon különösen meleg volt, s a néptelen téren, amelyről már elballagtak az álmos tevék, ott kavargott az elmaradhatatlan gyerekhad.

– Nekik a lábukon van az arany, de nekem a fejemen! – gondolta a vörös hajú kislány, miközben a medence párkányán ülve meztelen lábaival kalimpált a víz fölött, és lepénymorzszákkal etette a galambokat. Hosszú haja olvasztott aranyként csillogott a napfényben, minden szála szikrázott, de szegényes, durva szövésű vászoninge erősen elütött a görög lánykák fátyolpeplonjaitól, arany-sarujukat pedig irigyen nézte.

Mögötte egy kisfiú hajolt a vízre, maga faragta csónakját nagy gonddal egyensúlyozva.

– Simon, fussunk le a kikötőbe!

– Tudod, hogy nem lehet! Megtiltották, te is hallottad! Különben is, forrók a kövek. Megsütik a talpukat.

– Nincs aranysarum.

– Semmilyen sincs.

– De aranyhajam van! Sarut mindenki vehet, ha gazdag. De aranyhajat?!

A kislány megrázta a felét, és a sok aranytincs

röpködött és ragyogott a fényben. A fiú eleresztette a kishajót, és nézte.

– Szép vagy, Mirjám! Ha megnövök, feleségül veszek. Szolgállok érted – kétszer hét évig is, ha kell, miként Jákob tette Ráhelért...

– Te buta teve! Addigra rettenetesen öregek leszünk!

A csobogó alá hajtotta fejét, televette vízzel a száját, aztán a két kezét az arcára szorítva, a fiúra fújta a gyöngyöző cseppeket. Az megtöltötte a kishajót vízzel, és a nyakába zúdította az egészet. Sivalkodtak.

– Te buta teve!

– Te szeplős béka!

Kergetőztek a medence párkányán. Aztán a fiú leugrott, a tarisznyájába nyúlt, s előhúzott néhány szem fűgét. Engesztelően adta a lánynak.

– Nesze!

Leültek a kút lépcsőjére, fűgét majszoltak, csönd volt, béke, fölöttük a napfényes ég.

Csak a távolban morajlott a tenger.

A kikötő felől lármás csoport tartott a térnek. Villogó szemű fiatal férfiak jöttek, az övükben tőr, de most nem volt támadó szándékuk, noha dühös görögök szegődtek a nyomukba, és az öklüket rázták feléjük.

– Nézd, zeloták! – kiáltott fel a leányka, ám a fiú gyorsan a szájára tapasztotta a tenyerét.

– Ezt ne mondd ki! Nem szabad, te buta! Kereskedők, vásárolni mentek a hajókra, de úgy látszik, nem kaptak árut, azért haragosak.

A lány vitatkozni akart, ám a fiú keze nem mozdult a szájáról, és így csak nyöszörögni tudott.

– Engedj... engedj már!

A csoport letért egy mellékutca irányába. A légionáriusok el akarván kerülni a rendbontást, szétkergették őket.

A fiú leemelte a lányt a medence párkányáról.

– Gyere! Menjünk!

A leányka engedelmesen indult utána.

– Mondd, Simon, miért gyűlölnék bennünket?

– Nem tudom... Mert mások vagyunk, mint ők.

– Mi is mások vagyunk, meg ők is mások. Azért még nem kellene haragudni. A rómaiak is mások, azokat mégsem gyűlölik. Csak minket. Miért, Simon? És miért sietsz úgy? Senki sem jön utánunk!

– De az az ember ott a sarkon – látod, az a simaképű – nagyon les bennünket. Megmondta édesanyám, vigyázzunk, ne tűnjünk fel senkinek, csak húzódjunk meg a sokaságban, mert ha valaki szemet vet ránk, abból baj lesz, elrabolnak rabszolgának!

– Belőled se lesz zelóta! Anyámasszony katonája...

– Nem is akarok! Zakariás bácsi műhelyébe akarok menni, semmi kedvem sincs a verekedéshez! Buta csibe vagy, azt hiszed, csupa gyöngy-élet a zelóta sorsa...

– Azám! Bujdosás és rút halál.

– Látod, hogy tudod. Akkor meg mit akarsz?

– Téged bosszantani. De igazán, Simon! Ha vannak zeloták, akkor az a bűnünk, hogy rejtegetjük őket. Hallottam, a múltkor beszélte édesanyám. Ha meg nincsenek, akkor azért bánta-

nak, mert senki sem áll bosszút értünk. El kellene innen mennünk...

– Caesareából? A saját városunkból? Hová?

– Valahová, ahol nem gyűlölnék minket. Ahol nem kell futni, ha valaki rajtunk felejt a szemét.

– Tudod mit, Mirjám? Ne állj meg, gyere szaporán, és figyelj. Ha nagy leszek, elviszlek innen. Jeruzsálembe, Rómába, ahová akarod. Nem fogunk futni, nem fogunk félni, műhelyünk lesz, boltunk lesz, és meggazdagodunk, mint itt a görögök. Akarod? No gyere, gyere, az a sima képű még mindig les...

Ahogy a sarkon befordultak, gyászmenettel találkoztak. Görög halottat vittek, fiatal fiút. Mirjám megállt és dermedten bámulta, míg csak el nem haladt a menet.

*

Aznap este sokan gyűltek össze Mirjám szüleinek házában. Aprócska ház volt, annak is a nagyobb részét a fazekasműhely foglalta el, most mégis a lakószobába húzódtak, mert az a kertre nézett, senki sem hallgathatta ki a beszélgetést az utca felől.

Akik ebben a negyedben éltek, már megszokták a félelmet mint az élet elengedhetetlen tartozékát, s az óvatosság ösztönükké vált. Ma este különösen nyugtalanok voltak, hiszen ma történt az a nagy verekedés a zsinagógánál, aligha hagyják folytatás nélkül a görögök.

A vendég férfiak a szoba sarkában álló kecskelábú asztalt ülték körül, két-három mécses lángja világította meg gondterhelt arcukat. A szo-

ba homályos háttérben feküdtek a gyerekek, s apró fejőszékeken ott kuporogtak az asszonyok is, mint valami vihar elől összebúvó madárraj. Bár a férfiak beszélgetése nem volt éppen csendes, a gyerekek rendszerint elaludtak ilyenkor, elnyomta őket az álom a forró nap után, apáik és nagyapáik vitatkozását megszokták már, akár a kocsizörgést.

Csak Mirjám nem aludt. Térdeltéből két sarkára ült a dikón, és figyelt. Rég rájött már, hogy a férfiak szavai választ is adnak az ő fejében bujkáló kérdésekre, meg új kérdéseket keltenek, s hogy nemcsak a felnőtteket érintő dolgokról esik itt szó. Most is figyelt, és szívből sajnálta, hogy Simon nincs jelen. Őt persze otthon fektették le, testvéreivel együtt, csak a szülei jöttek át, s így Mirjám nem bökhette oldalba, s nem súghatta fülébe megjegyzéseit, féltő volt tehát, hogy azok csak kikívánkoznak belőle, és minő szégyen lenne gyermeknek belekotnyeleskedni az apák beszédébe!

Amely ügyis el-elcsendesült időnként. A vitatkozók elhallgattak, és reménykedve bámultak az asztalfőn ülő öregre, aki ritkán szólalt meg, csak galambősz szakállát simogatta búsan. Bölcsőbb volt, semhogy áltassa őket, de jóságosabb, semhogy vigasz nélkül útjukra bocsáthatta volna a benne bízókat.

Most mégis hallgatott. Zakariás volt, az öreg ötvösmester, élettapasztalata, szelídsége mindenkiben tiszteletet gerjesztett, szakértelme pedig a görögök között is megbecsültté tette.

A vita a reggeli események körül folyt. A ve-

rekedés a zsinagóga előtt ugyan a görögök futásával végződött, de senkinek sem volt kétsége afelől, hogy nem hagyják annyiban.

– El kell innen mennünk! Higgyétek el, nincs más lehetőségünk. Kézbe vesszük a vándorbotot!

– Könnyen beszélsz, fiatal vagy, munkabíró és nincstelen. Neked tág a világ. De aki öreg, szerzett kis vagyunkát, vagy akinek családja van? Hogy kelsz útra hat gyerekkel? És hová?

– Akár fiatal az ember, akár öreg: ez a mi városunk. Ha elmegyünk, feladjuk a jogunkat rá!

– Sokra mérsz a joggal, ha agyonütnek! A halottnak mihez van joga?

– Különben is, mi voltunk itt előbb. Ők a betolakodottak. Heródes, az edomita disznó pártfogolta őket. És mi fussunk meg a saját házunkból? A saját hazánkból?

Zakariás az asztalhoz ütügette a cserépkancsóját.

– Mellékes, hogy ki volt itt előbb. Az is, hogy kié a város. Merthogy ők is rakták, szentigaz, falu volt a mi időnkben... Aztán akárki csalta ide őket, itt vannak; ők is szereztek házat, kertet, jószágot, boltot; ők is itt vannak itthon, akár csak mi, és földönfutók, ha innen elmozdulnak. Másrészt a város se nem az övék, se nem a miénk, hanem a rómaiaké, akik úgy rendelkeznek felőlük is, felőlünk is, ahogy akarnak. Nekik kedveznek, tudom, és ez hiba, mert ezzel bátorítják őket ellenünk. Mégis azt mondom: békeségben kell élni velük. Itt maradni, és keresni a békeség útját.

– Letörülni, ha leköpnék, és szelíden odébbállni!

– Hevesvérű vagy, fiam!

– Hogy is ne volnék, amikor már nemcsak a becsületünk, de az életünk sincs biztonságban. Számold csak össze, hány emberünket gyilkolták meg csak a legutóbbi holdforduló óta!

– Maguk is keresték a bajt. Aki szelet vet, vihart arat.

– És akik nem keresték? El tudom sorolni, kikre gyújtották a házat anélkül, hogy a boldogtalanok egy szalmaszálat is keresztbetettek volna! Ti csak bizakodtok, bizakodtok, míg valamennyiőtöket le nem mészárolnak!

– Ostobaság! Ez szabad polgárok városa! Itt közrend van!

– Mutatja a ma reggeli eset! Ha nem vigyázunk, felgyújtják a zsinagógát!

– És ha vigyázunk, vérünket ontják. Mégiscsak el kell mennünk!

– Vagy pedig harcolnunk kell! Szemet szemért, fogat fogért!

– De nem engeditek! Mindent lenyeltek a békesség miatt! Aztán kaphattok „békességet”! A sír békéjét, azt kapjátok!

Zakariás megint megzörgette a csuprot.

– Csendesebben legyetek! Amíg én vagyok az előljárótok, megtiltom nektek a harcot! Esztelenség ilyen túlerővel szemben.

– A Makkabeusok nem túlerővel szálltak szembe? És az őseink annyiszor? Nektek már inatokba szállt a bátorságotok!

– A túlerő mind nagyobb lesz. A birodalmak

mind hatalmasabbakká válnak, hogy aztán annál nagyobb csattanással hulljanak szét. Hová lett Nabukodonozor és Assurbanipál? Hová lettek a fáraók? De mi megvagyunk. Minket felkap a forgószél, szerteszór, de valahol megkapaszzkodunk és megmaradunk. Óvjuk a vérünket, a fiaink vérét! És hagyjuk a hatalmasokat vesztükbe rohanni, miközben mi türelemmel éljük túl őket...

– Lehet, hogy „mi” megmaradunk. De te, meg én? Népünk a választott nép, megóvjá a Magaságos. De egyedeit? Magunkat és családunkat, magunknak kell védenünk!

– Csakhogy kard nélkül...

– Ha félték a kardtól, válasszátok a vándorbotot! Maradni és várni: Öngyilkosság! Bűn!

Ebben a percben a sötét sarokból egy hang halatszott, vékony gyerekhang, de éles és hangos:

– Menjünk el innen, édesapám!

Mindenki megdermedt. Mi ez? Elment az esze ennek a lánynak? Valaki ráförmedt az anyjára:

– Debóra, miért nem tanítod tisztességre a lányodat?

Zakariás megint csörömpölt a korszóval:

– Ne bántsátok! Gyere ide, kislányom, hadd lássalak, tudod, rossz a szemem. Nézzétek, mi csoda aranyhaj! Ne kárhoztassátok, hogy megszólalt, akit ilyen látható jellel indít el az Úr, annak szerepet szán az emberek között. Volt már nekünk prófétaasszonyunk is, akinek a nevét ennek az anyja viseli. Te vagy hát Debóra lánya! Kétszeresen is! Mondjad csak, miért kellene elmennünk innen?

– Mert itt gyűlölet van, Zakariás bácsi! A gö-

rögök utálnak minket – nem tudom, miért –, és mi is őket, ezt sem tudom, miért. De aki a görög gyerekek közül játszik velem, és nem csúfol, azt én nem tudom gyűlölni, csupán azért, mert görög. És miért ne szeretném Amaryllist, a barátnőmet? De ő sem meri megmondani ott-hon, hogy velem játszik; és én sem mondtam, csak most, hogy Zakariás bácsi kérdezett. Nem értem én azt, ami itt van, de félek, nagyon félek, és én nem akarok meghalni, mint az a fiú, akit agyonütöttek délután, láttam, amikor vitték...

A kislánynak elállt a szava, és hatalmas könnyecseppek folytak le az arcán, egyenest az öreg Zakariás ráncos kezére, amely most megpihent a kislány álla alatt.

– Menj aludni, gyermekem, ne félj, látod, csupa erős férfi van körülötted, megvédenek. És mondd csak ki mindig nyugodtan, amit gondolsz: Az Úr néha gyermekek által üzen.

– Próféta-ot látsz benne, mert ő is a békességet kergeti. Görög gyerekekkel játszik... mire felnő, együtt is eszik velük, és megszegi a törvényt!

– Rémeket látsz! Szegény gyermek csak azt kezdi el idejekorán, amit mindannyiunknak kellene.

– De azért ő is azt mondja: menjünk!

– Csak a legfontosabbra nem figyeltek! Hogy meghalt a görög fiú, aki a zsinagógára akart csóvat vetni, és akit azért jól helybenhagytak. De atyámfia, ennek a fele sem tréfa! Ezek még az éjjel ránk törnek!

– Megint rémeket látsz, fiam! Mindenesetre

őrizzétek a zsinagógát, de verekedést ne kezdjétek. Ha a városban csellengő zeloták közül ismertek néhányat, kérjétek meg őket, menjenek békével. Sokan vagyunk, akik itt szeretnénk élni. Békességben. Ne ártsanak nekünk, ne rontsák a helyzetünket! Aki pedig úgy érzi, másutt könnyebb a sorsát hordoznia, nem tartjuk vissza. Aki menni akar, szedje a sátorfáját. De ne feledje: bárhová indul, idegenbe érkezik. Gyűlölet mindenütt van. Mi vagyunk a választott nép, mi nem imádjuk az ő isteneiket, nem étkezünk, nem érintkezünk velük, elzárkózunk előlük – mindez ellenszenvet ébreszt irántunk, s aztán elég egy szikra, s az ellenszenv gyűlöletté változik. Áldjon meg titeket a Magasságos, és őrizze meg szíveteket tisztán, hogy az igazak szelídségével viseljétek a sorsot, melynek elébe mentek!

Zakariás felállt, és botjára támaszkodva elindult az ajtó felé. Nyomában megmozdultak a többiek is. Debóra előresietett, hogy a mécsessel megvilágítsa az utat. Komor ábrázattal, egyenként léptek ki a férfiak a kapun. Nem lettek okosabbak. De hát tudták, hogy a keserves helyzetben bajos megoldást találni. Talán csak azért jöttek össze, mert sorstársak körében minden könnyebbnek látszik.

Az utca üres volt. Háborítatlanul távozhattak.

*

Azon az éjszakán mégiscsak elszabadult a pokol. Mirjám elaludt a vendégek távozása után. Mélyen merült az álomba az eseményekben gazdag nap végén; a sokféle benyomás zavaros képek

örvényébe vetette, aztán a tarka s mindinkább gyorsuló kavargásból az örvény aljára ért, ott megpihent a süket és tompa csendben. Ezért is ébredt oly nehezen, nem a zaj verte fel, hanem a fény és a füst.

Égett minden, ami csak tüzet foghatott a házban, fa, szalma, vászon, szikrák pattogtak, fojtogató füst terjengett a levegőben.

Tűzkarikák röppentek, a gyékényszőnyeg furcsa, tekergő kígyóvá változott, hosszú piros nyelvekkel kúszott a padlón.

Izzani látszott a levegő.

Apját látja, amint a két legkisebb gyerekkel ki-rohan a műhelyen át.

– Fuss, Mirjám, fuss!

Igen, ha tudna. De nem képes megmozdulni. Mintha kővé vált volna. Keze, lába zsibbadt. A nyelve is. Kiáltani sem tud. Csak a szikraesőt látja. A lángokat. A pernyét, a kormot. Anyját, amint egymás után rángatja föl a gyerekeket a lángot fogó szalmáról és tuszkolja ki az ajtón. Ajtó? Tűzkarika. Pirosan vonagló keret.

– Fuss, Mirjám, mozdulj!

Ha meg tudna mozdulni, ha meg tudna szólalni, most azt kérdezné: hová? Hová fusson? Az udvarba? Menedéket ad-e a szűk udvar?

A tűz most megvilágította az udvart. Lángoltak a szalmával bélelt ólak, égett a zsúptető, a kecskék vadul tülekedtek a kapu felé, de a kapu is égett, a tűzön nem mertek átugrani, füstben fuldokolva ugráltak hát a szűk udvaron, de a szomszédos házak is égtek, és a fojtó füst megült a lángoktól övezett kis térség fölött.

Az utcáról vad lármát hallott. – Mennyi ember lehet ott – miért nem segítenek? – gondolta. – De hiszen azok, igen azok gyújtották fel az utcát. Hát ennyire? Hát ez is lehetséges? – Akkor még itt, még a tűzben is biztonságosabb, mint odakünn, közöttük. Kövek zuhanását hallotta, szitkozódás, röhögés a nyomában. – Megkövezik, aki menekül – gondolta. – Simon vajon fut-e? – futott át az agyán, aztán összemósódott minden a szikrázó, rőt fényű kavargásban. – Fuss, Mirjám! Fuss, gyere!

Anyja vállon ragadta, húzta maga után, de ebben a pillanatban hangos reccsenéssel beszakadt a lángoló tetőgerenda, teljes súlyával a gyermeket vonszoló asszonyra esett, aki zuhantában maga is olyan lett, mint az égő fáklya, haja, ruhája lángot fogott, halálsikolya beleveszett az egetverő lármába.

A kislány karnyújtásnyira állt tőle, kő-mereven. Amikor az anyját elterülni látta, hangos kiáltásra nyílt a szája, de hang nem jött ki a torlán. Úgy esett a fal mellé, mint egy zsák. Eszméletlenül.

*

Amikor az ördögi színjáték véget ért, és a lángoktól végigsöpört utcán nem maradt más, mint kiégett romok, por, hamu és szállongó füst, amikor a tettesek is elkullogtak, kielégítve kegyetlenségük pokol-gyönyörét, és megunván a vadászatot egy-két még életben maradt menekülőre, amikor a halál éjszakájának nyomait már valamelyest megvilágította a derengő hajnal,

akkor halvány kísértetként egy simára borotvált római tűnt fel. Gyalog jött, minden romházat gondosan átvizsgált, mögötte gyaloghintóval két szolga, de nem tudván húzni a kétkerekűt, felemelték, s úgy vitték gazdájuk után, aki nedves kendőt szorítva orrára motozott a meleg hamuban.

Sofónius volt, a rabszolga-kereskedő. Mint a sakál, mely tetemre vadászik, kutatott esetleg életben maradt, alélt gyermekek után, ez volt az ő zsákmánya, hiszen ki keresné azt a pár apróságot a vihar után, kivált, ha nem is tud róluk senki?

Nem sok szerencsével járt. A lángok tökéletes munkát végeztek, nem maradt élve, aki ki nem futott az utcára, aki pedig kiszaladt, azt kövek és husángok várták. De az egyik fal tövében megpillantott egy apró, sértetlen alakot. Fölé hajolt, érezte, hogy meleg, lélegzik. Fölemelte, és akkor meglátta a haját. Örömeben füttyentett egyet. De hiszen ez az aranyhajú lányka! Odaintette a rabszolgáit, és gyorsan berakta a gyaloghintóba. A romok közt hirtelen kis árnyék suhant át. Talán kutya vagy macska. Keresi az elveszett otthont. Ki ügyel az ilyen haszontalan jószágra?

2.

Már napok óta szélcsend volt. A kikötőben ott vesztegeltek leeresztett vitorlákkal a görbe orrú, barna hajók. Ha a szél nem segít, mikorra viszik célba a bárkákat az evezősök? Nem érdemes elindulni. A hajósok ostáblát játszottak a mólón,

méhsört iszogattak, vagy elnyúlva elaludtak a köveken.

A férfi, aki végigsietett a parton, ügyet sem vett rájuk. A tengert kémlelte, a tág látóhatárt, és a hajókat fürkészte. Szemmel láthatólag keresett egyet, de nem tudta, melyik is lehet az a bárka. Fehér tógát viselt, de hajzata és szakálla mutatta, hogy nem római, dagadó izmai atlétára vallottak, pedig nem volt már fiatal, hajában és szakállában fehér szálak jelezték az idő múlását.

Amint tanácstalanul vizslatta a hajókat (megkérdezhetette volna az ostáblát játszókat, de látzott rajta, nem szívesen elegyedik beszédbe idegennel), az egyiknek a fedélzetére kilépett egy feltűnően simára borotvált római. Ugyanolyan fehér tógát viselt, mint a görög, őrajta mégis piperkőc hatást keltett, míg a görögnél inkább az erőt s egészséget hangsúlyozta ugyanaz az öltözet.

A sima képű vevőt gyanított benne, hát elébe sietett.

– Sofónius hajóját keresed, uram?

– Igen, pontosan azt.

– Fáradj beljebb. Kiváló áruval indulnék Rómába, de Poszeidón nem érdekesít kegyeire. Milyen rabszolgát óhajtasz, s hányat?

– Semmilyen. Egyet sem. De értesültem, hogy Rómába készülsz. Küldenék egy csomagot. Jól megfizetem a szállítást. Vállalod?

– Kerülj beljebb, uram. Megbeszéljük. Fáradj a hajóba.

A kajütben tartotta Sofónius az adásvételi szerződésekhöz szükséges tekerceit, viasztáb-

láit, stílusait és pennáit, a kereskedő üzlethelyisége elfért a parányi helyen, s az asztal mögött egy tábori ágy is, azon most egy gyermek feküdt, arany-vörös haj keretezte az alvó arcot, amely időnként remegni kezdett, majd az egész test megrándult, vonaglott, aztán ismét elcsendesedett, és mozdulatlaná vált.

Az idegen szeme megakadt a látványon. De eleinte csak néha-néha pillantott rá. Leült a kis háromlábú székre, és elővett egy tekercset, az előre elkészített szerződést.

– Szobrász vagyok, Hermion a nevem. A római szenátus rendelt tőlem egy Artemisz szobrot. Diánát, ahogy ti mondjátok. Ha vállalod, még ma ideküldetem. A szállítás árán kívül számítsd fel a római költségeket is, hiszen Ostiából az urbsba s ott a Palatinusra kell vitetned.

– Semmi akadály, uram. Várj, mindjárt megnezem, milyen árakat szabnak most a fuvarosok Rómában. Tudod, az árak mindig emelkednek, és Rómában a levegőt is meg kell fizetni, amit beszív az ember...

Míg a tekercsei között matatott, a vendég tekintete vissza-visszarévedt a gyermek arcára. Aztán gondolt egyet.

– Eladod ezt a lánykát?

– Nincs szándékomban, uram. Nézd meg a háját! A római nők megvesznek, ha meglátják. Elhelyezem a római házamban, s amikor hazatérek, megnyírom. A fodrászok drága pénzen veszik a parókának valót.

– Nem birka ez a lány, hallod-e!

(Azt akarta mondani, hogy nem birka az em-

ber, aztán eszébe jutott, hogy ennek a kereskedőnek minden „áruja” olyan, mintha birka volna! Rosszul leplezett undorral nézett rá.)

– A tűzvészkor szerezted?

– Megmentettem az életét!

– Igen, igen, értem. Gyalázat, hogy a légióitok nem képesek a városban a rendet fenntartani!

– A helytartó Szíriában volt...

– Helyettese nincs? Hagyják, hogy a város lakói kiirtsák egymást!

– Görögök tették, uram! Nem rómaiak!

– Tudom. De ha a rómaiak nem volnának itt, magunk tartanánk rendet. Hogy itt vagytok, nem engeditek. Ez a ti feladatotok. Ebből lesz a híres Pax Romana. Ami pedig a görögöket illeti... hát, minden nagyvárosban van csürhe. Nálatok talán nincs? Egyik olyan, mint a másik, akár Agamemnon volt az őse, akár az anyafarkas.

– Én semmiről sem tehetek, tiszteletre méltó Hermion! Mondd el mindezt a tanácsban!

– El is mondom, ne félj! És ha nem tetszik, nem kap több szobrot tőlem ez a város. De most ide figyelj: add nekem ezt a leánykát!

– Uram, ez folyamatosan hozza majd nekem a pénzt!

– Elhallgass, hullarabló! Évente egy parókára való haja ha nő. 25 év múlva őszülni kezd. Talán még hamarabb. Mifelénk korán hervadnak a nők. Kifizetem neked 25 paróka árát. Áll az alku?

– Tudod, mibe kerül 25 paróka?

– Tudom. A megboldogult feleségem is horzott, amikor a himlő után kihullott a haja.

– Himlője volt a feleségednek?
– Himlője. De nem abba halt bele. Aztán még tíz évig élt.

– Azóta sem házasodtál újra?

– Nem. Nem is fogok. Mert himlőnyomokkal és haj nélkül is ugyanaz a nimfa volt, akinek megismertem. Ő azért ő maradt: a pótolhatatlan. De ezt te úgysem értheted. Add a lánykát, állítsd ki a számláját; nem alkuszom. Annyit fizetek, amennyit csak akarsz. Jobban is jársz, nem gyártasz parókát, de kockázatod sincs. A te kezeid között elpusztul ez a gyermek, mielőtt Rómába érsz. Én talán még talpra állítom.

Sofónius ránézett az álmában rángatózó, fogát csikorgató kislányra, és magában igazat adott látogatójának. Kiállította a számlát.

– Hívok egy szolgát, hogy elvigye otthonodba.

– Köszönöm, nem kell. Tedd a karomra. Viszem magam.

Amint a hajóhídon áthaladt, karján a könnyű kis testtel, hirtelen mély gyöngédség szállta meg. Régóta elkerülte szívét ez az érzés, felesége halála óta magányosan élt, gyermektelenül. Néhány hallgatag szolga vette körül, akik ragaszkodtak hozzá, mert jól bánt velük, de ő csak márványból formált alakjaihoz ragaszkodott, érezvén közben, hogy kőhidegek. De ez a félhalott gyermek olyan elesett és szájalmas volt, hogy a szíve átmelegedett. – Adoptálni fogom! – Ötlött eszébe, és meggyorsította lépteit, hogy mielőbb biztonságba helyezze.

II. MAGDALA

1.

Ha egy művész ismert és népszerű, sok mindent megengedhet magának. Hermion kiváltképp.

Fejedelmi göggel kezelte a hatalmasokat, művészetének hatalmát többre becsülte az övéknél. Most azonban a szokásosnál is jobban összerúgta a patkót a tanácsbéliekkel, söpredéknek nevezte polgártársait, és kijelentette, hogy a helytartósági palota számára rendelt szobrai sem fogja befejezni. Mivel háborgásáról a helytartó is értesült, magához rendelte, hogy jobb belátásra bírja, de ott sem tett lakatot a szájára. A helytartó kékült-zöldült dühében, de tehetetlen volt, jól tudta, hogy a császári ház megbecsült művészevel nem kezdhet ki, de igazán nem bánta volna, ha a bogaras, mogorva, érdes modorú mester felkerekedik, és Rómába teszi át székhelyét. Csakhogy Hermionnak esze ágában sem volt elhagyni szülőföldjét, neki otthona volt e táj, ahová még nagyapja vándorolt ki a Peloponnészoszról, és el sem tudta volna képzelni az életét másutt.

Caesareától azonban valóban búcsút készült venni. Nem a napirenden lévő belvillongások miatt, amelyek ugyan mélységesen felháborították, de elköltözésre mégsem készítették volna, ha-

nem a lányka érdekében, akihez nap mint nap jobban ragaszkodott.

Eleinte csak szánta, hogy olyan elesett és beteg, de később mindinkább kívánta jelenlétét, és hovatovább rajta kapta magát, hogyha a kis-lány nincs a közelében, szenved a hiányától.

Amikor hazavitte, holt feleségének öreg dajkájára bízta, aki gyógyfüveivel, gyöngéd babusgatásával pár nap alatt talpra állította, ez azonban csak annyit jelentett, hogy felkelt, jött-ment a házban, mint az árnyék, és meghúzódott Hermion közelében, mint a gubbasztó macska.

Szava nem volt, hangját sem hallották, és nem is evett volna, ha Zoé, a dajka nem eteti, mint a beteg madarat. Zoé mosdatta, öltöztette, magával vitte a konyhába és a konyhakertbe, ám ha Hermion otthon tartózkodott, a leányka nyomban beszökött hozzá, és észrevétlen bújt meg egy sarokban. Nem annyira a vonzalom, mint a félelem sarkallta erre: a gyermek félt, és oda húzódott, ahol erőt érzett. Egyedül pillanatra sem maradt meg, s ha a konyhában tüzet gyújtottak, olyan heves remegés fogta el, hogy ki kellett vinni a szabad levegőre.

A háznál gyermekholmi nem lévén, Hermion a városba küldte Zoét, hogy szép és finom dolgokat vegyen a leánykának, s amikor Zoé aranypántos sarut hozott, átfutott az első mosoly a hallgatag és koravén arcon.

Hermion nem erőszakolta a leányka megszó-laltatását, de mindig beszélt hozzá munka közben, mint ahogy kutyához, macskához is beszél

az ember, választ nem várva. Arameus nyelven szólt, a gyermek anyanyelvén, s tudta, hogy az érti szavait, ha megszólalni nem is tud egyelőre. Hetek teltek el, mire néhány hang elhagyta az ajkát és a szemében felcsillant az értelem tüze: figyelni kezdett, érdeklődni. Akkor jött meg az étvágya is. A házból nem mert kimenni, de a kapuba már kilépett néha, elnézte az utcán kergetőző gyerekeket, a közójük állás legkisebb szándéka nélkül, csak úgy, ahogy a kispadon szemlélődő nénikék is szokták.

Egy napon, miközben Hermion faragott, ő pedig szerszámait törölgette, megkérdezte:

– Mondd, uram, én rabszolga vagyok? El is adhatsz? Bármikor, bárkinek?

Hermion leült a márványlépcsőre, és maga mellé szólította a kislányt.

– Gyere ide, Mirjám. Nem vagy már kisgyerek, pontosan kell tudnod mindent. Nem, nem vagy rabszolga, a lányom vagy. Örökbe fogadtalak. Beleegyezel? Hiszen látod, jó barátok lettünk... De megmenteni csak úgy tudtalak, hogy megvettelek Sofóniustól, aki a tűzvész éjszakáján rád talált, s valóban el akart vinni rableánynak Rómába.

– Te azt honnan tudtad? És miért akartál megmenteni?

– Valóban, miért is? Nehéz erre választ adnom. Megláttalak nála, amikor szobrot küldtem a hajójával Rómába. Véletlenül láttalak meg. És a szívem azt súgta, hogy te leszel az én gyermekem, mivelhogy a végzet megtagadta tőlem az utódokat. Légy nyugodt, nem adlak el. És ne félj. Itthon vagy nálunk.

Mirjám bizalmatlansága nehezen oldódott.

– De furcsák vagytok ti! Mi mindig féltünk tőletek.

– Úgy gondolod, hogy a görögöktől? Pedig láthatod, mi sem vagyunk egyformák. Mint ahogy bizonyára ti sem. De most már hagyd ezt a „ti” meg „mi” csoportosítást. Téged most már senki sem bánthat.

A kislány nem kérdezett többet, Hermion pedig még aznap felkereste ügyvédjét, hogy megbízza a felszabadítás és örökbefogadás formásgainak elintézésével.

Nyugtalanította azonban, hogy a kislány nem játszik a korabeli gyerekekkel, sejtette, hogy nem leli helyét közöttük, hiszen most már egyik csoporthoz sem tartozik; a nyomosztó emlékektől sem szabadulhat, míg ebben a városban marad; s mivel ő maga amúgy is megfenyegette a városatyákat, hogy itt hagyja őket, útra kelt, keresni egy kies helyet vidéken, ahová háza népével elhurcolkodhat, s ahol múltjától egészen elszakítva nevelheti fel választott gyermekét.

Bolyongása során jutott el a galileai Magdala faluba, ahol megragadta a természet bája, a falu fekvése, csendje, nyugalma, ott választott ki egy erdei tisztást; majd hajszolt, gyors munkával házat épített, és pár hónap sem telt bele, átköltözött oda, áthozatta kötömbjeit, márványait; caesareai otthonát lezárta, csupán átmeneti szállásnak hagyván meg, ha be kell jönnie a városba, legyen hol lehajtania fejét.

Amikor beköltözött, s a kocsiról leemelte a lánykát, körülmutatott a pompázó kerten:

– Látod, Mirjám, ez a te otthonod. Úrnője vagy most már e megejtő völgynek, és hogy nevedben is hordozzad, elnevezlek téged Magdalénának.

Bár mindaz, amit tízévesen átélt, véget vetett a leány gyermekkorának, most mégis önfelelt örömmel futott a megrakott szekerekhez: belevetette magát a munkába, még énekelt is közben, mint aki az új környezetben új életre születik.

Az öreg Zoé nem győzte bámulni. A fészekből kihullott sebzett madár ezen a napon szárnyra kelt, és már dalolni is tudott.

*

– Zakariás bácsi! Mirjám él! Tudom, láttam! Elvitte egy ember a romok közül!

Az ötvösmester háza legbelső szobájában ült, megszagatott köntösben, mély gyászban. Körülötte egész háza népe. Imát mormoltak és sírtak, időnként hangosan feljajdulva. Csak az öreg volt néma, két kezébe temette arcát, és hallgatott.

A fiút a felnőttek ki akarták tuszkolni a szobából, elsősorban saját apja indult haragosan feléje – az ő családja is itt tartózkodott, miután a tűzvészt szerencsésen túlélve itt kapott menedéket, itt ülte meg a gyászt a megöltekért –, ám a vén ötvösmester egyszerre megelevenedett.

– Ne bántsátok! Gyere ide, fiam! Mit tudsz, és mit láttál?

– Zakariás bácsi, ne haragudjanak rám, de most talán még lehetne... talán még tehetnénk valamit Mirjámért, mert él, és itt kell lennie a városban!

– Azt mondd, amit láttál!

– Amikor ránk támadtak – a fiú megremegett –, amikor felgyújtották a házakat, és kövekkel meg husángokkal jöttek ránk, mi kifutottunk a tűzből a kövek elé, és el tudtunk szaladni, ami keveseknek sikerült; akkor én visszaszöktem, kaptam is érte utóbb édesanyámtól néhány olyan pofont, ami felért a rám hulló kövek ütéseivel. Nos, amikor négykézláb mászva meglapultam az épen maradt falak tövében – akkor már elhúzódtak a támadók, és az utca végén már locsoltak is, hogy ne terjedjen a tűz –, akkor bemásztam a házuk romjai közé. Kőből épült, nem égett le, csak a gerendák fogtak lángot, de azok sem lobbantak fel, elszenesedtek és lezuhantak, a gerendák ütötték agyon őket – a fiú hangja elcsuklott, nem tudta folytatni.

– Ne sírj, Simon, inkább mondd, mondd csak, hátha segíthetünk!

– Mirjám az udvarba futhatott, mert semmi sem zuhant rá és a füst sem fojtotta meg, de elájult, és ott feküdt a fal mellett, az udvar felőli részen. Már érte akartam menni, hogy kihozzam valahogy, amikor egy fehér tógás római tűnt föl a füstölgő romok között, mögötte rabszolgák jöttek, és nézelődtek. A római meglátta Mirjámot, fölemelte és elvitte. Nem mertem közelebb húzódni, mert féltem, hogy engem is elvisznek, ők sokan voltak, és mind erősek... Ezt az embert már láttam délután, a kút körül játszottunk, arra jött, és nézett bennünket.

– Sofónius – kiáltott fel az öregember –, csak az lehetett! A rabszolgakereskedő, aki minde-

nütt ott van, ahol élő embert remél! Nincs joga közülünk bárkit is elvinni, szabad polgárai vagyunk a saját városunknak, már amennyire a jog bárkit is védelmezhet itt... Meg kell szerveznünk a saját védelmünket, vagy el kell mennünk innen, igen, azoknak volt igazuk, akik ezt mondták. De azt a gyermeket bármi áron visszahozom!

Korát megszügyenítő fürgeséggel pattant fel, lecsatolta az imaszíjat, és a kijárat felé indult. A kisfiú fürgén ugrott utána, és most már nem is próbálta senki útjában akadályozni.

A sírás és a halk ima újra betöltötte a homályos szobát. Tán egy óra sem telt bele, amikor az aggastyán és a fiú visszatért. Az öreg sápadt volt, a gyerek hangosan sírt.

– Sofónius elhajózott. Ma fölkel a szél. Hiába minden. Ne sírj, kisfiam. A Magasságos akaratára szent. Elsiratjuk mindazokat, akiket halva vagy élve elvett tőlünk, aztán fölépítjük a romokat, és fegyvert készítünk az ifjaknak. Te, gyermekem, ember vagy a talpadon. Ha atyád beleegyezik, magamhoz veszek a műhelybe. Most csendesedjünk el!

Nagyobb kitüntetés aligha érhetne volna a fiút. Zakariás műhelyében művészek dolgoztak. De ő most mit sem értett ebből. Üvöltve sírt, mint aki mindent elvesztett, ami csak fontos volt neki a világon.

*

Zoé bölcs öregasszony volt, hosszú ideje élt a földön, sok mindent adatott látnia. Rég odahagyta örökké siratott hellaszi szülőföldjét, már

megtanulta új lakóhelyeinek nyelvjárásait is, és sokat időzött a kútnál, ahol minden asszonyi panasz forrása felfakad, ismerte tehát az emberi bánatok valamennyi fajtáját, és segített is, ha tudott.

A házba került leánykához legalább olyan szenvedéllyel ragaszkodott, mint Hermion, ki inkább veje volt, semmint gazdája. Hermion bölcs derűvel tűrte házsártos zsarnokságát; köztük élt, láthatatlan, örök kötelékként a szeretett halott, s ha akaratok kétfelé ágazott, Zoé rögtön előjött a mindig célravezető zsarolással: „Úgyis én megyek el előbb! Beárullak neki az alvilágban.” – és erre Hermion mindig ráhagyott mindent, tegyen, amit jónak lát. A lánykát is egymás kezéből kapkodták eleinte, de amióta Magdalába költöztek, mégis több jutott belőle Zoénak; a szobrász maga sem látta előre, mennyi tennivalója akad Caesareaban, hiszen a megrendelőkkel tárgyalni, anyagot beszerezni csak ott tudott. Tanítványait és segédeit lassanként mind áttelepítette Magdalába, de számukra külön kis falut kellett építenie; ha otthon tartózkodott is, minden idejét felemésztette a munka: tervezett, irányított és reménykedett közben, hogyha minden elkészül, átformálhatja életét.

Ez a nyugodtabb korszak esztendő fordultával be is következett, de addig tetemes vagyonának erősen nyakára hágott, és mivel keze munkájából élt, rá kellett vetnie magát az alkotásra, valamelyest szabad lélegzethez csak a második év vége felé jutott. Addig Zoé teljesen kiélhette anyai ösztönét, és mivel bölcs asszony volt, rá-

jött, hogy szívvel végzett, kellemes munkára kell fognia a kislányt, ha azt akarja, hogy kigyógyuljon a félelmetes élmény pusztító hatásaként viselt betegségből. Mert bár megerősödött, megnőtt és időnként egészen rendben lévőnek látszott, még mindig előfordult, hogy váratlanul reszketni és sikoltozni kezdett, olykor eszméletét is elvesztette, amikor pedig magához tért, oly gyöngye volt, hogy napokig talpra sem tudott állni.

– Ördög van benne – vélték a kúthoz gyülekező asszonyok, ám Zoé ilyenkor zsémbelni kezdett, és nem vette tudomásul az aggodalmas jóindulatot.

Hosszú, tevékeny élete során megtanulta, hogy ördögüzésre legalkalmasabb medicina a munka, ezért kis kapát adott a lány kezébe, és vitte a veteményesbe, a szőlőbe, a baromfiudvarba és a birkanyíráshoz; a gyermek élvezte az új játékokat, a városban sohasem volt része hasonlókban, fanni, szőni is megtanult, s amikor Hermion pár hetes távollét után hazatért, meglepetve látta, hogy izmos, erős, napsütötte parasztlány lett a sápadt gyermekből, aki mosolyogva köszöni meg dús ajándékait, és már az öröm sem idegen tőle.

Zoé csak a konyhával volt bajban, hiszen valahányszor begyújtott a tűzhelybe, a lányka sikoltozva menekült, nemegyszer elérte mind ritkábban visszatérő rosszulléte, és Zoé nem tudta, mitévő legyen, mégsem hagyhatta a főzés tudománya nélkül felnőni, tűz nélkül viszont nem lehet főzni.

– Vajon mindenki ilyen lesz, akit tűzből mentenek ki, s akinek családja tűz által vész? – tűnődött, ám meg kellett állapítania, hogy ez korántsem törvényszerű, hiszen nagyanyja hány-szor mesélt arról, mily csodálatosan menekült ki a rómaiak által felégetett Athénból Sulla idején, de sosem említette, hogy mindezek következtében ördög szállta volna meg. – Másforma ez a lány – gondolta, s elhatározta, megkéri Hermiont, az úgymint tud, szerkesszen olyan tűzhelyet, amely csak meleget ad, de kígyózó lángjait nem mutatja.

Kérnie sem kellett. Hermion új gondolatokkal tért haza. Pénze fogytán volt, szobrot formálni csak lassan tudott. Hány-szor ült napokig a márványtömb előtt anélkül, hogy vésőjéhez nyúlt volna! Kezébe temette arcát, és gondolkodott, ha pedig Zoé sürgette, így felelt.

– Meg kell előbb álmodnom azt, akit majd kiszabadítok a márványból!

De most nem ért rá álmodni. Azért eszelte ki, hogy egyelőre iparosmunkával hozza helyre megbillent anyagi egyensúlyát, cseréptalakat és kancsókat készít, ahhoz pedig kemence kell, a kiégetés végett.

Zoének már a nyelvén volt a tiltakozás:

– Nem szégyelled magad, fazekasmesterré válni, művész létedre? – de aztán lenyelte. Hátha az a kemence olyan lesz... Olyan lett. Hermion boszorkányosan gyors volt, ha nem szobrot készített; ezermestersége eredményeként hamarosan állott a kemence, ő pedig korongolni kezdett, és erre a munkára fogta segédeit, de még

morgolódo tanítványait is. (Utóbbiaknak azért megengedte, hogy agyagszobrocskákat mintázzanak, ki ne essenek egészen a gyakorlatból.) A kemencére nagy vasajtó került, a tüzet csak az látta, aki éppen fahasábot vetett rá.

Zoé örült, s a kemence tetejére tette fazekait, nem sejtve, hogy hamarosan újabb bú nyomja majd a szívét: a leányka elpártol tőle.

És csakugyan: mióta Hermion megjött, a gyermek úgy követte, mint az árnyék. Behúzódott a műhelybe, és pusztá kézzel edényeket formált; olyan ügyesen, hogy Hermion tanítani kezdte, utóbb már maga égette ki kancsóit, és már attól sem riadt vissza, hogy megrakja a tüzet. Megmegvonagló arccal, de fahasábokat vetett a lángokra, és önkínzó erőfeszítéssel bámult a tűzbe, mintha választ várna egy soha ki nem mondható kérdésre.

Hogy Zoé háborgását lecsendesítse, meg az öregasszony iránti vonzalomnak is engedve, Magdaléna ki-kiment a konyhába, segédkezett az étel elkészítésénél is, főként, amikor Hermion embeivel tárgyalt, akiket most már maga helyett küldött a városba, mindinkább megszokva a gyermekkel közös munkát, mely lassan éltető elemévé vált. Később aztán egészen a leánykára hagyta a fazekasműhelyt, míg ő szobrait faragta, és elégedetten állapította meg, hogy Magdaléna lassan mesterré válik, nem kell aggódnia jövője miatt.

Megint Zoén volt a morgolódo sora.

– Miért aggódnál? Férfjhez kell mennie. Az a dolgok rendje.

– Jól van, keress neki férjet, aki úgy vigyáz rá, mint mi!

Zoé hallgatott. Maga is megrettent a gondolattól, amit csak a kötekedés szándéka hozott ajkára.

– Különben is – folytatta tűnődve Hermion –, sehol sem lenne többé otthon: zsidónak görög, és görögnek zsidó. Az én házam más: az sziget a tengerben. A művészet a népek fölött való.

Magdaléna akkor lépett be a műhelybe. Magacsinálta kancsóban méhsört hozott. Hallotta-e az utolsó szavakat?!

2.

Ritkábban menvén Caesareába, Hermion szabályos életrendet alakított ki. Délben befejezte a munkát, és délután tanította Magdalénát. Előbb stílussal és viasztáblával felszerelve, a szőlőlugas árnyékában foglalatostkodtak a betűvetéssel, majd rátért a görög nyelvre. A leány beszélte ugyan már kicsit a köznép nyelvét, ám Hermion drága tekercseket hozatott, és Homérosz eposzait olvastatta vele.

– Előbb fazekas, most meg pedagogosz! Ennek is elment vénségére az esze! Tán hetairát akarsz belőle nevelni? – zúgolódott Zoé, ám látva, hogy a lányka gyönyörűségét leli a tanulásban, elhallgatott. – Szegény kis féreg, mit ki nem találunk neki, hogy feledtessük azt, ami történt, és amit feledni nem lehet. Hermion vén számár, de jószívű, hadd próbálja felvidítani...

Homérosszal bevonultak a tananyagba a görög istenek is, aztán a tragédiák, s ahogy az évek múltak, Szókratész és Platón is. Hermion önfeledt örömmel vetette bele magát a rég elfeledett tudományokba, s amire ifjúkora óta nem jutott ideje, pótolta most, hiszen volt miért, átadta rögtön a lánykának a tekercekből szerzett tudást. Az szomjasan hallgatta, közömbösségből kitántorgó lelke elevenséggel telt meg, nyílt esze pedig gyorsan felfogta és megőrizte a hallottakat. Különös öröme telt abban, hogy a neki tetsző történeteket görögről latinra, majd arámi nyelvre fordítsa, és feltűnően szépen formált betűivel már ne a viasztáblára, hanem a tekercekre írja. Esténként aztán felolvasta fordításait a vacsoraasztalt körülülő szobrászoknak, akik nem győztek hálálkodni érte, és jutalmul a történetek hőseit mintázták meg apró agyagszobraikon, amelyekkel megajándékozták a mesélő kislányt.

A boldogság e felhőtlen éveiben törtét, hogy Magdaléna egy ízben megkérdezte mesterét:

– Mondd, Hermion, édes bátyám – így szólította mindig, s a szobrász sohasem sürgette, hogy atyjának nevezze – ugye, ti azért képzelték el annyi istent, mert nem tudjátok elgondolni, hogy egyetlenegy hassa át a teljes mindenséget? Minthogyha egyetlen, hatalmas kéznek minden ujját külön kéznek neveznétek... De hát azért az mégis csak egy! Ti más, külön, titkos mozgatóerőt láttok az élet és a halál, a termékenység és a szépség, s még annyi minden mögött, mi egyetlen, láthatatlan szellemet, melynek ereje mindenhová elér. Olyan rettenetesen

nagy különbség ez? Hiszen mindenik nép úgy képzei el az Elképzелhetetlent, ahogy az esze forog. A Magasságos bizonyára nem bánja ezt, mert nem teremtett volna annyiféle észjárást, ha azt akarná, hogy egyformák legyünk!

Hermionnak elállt a lélegzete. Mi nem jut eszébe ennek a csitrinek! Tán korai volt a filozófusokat olvastatni vele? Még alig múlt 16 éves! Ám szívét leginkább a megfogalmazás „ti” és „mi” párja ütötte meg. Ez a lány görögül ír, olvas és beszél, de sohasem lesz göröggé. Világosan őrzi a tűzvész lángfátyola mögött megőrzött emléket, a Magasságosét, aki Egyetlen, s akinek választott népéhez ő is tartozik. De hát akkor – vajon nem gyötri-e a büntudat, amiért itt él, a képfaragó házában, holott képet, bálványt, kőszobrot készíteni az ő népe szemében irtózatos bűn?

Nem merte megkérdezni.

Ám a lány tiszta, ártatlan tekintettel nézett rá, a büntudat gyötrelmének halvány árnyéka nélkül, csupán töprengve, és némi erőfeszítéssel, mintha válaszfalakat akarna döntögetni a felejtetetlen régi és az annyira szeretett új környezet között, meglelvén az egység áhított útját, és mit sem tudva a közeledést eltorlaszoló zord törvényekről.

Szintézis – jutott a szobrász eszébe a szó, szintézisre tör a lányka, és hirtelen beleborzadt a felismerésbe: ez a szintézis tán megadja lelkének nyugalalmát, ám kirekeszti a szintézist nem ismerők köréből, s örök magányra kárhoztatja. Mint annyiszor, most is elűzte a jövőbe mutató aggodalmát.

– Okos vagy, mint Sybilla! De most készülj, holnap elviszlek a tibériási vásárba! Eladjuk a cserepeket, ideje megtanulnod az üzlet fortélyait!

A lány felugrott, izgalomba hozta a szokatlan esemény. Még sohasem járt a városban. De közben megint egy régi emlék villant át agyán. A Sybilla, a jövendőmondó említése ütötte meg a hűrt, amelynek rezgéséből egy távoli, reszketeg hang melege süttött: a prófétákat megjelöli az Úr! – Ki is mondta ezt? Mikor? Prófétanő, Sybilla: lehet, hogy az lesz majd? Öröm töltötte el a szívét, és nem jutott eszébe, hogy ez együtt nem megy, vagy próféta vagy Sybilla, aszerint, hogy kié, s azt sem fogta még föl, bármilyen okos volt is, hogy ő senkié, hiába van mögötte a ház, amelynek minden lakója dédelgeti.

Hozzáfogott tehát a korszók és tányérok csomagolásához, előkészítette legszebb fehér pep lonját s hozzá az arany sarut, és vízfordáskor lopva betekintett a kútba, hogy a víz sima felszínének tükrében meglássa magát, hiszen tükör nem akadt a házban, az öreg Zoé gondosan ügyelt rá, hogy legalább a hiúságot távol tartsa neveltjétől, ha már annyi felesleges dologgal megzavarja a fejét az a kótyagos Hermion.

3.

Tibériás új város volt a Genezáreti-tó partján, festői fekvésű és fényesen fiatal, félig még épülőben. Királyi székhelynek szánta a negyedes fe-

jedelem, mesepalotával fönn a hegyen, nem sajnálta a költséget semmi fényűzésre, és hűségét bizonyítandó, a császárról nevezte el választott városát. Mindenfelé nyüzsögtek a mesteremberek, tollasodtak a kereskedők, zajlott az élet; ahol királyok ütnek tanyát, ott bőven hull asztalukról a köznépek is.

Hermion nem döntött rosszul, amikor hagyta, hogy Magdala vonzása megragadja. Néhány év múltán könnyű szívvel szakíthatott az amúgy sem kedvelt Caesareával: a tibériási új palota bármennyi szobrot befogadott, s a zsidók negyedes fejedelmét egy csöppet sem zavarta a képfaragás mózesi tilalma.

– Furcsa egy ország ez – gondolta, amint ezen a reggelen Tibériás felé lovagolt. – Furcsa egy ország! És még furcsább, hogy ez a hazám.

Művészete, gondolat- és érzésvilága minden szálával odakötődött a távoli Athénhez, ahonnan már a dédapja elvándorolt. Módos kereskedő apja persze visszaküldte tanulni a gymnaseion árnyas ligetébe, mesterségét is ott szerezte, művésszé ott fejlődött az Akropolisz tövében, feleséget is onnan hozott, de itt volt itthon, ahol a magafajta idegennek számított, s ahol ádáz tekintetek meredtek rá, a képcsínáló jövevényre. Amíg Caesareában élt, nem vette ezt különösképpen zokon, s az itteniek iránt inkább részvétet érzett. Boldogtalan nép, mennyire szenved a rómaiak hatalmától, pedig amin változtatni nem lehet, azzal meg kell tanulni együtt élni. És fölébe kerekedni. Ahogy ők tették, görögök. Csörgetheti kardját a sok légionárius, fölverheti me-

rev léptekkel a világ útjainak porát, pöffeszkedhet a barbár, azért a birodalom ott tartja az eszét a Peloponnészoszon. És persze mindenütt, ahol görögök vannak. Mert Hellasz mindenütt jelen van, ahol csak egy árva hellén is található. – Az ész mi vagyunk – gondolta, s ez inkább ténymegállapítás volt, semmint dicsekvés, netán elfogultság. Cáfolhatatlan tény. Márpedig ész nélkül hiába vagdalózik a kéz, ha mégolyan erős is. – A hódítót belülről kell legyőzni. A magunk erejével, azzal, amivel többet érünk nála. – Ez a meggyőződés élt minden gondolkodó görögben, s ez adott erőt, hogy békességesen viseljék a buta katonák gőgjét. Ám ez a kis nép itt, ez nem képes erre. Karddal akar győzni, pedig mit ér az ereje a hódítókéhoz képest? Szánalmas hangya ez az elefánt farkán. És boldogtalan. Gyűlölködő. Kinézne minden idegent a földjéről, miközben saját maga mind új rajokat bocsát a távolba. Sarka sincs már a birodalomnak zsidó diaszpóra nélkül. Miért is lenne? Mindenki ott él, ahol akar, ahol legjobban boldogul. Erre az egyre jó a birodalom. Tág hazát ad a talpraesett embereknek. De aki kibocsát, annak be is kell fogadnia. Kölcsönösségi alapon. Hogy is képzelik másként?

Amíg magányos farkasként csak a szobrainak élt, nem sokat törődött a környezet lakóinak érzelmeivel. Lenézte az ostobák bolhacirkuszát, és kőbe álmolta az eszményi embert, a kicsinyes harcokon felül állót, a harmónia emberét.

De most, hogy itt nevelkedik mellette ez a lány, csak el kell gondolkodnia a jövőjén. Miféle sors vár rá ebben a gyűlöléssel teli világban?

Hiszen ő már öregember. Még megüli a lovat úgy, hogy Apolló is megirigyelhetné, de már a vésőt mind rövidebb időre veszi a kezébe. Dolgozik, nem is keveset, sok fiatallal felveszi a versenyt, de a maga munkabírásához mérve... Közelít az este, nincs menekvés, csak a gyáva hitegeti magát.

Az úton torlasz keletkezett, meg kellett állnia kicsit. A kora reggeli nap fényátrakat vont a tóra. A csillogó táj távolában opálragyogású palota trónolt a hegyen. Jólesett belemerülni a szívszorítóan gyönyörűséges látványba. A távolba. Vajon miért van, hogy mindig csak a messzi a szép? Mert lám, mi a közel? Izzadt tevehajcsárok szitkozódása. Izgatott kalmárok futkosása a rakományok között, hogy le ne essen valami a málhákból. Milyen sudarak a fejükön korszót vivő asszonyok! És közelről milyen porosak, fáradtak, gondozatlanok. Életük során egész olajtengert szállítanak a fejükön, de egy csepp nárdusi olaj sem érinti soha barnára cserzett bőrüket.

Ez bezzeg más, ez a lány itt mellette. Királynők sem ülik meg kecsesebben a lovukat. A bőre, mint a rózsaszírom, pedig munkálkodik eleget. Nem cserzi a nap. A haja, ez az olvasztott aranytömeg, ki-kibukik a fehér fátyol alól! Heródiás sem lehetett szebb fénykorában. Nincs több ilyen virága ennek a földnek. Az az ostoba csürhe megölte volna! Pedig görögök voltak azok is. No persze, nem azoknál a görögöknél tartja Róma az esztét. De ki oltalmazza meg ezt a lányt, ha az ő estéje elkövetkezik? Talán Zoé zsörtö-

lődését kellett volna megszívlelnie. Tudatlanságban hagyni, és férjhez adni valamelyik szobrászsegédhez. De hát arravaló? A szárnyas eszével? Szegény ember szolgálójának? Ha igazi művész akadna a legényei között! De mesterember valahány. Iparos. Föl se fognák, miféle kincshez jutnak. Szamár szájába gyémánt zabola. Vagy vigye valamelyik szentélybe? Delphoiba, a Sybilla mellé? Arravaló lenne. Csak éppen nélküle élni, az üres házban? Zoé is belehalna. Észrevétlen nyomta meg gondolatban az is szócskát. Igen, ő is. Valamit majd csak ki kell találnia.

Végre bejutottak a városba. A tömeg sodra a piac felé vitte őket, amúgy is oda igyekeztek. Magdaléna csodálkozva pillantott körül. Ez is város? Az ő emlékeiben a város hatalmas tér volt, közepében márványmedence, szökőkúttal és széles sugárút a kikötőhöz. Ez az egész habcsók falu elférne annak a térnek egy sarkában. Kecses, fehér villák mindenfelé, de kicsi, aprócska az egész. Vagy az a régi sem volt olyan nagy? Csak ő látta annak, gyermekszemmel? Óriásinak, tágasnak, fenyegetőnek? Ez itt nem félelmetes. Inkább vidám, mulatságos. Az a sok árus a portékájával, a lárma, a kavargás. Az arcok is milyen ismerősök. Olyanok, mint – igen, mint az otthoniak. De azok komorak voltak, keserűek, ezek pedig nevetnek, alkudoznak, élnek. Lehet, hogy az otthoniak is tudtak nevetni? Olyankor, amikor ő nem látta őket? Lehunyta a szemét, és egy pillanatra felrémllett Debóra alakja, amint lepényt osztott a kicsinyeknek. De Debóra már Zoé vonásait viselte.

– Nem! – rázta meg a fejét. – Nem szabad! Ne haragudjatok, nem gondolhatok most rátok! – és elűzte a felrémlő képeket. Most úgy érezte, Debóra belőle nézi a világot, a mozdulatában vele mozdul, a homloka ráncolásában is ő van. Minden erejével rábámult egy gyümölcsárusra, teleitta a szemét az érett fürtökkel, hogy elűzze a belül kavargó képeket. Most nem szabad, ma vidám akar lenni, Hermion azért hozta el, hogy örüljön. Ne csalódjék Hermion! Ne lásson könnyet a szemében, nem szabad elengednie magát, mert rátör a remegés – nem, nem, most örülni kell!

Szerencsére Hermion kijelölte a táborhelyet. A legények sebtében fölverték a sátrat, eléje hevenyészett asztalt állítottak, most már ő is hozzáláthatott, leszedni a málhát a tevékről, öszvérekről, és kirakodni az áruval. A legények itatni vitték az állatokat, Hermion pedig búcsúzni készült.

– Maradj itt, Magdaléna! Én fölmegyek a palotába, meg kell állapotnom az építésszel az új szobrok felől. Te addig eladod a korszóidat. Légy okos, és figyelj. A vevők alkudni fognak: ne hagyd magad. Áron alul semmit se adj! Bízál a saját termékeidben! Innen el ne menj, a legények is ide jönnek vissza, én is itt foglak keresni.

Kis háromlábú székre ült a lány, és nézte a kavargó tömeget. Nézte a korszóit is, karcsú, kecses amforáit, hasas köcsögeit, csillogó mázzal bevont tányérjait. Elégedett volt velük, tudta, hogy szépek. Arra mégsem számított, ami történt.

Odatódult a tömeg, és rámeredt a látványra. A kancsók között ülő aranyhajú lányra. Előbb őt nézték, aztán az árut, és úgy vásároltak, hogy elfeledtek alkudni. Nemcsak a férfiak, a nők is. Úgy vitték a cserepet, mint valami ereklyét, amit tündérujj illetett. Pillanatok alatt üres lett az asztal. Magdaléna nyakába akasztotta az ezüst-pénzzel teli zsákocskát és elővette kosarát. Éhes volt. Zoé jó falatokkal tömte tele a kosarat, gyümölcsöt is rakott bele bőven. Magdaléna evett jóízűen, amint az egy piacozó asszonysághoz illik. A jövőmenők úgy néztek rá, mintha nem hinnének a szemüknek. Enni is szokott a jelenés? Ilyen kiéhezetten? Ő pedig nem értette őket, mert még sohasem látta önmagát, hacsak a kút tükrében nem.

Éppen datolyát szagatott, amikor feltűnt egy arc. Szakállal keretezett, sápadt arc volt, feletébb ismerős. Közeledett. Aztán megállt előtte. Nézte. A sötét szem tükrében lassan meglátta a szökőkutat. Azt a kutat. „Buta teve! Szeplős béka!” Két gyermekhang szólt át az időtlen meszeseségből.

– Mirjám! Ugye így hívnak?

– Simon! Caesareából!

– Hogy kerülsz ide? Hát nem vitt el a rabszolga-kereskedő Rómába? Mindig oda készültem, hogy megkeresselek. Zakariás bácsi megígérte, huszadik évem betöltése után elenged Rómába.

– Nem felejtettél el, Simon?

– Téged? Csak arra gondoltam, hogy egyszer megtalállak. De hogy itt? Azt nem hittem volna! Hol rejtőztél?

– Nem rejtőztem, Simon. A rabszolga-kereskedő csakugyan elvitt a hajójára. Csakhogy oda-
jött Hermion, a szobrász, meglátott – nagyon
beteg voltam akkor, Simon –, meglátott, meg-
sajnálta, megvásárolt.

– Rabszolga vagy?!

– Már nem. Felszabadított, örökbefogadott. A
lánya vagyok. És fazekas. Apám mesterségét
űzöm, áldott legyen emléke.

– A képcsinaló házában élsz! Hogy mered aj-
kadra venni apád makulátlan nevét?!

– Ne bántsd, Simon. Hermion jót tett velem. És
én boldogan élek az ő házában!

– Tisztátalan házban!

– Tiszta az számomra. Az otthonom.

– Hermion a legbecsületesebb görög. Tudom,
Zakariás bácsi is becsülte. Most együtt fogunk
dolgozni a palotában. Mi készítjük az arany
mennyezetet. Ő pedig szobrokkal rakja tele a
kertet. De ez neki nem bűne, mert ő görög, csak
a királynak, aki ilyet rendel. De hogy göröggé let-
tél... Igaz, Rómában római lennél, és lehetnél
rosszabb helyen is.

Megzavarodva vitatkozott önmagával. Aztán
kibökte:

– Gyere velem, Mirjám! Hazaviszlek!

Mirjám úgy megrázta a fejét, hogy a fátyol is
lecsúszott róla, aranyhajának tekergő kígyói szer-
teszálltak:

– Nem, Simon. Nem, nem! Sohasem megyek
vissza Caesareába!

– És ha máshová költözöm? Ha itt telepszem
meg Galileában? Eljössz hozzám?

– Nincs még ideje férjhez mennem. Majd, ha atyám-uram jónak látja, dönt sorsom felől. Remélem, minél később.

– Meglátogatlak majd Magdalában – nézett rá Simon, és nem tudott betelni a látásával. Akkor érkezett oda Hermion egy roskatag aggastyán oldalán.

– Nicsak, a segédem! – kiáltott fel elevenen az öreg. – Folytathatjuk a megbeszélést.

– Zakariás bácsi! Megtaláltam! Megtaláltam! Ez itt Mirjám!

Az öreg megdöbbenően meredt a lányra.

Hermion nyugodtan mutatott rá:

– A fogadott lányom! Látom, mindent eladtál, Magdaléna! Ügyes teremtés vagy. Kínáld meg a vendégeinket egy kupa méhsörrel, ott van a sátorban!

Akkor tűnt föl neki a két férfi döbbenet hallgatása.

Egy pillanatig némán néztek egymásra.

Aztán az öreg szólalt meg, nyugodtan, bölcsen, halkán:

– Hála legyen a Magasságosnak, hogy téged adott neki apja helyett!

E szavakra Simon tekintete is megenyhült.

– Ne félj, Simon – folytatta Zakariás –, Mózes is idegenből hozta Cippórárt. Ruth is moábita volt.

Hermion nem értette, mit akarnak ezek a moábita Ruthal. Kínálta a sört.

És bár azok ketten elutasították, sem a mozdulat, sem a hangsúly nem volt barátságtalan.

Három művész szeme villant össze egyetértőleg e pillanatban, amelyben Magdaléna sorsa a tisztes házasság irányába fordulhatott volna.

E percben létrejött a legjobb konstelláció, s elindulhatott volna az iparosasszonyok szokásos útján, a házi béke derűs és biztonságos védettségebe. Ám akit megjelöl a Magasságos, nem futhat el a sorsa elől.

Békésen búcsúzkodtak, míg a legények a tevékre ráholták a sátrat, meg a szétszedett asztal részeit. Egyszer csak megcsörrent a kezükben valami.

– Óvatosan! – kapta fel a fejét Hermion, majd előhúzta a ponyvához támasztott tárgyat. Puhabőrökben volt, gazella vagy antilop finoman kidolgozott bőre borította a nagy lapos táblát. – Meglepetés Magdalénának – mondta mosolyogva, és kihúzta a tokból a vásárfiát. Csillogó ezüsttükör szórta a szikrákat, ahogy visszaverte a délutáni nap ráhulló sugarait. Zakariás és Simon már indultak volna, kezdte gyötörni őket a nap heve. De most földbegyökerezett a lábuk.

A lány fölsikoltott örömeiben, odaröppent a tükör elé, futtában lecsúszott fejről a fátyol, ránézett a fényes ezüstlapra, aztán félúton megállt minden mozdulata, megdermedt, mintha kővé vált volna, jeges rémület ült ki az arcára, ajkára nem jött hang, csak tátogott, mint a fuldokló. Csupán elkerekedett szeméből kiáltott a félelem. Percek vagy csak másodpercek múltak így? Senki sem tudta. Végre arca elé kapta a kezét, és leroskadott a tükör mögé a porba.

Hermion odaugrott hozzá, friss vízzel itatta. A lány felült, homlokát dörzsölte a vízzel, és egész testében remegve suttopta:

– Tűz, csupa tűzkígyó, itt a fejemen, jaj, a fejemen, éget!

Nehezen lehetett megnyugtatni, sokára csendesedett el, Hermion ráborította a fátylát, s mikor egyetlen hajtincs sem látszott alóla, odavitte újra a tükrot.

– Nincs kígyó, látod, nincs tűz, te vagy csak szépségem, ne ijedj meg magadtól, látod, mások csodálnak!

A lány bizalmatlanul méregette tükörképét: sápadt arcot látott, árnyékos, elgyötört kék szemet.

– Ez nem én vagyok – sóhajtotta. – Félek tőle! Félek!

De most már szelíden fogta meg Hermion kezét, mint a gyermek, akit haragos kutya kergetett meg, és az ijedtségtől kimerülve védelmet keres.

Hermion illendőképpen elköszönt a két dermedten álló ötvösmestertől, feldobta a málhák tetejére a tükrot, majd felpattant a lovára. Magdalénát maga elé emelte a nyeregbe, oly gyöngye volt, hogy nem tudta volna megülni a másik lovat.

– Ördög lakik benne – sóhajtotta gondterhelten Simon.

– Benned pedig sötétség, ostoba! Nem éred fel a tyúkeszeddel, hogy tűz által veszett el a családja, hogy tűz által érte ijedelem gyermekkorában. Mindig félni fog a tűztől, és mindentől, ami

arra hasonlít. Szegény lány, milyen szép, ügyes, szorgalmas, láttam a kancsóit, drága kincs ez, angyalt kap benne, aki megbecsüli. De óvni kell, védeni, mert nem gyógyult ki abból a régi ijedelemből. Csak akkor vidd a házádba, ha vállalkozol erre. Ám ha ördögöt sejtessz benne, meg se próbáld, csak tönkreteszed ezt a törékeny jószágot.

Simon hallgatta az öreget. Tudta, hogy igaza van. Azt is tudta, hogy nem mondd le a lányról. Ama caesareai hajnal óta egyetlen pillanatra sem felejtette el. Minden vágya, készülődése, életterve arra irányult, hogy megkeresse. Ha kell, hát úgy, hogy a milliós Róma minden házát végigjárja. Most itt van. Keresni sem kell. Észbontóan szép. Az övé lehet. És mégis távoli, megközelíthetlenebb, mint hogyha Róma sikátorait kellene átfésülni érte, mintha a császári palotából kellene elrabolni. Megfoghatatlan jelenés a fény taván, a Genezáreten, eltűnik, ha közelébe siklik a csónak. Zakariás bátya bölcs, tapasztalt aggastyán, sok mindent látott az életben, a magyarázatai is elfogadhatók, de ezt mégsem érti.

*

A caesareai ötvösműhelyben a szokásosnál is elevebb lett az élet, mióta Zakariás és Simon megérkezett. Hozzájárult az élénkséghez, hogy mindenki tudta: a két mester hónapokra távozik, mert a tibériási palota termeinek aranykaszettás mennyezete soká készül el.

Akinek tehát gyűrű, kösöntyű, kar- és lábperc kellett, szinte könyörgött, hogy csak az övét

készítsék még el távozásuk előtt; ám az a hír sem hagyta nyugodni az embereket, hogy a kis Mirjám megkerült, és hogy Simon feleségül kívánja, noha görög lány lett, s a képcsinaló házában nőtt fel. Zakariást már vérig bosszantotta a sok locska-fecske beszéd, és őt, a türelem agg példaképét is sikerült olyannyira kihozni a sodrából, hogy ráncos öklével nem egyszer csapott az asztalra szerteröpítve a féltett szerszámokat. Végül is behúzta a zsalut, miután vendégeivel és vevőivel közölte, hogy kinn tágasabb, akinek üzleti ügye van vele, fáradjon az ablakhoz, Mirjám ügyét személyesen intézi majd el a rabbival, tanácsot pedig senkitől sem kér. Simon napról napra jobban csodálta határozott viselkedését, szilárdságát, s az öreget látva reménykedni kezdett, talán mégsem oly kilátástalan az ő boldogsága, ha szelíd mestere ilyen elszántan harcol érte. Csupán attól rettent meg, hogy a szomszédok és ismerősök annyira aggodalmaskodók a görög világból visszahozni kívánt lány miatt anélkül, hogy tudnák, amit ő tud, hogy ráadásul még ördögös is... És ha Zakariás keresztül is viszi tervét, s a lány megtisztulásáért hét kecskét és hét pár galambot áldoz is fel, hogy elnyerje a rabbi beleegyezését, nem üldözik-e majd el őket megtudván a valóságot, bármennyire védi is az öreg barátja gyermekét? És vajon ő, Simon, nem megy-e el vele a világ végére is, ha kell, ha még olyan elérhetetlen is, akár az égi csillag?!

Kétségek és remények között hányódott, amíg el nem jött az indulás napja. Akkor összecsoma-

golta kis ládájába szerszámaikat, közéjük rakta puha párnára fűzve remekbe készült jegyajándékát, a két gyönyörű arany karperecet, és miután gazdája málháit is fölrakta a tevékre, fölsegítván az öreget, maga is felült jószágára. Megkönnyebültén hagyta maga mögött a fényes város fehér épületeit, és amint Tibériás felé poroszkáltak, a kedve is megjött, erősnek és boldognak érezte magát, miként a vőlegényhez illik, aki gazella-léptű kedveséhez siet.

*

Hermion hazatérve elrejtette a tükroét. Nem beszéltek össze, mégsem szolt egyikük sem Zoének a nagy ijedelemről, mindketten szívesen nélkülözték a nagy sopánkodást, amiből Hermion ugyancsak megkapta volna a részét. Hogy is jutott eszébe tisztességes lánynak tükroét venni, különben is eléggé rontja Magdalénát a sok fölösleges tanítással ahelyett, hogy megfelelő férjet keresne számára, miként illik és ésszerű.

Zoé tehát semmiről sem tudott, de mintha veszélyt szimatolt volna, megállás nélkül dolgoztatta a lányt, még a liliomokat is háromszor locsoltatta napjában, ami tudvalevően kész örütség, mert épeszű ember nem öntöz napszállta után, mikor úgyis leszáll a harmat a tikkadt növényekre. Szerencsére Zoét korán elnyomta az álm, az örködésre már nem volt ereje, s amikor csendes hortyogása bizonyította, hogy strázsálása véget ért, Hermion és Magdaléna leülhettek tekerceik mellé, hogy görögül társalkod-

janak a való dolgok felett lebegő ideákról, vagy megoldják szórakoztató számításait az aritmetika tételeinek megfelelően.

Simonról sem szóltak. Hermion hallgatott, mert nem tulajdonított nagy fontosságot a találkozásnak; Magdaléna hallgatott, mért egész lelkét felkavarta Simon látása. Hogy is foglalhatná szavakba mindazt, amit az egykori játszótárs felidézett? És ha csupán a feledés ködéből kiszabaduló emlékekről lenne szó! Ha csak a régi, a kisfiú Simon hozná magával az egykori otthont. De itt van a szakállas, a felnőtt Simon is. Aki előbb-utóbb kérőként toppan a házba. A gondolat lázas örömmel töltötte el, forró hullámok járták át, látta magát, amint lefátyolozva viszik a sátor alatt, aztán a jeges dermedés, hogy őt innen elviszik, sohasem eresztik vissza. Simon számára bűn fészke a képcsínáló hajléka, ő pedig nem akar, nem tud elmenni innen. Nem, nem, sehová sem. Mégis reménykedve kémlelt az útra gyomlálás közben, lát-e kerekedő porfelhőt? Olykor a padlásra is felszökött végigpillantani a tavon, hátha bárka hozza a vőlegényt.

Nem kellett soká várnia. Holdfordulónyi idő is alig telt el a vásár óta, amikor az egyik kőfaragó segéd a faluból érkezve odasietett az épp korongoló lányhoz:

– Egy ember érkezett a kertkapuhoz. Kérte, küldjelek ki. Hívtam volna beljebb, de nem jött.

Szerencsére Zoé a konyhában tartózkodott, így Magdaléna észrevétlen illanhatott el a műhelyből, ráfordult az ösvényre, és kiszaladt a kertkapuhoz. Az amolyan hátsó kijárat volt az

erdő felől, míg a kocsik és az emberek az udvarról nyíló nagykapun át közlekedtek.

– Miért került a hátsó kapura? – szorult el rosszszat sejtve a lány szíve. De nem töprengett. Sietett.

Aztán ott állt Simonnal szemtől szembe. Simon az öszvér kantárját fogta, nyugodtnak látszott, de amint felemelte tekintetét, tűz lobogott a szemében.

Magdaléna megállt, a kapufélfának támaszkodott. Szédült. Félt mindenfajta tűztől. Ettől is. Amely lángra gyújtotta vérét, és tomboló száguldásra készítette ereiben. Keze-lába elzsibbadt, ajka remegett. Nem tudott szólni.

Simon eleresztette a kantárt, és mindkét karját felé nyújtotta, megfogta a lány két vállát és magához húzta.

– Szép az én menyasszonyom, mint a hasadó hajnal. Léptei, mint a fiatal szarvasé. Dereka, mint a virág szára. De szép vagy, kedvesem, de szép! Hajad olyan, mint a kecskenyáj, mely a Gileád hegyéről hullámszik alá, ajkad, mint a karmazsinfonál, halántékd, mint gránátalmagezsd a fátyolod mögött, két melled, mint két őzike, mint gazellapár, mely liliumok közt legel. Szeplős béka voltál, most fehérebb a liliumnál! De nekem a régi maradsz. Az egyetlen. Hazaviszlek, Mirjám.

Szakálla megérintette az arcát. Aztán az ajka. És ahogy a homlokától a nyakáig végigfutott ez a száj, ez a szakáll, egyszerre tűnni kezdett a korábbi varázs. Az érintés pillanatában idegennek érezte a régi barátot. Elhúzódott tőle.

– Nevelőapámra tartozik ez, Simon. Hozzá fordulj, engedelm nélkül nem követhetlek.

– Kiküldenéd?

A lány elképedt.

– Elment az eszed? Kerülj beljebb! Csak nem akarsz a kapuban megkérni, mint amikor a szomszéd bekiált, hogy adjuk kölcsön a kapát?!

– Nem megyek a képcsínáló házába.

Magdaléna visszahúzódott, kiegyenesedett. Vére kihűlt, ajka nem reszketett. Józan lett, nyugodt, hideg.

– Ha veled mennék, visszaengednél ide?

– Zakariás hét kecskét és hét pár galambot áldoz megtisztulásodért. Hetvennapos böjtöt tartasz. Ide azután többé nem jöhetsz.

– Nem láthatom többé azokat az áldott lelkeket, akik fölneveltek, és gyermekükként szerettek? Nem hozhatom el az én kicsinyeimet megmutatni nekik? Nem ápolhatom őket betegségükben, öregségükben? Akkor csak menj, Simon. Menj egyedül. Mirjám meghalt. Keress helyette mást. Itt Magdaléna él, aki a görög képcsínáló lánya, és akiért csak az jöhet el, aki ott honának érzi a képcsínáló hajlékát. Aki nem a hátsó kapun át akarja ellopni az aráját.

Visszalépett a kapu mögé, s egy könnyed mozdulattal betette a lécajtót. Belülről rátolta a reteszt is.

– Isten veled, Simon. Én nem hiszem, hogy a Magasságos jó szemmel nézné azt a kegyetlenséget és hálátlanságot, amit te kívánsz tőlem. Nem lettem görög, de nem tudom elfogadni a ti ke-

gyetlen törvényeiteket. Én csak a szívembe írt törvénynek engedelmeskedem, és hiszem, hogy az a Magasságos igazi törvénye.

Azzal megfordult és lassan visszament a ház felé. Simon nem szólt utána. Nézte, míg el nem tűnt a rododendronok és a jázminok között, aztán mélységes szomorúsággal felült az öszvérré, és poroszkálva elindult. Tudta, hogy örökre elvesztette gyermekkori álmát. De azt is tudta, hogy sohasem szakadhat el tőle egészen.

Este, amikor Zoé már nyugovóra tért, és Hermion sebtében néhány vázlatrajzot vetett a viasztáblára, Magdaléna hirtelen és váratlanul stílusforgató kezére hajtotta arcát.

- Mi lelt, gyermek? – kapta az fel a fejét.
- Simon ma itt járt a kert alatt. El akart vinni.
- Csak úgy? Mint a tolvaj?
- Mint a tolvaj.
- És te?
- Látod, itt vagyok.
- Választottál?
- Igen, titeket.

Hermionnak megremegett a hangja. Sós íze volt a szavának.

- Öreg vagyok, Magdaléna. Mi lesz veled?
- Ne törődj a jövővel. Élünk a jelennek. Most boldogok vagyunk. Ha elmennék, most lennénk boldogtalanok. És boldogtalan maradnék mindörökre. Legalább a jelent ne adjuk!

- Bölcsesség szól belőled, mégsem nyugtatsz meg. Keresek neked görög férjet.

- Ne tedd. Görög sem vagyok.

- Mi vagy hát?
- A te lányod. Művész. Te mondtad: a művész szigeten él.
- Könnyen elnyeli a tenger.
- Ám tegye. De addig? Minden perc megér egy örökkévalóságot.
- Miket tudsz te, Sybillám, gyermekem! Hát lássuk akkor azt a vázlatrajzot. Le ne hagyj róla az akanthusz-leveleket...

Simon nem kísérelte meg újra a lánykérést. Bár felmerült benne, hogy igénybe veszi Zakariás bölcsességét, közbenjárását, elvégre az öreg százféle kiutat talált a Törvény útvesztőiből, ha pogány iparosokkal kellett szót váltania, s erre munkája során nem egyszer rákényszerült, most pedig a tibériási palota ékesítése szinte kínálta az alkalmakat; ám az öreg ötvös hirtelen meghalt, s ezzel a magdalai Mirjám utolsó és legfőbb pártfogója fejezte be pályafutását; a caesareaiak pedig egyszerűen napirendre tértek afölött, hogy Debóra lánya örökre elveszett számukra. Kivált mióta elterjedt különös szépségének híre! Az asszonyok látatlanul is gyűlölni kezdték, és tele-suttogták a férfiak fülét: az ördög eszköze a magdalai lány, ne engedjék visszatérni, baj és romlás jöhet a nyomába. A sok suttogás nyomán furcsa vonzódással telített ellenérzés kerítette hatalmába a férfiak szívét; ha korán hervadt hitvesük oldalán elnyomta őket az álom, megjelent előttük a sátáni szűz, aki megtévesztésül Mózes érc kígyóinak tömegét viselte fején, miközben fehéren izzó tüzet bocsátott ki tagjaiból, s e lángoktól szikrát vetettek megfáradt csontja-

ik; feléledvén mogorvák lettek, s rosszkedvükben a szokásosnál keményebben bántak házuk népével, mígnem Simonnak értésére adták: a magdalai görög nőről hallani sem akarnak többé. Simon pedig mesterének halálára hivatkozva lemondott a tibériási megbízatásról, bár a munkát igazi szépségében csak ő tudta volna folytatni; összeszedte szerszámain, búcsút vett családjától, és kis batyuval a hátán elhajózott Alexandriába. Felejteni? Világot látni? Tanulni? Űzte a nyugtalanság. Hajóját jó szél repítette az afrikai partok felé, s bár szíve oly nehéz volt, hogy a hajónak is el kellett volna sülyednie a teher alatt, nem nézett vissza, megpróbált – minden erejével – új jövőt álmodni magának.

4.

Amikor Magdaléna a jövő helyett a jelen mellett döntött, nem tudhatta, mekkora az az élet-darab, amit a jelen fogalma behatárol. De annyira már görög volt – viaskodott benne a zsidó és a görög gondolkodás, mint amikor egy honi edénybe idegen nép ételét öntik –, hogy fokozottan érzékelje az örök jelent. A jelen a gyermekek kincse, a felnőtt elveszti, neki csak múltja és jövője van; ám az archaikus görögség derűje ebből a gyermeteg érzésből, a pillanat megragadásából eredt. Ebben az időben ugyan már a görögök is messze túljártak harmóniájuk korszakán, csakhogy mindaz, amit népe kultúrájából Hermion fogadott lányának átadott, a tegnapi, a

nagyszerű, a napfény-paripákon hajnalba robo-
gó, virradatot hozó Apollón görögsége volt; en-
nek varázsa fogta meg a lány szívét, maga is
gyermek lévén életérzése könnyen fogadta be,
elnyomván benne az ősök örökös múltba tekin-
tését.

Meddig tartott a boldog pillanat? Évekig, hó-
napokig? Nem mérte az időt. Korongolt, kiégette
cserepeit, finom mázzal vonta be őket, vásárokra
járt Tibériásba, és a zsongítóan forró délutáno-
kat követő alkonyok idején fölment a lapos ház-
tetőre, és kémlelte az utat, a tavat, várta Hermi-
ont haza útjairól.

Az alkony rövid volt ezen a tájon, hirtelen kö-
szöntött be az est. Rövid, de káprázatos, kék-
lila-bordó-arany kárpit borította az eget, és a fé-
nyek játékát hatalmas tükrével verte vissza a tó.
Ilyenkor futottak ki a halászbárkák, kis fehér
vitorlák villantak a lángot vető víz felett, és Mag-
daléna boldog volt, szeme felitta a látványt, szí-
ve eltelt vele, s magában hálát adott a Magassá-
gosnak, aki íme, földi halandót enged bepillan-
tani mennyei tájakra. Mire a csillagok feljöttek,
Hermion is megérkezett, meghozta az esték örö-
mét, az asztal melletti beszélgetések óráit, ami-
kor frissen fejt kecsketejet ittak a mázos csup-
rokból, Zoé puhán omló lepényeit harapva hoz-
zá. Zoé sem morgolódott már, hagyta őket. Oly
megnyugtató volt hármuk összetartozása, olyan
jóízű az együttlét, hogy a mindjobban vénülő
Zoé is gyermek lett újra, jelenben élő, s nem
bánta, miről beszélnek, csak körülötte legyenek.

Így érkezett el az az este – Magdaléna húsz-

éves volt akkor –, amely nem hozta meg Hermiont. Már feljött a sarkcsillag, de lova nem vert porfelhőt az úton. Az ég lila kárpítja már mélyfeketébe váltott, kivehető volt a legkisebb csecsemőcsillag is, ám Hermion sehol. A hold sárga sarlója megsokszorozva fürdött a tó hullámaiban, de lódobogás nem verte föl a csendet. Csak Zoé dohogott odalenn a konyhában, hogy tönkremegy a vacsora. Be is hívta a kőfaragókat, ne várjanak, hiszen éhesek.

Magdaléna ott ült a háztetőn, és jeges félelem szorította a szívét. Félelemnél is több: tudás. Agyába hasított a felismerés: vége mindannak, amit „jelennek” nevezett egykor. Vége valaminek, ami több mint az élet. Mindent tudott. Talán a csillagok mondták meg neki, talán a holdat fürdető tó hullámai, talán vergődő szíve súgta meg. Úgy kelt föl ültéből, mint aki mázsás követ hord a hátán, úgy ereszkedett le a vaslétrán, mintha nem ő volna a lenge léptű lány, akinek liliomszál dereka a szélben is ring; roskadozva, kőnehéz léptekkel vonszolta át magát a kerten, nem hallotta Zoé hangját – hol bujkál ez a lány! –, sem a kőfaragók asztal melletti gondtalan beszélgetését, semmit se hallott, semmit se látott. Csak vánszorgott a kapuig, s onnan tovább, ki az útra, botladozva, előre, megállíthatatlanul. Nem töprengett, most aztán merre, vitte az ösztöne, mint a nyomkereső kutyát, vitte az az érzés, amely már nem aggodalom volt, hanem gyász, csalhatatlanul tudta, hogy mindent elvesztett, megint mindent, és ment, megállíthatatlanul a bizonyosság felé.

Ment – percekig vagy órákig, mindegy –, ment, és nem nézett körül. Mégis tudta, hol kell az út árka fölé hajolnia. És ott megtalálta Hermiont. Holtan. Több sebből vérzett, iszamos volt körülötte a fű, teste már hideg volt. A ló is ott állt a közelben, időnként fájdalmasan fölnyerített.

Magdaléna odazuhant a véres fűre, a halott mellé. Ölébe húzta a fejét, és nézte, nézte üveggé vált, nyitott szemét. Nem sikoltzott, nem jajongott. Csak magához szorította a kedves halottat, és nézett bele az éjszakába. A sötétségbe. Mintha lassan kővé dermedt volna maga is. Mintha átélné a saját halálát. Mintha merő üres sötétséggé változna körülötte minden. Nincs segítség. Isten és ember elhagyta, sehol senki, semmi. Nincs már, csak a süket semmi. A végtelen éjszaka. Az álomtalan éj, amiből nincs ébredés.

*

Már mindenki megvacsorázott, Zoé eltakarította az edényeket, akkor jutott eszébe, hogy előkeríti azt a holdkóros lányt. Mit bujkál mindig! Hermionért nem aggódott, biztosan több dolga akadt a városban, és bent alszik. Hiszen van háza Tibériásban is, Caesareaban is, bolond lenne hazarohanni, hogy reggel újra nyergeljen. Igaz, meg szokta mondani, ha több napra tervezi az útját, hiszen tudja, milyen bolond az a lány. Most nem szólt. De hát eshetnek váratlan dolgok is.

– Magdaléna! Virágom, gyere már!

Hová lett ez a gyermek? Jupiterre, hová lett?! Körbefutotta a házat, kiáltozott, de senki sem

felelt. Fájó lábaival keservesen lihegve felmászott a vaslépcsőn. A háztető üres volt.

– Magdaléna! Magdaléna!

Most már sikoltássá vált a kiáltás. Korát meghaladó fürgeséggel futkozta be a kertet. Hiába. A kőfaragók kibújtak házaikból, fáklyákat gyújtottak.

– Mi baj, Zoé mama?

A fáklyafényben egymásra meredtek. Az öregasszony és a férfiak. Tanácstalanul.

Hogy nem érkezett meg a gazda, az senkit sem riasztott, majd megjön holnapra. De hogy a lány eltűnt, az baljós jel volt. Ha Magdaléna elindult a mester keresésére, akkor baj van. Hiszen ez a lány úgy csüng rajta, ha veszélyt érez, aligha téved.

Zoé pillanatok alatt vénségesen vén lett. Mi lesz most már vele? Ugyanakkor a rémület tetterőt is kölcsönzött neki. Szívós energiát. Parancsokat osztogatott, amit soha sem tett.

– Ki az útra, emberek! Át kell fésülni a környéket. Nem juthatott messzire, napszálltakor még itt volt!

Velük ment, maga is fáklyát ragadott a kezébe. Maguk elé terelték a ház kutyáit, talán nyomra visznek. Az úton a kutyák előre rohantak. A fáklyás csapat utánuk nyomult. A szomszédos házakban felébredtek az emberek, néhány férfi velük tartott. Zoé valósággal futott mellettük, a szíve majd' kiszakadt. Mi lesz most már velem? – dörömbölte az öreg szív.

A hold még nem ment le, amikor rájuk leltek. A ló nyerítésének fájdalmas hangja, a lány lép-

teinek nyomát szimatoló kutyák odavezették őket. Oda, ahol a fűben egy halott hevert, és mellette arcát a halott fejére hajtva egy félholt lány. Szintoly mozdulatlan. Szintoly tágra nyílt szemű. Nem volt ebben a szempárban sem könny, sem élet. Halott szem volt.

Halottnak is vélték mindkettőt. De ameddig a férfiak a fáklyafénynél komor szótlanul ágakból hevenyészett hordágyakat ácsoltak, Zoé hangos jajgatással vetette magát övéire. És ekkor észrevette, hogy a lány szíve ver, teste meleg.

– Él! – kiáltotta – Magdaléna él!

Ráborult, melengette. Szívét dörzsölte, lélegzetét ajkai közé fújta.

A lány nem tudott szólni, mozdulni sem igen. De a kezét felemelte, és végigsimított az öregasszony arcán.

Zoé elfordult a halottól, csak az élővel törődött. Mindig is praktikus teremtés volt, gyakorlati célszerűség vezette tetteit. Nagy ügyel-bajjal ölébe emelte Magdalénát, segített fölteni a gallyakból font ágyra. Hermiont már a többiek emelték föl.

És megindult a gyászos menet visszafelé.

*

A zelotákat, akik Hermiont megölték, már másnap elfogták a légionáriusok Tibériás mellett. Miért gyilkolták meg a szobrászt? – Idegen, görög, képcsináló. Házában tartott és megrontott egy zsidó lányt. Ellenség tehát. A zelotákat megkötözve kísérték át Caesareaba, ott a helytartó megfeszíttette őket. A caesareai görögök gyászt

ültek a nagy művész halála miatt, a caesareai zsidók gyászt ültek szabadságharcosaik fájdalmas veszte miatt. A városban megint izzó szemmel méregették egymást a különböző nyelvet beszélő polgárok, s a zsidók esténként gondosan elretesztelték ajtóikat.

Hermiont eltemették tóparti kertjében, segédei szépséges mauzóleumot emeltek hamvai fölé, aztán elbúcsúztak Zoétól, és átvándoroltak Tibériásba. Ott tengernyi munka, jó megélhetés várta őket, Magdalában csak a mester személye miatt maradtak, nélküle értelmetlenné vált ottlakásuk. Egyik-másik, akinek még nem volt családja, ideig-óráig remélte, hogy megkapja a lányt, és örökli majd a műhelyt, de Magdaléna jelenlegi állapota véget vetett minden efféle reménynek. Kinek kellett volna egy kő menyasszony? Aki csak fekszik mozdulatlan, nyitott szemmel, szótlán, és étel helyett tejet kell a szájába csurgatni, hogy éhen ne vesszen? Mindig is furcsa lány volt. Most úgy látszik: vége. Hiszen igaz, gyászol az, aki szeretett apját elveszti, de ez már nem is gyász, ez betegség. Halálra szánt teremtés ez, vagy ördög van benne. El is viszi hamarosan.

Csak Zoé nem adta fel a reményt. Ha ez a lány meghal, az ő életének is vége. Ő pedig szeretett élni. Öregén is, betegen is, csúzos csontokkal, elfúló lélegzettel, akárhogy is: élni akart. Mindenkit elveszített már: akkor is élni akart. Ez a lány az utolsó menedéke. Ez, csak ez fogja őt ápolni, gondozni, ha jártányi ereje se lesz már. Ez megtartja benne az életet, amíg csak lehet.

A szolgálók nem, azokban nem bízunk. De Magdaléna igen. Ez az ő gyermeke.

Etette, mint a csecsemőt. El nem mozdult mellőle. Valósággal rákényszerítette az életakaratát. Erőszakosan, keményen. És a lány öntudatlanul is megadta magát. Élt – ha ezt kívánták tőle.

*

A kőfaragók elmentek, a szolgálók is velük. Magdaléna senkit sem tartott vissza. Nem nézte, ki rabszolga, ki béres: aki akart, mehetett. Nem is volt szüksége rájuk. Agyagot hoztak neki a halászkok, ha megfizette őket, a fazekasmunkát maga végezte. Vásárolni is maga járt az edényeivel, míg Zoé engedte. Néhány év múltán azonban egészen tehetetlenné vált az öregasszony, s ereje fogytán mind erősebb félelem szállta meg: a házból se engedte ki a lányt. Hermion szobrainak nagy részét eladták, néhányat azonban megtartott Magdaléna, s ha Zoé nem látta, elbújt a fehér márvány alakok között. Úgy érezte, Hermion ott van valamiképp, a kőbe zárva, csak arra vár, hogy ő kiszabadítsa. Olyankor beszélt a szobrokhoz, kérte őket, engedjék hozzá, de nem feleltek. Lassan rájött, a márvány istenasszonyok, Hermészek és Apollók is olyanok, mint ő; Hermion keze nyomát viselik, de nem azonosak vele. Otthagyta hát a műhelyt, kulcsra zárta: félt, hogy rátámadnak egyszer, s összetörik a képcsínáló bálványait. Titkolta félelmeit, nem is illettek erőt sugárzó, izmos termetéhez. A sok

munkában megerősödött, hatalmas komondorokat tartott, tudta, ha kell, megvédi magát. Csak azt nem tudta: minek? Zoénak, persze. Amíg Zoé élt, magára erőszakolta az életkedvet, s ez néha erőt is vett rajta, hiszen fiatal volt, szeretett volna körülfutni a tó mellett, végigszaladni a hegygerinceken, neki a szélnek, érezni, élvezni az erejét. De Zoé nem engedte, csak a kútra. Víz nélkül nem élhettek. Magában lázadozott is olykor e görcsös féltés ellen. Volt, hogy úgy érezte, vízbefúlót vonszol, aki magával húzza, bele az örvénybe. Keserűség fojtogatta ilyenkor. Zoé nem hagyta meghalni, nem engedi élni sem. Kegyetlen rabtartó. Aztán elszégyellte magát, leült a törődött öregasszony nyoszolyája mellé, és keservesen sírt. Ettől Zoé még jobban megijedt, mint a szótlanágától vagy egy-egy haragos szavától. Jajveszékelve követelte: legyen vidám. Magdaléna fölkapta, táncolt vele, énekelt neki emlékei aljából fölremlő régi dalokat, citerás lányoktól hallotta őket még Caesareában. A halászok is énekelték néha. A dallamot odahozta a szél. Ha énekelt, Zoé elcsitult, megnyugodott. Ő pedig űzötten kerengett a ház körül, futott fel s alá a kertben a holdas éjszakákon, olykor szinte kívánta Zoé halálát, máskor viszont iszonyodva gondolt rá, hogy elveszítheti; néha szerette volna a szabadságot, de többnyire tudta: nincs mit kezdenie vele.

Az utolsó évben Zoé ereje napról napra fogyott, ő pedig rettegve kuporgott mellette, reszketett, zokogott, most minden erejével vissza-

tartotta volna, mindhiába. Itatta kecsketejjel, etette gyenge báránnyal, bort is szerzett megerősítésére, de Zoének már semmi sem kellett.

Zoé békésen figyelte erőfeszítéseit, mint a kisgyermek, aki örül, hogy anyja tesz-vesz körülötte. Jó, hogy itt van, jó, hogy szereti őt. Jó a kezét fogni, miközben elsötétül a világ. Hermion ugyan hol csavarog? Miért nincs itt? Miért hagyja egyedül ezt a szegény gyermeket?

Aztán hirtelen felült, és határozottan mondta:
– Nem! – és még egyszer: – nem!

Ugyan kinek mondta? A közelítő halálnak? Az őt hívogató Hermionnak? Kit látott? Mit? Nem tudni. Visszazuhant, és nem mozdult többé.

Magdaléna ráborult, és hangtalan sírással búcsúzott tőle.

III. JERUZSÁLEM

1.

Egyedül él a nagy, üres házban. Mintha a tó fenekén feküdne, fölötte morajlik a víz. Mintha a sírban volna, halott arca odasimulna szerettei csontarcához, gyökerek kúsznak közójük, összefonják, egymáshoz kötik őket. Fölötte föld, alatta föld, a gyökerek közt víz szivárog. Könnyek? Könnyei csak az élőknek vannak. Lehet, hogy ő nem is él már? Oly ritkán szól, saját hangjának csengését is elfeledte. Nehéz selyemkárpitok omlanak rá, eltemetik. Puha hullámok. Minden a mélybe viszi. Hová? A Seolba? Idegen csengésű a szó. Az ő mélységében pengék vannak, éles kések és tűz-lángok.

Tűz. Felsikolt. Kifut a kert végébe, a tó partjára, és nézi a vizet. El kéne indulni a hold ezüsthídján. El kéne indulni a tó fenekére. Indulna, ám utána fut a komondor. Húzza, tépi a fátylaít. Visszafordul. Egyedül van a hidegfényű csillagok alatt. Egyedül. A teljes végtelenben: egyedül.

Leül a tervezőasztal mellé. Stílust ragad, viasztaábláin díszítésekét tervez. A nappal még csak elmegy a munkával. A vásárokon emberi hangot is hall. A kútnál szót vált az asszonyokkal. De azok mind más csillagon élnek. Nincs közük hozzá. Ő egyedül van, mint Ádám lehetett Éva

teremtése előtt. Nem jó az embernek egyedül lenni. Ha megkönyörülne rajta a Magasságos, ha kivenné az oldalbordáját, ha embert formálna belőle – ő azzal se tudna mit kezdeni már. Minden emberi lény valahol, egy másik parton él, távoli parton, nem lehet hidat építeni feléjük. Átkiáltani sem lehet a túlsó partra, a víz morajlik, nem hallatszik a szó.

A víz a mélység felé visz.

A halottak arcát befonják a gyökerek.

Sivatag. Jön a porfelleg. A homok. Betemeti őt a homok.

Hajának tűzkígyói körülfonják a nyakát. Fuldoklik.

Ha ilyenkor zörgetne valaki, kinyitná-e a kaput? Csak azért, hogy szólhasson valakihez. Csak hogy hallja a saját hangját. Legalább ő hallaná, ha a másik nem is érti. Kinyitná-e a kaput? Láncra fogná-e a komondort, hogy bejöhessen a zörgető? Ki tudja...

*

Senki sem tudott semmit. Senki sem látott senkit. Mégis lábra kelt a szóbeszéd, hogy a magányos fazekasnő kapuján férfiak zörgetnek éjszaka. Jóllehet csak a szél rázza a lakatot. Jóllehet csak a kutya ugatja a holdat.

De hát olyan furcsa az a nő. Kiviszi a vásárba az edényeit, nem alkuszik, csak ül és hallgat. A kúton is csak megmeríti a korsóját, teszi a fejére, s megy, királynő sem járhat gőgösebben. Igaz, elbújhat mögötte maga a szépséges Heródiás királyné is, még a kis Salomé hercegnő se lép a

nyomába. Könnyű neki: a vele korabeliek már nagyocska gyerekhadat terelgetnek, ez meg csak él magának. Nem töri össze magát a munkában, minek is, jó ára van a kancsóinak. Szépek – mondják rájuk, anélkül, hogy észrevennék, mitől is olyan szépek. Hogy nincs két egyforma köztük. Hogy a rájuk égetett alakok, holdfényben táncoló nimfák, a virágok, az ágaskodó paripák mind olyan magasba nyúlók, lebegők, nem a földön járók. Hogy néha csak a tengerhullámok a díszek, de ki tudná megmondani, a habzó víznek árja vagy a tűznek lángja az, amit a vonal rögzít? Fájdalmas álom, vagy nyomasztó élmény, amit a művész keze a törékeny portékára vet? Megveszik, hazaviszik, olajat, bort, tejet tárolnak benne, és kidobják, ha kicsorbul. (Évszázadok múltán azon csorbult állapotban is múzeumok díszé lesz, amelyik előkerül...) De ki gondol ezzel? Amit a vásárra visz: használati tárgy. Amit rájuk éget: a saját vergődő lelke. Nincs hozzá köze senkinek. Miért is alkudna? Ami az érték a törékeny tárgyon, azt megfizetni nem lehet. Nem is eladó. Nem is ahhoz szól, aki megveszi. Ezzel szórja szerte a szélbe önmagát, mert nem tehet mást, mert valahogy ki kell kiáltania mindazt, ami belülről fojtogatja. Férjet se választ. Kinek is kellene, ha mégolyan szép is? Zsidónak görög, görögnek zsidó. Felemás, mint az öszvér. Meg aztán... Sokan tudni vélik, hogy hét ördög lakik benne. Épeszű ember nem vesz aszszonyt az ördögtől. Egytől sem, nemhogy héttől. Rossz nő az ilyen, csak arra jó, hogy a légionáriusok látogassák. Igaz, hogy még egy fia lé-

gionáriust se látott senki a csepp Magdalában, de hát Tibériás nincs messze, aki éjjel jön, vissza is térhet hajnal előtt. A római se nem görög, se nem zsidó, az épp jó neki. A feltevést elég kitálatni, már viszi is a szél, a második ember már úgy adja tovább, mint pontos értesülést.

*

– Halál a rómaiakra!

– Halál a szadduceusokra!

Mindenki tudja a jelszót, aki a barlangba lép. Középen, az asztalnak odagördített kövön néhány olajmécs világít.

A kőasztal mellé terített gyékényen Sámuel ben Jeroboám ül, a fiatal farizeus, akit a jeruzsálemi ellenállók küldtek Tibériásba, hogy tárgyaljon a zelotákkal. Rosszul érzi magát, de igyekszik eltitkolni. Hideg és sötét van, nehéz a levegő, és ezek a marcona, bozontos férfiak! Juhaklokban alusznak ezek, vagy hol, hogy ilyen bűzt árasztanak? Ő nem gazdag ember, de írástudó, s ez nemcsak annyit jelent, hogy magyarázni tudja a szent könyveket, de azt is, hogy hivatalos iratokat szerkeszt, másol, leveleket ír jó pénzért, latinul, görögül is ha kell, tehát megengedheti magának, hogy keleti selymekből készült köntöst viseljen, s hogy napi fürdője után illatos olajjal kenje meg testét. Mandulavágású barna szeme is olajosan fénylik, szépen fésült szakállát mintegy díszként hordja, fegyver helyett arany stílust illeszt az övébe, foglalkozásának jelzéséül. – Elmaradott a mi népünk, nyomorult és vad – sóhajt magában, miközben arra

gondol, mennyivel könnyebb odahaza, a maga körében ellenállónak lennie, mint ezek között a birkaszagú, torzonborz fegyveresek között.

Mert természetesen ők is ellenállók, mik is lehetnének egyebek? Keleti szőnyegekkel bélelt szobájában hányszor jönnek össze a fiatalabb írástudók, hogy megvitassák a Törvény és a római jogrend különbségeit, mindannyiszor arra a végkövetkeztetésre jutva, hogy ezek a világbitorlók igazi barbárok!

Életveszélyt vállalnak ők, az ifjú farizeusok is – elgondolni is rossz, mi történnék, ha háborgásaik a tiszteletreméltó szanhedrin urainak fülébe jutnának! Nem mintha azok nem sejtették az ő gondolataiknak másneműségét, de más tudni, mint sejtetni.

Ők mindazonáltal megadják a köteles tiszteletet a magas szanhedrinnek. Különben is, ki tudja, melyik a jobb? A főtanács tagjai, pártjukkal, a szaduceusokkal együtt mégiscsak művelt zsidók, akik behunyják fél szemüket, ha a nép szellemi függetlenségének őrzéséről van szó. Ám ha ezek a birkaszagú vademberek uralkodnának, akkor nemcsak az ő rózsaoilaj-fürdőjének lenne vége, de mindenfajta szellemi életnek is. Miért is küldték őt ide? Ezekkel szövetkezni? Semmi kedve sincs hozzá. El is mondja majd otthon: maradjon ez az ő ellenállásuk a szellem síkján. Legyen csak a Törvény őrizője, semmi közük a kardokhoz, fejszékhez.

Most Barabbás emelkedik szólásra, a zeloták vezére.

– Közöld, uram, a jeruzsálemiekkel, hogy ez

így nem mehet tovább. Ti csak ültök a húsfazekak körül, és jártatjátok a szátokat. Még a szagotok is elviselhetetlen számunkra, úgy illatoztok, mint a mezők lilioma vagy a menyegzőre felékesített szűz. De nézzetek be a falvak kunyhóiba, és lássátok, hogy éheznek a nép, keserves munkájának eredményét elviszik az adók, és gyermekei pusztulnak, mint a fészekből kiesett, éhes madárfiak. Mi pedig, akik védjük őket a harácsoló adó- és vámszedőkkel, a beszállalt légionáriusokkal szemben, mi, akik ébren tartjuk reményét és öntudatát, mi is kénytelenek vagyunk élelmünket és fegyvereinket római raktárakból, görög kereskedők lerakataiból beszerezni, hogy aztán rabló és útonálló legyen a nevünk, ha kézre kerülünk. Mi keresztben végezzük életünket, ti selyempaplanok között, de azért fennen hirdetitek: a szellemi ellenállás vezérei vagytok. Hát ördögbe a szellem ellenállásával! Lássunk valami kézzelfoghatót is, különben aligha tekinthetünk majd másnak, mint szadduceusnak titeket is, ha ütött szent háborúnk órája, és lappangó ellenállásunk népi felkeléssé szélesül!

(Amitől óvjon meg a Magasságos! – gondolta magában Sámuel, ám hangosan csak ennyit mondott:)

– Ez fenyegetés akar lenni, Barabbás?! Mert a zörgetőnek megnyitvatik, ám a fenyegető előtt bezárjuk a kapukat. Lássá, mire megy egyedül!

– Nem vagyunk egyedül! Egész Galilea és Júdea a miénk, mutasson bármit a látszat! Stílusrágók nélkül is megleszünk!

– Akkor magyarázzátok magatok a Törvényt! Senki sem akadályoz benne. Hamar rá fogtok jönni, hogy a mi népünk a Törvény nélkül szét-hull, mint az oldott kéve... Nézzétek meg a diaszpórákat! A Törvény nélkül rég beleolvadtak volna a befogadó népekbe. Ahol pedig valaki kibújt a Törvény abroncsszorításából, úgy elmerült az idegen hullámban, hogy a harmadik nemzedék már nem is sejtí júdeai származását. Hát csak rajta, barátaim! Tűzzétek fejünket a helytartóé mellé a szent város kapubástyájára, s aztán lássatok neki szétpergő vízcseppekből várat építeni.

– Jobb lenne, ha veszekedésre nem pazarolnátok a szót, tiszteletreméltó uraim! – szólalt meg gondterheltén a magdalai bíró, miközben kopasz fejét törölgette, a hús barlang is izzasztó meleg lévén számára. – Ha jól értem derék védelmezőnk, Barabbás szavait, még egy adófajtat óhajt kivetni ránk. Pedig mi fizetünk a rómaiaknak, a főpapoknak, a templomnak, a negyedes fejedelemnek, fizetünk és mégsem nyomorgunk, mert szorgalmas nép lakja kisdud városunkat. Fizetünk hát nektek is, ha óhajtjátok, a tőlünk megszokott rendszeres pontossággal, csak kérve kérünk, ismerjétek mértéket, és ne vegyétek el erővel, amit megláttok, ahol éritek, mert akkor magatok ellen hangoljátok Magdala szelíd lakóit, s a legnagyobb jóakarattal sem tudom megakadályozni, hogy a vezetésem alatt álló tanács ne kérjen ellenetek helyőrséget a rómaiaktól!

– Íme, a hozzátok húzó nép! – nevetett fel gúnyosan a farizeus.

Barabbás a kardját emelte magasba:
– És íme a kard, mely érettetek fog harcolni
akkor is, ha ellenetek rántjuk ki!

*

Sokszor fel kellett tölteni olajjal a mécseseket, mire megegyezésre jutottak. Az olajbogyó szemű farizeus csupán néhány számot jegyzett fel tekercsére, ám Barabbás felhorkant.

– Erőlted meg az eszedet, uram! Ennyit csak meg tudsz jegyezni? Kell az néked, hogyha né tán elfognak a rómaiak, bizonyítékot is leljenek nálad?

– A rómaiak? Engem? – a farizeus belesápadt a lehetőség elképzelésébe.

– No ne ijedez, kiszabadítunk hamar. Amíg a közelben jársz. Mert mégiscsak jók vagyunk valamire. De Jeruzsálem messze van, és utad olyan tájakon is átvezethet, ahol a mieink közül éppen senki sincs jelen.

Rekedten felnevetett, bosszantotta a sok beszéd, alku, meg ez a piperkőc. Utálta a jeruzsálemieket. Majd egyszer, ha zelóta kézre kerül a szent város – nem tudni, a fiak vagy az unokáik érik-e meg, de eljön az idő –, akkor ezzel is leszámolnak majd, ezekkel a nárdus-illatú, selyembe csomagolt farizeusokkal. Nemcsak a rómaiakkal. Ezekkel is.

Az olajbogyó szemű ugyanerre gondolt: saját gyilkosainkkal szövetkezünk? Életünk kockáztatásával etessük őket? Örültek vagyunk? Hiszen a rómaiak jelenléte ezektől véd minket is, mégis, érezte, hogy nincs megállás, hogy közve-

títi az üzenetet, hogy maga is a zeloták támogatása mellett fog szavazni, mert van valami, ami erősebb a józan észnél. Ez pedig a gyűlölet. A rómaiakat jobban gyűlöli, mint ezeket a torzonborz alakokat, akik mégiscsak az ő népéből valók. Jóllehet, ha netán győznek e birkaszagúak, maga is útnak indul valamelyik diaszpóra felé.

A barlangot egyenként hagyták el, hogy feltűnést ne keltsenek. A farizeus utolsónak maradt a magdalai bíróval. Friss levegőre érve a bíró is megnyugodott kissé, és az ösvényen megállva fél kajával körívet rajzolt a levegőbe:

– Tekints szerte, uram! Még egy ilyen gyöngyszeme nincs a mi földünknek, mint ez a kicsiny város!

A nap még magasan állt, éles fényeket lebegtetett a tó fölött. Az ezernyi árnyalatban csillogó pára káprázatában fénylő víztükör mögött szelíden nyúltak el a lankás hegyek szőlő- és gyümölcsöskertjei, mintegy keretet adva a városka fehér falú házainak. A látvány valóban hívogató és lenyűgöző volt.

– Jó lehet itt élni! – sóhajtott megállva a farizeus. – De mondd csak, kérlek, van-e valami megnézni érdemes nálatok? A karaván, amelyhez csatlakozom, csak reggel indul. A mai délutánt még felhasználhatnám arra, hogy szétnézzek...

– Ötven szövőműhely működik nálunk, uram! A durva vásznaktól a legfinomabb, peplonnak való fátýolszövetig és a selymes fogású szőnyegekig mindent megtehetsz! Nekünk nincsenek palotáink, de ha kelmékből építkezni lehetne,

a Bábel tornyát is meghaladnánk! Ám ha fényes-
ségre vágyol, menj át Tibériásba, tekintsd meg
a palotát. Kívülről persze, mert már benne la-
kik a király.

– Az istentelen! Aki szobrokkal rakta tele a
palotáját!

– Az az, és együtt él testvére asszonyával, mi-
után megmérgezte annak férjét. Beszélik, hogy
már a leánykát, az árva Salomét is ágyába fek-
tette az edomita disznó!

– A rómaiak csahos ebe! Igen, mégiscsak szük-
ségünk van Barabbás legényeire, a villámlás fia-
ira, bármilyen visszataszítók egyébként. Ám ha
Heródes eszembe jut, magam is beállnék köz-
jük. Nem megyek Tibériásba. Mi van még Mag-
dalában, aminek nézésével tölthetem az időt?

– Víz és halászok, uram. De várj csak... Van
egy fazekasnőnk is. A korsói – no, olyanokat Ró-
mában sem készítenek!

– Valóban, otthon már láttam néhányat. Mond-
ják, a magdalai cserépedénynek párja nincs.

– A készítőjének sincs! Olyan asszonyt se látsz
az ég alatt sehol. Nem terem több olyan Galilea
földjen. Kár, hogy nincs ki a négy kereke, uram.
Azt is mondják, hogy hét ördög lakik benne, de
úgy hiszem, csak bolond a boldogtalan. Ám nézz
be hozzá, győződj meg róla magad!

*

Bár a képfaragó annak idején úgy építette meg
a házát, hogy udvar és kert övezze, s az egész
házatáját kőfal zárja el a külvilágtól, utóbb kis
boltot épített a falhoz, mikor látta, hogy a lány

vevői sokasodnak, és mivel a helybeliek nem lépték át a pogány hajlék küszöbét, a vétel, eladás a kapuban folyt, ami felettébb kényelmetlenné vált az idők folyamán. A kis kapuboltot kövezett út kötötte össze a műhellyel, két oldalán szőlőt ültettek, felfuttatták, s így lassan fedett folyosóvá lett az út, esőtől, széltől oltalmazott, biztonságos folyosó, amelyen át Magdaléna kiskocsin szállította a boltba az árut. Ha az utcáról belépett valaki, az ajtóra erősített kolomp jelezte az idegent, olyankor Magdaléna átfutott a műhelyből.

A koradélutáni órák forróságában ritkán jött valaki, és ilyenkor behúzódott a műhelybe, nem égetett és nem korongolt, csak mintázott, vagy pihent keveset, néha lesietett a kert tóparti részéhez, és beleugrott a hús habokba. Hermion úszni is megtanította, s ez mindig megnyugtatta és felüdítette.

A farizeus tehát sokáig várhatott a hús boltív alatt, mire a néma házból valaki előkerült. Megpróbált beljebb jutni a szőlővel befutott folyosón, ám ott két fehér komondor állta útját barátságtalan morgással jelezve, hogy tilos a bemenet. Leült a lócára, és elnézte az egymás mellett sorakozó korszókat.

Lépteket nem hallott, csak azt látta, hogy árnyék vetődött eléje a falra. Megfordult. És elállt a lélegzete. A bíró igazat mondott. Nem lány volt ez, nem is asszony, hanem jelenség. Talán a tóból jött éppen, üdén, frissen, magával hozva a víz illatát, fakó kék munkaköntösét úgy hordta, mint királynők a palástot, kibomlott rőt-arany

haja a vállán, a szeme pedig, mint legszebb fénytörésében a Genezáret.

– Mit kívánsz, idegen?

– A műhelyedet szeretném megnézni.

– Ott most semmit sem látsz. Ami kész árum van, itt hever a boltban. Ha tetszésedet nem nyeri el, szólj, milyet szeretnél, s elkészítem pár nap alatt, vagy amikorra óhajtod.

– Vezess a házba!

– A házba nem vezetlek, mert oda nem viszek be idegent. Kriptabolt az én házam, egy halott emlékét őrizi. Ami szobrom még van, nem eladó. Te úgysem vennél faragott képet, ruhádról látom, farizeus vagy, hithű zsidó, úgysem léphetnél be görög hajlékba.

– Te görög vagy?

– Zsidó vagyok. De a ház görög, és én itt nevelkedtem, nem tartozom tehát hozzátok.

– Kitaszított vagy?

– Be sem fogadott. Én a görög képcsinaló nevelt lánya vagyok. Hermioné. Nem hallottad hírért?

– A tibériási palota szobrai... Igen, hallottam. Miért élsz itt? Mutass be áldozatot megtisztulásodért, hagyd el ezt a házat, vagy tisztítsd meg, dobd ki a faragott képeket, és térj vissza közénk.

– Nem teszem. De gondolom, nem azért jöttél, hogy tanáccsal láss el? Kérlek, válassz, ha vásárolni akarsz, ha pedig nem, távozz békével.

Samuel ben Jeroboám szédelegve fordult ki az utcára. Idegeiben zsongott a látvány, füle zúgott, szíve dobogott. Betért a fogadóba, bort kért, va-

csorát, és kérdezgetni kezdte a jövő-menő embereket. Mit tudnak a fazekas-asszonyról?

Ki ezt tudott, ki azt. Hogy a képcsínáló valami tűzvészből mentette ki, s hogy azóta olyan fura fehérnép. Nincs egészen rendben. Ördög lakik benne. Az gyötri, azért olyan szomorú mindig. Mondják, de senki sem látta, csak hallotta, másoktól – hogy éjszaka olykor nyílik a kapuja. Ember jár-e nála vagy kísértet? Ki tudja? Aki mindig a holtakkal társalkodik, attól minden rossz kitelik. De azért Magdalában senki sem bántja, szelíd és jószívű, sokat fizet a szegények pénztárába, meg nevezetessé is teszi a várost a cserepeivel, hát ilyennek is csak kell lenni...

– Bűnös asszony volna? – tűnődött a farizeus. De akkor ott kellett volna őt marasztalnia. Miért küldte el mégis? Vagy csak görög meg római kell neki? S az is csak este? Este tán neki is több esélye volna?

Izgatottan várta a napnyugtát. Hirtelen jött az alkony, a színek valóságos robbanásával: a tó felett a bíbor és a lila minden árnyalata tombolva bomlott ki. Sosem látott ilyet. Miféle hely ez a Magdala, itt más az ég, a napszállta, mások az asszonyok is, mint otthon. Sétált a tó körül, figyelte a halászokat. Csak amikor egészen besötétedett, kanyarodott vissza a képfaragó házához. A boltot zárva találta. A kapuhoz sietett. Zörgetett. Belül ugatni kezdtek a komondorok. De egyéb semmi. Újra zörgetett. Csend, ugatás; ugatás, csend. A kulcslyukon lesett befelé. Az udvarban végre kinyílt az ajtó, a tűz fénye a kü-

szőb elé világított. A fazekasnő kilépett az udvarba, magához szólította a két kutyát. Aztán a védelmük mellett a kőfalig jött.

– Ki az, és mit akar?

– Az idegen, aki nálad járt ma. Készíts nekem tíz korsót és ugyanannyi tányért. Reggel útra kelek, nem tudok visszatérni már. De most megállapodnék veled felőle.

A kulcs megfordult a zárban. Magdaléna ott állt a nyitott kapuban. Sebtében kendőt dobott a vállára, azt most fázósan húzta össze. Hűvös volt az este.

– De soká gondolkoztál rajta! Előbb nem tudtál jönni? Ilyenkor minden jótét lélek alszik.

– Azért tértem vissza, hogy nálad aludjam. Kinyújtotta a karját, hogy magához rántsa a csodát. A sosem látottat. A természet remekét.

Talán, ha nem így kezdte volna... Ha délután ott marad a boltban és tanácsok osztogatása helyett a kancsók karcsú szépségéről beszél ... Ha nem ilyen ostoba, nem ilyen értetlen... Hiszen Magdaléna olyan magányos volt. De most meglátta a szemét a sötétben. Ezt az olajosan csillogó, szereleméhesen izzó szempárt. És megdermedt a rémülettől. Jól tudta azonban: csak a maga erejében bízhat. Legfeljebb a két kutyában. De féltette a komondorokat. Az idegennél tőr is lehet. Nem engedte el magát. Izmos, munkában edzett, erős kezével megfogta a farizeus üstökét, és kibillentette a kapu elé, mint valami bábót. A kapuszárnyat pedig berántotta és ráfordította a kulcsot. Másodperc töredéke elég volt. A kutyák sem ugattak.

– Ezt megkeserülöd! Megemlegeted még ezt az estét!

Magdaléna felkacagott. Ritkán hallotta a saját nevetését, de most ellenállhatatlan jókedv szállta meg. Örült a karja erejének, örült a győzelemnek. És olyan mulatságos volt, hogy a másik ott átkozódott a bezárt kapu előtt. A selyemköntösbe burkolt uraság. A jeruzsálemi farizeus! Ha a Magasságos úgy akarja, hát remeteként éli le az életét. De mit neki ez a sok hazug törvénymagyarázó! A betűragók! Akiknek ő tisztátalan, mert ebben a házban él...

2.

Lilith megint ott ült a boltban. Senki sem járt annyit Magdalénához, mint Lilith, a lyukas kezű, aki mindent elejtett, amit megfogott. Ő kapta a rosszul égetett, hibás cserepeket, az elmosódott mintájúakat, ami valamiképp rosszul sikerült, a sarokba vándorolt, majd jó lesz Lilithnek. Kicsi, feketére aszott, korán vénült asszony volt, samáriai, fészekalja gyerek járt utána, s a takácsműhely sohasem jövedelmezett annyit, amennyi a sok éhes szájnak kellett volna. A korszékért sem fizetett, úgy vitte őket, hozomra, ami annyit jelentett, hogy „sosem hozom meg”, de végtelesen növekvő tartozásainak kamataként mindig felnyalábolt egy kévére való virágot a kertjéből, s áthozta kedveskedésképpen. A virágokat sosem ültette, szélhordta magvak sarjadtak ki növénydajkáló udvarán, ki tudja, miért és ho-

gyan, szerették a helyet, s a bolondos kis fekete asszony szentül hitte, hogy munkájának és hozzáértésének eredménye a buján virító kert.

Mint samáriai ő is megvetett volt, idegen, és mivel nem tartotta szigorúan a törvényt, a boltból a házba is átment, s a legkisebb lelkiismerteti zavar nélkül evett Magdaléna ételeiből, sőt gyermekeinek is vitt, ha volt mit, eszében se fordult meg, hogy ez pogány ház, s mint olyan, tisztátalan. Hogy is lehetne tisztátalan, amikor ragyog a mozaikpadló, fényesek a rendbe rakott edények, s a kertben örökké hófehér vászonneműket lobogtat a szél; a folytonos ruhaszárítás szüntelen mosásról tanúskodott, Zoé lelke ott lebeg Magdaléna háztartása felett, Zoéről pedig mindenki tudta Magdalában, hogy a tisztaság megszállottja a „tisztátalan” házban.

Hogy is férhettek volna bele Lilith aszott kis mazsolaszőlő fejébe ezek a furcsa megkülönböztetések? Ő csak azt tudta, hogy Magdaléna éppoly idegen itt, mint ő, de mégis egészen másképpen az, mert Magdaléna háza palota a falu épületeihez képest, Magdaléna munkájának csodájára járnak messze földről is, neki tehát idegenségében is van tekintélye, míg a samáriaiak akármennyit dolgoznak is, sohasem képesek kivakaródnai a szegénységből, és hálások lehetnek, ha a magdalai zsidók éppen csak megtűrik őket maguk között.

Ő a maga részéről hálás is volt. Mint a kóbor állat, mely annak is örül, ha a küszöbön meghúzhatja magát, örökös vándorlásban élt születése óta, örökös nyomorúságban és szünni nem

akaró félelemben; egész lénye meghúzódnásra, észrevétlenségre idomult, s váltig nem értette, hogy ez a másik, aki ugyan nagy és erős, honnan veszi a bátorságot, hogy felemelt fejjel dacoljon az őt körülvevő világgal? Talán a szellemben bízik, talán a hét ördögben, a vele kapcsolatban annyiszor említettekben, de Lilith ördögöt még nem látott, azt azonban igen, hogy a kancsóit és csuprait sosem viszi üresen haza, s így korántsem törődött sokat a magdalai mendemondákkal, hanem beszaladt, amikor csak tudott, ha másért nem, csak hogy érezze a másik nő erejét, mintha az megsokszorozná az övét, a mindéig fogytán lévőit.

– Felmegyünk Jeruzsálembe. Gyere velünk, Mirjám.

– Messze még az ünnep.

– Nem ünnepre megyünk. Vásárolni. Szótteseiket viszünk. Sok van már belőlük.

Magdaléna megállt a bolt közepén.

– Sosem láttam még a szent várost. Megnézhetném.

Letette a kezéből a korsót, elgondolkozott. Miért is ne? Néha mintha úzná valami. Menni, menni, ki tudja, hová, ki tudja, miért. Igen, de a jószág, a kecskék, a baromfi, a kutyák... Tibériásból áthívja az egyik régi szolgáját. Arra a pár hétre szívesen átjön bármelyik is. Megnézi a szent várost, gyermekkorában hányszor halotta emlegetni, otthon, családi körben. Mindenki odavágyott, mindenki arról álmodott. Eljutni a szent városba. Ő nemcsak eljutni akar. Elviszi a világszép korsóit. Hadd ismerjék meg a mű-

vészetét ott is. Hadd tudják meg, él Magdalában egy lány, aki agyagba álmódja – mit is? –, agyagba álmódja a magányt, a bánatot, a halált.

Leült az udvarra néző boltajtó lépcsőjére. Átfogta a térdét, és nézte az udvaron álló fügefákon tollászkodó madarakat. Az egyiknek piros gyöngyszem van a csőrében. Vércsepp? Bogyó? Gyöngy? De fura madár. Vérgyöngyös madár. Messze száll az is. Fölállt, teleszedte fügével a kötényét. Odavitte Lilithnek.

– Eredj, várnak a gyerekeid. Megyünk Jeruzsálembe.

– Kölcsön tudod adni az egyik öszvéredet?

– Megkapod, telhetetlen. Még mit kívánsz? Kocsit? Ha meg tudjátok javítani, azt is vihetitek, én a tevékre pakolok.

*

A vásárosok a kapuk előtt ütötték fel sátraikat. A város nem engedte be a tarka tömeget, nem is lett volna hová, a sűrűn lakott település hegyre fel, hegyről le futó szűk utcáiban bajos sátrakkal bíbelődni. De ilyenkor a kapuk mindig tárva voltak, a városbeliek kifelé áramlottak, a vásárosok egymásra bízva portékáikat, befelé nyomultak a szent várost látni. Időnként egy-egy római járőr – a rendzavarást megelőzendő – átporoszkált a sáttortáboron, egyébként békésen folyt az élet, mintha zeloták nem ülnék meg az erdőket, s a város felett nem fészkelne a római sas.

A városba már bejutott néhány magdalai korszó, és csakhamar híre futott az aranykezű faze-

kasnőnek. Amíg az áruból tartott, tömeg vette körül a sátrát, de hogy az utolsó darabon is túl-
adott, elindult szétnézni a városban.

Meleg volt, porszemek táncoltak az izzó nap-
sütésben. Poros ez a város – gondolta –, piszkos
és zsúfolt. Tibériásban lépten-nyomon szökőkú-
tak frissítik a levegőt, a kutak közelében min-
den csupa virág. Itt csak kő van, meg ember,
kőtenger emberhalakkal. Fárasztó. A talpát sü-
tötte a forró homok, máshol a tüzessé vált macs-
kakövek, saruja szíja elszakadt, mezítláb ment
tovább, kötényébe rejtve a lábbelit. Valahol csak
lel egy vargát, aki megjavítja, sarunyűvő hely ez
a város, rossz lenne itt élni. Mégiscsak más ott-
hon a tó lehelete. Hanem a templomhoz el akart
jutni. Bámészkodva kanyarodott rá a fölfelé vivő
útra, amikor észrevette, hogy figyelik. Fönn, az
út végén, a külső udvar kapuja előtt néhány fa-
rizeus álldogált. Élénken beszélgetek, az egyik
hevesen mutogatott az út felé. Nicsak, a selyem
köntösbe burkolt piperkóc!

A magdalai látogató, akit úgy rakott ki a kapu
elé, mint valami macskát. Elmosolyodott, ahogy
eszébe jutott az emlék. A nyámnyila kis támadó.
Úgy látszik, ez is itt lakik. De mit mutogat annyi-
ra? Körülnézett, ugyan miféle látnivaló akadhat
az úton? Előtte néhány poros vidéki bandukolt
fölfelé, mögötte vízhordó öszvért hajtott egy fiú.
Sehol semmi figyelemre méltó.

Hadonásznak és mutogatnak. Ostobák. Ment,
ment elébük gyanútlanul.

Akkor is csodálkozott, amikor az olajbogyó-
szemű megragadta.

– Íme, a magdalai asszony!

Könnyed mozdulattal seperte le a kezét a karjáról, mint valami hernyót. De nem szólt, nem is értett semmit. Mi bajuk ezeknek? Égő, sötét tekintetű szemek, gyűlölködők...

Megállt, csodálkozva tekintett rájuk. A farizeus hirtelen elnevette magát.

– Ijedezel, úgy-e? De most más került horogra, szépségem, nem rád jár a rúd. Csak el ne bízd magad! Egyszer a te nyakadat is megszorogattuk!

Ezzel már el is fordult tőle a csoport felé, mely a sikátor felől közeledve hirtelen szétnyílt, hogy helyet adjon néhány tagbaszakadt, félelmetes kinézésű férfinak, akik egy roskadozó nőt lökdöstek, húztak, vontak, ütlegettek. Az asszonynak nem jött ki hang a torkán, mindkét kezét arcára szorította, s egész testében reszketett, mint valami vihartól tépett fehér jázminbokor.

– Házasságtörő! Tetten érték! Meg kell kövezni!

Magdaléna csak állt, és bámult a nyomorult-ra. Sem elfordulni, sem továbbmenni nem tudott, csak érezte, hogy éppúgy reszket, mint az a másik, s hogy átéli – annak félelmét? – nem, inkább a maga régi rettenetét, az elsőt, a gyermekkorit, amikor görögök törtek az életére. Most az övéi akarnak ölni. Övéi? Ugyanolyan gyilkos dühtől hevülő arcokat lát, amilyeneket azóta is őriz az emlékezete. Nincs különbség, a gyűlölet változatai mindig hasonlítanak egymásra. Már érzi is a lángok forróságát, a fojtogató füstöt. Hogy talán mégis volna különbség? Hiszen az a

caesareai család ártatlan volt, ez itt viszont bűnös? De hát ki mondhatja magát ártatlannak a Magasságos előtt, és ki dönti el, hogy aki „bűnös”, az a legbűnösebb-e?! Vajon miféle csábítás vitte romlásba ezt a szerencsétlent? Akik most kövekkel akarják összetörni, vajon nem azért dühöngenek csupán, mert nem ők voltak a csábítói? A vérüket felforralta a hőség, a gyűlölet démona megülte a lelküket, életük egész nyomorúsága izzott bennük, az örökké éhes gyermekhad, az elnyűtt asszonyok, a súlyos adók – fájdalmaikat mi csillapíthatná jobban, mint a szép parázna halála?

Magdaléna szívét elöntötte a részvét, miközben maga is csodálkozott egymást váltó gondolatainak világosságán. Hiszen az iszonyattól szinte mozdulatlaná dermedt, szíve hevesen háborgott, fejében mégis egymást kergették a tiszta fogalmakkal kapcsolódó gondolatok. Nézte a másik asszony szétbomlott, tépett haját, heves vágyat érzett, hogy kiszabadítsa üldözőinek vasmarkából, miközben a tehetetlenség érzése valósággal gúzsba kötötte.

A tömeg morajából hirtelen hangok váltak ki, megütötték a fülét, és ő figyelni próbált.

– Vigyük a názáreti próféta elébe! Itt ül a kútnál, a közelben!

– Úgy, úgy, vigyük! Ki tudja, próféta-e vagy felforgató? Legalább ellene is gyűjthetünk adalékokat; ha azt mondja, nem kell megkövezni, semmibe veszi a Törvényt, ha azt mondja, halál reá, hol marad a megbocsátó szeretet, amellyel a népeket babonázza? Gyerünk a názáretihez!

Elindultak, a botladozó asszonyt maguk előtt taszigálva.

Magdalénát utánuk sodorta a tömeg. Ment, nem tehetett mást, de szédült, szeretett volna valamerre kifurakodni a sokaságból, ám erejéből nem futotta a tolakodásra, hagyta hát, hogy vigye az áradat. A dühös arcok összefolytak előtte, pokolbéli ördögök táncát vélte látni. Valahol feltűnt egy kisgyerek, ugyanolyan képet vágott, mint a felnőttek, és felkapott egy kavicsot, hogy hozzávágja a boldogtalan nőhöz, s már kezdje is a kövezést. A felvillanó látvány éles pengeként hasított Magdaléna szívébe – hát még ez az ártatlan gyermek is?! Eltakarta arcát, hogy semmit se lásson, elesni úgysem lehetett a tömegben, és sodródott tovább.

A téren, a kút lépcsőjén ott ült a názáreti próféta. Fáradt volt, hosszú útról érkezhettek, porlepett saru a lábán, arcát előbb moshatta meg a csobogónál, a tiszta víz még föl sem száradt rajta, ám a fáradt tartáshoz képest feltűnően üde volt ez az arc, fényes szempár tekintett a közelítő sokaságra.

A farizeus előrelépett.

– Mester, bűnös asszony ez. Törvényünk szerint meg kell köveznünk. Mondd, mit tegyünk vele?

Álságosan alázatos képén kaján vigyor idézte a róka ravaszságát.

Jézus fölkelte, odalépett a porban fekvő asszony elé, mintha egész fölmagasodó alakjával védeni akarná. Lehajolt, valamit írt a porba, aztán kiegyenesedett.

– Az vesse rá az első követ, aki sohasem vétkezett!

Tekintete végigsiklott a sokaságon. Nehéz volt elviselni ezt a tekintetet. Nem is bírták soká a férfiak. Egymás után hajtották le a fejüket. Maguk elé néztek a porba. Érezték, hogy szívükbe lát, hogy haraguk okát is ismeri. Elszégyellték magukat. Már nem volt fontos a földön heverő nyomorult asszony, már nem kívánták vérént ontani. Már semmit sem kívántak, csak szabadulni ettől a lélek mélyébe világító szempártól. Hát-ráltak. Aztán elkullogtak. Egymás után. Utolsónak Sámuel ben Jeroboám. Nem gondolt már egyébre, csak arra, hogy innen távol legyen. Ne lássa a poros vándort, aki előtt, íme, selyemkötésében is semmivé lesz. Még rámeredt. Még tárogott. Aztán megfordult, és futott, futott, mint-ha üldöznék. Pedig senki sem üldözte. A názáreti rabbi még mindig ott állt, mozdulatlanul.

Amikor mind elmentek, lehajolt a földön fekvőhöz. Friss vízzel megmosta arcát, majd talpra állította.

– Nézd, hová lettek vádlóid! Senki sem ítél el téged?

– Senki, Uram – suttogta halkán a föleszmélő.

– Én sem ítéllek el. Menj, és többé ne vétkezz!

Imbolyogva, remegő léptekkel távozott az asszony, a tömeg is eloszlott a környező utcácskákban, csak Magdaléna maradt ott, egyedül a téren, és lassan, mint aki álomban jár, indult a rabbi felé. A lángnyelvek eltűntek, a pokolbéli ördögök is velük, minden rémkép szertefoszlott. Aki előtte áll, merő fényesség. A szeme maga a

végtelen, csillagfényű ég. Mindent lát ez a szem, mindent tud, mindent meggyógyít.

Képtelen volt szólni. Csak nézett rá, és szédült. Ő jött elébe, megfogta a kezét, odavezette a kút lépcsőjéhez és leültette.

– Te is reszketsz. Nyugodj meg!

– A te közeledben meghal a félelem. Jó itt melletted, Uram! Szüntelen rettegés volt eddig az életem, mondják, hogy hét ördög lakik bennem, s azok gyötörnek. Én nem tudom, hét-e vagy kevesebb, s azt sem, ördög-e csakugyan, csak azt tudom, hogy a bennem élő emlékek kínoznak, mert mindenkit elvesztettem, akit szerettem.

– Te vagy amaz idegen lány, aki zsidó is, görög is, de főként megszorodott szívű és árva.

– A legárvább, Uram! A szavak maradtak el tőlem az évek során, a szavak, melyekből híd épül ember és ember közé... Az én szavaim elperegetek, mint szétszakított lánchról a gyöngyszemek!

– Én vagyok a testté lett Ige. Maradj velem, és kövess engem, meglásd, szívedben életre kelnek vágyott szavaid!

Magdaléna nem tudta levenni róla a szemét. Szíve megtelt békességgel, soha sem érzett boldogsággal. Ó, bár örökké tartana ez a pillanat! Ó, bár örökké megmaradna ez a megnyugvás, ez a belső fény! Már szavak sem kellenek, már nem is mond semmit, csak örül, hogy itt lehet, mintha ezredévek választanák el pár pillanattal korábbi énjétől, mintha csoda történt volna, ő ugyan-

az a Magdaléna, és mégis egészen más valaki. Lehetséges, hogy újjászületett? És ez az új Magdaléna most vadonatúj életet fog élni, egészen más életet, mint eddig?

Szótlatlanul ültek a kút lépcsőjén, és Magdaléna nem tudta, percek vagy órák teltek-e el közben. Megszűnt az idő: ilyen lehet az üdvösség – gondolta. Ám a földi létben az üdvösségből csak ízelítőt kaphatunk: feltűntek a téren a Mester tanítványai, néhány asszony is velük, indulni kellett, erősen alkonyodott.

– Csakhogy rád találtunk, Uram! Előresietté, és mi elmaradtunk, mindenfelé kerestünk! Ki ez az asszony? Beteg, akit meggyógyítottál?

– Beteg is volt, árva is. Most már egy közületek. Velünk marad. Fogadjátok be, és ne kérdezzétek. Elhívtam, és ő követ engem.

Bólintottak, de azért fürkészően figyelték a közójük cseppent furcsa fiatal nőt. Miféle szél röpítette ide?

Az pedig riadt rezzenéssel fordult feléjük. Kik ezek az emberek? Hogyan fogadják majd őt? Nem nézik-e idegennek? Megtalálja-e a szívükhöz vezérlő szavakat? Most egyszerre újra fontosak lettek a szavak. De a fülében visszhangzott: én vagyok a testté lett Ige. Úgy érezte, titokzatos erő fogja át a vállát, védelmében tartja, már nincs többé a maga erejére utalva, mert ez az erő cselekszik általa. Riadalma eltűnt, nyugodtan indult eléjük. Azok csak álltak, meglepetten. Aztán egy asszony kilépett kis csapatukból, és odasietett hozzá.

– Fáradtnak látszol. Gyere velünk! Hazaviszlek, lefektetlek, és betakarlak. Gyere!

Az asszony már nem volt fiatal, szépsége mégis átsugárzott az évek nyomain, a szeme pedig olyanformán fénylett, mint a rabbié. Anyja lehet – gondolta Magdaléna. Belekapaszkodott a kinyújtott kézbe, és ment, amerre az asszony vezette.

IV. GALILEA

1.

A napkelte már a műhelyben találta Magdalénát. Lekuporodott a kész cserepek közé, és gyors, gyakorlott mozdulatokkal virágmintákat vetett rájuk. Fürgén, sietve dolgozott. Halkan dúdolt közben egy régi görög munkadalt, Hermion segédeitől hallotta valamikor. Maga is csodálkozott, sosem énekelt eddig. Volt oka csodálkozni: nap mint nap új Magdalénát fedezett fel önmagában, egy idegen lányt, aki vidáman jött-ment a házban, könnyed mozdulatokkal tett rendet, s varázsolta a konyhába, Zoé rég kihűlt tűzhegyére az ennivalót. Nem, ezt a Magdalénát nem ismerte, s alig tudta elhinni, hogy ő azonos lenne vele.

De az is először történt, hogy a nagy üres ház megtelt vendégekkel. Amikor a Mester és tanítványai meg az őket követő asszonyok elhagyták Jeruzsálemet, elfogadták Magdaléna hívását, s egy időre itt telepedtek meg. A lány akkor előresietett, fuvarost bérelt, és lóhalálában átvitette a szobrokat Tibériásba. Nem tartott meg mást, csak Hermion önmagáról és Zoéről készített mellszobrát. A városban rábízta féltett kincseit Hermion embereire, lelkükre kötve, hogy őrizték, mint a szemük világát.

Visszafelé búzát és lábas állatokat hozott, ne

várja üres ház a vendégeket. Hirtelenében annyi tenni-, intézni- és átgondolnivalója támadt, hogy egyszerre határozott és energikus lett, odaát Tiberiásban a szobrászok alig hittek a szemüknek. Ez lenne az a lány? Az a komor, szótlan? Akit tündöklő szépsége ellenére egyikük sem kért feleségül? A régi Magdaléna sohasem kért senkitől semmit. Nem is parancsolt. Most pedig úgy szólt rájuk, mint egykor Hermion:

– Mit tátjátok a szátokat? Munkára, gyorsan!
– Kiment belőle a hét ördög – beszéltek az asszonyok a tiberiási és a magdalai kutaknál, és a szegény kis Lilith sírt örömeiben, mikor viszontlátta.

*

Most gyorsan elkészíti a vásárra való árut. Úgyis bemegy a héten a városba, beviszi, akkor egy darabig nem lesz gondja, még ha sok nép jön is össze a rabbi hallgatására, mindenkinek jut egy falat kenyér vagy lángos.

Ha sietett is, élvezte a munkát. Mintha a virágok maguk szöknének a keze alá a tópart zöld rétjeiről. Mintha a harmatos fűben legelő bárányok bégetve kéreznének a köcsögeire, és az énekes madarak hangos füttyszóval röppennének tányérjaira. Mintha ő nem is tenne semmit, csak engedné, hogy a tág ölelésű világ minden szépsége formát öltjön, és maradandóvá váljék a megragadott pillanat, mely nélküle nyom nélkül röppenne el.

– De szorgos vagy, Mirjám! A kelő nap már munkában talál!

A nyitott műhelyajtón át beömlött a hajnali fény, és az ajtóban ott állott a Mester.

– A kelő nap, és te, Uram! Jöjj beljebb műhelyembe, mindjárt letörlök számodra egyet a festékekkel teli székek közül.

– Hagyd, leülök ide melléd a lépcsőre. Szerszámot adj inkább! Faragok két lábat, és akkor meg-nagyobbíthatjuk a kecskelábú asztalt az ebédlő házban. Ne szabadkozz, Mirjám! Ne sajnáld tőlem a munka örömét.

– Legyen akaratod szerint!

Matatott kicsit a műhely mélyében, aztán hozott két asztallábnak való fadarabot és néhány szerszámot. Mindketten munkához láttak. Jézus kezében formálódni kezdett a fa, miközben a forgács halmozódott a lábánál, Magdaléna madarai pedig szárnyra keltek a tányérokon, és daloltak, mintha alkotójuk mámoros öröme hevíténé őket.

– Ami a te edényeidre kerül, szebb az igazinál! – gyönyörködött a Mester átpillantva a faragás fölött.

– Hogy szebb-e? Nem tudom. Kicsit más. Változik, miközben kezem alá röppen.

– Röppen?

– Igen. Jön magától. Jön a tó, a táj, a világ. Nincs vele dolgom más, mint hagyni, hogy átszűrődjék a szememen, a kezemen. Úgy érzem ilyenkor, magam is szerszám vagyok a Teremtő kezében, hogy amit elgondolt a Magasságos, általam valósítsa meg. Teremtett világának cseréppé formált mását.

– Törekeny mását. Mint ahogy törekeny az

ember is. Csak a teremtő gondolat erős és örök. Látod azt a lábat, Mirjám? Már alakul. Fiatalságom évei jutnak eszembe, a názáreti ácsműhely, a cédrusok illata. Ott még úgy élhettem, mint a többi ember.

– Most már nem élhetsz úgy?

– Nem. Be kell töltenem a küldetésemet.

– Tanítanod kell és gyógyítanod?

– Senki sem mehet az Atyához, csak általam. Meg kell nyitnom az utat az emberek számára. Minden ember számára. Hogy aki csak hírét hallja az én létezésemnek, újjászülessen, mint te.

– Csodát tettél velem, rabbúni! Meghalt bennem a félelem. Elhagyott a gyász. Ráismertem az élet ízére. Csupa öröm a lelkem, és angyalok éneke visszhangzik szívemben.

– Erőt kaptál, hogy elviselhesd, ami ezután jön.

A lány felkapta a fejét. Letette a földre a korszót, és szorongás nélkül, inkább kíváncsian kérdezte:

– Mi jön ezután, Uram?!

– Megtudod, ha betelt az idő. De ne félj, veled leszek. Akkor is, amikor nem látsz majd. És akkor is, amikor újra látsz.

– Talányosak a szavaid. Riasztanak és megnyugtatnak egyszerre.

– Követsz-e engem mindenkor?

– Mi mást tehetnék? A boldogság titka van nálad, az élet értelme. Megyek, amerre vezetsz...

– Akkor is, ha itt kell hagynod a műhelyedet? A munkádat? Az otthonodat?

– Akkor is. Megyek, amerre vezetsz, és te-

szem, amit mondasz. Akit te hívsz, nem tehet mást, megy utánad, és rád bízva magát.

– Üldözni fognak az én nevemért. Nem üldöztek még eleget nélkülem is?

– Az életemet elvehetik. Örökéletnek beszéde van tenálad.

– Mélységes a te hited, leányzó! Aki pedig bennem hisz, ha meghal is, él. Ne félj tehát. És erősítsd meg magad a gyengeség óráiban, amelyek mindenkinél elkövetkeznek. Most már képes vagy rá.

– Újjáteremtettél engem, Uram! De mondd, miért van annyi gonoszság a világban? Annyi gyűlölet és üldözés? És miért támadnak mindig azokra, akik senkinek sem ártanak?

– Túl sokat akarsz tudni, magdalai Mirjám, Magdaléna. De ha már így van, gondolkozz. Ismered Mózes könyveit s az atyák tanítását: az ember bűnbe esett, elszakadt Istentől. Hogy visszataláljon, ezért kell a Messiás.

– És nem azért, hogy megszabadítson a rómaiaktól?

– Rómaiak, perzsák, egyiptomiak, asszírok és babiloniak... Egyik birodalmat követi a másik. Az embernek, az egyes embernek kell rátalálnia a mennyei Atyára. Ezt az új szövetséget létrehozni, ez az én dolgom. És én odavezetem Őhöz azokat, akiket Ő nekem ad. A megfáradottakat, a szomorúakat, a nyomorultakat és az összetörteket. Megújítom őket, és új szívet adok nekik. Elküldöm őket, hogy szedjék össze társaikat szerte a világon. Bárányokként küldöm őket a farkasok közé. Nem ígérek nekik sérthe-

tetlenséget. De végső diadalt igen. Szenvedések gyötrelmes útjaira küldöm őket, de előttük járok ezen az úton. Most még alig értheted mind ezt. De lesz idő, hogy megérted.

– Amit eszem föl nem ér, szívem fogja föl.

– És most gyere, összeállítjuk az asztalt. Mire a többiek felkelnek, körülülhetnek. De ne szólj, ne mondd, hogy én munkálkodtam itt, még háborognának miatta!

Fölemelte a kifaragott lábakat, és előre indult az ebédlőházba.

Magdaléna sietve söpörte össze a forgácsot, aztán a szerszámokat felkapva követte.

A nap már magasan állt, a kertet betöltötte a fény. Az árkádok alatt egy macska futott át. A hétköznap csendes öröme ült a házon. Magdaléna kitárta az ebédlő nehéz tölgyfaajtóit, hadd járja át a reggel hús fuvallata a termet, aztán deszkáért futott vissza a műhelybe, és amikor kicsit lihegve belépett, látta, hogy a Mester az oldalfalak üres szoborfülkéit szemléli. A világosság szinte kiáltóvá tette a fülkék ürességét, a fal félköríveinek lakatlanságát, s ami este, mécsek és gyertyák fényénél nem tűnt fel, most magára vonta a tekintetet.

– Eltüntetted a szobraidat?

– Félttem, hogy megveted házamat miattuk.

– Még mindig felüti fejét benned a félelem?

– Még mindig tartok tőle, hogy megszólnak téged, amiért házamba térsz.

– Vámszedők, bűnösök, samáriaiak hajlékai-ba térek...

– És még a képfaragóéba is...

– Ne gondoldj vele. Az Emberfia a törvénynek is ura. A törvény a bálványimádást tiltja. A te szobraid nem voltak bálványok.

– Jó, hogy ezt mondod. Sokat kínlódtam miattuk.

– Kétfelé húzott a szíved.

– Két néphez. És nem leltem helyemet közöttük. De ennek vége. Most már csak hozzád húz, te pedig népek fölött való vagy.

– Izráel eltévedt juhai közé jöttem.

– De tanítványaidat pásztorokul küldöd minden néphez.

– Téged is velük. Most menj, fejd meg a kecskéket. Már hallom, hogy ébred a ház. Éhesen jönnek majd, s meglepődnek, hogy valamennyien elférnek. Gondoskodj róluk, hogy szükségét ne lássanak. De vond be őket tennivalóidba. Oszd ki nekik a feladatokat, hogy magadnak is jusson időd a lélek dolgaira. Mert nemcsak kenyérrel él az ember... Van köztük egy fiú, Jóannész. Töprengőbb, mint a többi, s eszesebb. Nagy feladatok várnak rá. Tanítsd görögül. Add át néki a tudást, amit Hermiontól kaptál.

– Róla is tudsz?

– Tudom, hogy lánya vagy, s nem özvegye, mint némelyek mondják. És tudom, hogy árva vagy, többszörösen árva. És most eredj, mert nem jó éhesen kezdeni a napot.

Pár nap sem telt bele, és a tetrarka hívatta a fazekasnőt. Személyesen vele akarja megkötni az üzletet. A tetrarkáról mindenki tudta, hogy boldondja a szobroknak – egyáltalán mindennek, ami szép és fényűző, de hogy ilyen lázba jön Hermon hagyatékától, az magát a hírhozót is meglepte, nem kevésbé Magdalénát. Nem jött zavarba és nem ijedt meg, évek óta élt már maga erejéből, tudta, hogy az üzlet az üzlet, tárgyalásokkal, alkuval jár, s ha király az, akivel alkudni kell, ám legyen király. Túlságosan görög volt ahhoz, hogy Tibériástól, a várostól idegenkedjék, mert ősrégi sírok fölé épült, de ahhoz még eléggé zsidó, hogy az élveteg negyedes fejedelmet ne becsülje sokra. Estebédnél búcsút vett a nyájas körtől, aztán visszavonult úti előkészületei végett.

Nem hatotta meg különösebben, hogy királyi udvarba készül, de tudta, nem kelthet szegényes benyomást, mert akkor alamizsnával fizeti ki vételár helyett. Neki pedig kell most a pénz. Tiszteességesen el akarja látni vendégeit: ha pedig útra kelnek, becsukja a műhelyt, s megy velük. Akkor is jó lesz egy kis tartalék az egész csoport számára. Hiszen ezek olyan gyermeki könnyelműséggel élnek a semmiből, a holnapra nem gondolva... A pénztárosuk meg, az a fukar Júdás, no hiszen, attól éhen is halhatnak. Azt pedig ő nem hagyja. Annyit présel ki a királyból, amennyit csak lehet.

Mécsest gyújtott és magasra tartva átvitte Zoé

szobájába. Nem járt itt az öregasszony halála óta, égetően fájt az üres ágyat, az elhagyott holmit látnia. Most odalépett a ládához, amely nem is Zoé, hanem rég halott asszonyának tulajdona volt, a messze Athénből származó hozomány. Senki sem nyúlt hozzá, ki tudja, mióta. Talán ő még meg sem született, amikor ezt a ládát végképp lecsukták. Nem zárták kulcsra, könnyedén nyílt.

Elámult, amikor belenézett. Fátyolszövet, pepilonok, finom stólák s könnyű fátylak heverték előtte. Egér, moly nem fért a féltett emlékekhez, úgy pihent minden, mintha csak a leányra várná, aki menyegzőjére magára ölti. Kiválasztotta a legszebb fehér öltözéket, a hozzáillő sarut, ékszerszt, aztán lecsukta a láda födelét.

– Ne haragudj – mondta magában az idegen asszonynak, akit Hermion szeretett valaha –, ne haragudj, csak kölcsönveszem!

Aztán fogta a drága zsákmányt, s átment Hermion szobájába. Ott már ismerősebb volt, nemegyszer vette elő üzleti könyveit, hogy pontosan ismerje az árakat. Értett a szobrokhoz, köztük nőtt fel. Tudta, mit ér az anyag, a ráfordított munka, és azt is, hogy mindez nem fizethető meg, mert művészet. Keveset aludt. Töprengett. Azon is, hogy milyen ember a véreskezű Heródes fia, s azon úgyszintén, hogy mit is kérhet a legszebb Aphroditéért.

Alig pirkadt, már talpon volt. Mécsvilágnál kelt, lefutott a kútra, telehordta vízzel a nagy dézsát a konyhán, aztán jóízűen csapkodott benne, mint a kacsza. Rég nem érzett, boldog izga-

lommal készülődött. Az égen még fönn volt a sápadt hajnali hold, de a világosság már lassan terjengett, fátyolkönnyű pára ülte meg a tavat. Amikor kiszaladt az istállóba, hogy megnyergelje öszvérét, egy alakot vett észre a jászol mellett.

– Ki vagy? – kérdezte kemény, de halk hangon, és óvatosan közelített hozzá.

– Jóannész. Fölkeltem, hogy elkísérjelek. Estébe érhet visszatérése, nem jó egyedül jönnöd a sötétben.

– Hányszor jártam egyedül a sötét utakon! – gondolta, de arcát pirosra festette az öröm. Végre valaki aggódik érte.

– Jó vagy, Jóannész. A Mester küldött?

– Magamtól jöttem. De nem ellenezte szándékomat, amikor közöltem vele.

– Legalább görögül beszélünk az úton. Szép napunk lesz.

– Csak az utunk lesz szép. Tibériás undorító város, a tetrarka pedig féreg.

– De szigorú vagy! Miért undorodsz a várostól? Csak azért, mert görög? Én eddig mindig szépnek láttam...

– Mert se nem görög, se nem zsidó, se nem város. Hanem utáncat. Műváros. Játékváros. Ahogy egy felfuvalkodott keleti szolga-fejedelem lemásolja, ami idegeneknél megtetszett. Tesz bele jót is, rosszat is. Mindenből túl sokat, hogy hencegessen a dicsőségével. Pedig hol az ő dicsősége? Eddig még csak kegyetlenségben vitézkedett. Most is fogva tartja a másik Jóannészt, a keresztelőt, nem hallottál róla?

– Aki a Jordán vizébe merítette a népeket?

Igen, beszéltek a vásárokon. De ő nincs Tibériásban.

– Sajnos. Legalább láthatnánk, ha már oda megyünk... Kérlek, ne légy nagyon barátságos a királyhoz. Görögnek néz majd, és szépséged megbabonázza.

A mindjobban kivilágosodó szürkületben, a halványodó csillagok alatt Jóannész leplezetlen csodálattal bámult Magdalénára.

– Pelopponészosz hercegnője... Igen, így foglak bejelenteni az öröknek. Hadd essen le az álluk. – És kisfiús nevetéssel látott az öszvérek nyergeléséhez. – Hadd lásson csodát a tibériási róka!

– Mindenki gyűlöli?

– Mindenki. De hiszen majd megtudod, miért!

Sokáig ügettek szótlanul egymás mellett. Magdaléna időnként görögül szólt a fiúhoz, de aztán elfelejtkezett nyelvlecke-tervéről; elébük tárult hajnali pompájában a táj, és a látvány elnémította. Egyik oldalon a gyöngyházás fényben csillogó tó, a másikon a szelíd dombhajlatok, az olajfaligetek harmatos üde zöldje. És a távolban a meseváros, utánszat-palotáival is gyönyörűen.

Magdalénának az ismeretlen asszony járt az eszében, akinek köntösét hordja, s a magán viselt holmi felidézte gyermekkori emlékeit. Jóannész pedig azon tűnődött, vajon miért is vonzódik ehhez az idegen nőhöz, aki oly váratlanul került közéjük, egészen más, mint az ő asszonyaik, és mégis szívükbe zárták valamennyien. – A Mester elhívta, mint minket is. Ő tudja, mi-

ért. Olyan, amilyen. Nem tehet róla, hogy szép. Arról sem, hogy másforma.

A városkapukat már kinyitották az örök, mire odaértek. Az utcákon megindult az élet. Korán volt még a palotába menni, betértek hát a kőfaragók utcájába, és megpihentek Hermion egykori első segédjénél. Csakhamar összefutottak ott a régi barátok, akik látták szemük előtt felnőni a leánykát, majd elmenekültek gyászának komorságától, és most úgy húzódtak a közelbe, mintha égi fény sugározna lényéből. És Magdaléna beszélt, beszélt a prófétáról, aki visszaadta őt az életnek.

Jóannész elgondolkozva itatta az öszvéreket. Lám, neki nem jutott eszébe, hogy bejöjjön a görög kőfaragók utcájába és hirdesse a Mester tanítását. Pedig ezek is emberek, és éhesek az üdvösség szavaira.

*

A palotánál az örök szótlanul nyitottak neki utat, de Jóannész előtt keresztberakták a lándzsák nyelét. Csak a fazekasasszony beeresztésére volt parancsuk. Az pillanatra visszafordult, búcsút intett az ifjúnak, aztán elindult a sötét folyosók labirintusában egyedül.

Tágas udvarra ért, s ott meg is állt, nem tudta tovább menjen-e, s merre? Az udvart márványoszlopok vették körül az oszlopokra helyenként repkény futott föl, közöttük még üres szoborfülkék. Középen szökőkút, körülötte sok tarka virág, a kút közelében buja rózsák itták a szirmaikra permetező vizet. Az oszlopok és a növények

összhangja, az elrendezés, a méretek és az arányok különös bájt adtak az udvarnak. Magdaléna megállt, és gyönyörködött. Még inkább, amikor az oszlopokhoz lépve meglátta mögöttük a mélybezuhanó, erdő borította lejtőket, s a tó felé igyekvő, sebesen habzó hegyi patakot. A palota a hegyoldalba épült, egymás fölé helyezett teraszos lakosztályokkal és kertekkel, két oldalát a meredek hegyoldal erdői vették körül; elől, az udvar felől széles márványlépcső vezetett a magasba.

Nem indult el, tanácstalanul várt, de csak néhány asszony sietett az oszlopoktól keretezett térre, söpörtek, locsoltak, majd el is tűntek anélkül, hogy ügyet vetettek volna rá. Amint nézelődve körbe indult, egy kis márványpadon, félig a repkény mögé húzódva egy férfit vett észre. Bozontos szakállú, izzó tekintetű ember volt, kezén súlyos láncok, némán, komoran várakozott ott, mint akit nem sűrget az idő, jót ügysem remélhet tőle. Megriadt az ismeretlen rabtól, aki sehogyan sem illett bele ebbe a márványból és rózsákból formált mesevilágba, vissza is akart fordulni, ám a férfi észrevette.

– Asszony, ki vagy te? Honnan jöttél? Még nem láttalak itt...

– Magdaléna vagyok, vagy ha jobban tetszik, magdalai Mirjám. Enyém a fazekasműhely odaát, talán hallottad hírét.

– Még a tiedet is! Görög asszonynak mondanak, akiben hét ördög lakik.

– De tájékozott vagy! Úgy látszik, láncaid nem akadályoznak a hírek vételében!

– Asszony, ne gúnyolódj. Bántani nem akaralak, miért is tenném? Beszédem van veled. Te szabad vagy, hazamégy innen. Kérdezd meg a rabbit, ő-e a megígért Messiás, vagy mást várjunk? Kérlek, kérdezd meg, az én napjaim meg vannak számlálva, és tudni szeretném, mielőtt meghalok. Ha most bejöttél ide, bejutsz másodszor is, hozd meg gyorsan a választ.

Magdaléna bénultan nézett rá, most egyszerre szívébe hasított a felismerés, és torkát fojtogatta a részvét az idegen megsejtett sorsa miatt.

– Te volnál Jóannész? A keresztelő?

– Az vagyok.

– És hogy kerülsz ide? Úgy beszélnek, téged nem itt őriznek.

– Valóban nem. De néha idehozat a király, hogy beszéljen velem. Azt hiszi, tisztára tudom mosni a bűntől, amely égeti a lelkét, pedig nem tudom. Amíg vérfertőző házasságban él a parázna kígyóval, semmi sem menti meg a Magasságos haragjától. Nem mondhatok neki mást: a fejsze a fák gyökerére vettetett, a Heródes-ivadékok csúf halállal halnak, a fiak bűnhődnek az atyák vétkeiért, de ha maguk is tetézik, miként számíthatnának irgalomra? Nem érti az ostoba, azt hiszi, én kárhoztatom csupán. Az asszonybőrbe bújt ördög pedig veszemre tör, nem nyugszik, míg az élők között tud. Siess hát a hírrel, te boldogságos, akit ő tanítványai sorába hívott, ha ördögös voltál is.

– Sietek. Megpróbálok segítségedre lenni, Jóannész. De ha nem tudnék, bízz az én szavamban: én tudom, hogy ő az, akit vártunk.

Magdaléna elfordult tőle, nem akarta, hogy lássa könnyeit, de az udvar is elevenedni kezdett, örök sorakoztak fel az oszlopok alatt, a márványlépcsőn pedig fényesen öltözött férfiak és nők jöttek lefelé. Szolgák futottak a nyomukban, trónszéket hoztak, nagy selyemernyőt borítottak föléje, mindenki igyekezett elfoglalni a számára kötelező helyet az oszlopok között, aztán elhangzott a kiáltás: – a király –, és a fényes ruházatúak mind térdre borultak, a lépcsők tetején pedig megjelent görögös, de a görögökénél sokkal pompázatosabb öltözékben egy kövér, élveteg arcú ember, ravaszul csillogó szemmel, mellette a vakító szépségű asszony, és lassan lépegetve indultak a trónszék felé.

– Kereskedő is lehetne – gondolta Magdaléna –, ha nem rakták volna rá az egész kincstárat. Az ilyenekkel kell órákig alkudozni a vásárokon, hogy a nyű esne béléjük!

A király leült, a szépséges szép asszony megállt a trón mellett, vörös hajának göndörödő kigyóit rendezte el vállán, aztán előlépett az udvarmester, kibontott egy tekercset, és abból szólította elő név szerint mindazokat, akik aznap kihallgatásra jelentkeztek.

Magdaléna figyelt. Tartott tőle, hogy szólítják, s nem hallja. Hiszen annyi minden vonzza itt a tekintetét! Nem szabad bámészkodni. Nem szabad másra gondolni, csak arra, hogy ide még vissza kell térnie Jóannész miatt. És hogy fog alkudozni ezzel a rókával ebben a környezetben? Vásáron könnyű lenne! Gyakran akadt dolga ezzel a kalmárfajtával. De féltérden állva? Alabár-

dosokkal a háta megett? Márpedig tartozik az-
zal Hermion emlékének, hogy nem vesztegeti el
örökségét, hogy felértékeli a műalkotásokat. Szor-
rongott, összpontosítani igyekezett a gondolata-
it, ám a pillantását vonzotta egy fényes szárnyú
szitakötő, amint le-lecsapott a szökőkút vizére.

Nem kellett soká várnia, ezen a napon nem
nyüzsögtek a jelentkezők.

Térdet hajtott, de nem térdelt le. Nem azért,
mert nem akart, de önkéntelenül felegyenesese-
dett. Bátran nézett szembe a királlyal, és az őt
kíváncsian mustrálgató királynéval.

– No, te vagy az a híres cserepes? Jónéhány
munkád került a palotánkba, megbecsüljük tu-
dásodat. Szobraidat – ama jeles Hermion alkotá-
sait – megtekintettem tibériási raktárunkban.
Lássuk hát, meg tudunk-e egyezni?

És ezzel kezdetét vette az alku. Magdaléna
már magára talált. De emberére is. Az udvar tag-
jai felszisszentek. Nem vártak ennyi makacssá-
got az iparosasszonytól. Igaz, büszke és sugár-
zó megjelenése is meglepte őket. Piaci szépsé-
get vártak, nagyszájú, szemrevaló vásárolót. A
görög úrnő, aki nem térdel a király előtt, s aki
finom peplonjában úgy állt itt, mintha egyenest
Athénből hozták volna gyaloghintóban, igen, ez
meglepő volt. – A ruháját lemásolom – gondol-
ta Heródiás királyné, a király pedig azon tűnő-
dött, hogy őt kéne megvenni, nem a szobrait.

– Merész vagy, asszony! Nem félsz, hogy meg-
unjuk követeléseiteket, és elveszük szobraidat?

– Nem, Uram. Te nem teszel ilyet velem.

– Olyan biztosra veszed?

– Engedelmeddel. Ugyanis nem tartozom alattvalóid sorába. Mint a görög művész adoptált leánya római polgárnő vagyok.

Halk moraj futott át az udvari sokaságon. Nem számítottak erre a tényre, de az öntudatra sem, mellyel kimondatott.

– Nos jó, hát udvaromban nem kell félned. Itt a jogrend érvényesül. De az megeshet, hogy nem kötünk üzletet.

– Ne vedd zokon, királyi fenség, de az üzlethez nem ragaszkodom. A szíriai helytartó kétszeresét ígérte a vételárnak. Ha nem félténem a márványalakokat a hosszú úton szerezhető sérülésektől, ha bíznék boldogult atyám segédeknek csomagoló ügyességében, nem is ajánlottam volna föl neked, már úton lennének Caesarea felé. Ám ha neked nem kellenek, értesítem a helytartót...

Ez jó volt, hogy a helytartó az eszébe jutott. Nevét se tudja, nemhogy ismerné. De itt zsvány kalmárral kell küzdeni. Azért sem enged neki!

– Kemény asszony vagy, magdalai Mirjám. Legyen hát kívánságod szerint. Aláírom az adásvételi szerződést, udvarmesterem pedig kifizeti neked az aranyakat a kihallgatások befejezése után.

Már felemelte kezét, hogy kegyes intéssel elbocsássa, amikor Magdaléna mégis féltérdre ereszkedett:

– Egy kérésem volna még, uram!

– Halljuk. – A király nem sietett, jólesett néznie a különös nőt, s magában kajánul gondolt arra, hogy Heródiást megüti a guta. Mennyivel szebb aranyhaja van ennek. Kár, hogy nem is-

merte előbb. Akkor talán nem csábítja el a sógorasszonyát, s akkor nem szórna átkokat rá az a torzonborz próféta. Elkomorult. Az is itt van még. De azzal majd négyszemközt...

– Nagyon szívemhez nőttek ezek a szobrok, uram. Gyermekkorom legboldogabb óráit töltöttem a műhelyben, míg készültek. Engedd meg, hogy láthassam őket végleges helyükön, engedd, hogy felállításuknál jelen legyek!

– Még ma megtörténik – vigyorgott mohón –, én is szeretem a szobrokat! Akár itt is maradhatsz. Kapsz szállást az asszonyházban. – A szeme Heródiásra villant, aki kelletlenül vont a vállát.

– Nem, nem, királyom. Haza kell térnem. Várnak otthon. De adj parancsot őreidnek, hogy beengedjenek holnap.

– Meglesz. Térj vissza udvarunkba, Mirjám! Elmenőben lánccsörgést hallott. A repkénnyel borított márványoszlop mögül hálás tekintet villant feléje.

Amikor később, az udvarmesteri hivatalból kilépve a kapu felé igyekezett, fiatal rabszolgalány suhant el mellette. Halkan, sietve surrant, mint a denevér, fejét se fordította, míg elsuttogta:

– Ha holnap nem lelnéd a prófétát, engem ott találsz a szobrok mögött. Nekem mondd meg a választ, majd továbbítom az üzenetet.

Mire Magdaléna felemelte töprengő tekintetét, a lány már sehol sem volt.

*

– Nyergelj, Jóannész, dolgunkat bevégeztük. Sietnünk kell, ennyi arannyal világosban akarok visszaérni.

Amíg Jóannész nyergelt, beszaladt a sikátorba. Amikor visszajött, ragyogott a szeme. Kis kosár himbálódzott a karján, kenyér és füge volt benne.

– Ember, nem vagy éhes?! Te mindig koplalsz?

Egy oszlopnál megkötötték az állatokat, aztán kézen fogta a fiút, és a tér közepén álló szökőkúthoz húzta. Ott megállt, megmosta az arcát, kezét; széles vízsugarat vetett a fiú képébe, mint valami játékos gyermek; majd a szökőkút lépcsőjére huppant és kicsomagolta az elemőzsiát.

– Egyél!

– Ettem, míg odabenn voltál. – De azért kettétörte a kenyeret.

– A Keresztelővel találkoztam.

– Itt van?

– Itt. De csak rövid időre. Holnap vissza kell térnem hozzá. Elkísérsz?

– Nem is engedlek egyedül...

– Idenézz!

Kis lepecsételt szelencében nárdusolajat mutatott neki.

– Nem vagy épeszű!

– De az vagyok, igencsak!

Kötekedve, nevetve nézett rá. Amaz csak állt elképedve, tűrte, hogy rázáporozhasson a szikrázó nap: Magdaléna jókedve.

A lány csak nevetett, gyöngyöző kacagása saját fülében felidézett egy régi kacagást, régi szö-

kőkatat, régi évődést, régi játszótárssal, de azt Simonnak hívták. Hová lett az a caesareai délután?

Felugrott.

– Jöjj, Jóannész!

És úgy meghajszolta a szelíd öszvért, hogy Jóannész alig érte utol.

3.

A magdalai ház hosszú, kecskelábú asztalánál együtt ült a kis gyülekezet, amikor Magdaléna berobbant. Jóannész még kint bajlódott az állatokkal, de a lány befutott lihegve, kipirultan, és szinte zuhant a Mester lábához.

Nem szólt, csak intett üdvözlés helyett, előhúzta kebléből a szelencét, és tartalma felét a Mester lábára borította. Aztán felugrott, a maradékot fejére hintette, majd visszakuporodott, újra megdörzsölte mindkét lábát a finom olajjal, szeméből örömkönnyek hullottak, fátylát ledobta, kibomlott hosszú hajával törölgette az Úr lábát, és a szoba megtelt az olaj illatával.

A többiek elhűlve nézték. Mit tett ez a bolland, szeles lány? Mennyi kincset tékozolt el pár másodperc alatt? Nárdusolaj! Nem szoktak ők ilyesmihez. De olyan jó, olyan megnyugtató ez az illat.

A némaság e döbrent pillanatában Júdás felugrott.

– Miért nem szólsz neki, Uram? A pazarlás

nem kenyérünk! Mennyi szegényen segíthetett volna ez olaj árából! A nyomorult Galilea földjén éheznek az emberek, amit termelnek, elveszik az adószedők, meg a vámosok!

Gonoszkodó oldalpillantás Máté felé. Ő vámszedő volt. De nem hagyja magát.

– Tán a zélótáidnak vettél volna fegyvert!...

Mivelhogy az iskarióti meg a zeloták barátja volt.

– Nem a zelotákról beszéltem! A szegényekről!

Magdaléna rájuk sem ügyelt. Még mindig az Úr lábát törölgette kibontott hajával.

Jézus pedig csendet intett.

– Hagyd őt, hogy megtegye temetésem napjára. Mert a szegények mindig veletek vannak. De eljön a nap, amikor én már nem leszek veletek. És lássátok, ő szegény, olajjal és könnyekkel öntözi lábamat, hajával törölgeti. Ne bántásatok, amiért magasan ég szívében a szeretet lángja!

Júdás sápadtan ült a helyére. Magdaléna pedig felemelkedett.

– Mondd, Uram, Te vagy-e az Eljövendő? Ó, tudom én azt, hogy látlak még az ég felhőiben! Tudom, hogy te vagy, akit vártunk, hogy csak téged vártunk, hogy te vagy mindenben minden, tudja ezt az én szívem, de nem tudja biztosan a Keresztelő. Ó, szólj hát, hadd vigyek holnap választ neki!

– Menjetek, és mondjátok el neki, amiket hallotok és láttok: vakok látnak, sánták járnak, lepások tisztulnak meg, és süketek hallanak, ha-

lottak támadnak fel, és a szegényeknek hirdetik az evangélium. Boldog, aki nem botránkozik meg énbennem. Menj el, Mirjám, Jóannész kísérjen, és szóljatok a Keresztelővel!

*

Már mindenki lefeküdt, amikor Magdaléna még kifutott a kútra. Az öröklött szép öltözéket levette már, csíkos háziszőttés volt rajta, mezítláb jött, fején a korsóval, amikor a sötét udvaron elébe toppant Júdás.

Ki akarta kerülni, hogy betérjen a konyhába és mosakodáshoz lásson, ám a férfi elébe állt:

– No, te pazarló görög szajha! Tudsz-e úgy is öltözni, mint a mi asszonyaink?!

– Mit akarsz tőlem, irigy zelóta?!

Mindig is nyugtalanította ez az ember. Ez az egy a csoportból. Ha csak meglátta is, mintha ezer hangya futkározna a testén. Szégyellte magát, amiért idegenkedik tőle. De most fellobbant benne egy új, ismeretlen érzés. A harag. Eddig tudott szeretni, gyászolni, félni, szorongani, aggodni, örülni, igen, mámorosan örülni is tudott már. Vadul és hevesen haragudni: ezt még nem ismerte. Lekapta fejről a korsót, és egész tartalmát Júdás képébe öntötte.

– Távozz tőlem, te sátán, te patkány, te átok!

– kiáltotta, és befutott a konyhába.

– Mondd el a mondhatatlant, Mirjám. Szólalj meg, virágom, szólj, formálj szavakat, hogy hordozzák a mi emlékeinket. Mert nincs azokra szó, nincsen fogalom. Beszélj a lángokról, amelyek álmodban szívedig kúsznak, a sötét üregekről, melyekbe vettettél, hogy ki ne juss belőlük sohasem, a mélységekről, melyekből hiába kiáltasz, a zezugos folyosókról, melyekből nincs kijárat. A tűzről beszélj, a késekről, a magányról, a kitaszítottságról. Vesd magad a múlt idők kútjába, s hozd fel onnan ördögeidet. A mondhatatlant mondd ki, Mirjám! Hallgatsz?!

A vendég a fügefafa árnyékába húzódott, onnan nézte a házban és a ház körül sürgölődő nőket. Az alkonyba hajló délután hosszú árnyakat fektetett el a zöld sövény mögött, csend és béke honolt a lilába hajló ég alatt. Az asszonyok forgolódása néma táncjátékra emlékeztetett így messziről, az ismétlődő mozdulatok dallamot árasztottak, az örök körforgás monoton zenéjét, hiszen az asszonyi mozdulatok ugyanolyan körpályán mozognak, mint a nap járása vagy az évszakok változása. Fát aprítottak, vizet hordtak, mostak, lepényt dagasztottak, olyan egyhangúan, ahogy az esőcseppek öntözik a földet. Csak egy ült közöttük kissé távolabb egy fatönkön, körülötte korsók, amforák, és ő finom ecsettel virághímeket pingált rájuk. Bronzfényű haja a homlokába hullt, ajkát összecsuicsörítette, miközben teljes figyelmével munkájába merült.

Az idegen őt nézte. – Szólj, Mirjám! – mondo-

gatta magában újra meg újra. – Különös, megállt fölötte az idő. Elmúlhatott 30 éves. Mások már unokát ringatnak az ő korában, ő pedig, mint a lenge léptű ifjú lányok... És hogy kerül ide? Éppen ide?

A kafarnaumi ház udvarán most csak asszonyok tartózkodtak. A férfiak a szomszédos városokat, falvakat járták, néhányan a bárkába szálltak, hogy vízbe merítsék halfogó hálóiukat, estére visszavárták őket, de ki tudja, megjönnek-e?

Magdaléna is át-átjárt a szomszéd városkába, a műhelyébe, kis kétkerekű kocsján, amit csak lehetett, áthozott ide, hogy a többiek körében dolgozhasson. Nem szerette a magányt, sohasem szerette. De most már ki tudott törni belőle. Tartozott valahová.

A Júdással történt összetűzés ellenére kezébe adta a szobrok árát, lévén az a kis közösség pénztárosa, s ez némiképp enyhítette annak vele szemben táplált ellenszenvét. Ő azonban nem enyhült meg a kellemetlen férfiú iránt, s önmagában be kellett vallania, hogy utálja ezt az embert, irtózik kapzsiságától, gyakorlatias észjárásától, kuporgató zsugoriságától, de legjobban zelóta lelkétől, a gyűlölettől, amellyel minden idegennek vérét ontaná. Ha Júdás csak meghalotta, hogy ő Joannésszel – aki már szépen előrehaladt a nyelvben – görögül beszél, úgy nézett rájuk, mintha kést szeretne a hátukba mártani, s Magdaléna megborzongott ilyenkor, sehogy sem értette, miért hívta el a Mester barátainak kis csapatába ezt a rút és ellenszenves embert, miért kell a gonosznak mindenütt jelen lennie?

De megkérdezni nem merte, sem őt, sem a többieket, hiszen szemmel látható, hogy azok nem osztják ellenszenvét, s már-már hajlandó volt önmagát okolni, hogy bizonyára csak az ő görögös lénye a szálka ennek a hazafinak a szemében. És szálka Jóannész is. Őt meg azért nem szívelheti, mert annyira okos, annyira nem földhözragadt, és olyan nyitott szemmel és szívvel ámul mindenre, ami szép. A kancsóira és a görög versekre, a kék égre; nem, Jóannész sosem tudna elfogult lenni és gyűlölködni, mint Júdás. De ha a Mester kiválasztotta ezt a Júdást, ő, Magdaléna nem szólhat ellene, Júdás pedig a nárdusi olaj esete óta nem meri bántani, hiszen látnivaló volt, hogy a Mester védi, szereti a furcsa görög lányt. Magdaléna azonban gyötrődött: itt, a tiszta szeretet forrásánál sem tudja kiűzni szívéből az ellenségeskedést, a gyűlölséget... Ha az Úr tanítványa, ha körükbe tartozik, akkor ő szeretni akarja, de nem sikerül. Szerethetünk-e parancsszóra? Itt van a szeretet nagy parancsa. De a szeretet: érzés, vagy érezzük vagy nem, azt nem lehet magunkra kényszeríteni. Gyötrődésében igyekezett Júdás kedvében járni, a legjobb falatokból kínálta, ruháját mosta, de időnként keservesen nevetett saját erőlködő buzgalmán, és szeretetének hiányát félelmével magyarázta. – Igen, félek tőle. A szeretet és a félelem pedig nehezen fér össze... – Ha másnak nem is, de az idősebb Mirjámnak, Jézus anyjának el fogja mondani, mi kínozza. Hiszen Mirjám szemében ugyanaz az iszony villan meg, ha Júdás közeledik, mint az övében. És Mirjám sem szól egy szót sem. Ta-

lán ő tud segíteni, talán ő ismeri a titkot: hogyan szerethetünk, ha nem szeretünk is...

Elkészült az amforával, és föltekintett. Érezte, hogy nézik, de nem tudta, ki tekint rá és honnan. Sötétedett. A tücsök is megszólaltak. Magdalában is volt tücsök. Zoé szerette. Caesareaban is volt. Debóra is szerette. Debóra, Zoé, Mirjám. Három anyja volt, kettőt elveszített, csak Mirjám maradna meg mindig vele! Új tücsök régi tücsköt szólaltat, új érintés régi húrt penget. Nincs múlt és jelen. Magunkban hordunk mindent, ami valaha történt velünk. De ki lehet itt az udvaron, akit nem lát? Ki van itt idegen? Mert valakinek lennie kell. Érti. Valaki nézi őt.

– Szólj, Mirjám...

Felsikoltott.

A hosszú, farizeusköpenyt viselő férfi nem látszott ismerősnek. Tömött, dús szakálla a mellét verte, a feje búbján kopaszodott. Ahhoz a korán vénülő típushoz tartozott, amely az élet delén már a vének tanácsába választható. Aztán meg olyan előkelő és ünnepélyes! Az ujjain ékköves gyűrűk, fényes lánc a nyakában, köntöse finom gyapjú, csupán porlepett saruja mutatja, hogy öszvéren jöhetett, s egyedül, alighanem titkolni akarta útját, ily előkelő úr másképp nem indul el szolga nélkül. Ugyan ki lehet, miért jött ide, és honnan ismerheti őt? Ám a hang – azt már hallotta valahol.

Közelebb lépett, hogy meglássa az árnyékba húzódtott idegen arcát.

És akkor felnevetett. Annak a régi, szökőkút

körül kerengő, táncos lábú kislánynak a gyöngyöző nevetésével.

– Ni csak, Simon! Hogy megijesztettél! Mi járatban vagy?

Elfogultság nélkül szólt, bánat és neheztelés nélkül, könnyed, természetes jókedvvel, az élvezettel végzett munka után kiegyenesedve az alkonyi szellő kellemes hűsében, mintha csak úgy hozzátartoznék az este ajándékaihoz, hogy betoppanjon egy régi ismerős, nem túl fontos, de nem is kellemetlen. Simon elámult. Mi történt ezzel a lánnyal? Lány, asszony? Ki tudja? Mi történt vele azóta, hogy ő sorsára hagyta?

– Bocsáss meg nekem, Mirjám! Nem lett volna szabad elmennem akkor...

– Nem tehetél mást. Én nem mentem veled.

– Sohasem feledtelek.

– Rosszul tetted. Mindenkinek a maga útján kell járnia. Mi szél hozott ide?

– A názáreti rabbit keresem. Sokat beszélnek róla Jeruzsálemben. Meg szeretném ismerni őt. Tudni, hogy csakugyan ő-e, akit vártunk...

(A Keresztelő is ezt akarta tudni, hasított Magdaléna szívébe az emlék. Éppen egy éve múlt... Amikor másnap visszasietett, még sikerült találkoznia vele a portikusz alatt. Sietve suttogta fülébe a hírt. Sohasem felejtí el lassan felderülő, komor tekintetét. – Áldott légy, asszony, és áldott, aki küldött. Most már megnyugodva várom a halált! – Szegény Keresztelő! Nem kellett sokáig várnia, hamar vérét ontotta az a sárkánybőrbe bújt asszony, Heródiás királyné. Mondják,

a lánya, a kicsi kígyó, az még táncolt is tálcán hozott fejével a kezében.)

Magdalénát megborzongatta az emlékezés. Elkomorult egy pillanatra.

Simon félreértette.

– Te sem akarsz hozzávezetni? A többiek mind azt mondják, nincs itthon...

– Valóban nincs, de várjuk. Nem tudhatom, mikor ér haza, annyian veszik körül, gyógyulásra, tanításra várók. De ne ülj itt a hűvös udvaron, gyere be a konyhába, mosd le az út porát, egyél valamit.

– Bízol bennem, Mirjám?

– Miért kérded ezt?

– Hidd el, tiszta szándékkal jöttem. Nem vagyok sem kém, sem beugrató.

– Mit beszélsz?!

– Ó, te szegény, hiszen te azért bízol, mert a gyanú árnyéka sem fészkel szívedben. A názáreti rabbinak nemcsak követői vannak, de ellenségei is. Követői a galileai szegények, alkalmasint a júdeaiak is; ellenségei viszont a hatalmasok, és nemcsak a szanhedrin urai, Róma bérencei, de még a tőlük elkülönülő farizeusok között is sok akad, aki rossz szemmel nézi.

– Miért?!

– Szabadítóra várunk, Mirjám! Neked mondom ezt? De ő túl békés. Szelíd. Gyógyító! Gyógyult sántákból akar hadsereget állítani?

– Van elég zelóta. Válasszatok közülük vezért!

– Magdaléna hangja fagyosra váltott.

– Nem rólam van szó... Én vonzódok hozzá, azért kerestem föl. De így beszélnek róla. Jön-

nek majd a nyakára elveszejtő kérdésekkel, hogy feljelentsék. De én nem az ő emberükként jöttem. Engem a szívem hozott.

– Azt hittem, hogy az öszvéred.

– Miért gúnyolsz?

– Bátor lelked olykor nevetésre kényszerít. Mondd, mért jöttél egyedül, bujkálva? Magadat félted vagy őt?!

– Mindkettőnket. Hírnevemnek nem használna, ha kiderülne, hogy itt jártam. De ha kísérot hozok, az őróla is fecseghet...

– Értem. Hát jó. Gyere. Nekünk nincs titkolnivalónk.

– Azt mondd: nekünk. Hogy kerültél ide?

– Ahogy a többiek. Ő elhívott.

– Honnan?

– A kétségbeesés vermének mélyéről.

– És mi lett belőled?

– Fazekas. Az voltam, és az is maradtam. Hirtelen hangot váltott, elszoruló torokkal kérdezte: – Hermiont megölték. Tudsz-e róla?

– Hallottam hírét. Minden emberséges zsidó megsiratta Caesareában.

– Sajnos a kevésbé emberséges zelotáknak éppen ő állott az útjukban. Pedig ő volt az egyetlen görög, aki pártjukat fogta abban a szörnyű városban...

– Tudom, Mirjám. Engem is megrendített az eset.

– Engem pedig tönkretett. Amikor Zoé is meghalt, egyedül maradtam. A műhelyből meg tudtam élni, de a gyász legmélyén mindenki elhagyott. Egyszer aztán fölmentem a vásárra Jeru-

zsálembe. Ott éppen egy asszonyt akartak megkövezni farizeus barátaid.

– Miért mondod, hogy barátaim? Nem tehetek az ő cselekedeteikről!

– Elhiszem. Jézus mentette meg tőlük a szerencsétlent. Akkor találkozott velem is. Azóta követem, és boldog vagyok.

– Ezért változtál meg hát?

– Ezért. És te? Hogy fordult sorod?

– Amikor elküldtél, nyakamba vettem a vándortarisznyát. Alexandriában tanultam, a legjobb ötvös keze alatt. De aztán elfogott a nyugtalanság. Megfordultam Athénben, Rómában, mindennütt elkelt a portékám. Jó hírem támadt. Végül győzött a honvágy. De Caesareaban nem akartam letelepedni mégsem. Számomra is félelmetes, nyomasztó az a város. Műhelyt nyitottam Jeruzsálemben.

– Boldog vagy-e, Simon?

– Lennék, ha volna családom.

– Nincs?

– Úgysem hiszed el, ha azt mondom, rád vártam. De más nem kellett nekem mégsem.

Magdaléna felkacagott.

– Csak azt ne mondd, hogy feleségnek akarsz vinni Jeruzsálembé!

– Vinnék, ha jönnél.

– Nem megyek, Simon, kedvesem, nem megyek. Más az én utam, más az én életem...

*

Alighogy bekanyarodtak a konyha felé, szél ke-
rekedett. Hirtelen jött a szél, felhőket hozott, de
a kert magas fáin alatt nem észleltek az idő for-
dulását. Az asszonyok a konyhán körülvették Si-
mont, ellátták étellel, itallal, s a vendég is kedves-
nek mutatkozott, oldalzsákjából apró gyöngy-
ház fibulákat vett elő, s a tetszetős, bár egyszerű
nyakékekből mindegyiküknek juttatott.

– Honnan tudtad, hogy hányan vagyunk? –
kacagott csúfolódva Magdaléna.

– Aranyműves mindig hord magánál valamit.
Honnan tudod, mennyi van még?

Az asszonyok nevettek évődésükön. Szelíd,
jószándékú teremtések voltak, s olyanok, aki-
ket sem a szerelemfáltás, sem a saját gyermeket
óvó kótlós-ösztön nem állított szembe egymás-
sal. Jórészt idősebbek is – Magdaléna volt köz-
tük a legfiatalabb –, felnőtt fiúkat követő anyák,
akikben megszelídült már az asszonyi termé-
szet: együttesük derűs összetartozást sugárzott
és fészek-meleget. S hogy közös ténykedésük a
perpatvar árnyékát is nélkülözte, nyilvánvalóan
az idősebb Mirjám belső békéjének volt köszön-
hető, aki irányítás nélkül is képes volt vezetni,
halk és kevés szóval mindenkit összefogni. Ő a
legritkább asszonyi tulajdonság birtokosaként
tudott hallgatni; nem csapongott jókedv és fé-
lelmek között; nem jajgatott bajok idején, s hogy
mit zárt magába, ő tudta egyedül, de nyugalma
mindenkit fegyelmezett.

Simon tehát derűs és kellemes rejtettséget ér-
zett körükben, miközben éhségét enyhítette.
Amikor azonban megdördült az ég, s a vihar

karmos ujjai zörgették az ablakok fatábláit, egyszerre döbbsent csend feküdt a konyhára, s úgy tűnt, a barátságosan ropogó fahasábok is tűztáncot kezdenek a kemencében, míg a nagy elhallgatás riadt csendjébe beharsogott az ítéletidő, odakinn a fákat csavarta a szél, és a villámok fényében látszott, hogy a kerten a víztömeg vízesekek sodrásával fut át.

Idősb Mirjám ugyan nem szólt, s így hallgatni illett volna, de itt-ott mégis kibuggyant a féltés:

- Hol lehetnek?
- Bárkára szálltak...
- Elnyeli őket a tó!

Csak egy villám mutatta meg, hogy a vendég ajka is remeg.

Magdaléna azonban meg sem rezsent, s ez némiképp Simonba is lelket öntött. – Ha ez a félénk lány nyugodt... Ám a félénk lány nyugalma Mirjám csöndjéből táplálkozott, s így kötötte őket egybe a lánc, mindegyik a másikra nézett, mert azt hitte, az tudja a titkot: mi tartja távol a vést, melynek fenyegető mivolta igencsak jelenlévőnek látszik.

Mirjám különben is mindent megérez, nemegyszer voltak e különös képesség tanúi; ha most nem aggódik, akkor bizonytalanság sincs is ok reá, még akkor sem, ha minden látszat ellene szól.

Órák teltek el így; éjfél is elmúlt, amikor elült a szél, elhallgatott az orkán ordítása, elállt az eső, s a megtépett táj fölött békésen felragyogtak az éj csillagai.

Ők még mindig némán ültek a tűzhely körül. Akkor erős férfilépések közeledtek. Súlyos zsák-

mányt hozhattak, behallatszott Péter nyögése, amíg földre dobták a hallal teli hálót.

Az asszonyok meggyújtották a gyertyákat. A konyhába bedübörögtek az átázott férfiak. Szaggatott, odavetett mondatokban számoltak be a történeteikről.

– Nem sok hiányzott hozzá, hogy elpusztuljunk!

– A víz már a csónakba ömlött...

– Nem gondoltam, hogy látlak még benneteket!

Az asszonyok már nem tarthatták féken a kérdést. Hogy menekültek meg mégis?

– A Mester... A parton jött... Meglátott minket.

– Besietett hozzánk.

– Maradt csónak a parton? És nem törte szét a vihar?

– Nem, csónak nem volt. A hullámokon járt... Ha láttátok volna...

Egyszerre csend lett, ő lépett be, száraz ruhában, könnyedén. Mosolyogva állt meg az ajtóban, szelíden, sugárzóan, távolian.

– Meséltek, már meséltek, semmi sem féljétek! Hát igen, kicsikét megijedtek szegénykéim. Pedig megmondtam: ne féljétek. És újra mondom, akkor se féljétek, ha még sokkal nagyobb viharok szaggatnak titeket, és akkor sem, ha nem láttok engem. Ha én mondom: ne féljétek! A betevő falat miatt is rettegtetek. Siránkoztatok, hogy nem ad halat a tó. Pedig a mennyei Atya gondot visel rátok. Holnap megint oszto-gathatjátok majd mindenfelé a halat, különben

szárítva kell ennetek, míg el nem fogy, s akkor majd azon fogtok keseregni, hogy unjátok. Gyöngge még a ti szívetek nagyon. És nekem e gyöngge szívekre kell országomat építenem!

Azzal leült Simon mellé, és vállára tette a kezét.

– Eljöttél hozzám, Simon farizeus?

– Eljöttem, Uram. Titokban jöttem, híredet véve, a szívem hozott: örök életnek beszéde van nálad, engeddd, hogy hallgassalak.

– Nem félsz, hogyan fogadnak majd, ha visszatérsz?

– Hogyne félnék, Uram! De te minden rettegések enyhítője vagy. A félelemről különben sem tehetünk, bennünk lakik, el nem némíthatjuk nélküled, csupán küzdhetünk ellene; hogy mégis eljőjjünk, ha reszketve is.

– Jól van, Simon. Légy szívesen fogadott vendége a háznak.

– Mondd meg, kérlek, bár azt hiszem, a történetek után felesleges is a kérdés: de mégis, tőled szeretném hallani, te vagy-e akit vártunk?

– Te kit vársz, Simon?

– Akit a többiek: szabadítót. Uram, a mi népünknek nincs jelene, csak múltunk van s jövőnk. Mögöttünk Dávid birodalma, előttünk Isten országa. S ami közbül van? Üldözés, égő házak, ellenség mindenütt, római katonák, görög kalmárok, piócák szívják a vérünket, s ha elmegyünk innen, a diaszpórákban még kiszolgáltatottabbak vagyunk. A fél világot bejártam, és tapasztaltam, nincs veszendőbb és áldozatra szántabb, mint a mi népünk! S ha ész és szor-

galom némi biztonsághoz segít családokat, tüstént akad kard, hogy rájuk csapva elvegye munkájuk gyümölcsét, de életüket is. Szabadítót várunk, Uram, új Mózeset, aki kivezet az üldözöttség pusztaságából!

– Csalódni fogsz bennem, Simon! Nem népet: embert jöttem szabadítani! A megrontott, bűnös embert kivezetni a Sátán pusztájából, kiszabadítani a halál láncaiból, és Istenhez vezetni. Én és az Atya egy vagyunk. És nincs más út őhozzá, hanemha énáltalam. Ebben az értelemben vagyok szabadító.

Simon térdreborult, majd a konyha földpadlójára hajtotta homlokát.

Jézus fölemelte.

– Én Uram, én Istenem! – dadogta Simon, majd hosszú ideig hallgatott, és hallgattak a többiek is az illetődött csendben. Az asszonyok hozták a tálat, kiosztották a lepényeket, és bort töltöttek a kancsókbá.

Csak később, evés közben kérdezte meg Simon:

– Mi a kívánságod, Uram? Mit tegyek ezután?

– Térj vissza Jeruzsálembe, tartsd meg műhelyedet, kell, hogy az enyéimnek ott is legyen pártfogójuk, ha szükség lesz rá.

– Akaratod szerint cselekszem. De a te hatalmad végtelen, lecsendesítéd a tengert, elűzöd a betegséget, életet adsz a holtaknak – nem tudom, miért lenne a tiednek szüksége az én pártfogásomra? Követnélek inkább, de szavadnak ellent nem mondhatok.

– Az emberfia gonoszok kezére adatik. És akik

őt követik, vállukra veszik az ő keresztjét, s úgy lépnek a nyomába.

Simonnak elakadt a lélegzete. A gyertyafényben is látszott, hogy elsápad.

– Kereszt?!

– A botránkozás fája. Ne riadj vissza tőle!

Most Júdás törte meg a csendet.

– Ahelyett, hogy kardot rántanál! Ahelyett, hogy harcolnál, és győznél! Izmos fiatal férfiak várják a jeladást! És te keresztéről beszélsz? Nem érem fel ésszel! Kergesd szét a szanhedrint, úzd el a rómaiakat, ezt várjuk tőled!

– Hiába várják, nem az én dolgom. Azt megteszi majd az idő. De az idővel szemben én leszek a győztes.

Most Simon sóhajtott fel halkán.

– Jeruzsálemben sok hatalmas ellenséged van, Uram. Akik gyűlölnek, mert félnek, hogy kardot rántasz ellenük. Mások pedig azért, mert nem rántasz kardot emezek ellen. De amit ma éjjel mondtál nekünk, legtöbben meg sem értenék.

– Majd ha közelít a húsvét ünnepe, fölmegegyek Jeruzsálembé, és tanítom azokat, akiknek van fülük a hallásra. És betöltöm a küldetést, amiért jöttem.

Két sikoly hasított bele az asztali csendbe. Mirjám sikoltott, rémülettől elkerekedett szemmel és vele egyszerre Magdaléna.

Jézus anyjára nézett. Erőt, támaszt sugárzott a szeme, de részvét is volt ebben a tekintetben.

– Íme, az Úrnak szolgálóleánya – ezt felelted egykor az angyalnak, anyám. Küldetésednek,

küldetésünknek még nincs vége: ígéreted kötelez!

Mirjám lehajtotta a fejét, nem szólt többet, csak a könnyei hullottak csendesen.

– És te, magdalai Mirjám, figyelj rám. A te erődre is szükségem lesz. Oszloppá teszek az épület alatt, melyet emelni fogok.

*

Az asszonyok az edényeket mosogatták, a férfiak még ott ültek a hosszú asztal mellett, Simont kérdezték, mi újság Jeruzsálemben, mi hír a templom körül, hogy viselkedik a helytartó, és amit még szokás. A Mester kilépett az esőcsepektől csillogó udvarra, és magához intette Magdalénát.

– Maradj anyám mellett, magdalai Mirjám! Nagyon megtört az utóbbi időben... Az aggodalom éles tőrrel járja át a szívét. Téged kiváltképp szeret. A te erőd támasza lehet.

– Asszonyanyád miatt ne aggódj, Uram! Hű gondviselője leszek, míg csak élek.

– Jóannész mindkettőtökre gondot visel majd. Tőled csak azt kérem, szíveddel állj mellette!...

– Úgy mondod, mintha búcsúznál! Miért teszed ezt? Nem, ne búcsúzz még!... Mellette maradok, persze, hogy maradok, senkim sincs rajtatok kívül!

– Lehetne, ha akarnád. Simon farizeus feleségnek vinne.

– El ne űzz, Uram! Hová lennék nélküled, nélkületek?

– Nem kértelek volna, ha elűzésed lenne szándékomban. Bízom benned, Mirjám. Lemondasz az asszonyi sorsról, hogy keresztedet fölvéve kövess engem a fájdalmak útján.

– Bárhová, Uram!

– Most térj nyugovóra, későre jár.

– Még valamit el kell mondanom. Bár te a vesékbe látsz, tán ezt is tudod. Gyűlölöm Júdást! Követhetek-e gyűlölettel a szívemben?

– Megbontod ezzel közösségünk rendjét?

– Ó, nem, igazán nem! Szelídebben szólok hozzá, mint bárkihez, a legjobb falatokat juttatom neki. Cselekedetté nem válik ellenszenvem, de a szívemből nem tudom kitépni. Uram, az érzelmeink nem engedelmeskednek nekünk! Belülről rabok vagyunk! Szabadíts meg, Uram, a bennem élő rossztól!

Megállt egy percre és feléje fordult. A hajnal már derengett, a félhomályban jól látta a lány könnyörgő szemét. Fejére tette a kezét.

– Hallgass rám, Mirjám, Magdaléna! Ne törd a fejed azon, ami meghaladja az értelmedet. S a meddő küzdelem helyett, mit szíved démonaival folytatasz, vedd rám tekintetedet. Most menj, pihenj meg. Mondottam: szükségem lesz még az erődre.

V. ÉS ÚJRA: JERUZSÁLEM

1.

Mélységes, sűrű, sötét éjszaka volt. A vihar elült, de a csillagokat felhők takarták. A föld sem rengett már, csupán a templom kárpitja viselte még széles repedéssel a hatalmas mozdulás nyomát. Mintha a vén föld le akarta volna dobni hátáról az embert, a Káin-ivadékot, az iszonyú lényt, amely kínhalállal ölte meg a szeretethozó Istent.

Minden elcsendesedett. És a mindenség gyászolt. Sírüreg-sötét, fekete függönyök borultak a kínba dermedt szívekre.

Magdaléna kicsi zsámolyon kuporgott az emeleti szoba ablaka mellett. Kibámult a néma éjszakába, de az éj nem felelt. A szeme időnként lecsukódott, de jótékony álom nem vette karjaiba. Lehunyt szemhéja mögött iszonyú képek kergették egymást, fülében vad áramlással tombolt a vér, reszketett, fázott, megmozdulni azonban nem volt ereje.

Ostorcsattogás, eltorzult, dühös arcok, kalapácsok, szögek, szálkák... igen, a kereszt éles szálkái, azokat érezte, amikor roskadozva oda támasztotta az arcát. Vér. Az Úr vére, amint lefolyik a szálkákon. Szelíd, elgyötört arca ott fön. És ő, Magdaléna, hogy remegett, hogy még ne, még ne haljon meg, ne hagyja el őket! És hogy

remegett, hogy igen, igen, haljon meg, ne szenvedjen tovább! Ez a két kívánság küzdött benne, amíg tehetetlenül nézte haláltusáját. Sehol senki, aki segített volna! Marcona katonák, dühös férfiak tömege, és mind csak azon mesterkedik, hogy elpusztítsa ezt a szelíd és jó fiatal embert! Egészséges, szép ifjú, és nekiesnek, ostorral, szöggel, kalapáccsal, mindennel, hogy semmivé tegyék! És még a halált sem adják gyorsan, hanem órákon át szemlélik a gyötrelmeit, gyönyörködnek a kínjaiban, amíg lassan elszökik belőle az élet.

Legyek... Legyek keringtek az arca körül.

Ó, a Magasságos is elhagyta, ő se bírta nézni... De nekik, gyöngé asszonyoknak nézni kellett, amit Isten se bír! Hogy reszketett, roskadozott öreg Mirjám! Ha Jóannész nem tartja, földre hull, és eltiporják a rómaiak lovai. És Jóannész csak áll, áll, de a szája reszket, az ajka, mint a vízbefúlóé, nagyon öreg embereknek mozog így a szájuk. Ő pedig, Magdaléna, csak fogja, fogja két kezével a fát, tenyerébe mélyednek a szálkák, forog körülötte a világ, szédül, egyetlen szilárd pont az a fa a hulló, zuhanó minden-ségben, fogja a fát, arcát odahajtja a kihűlő láb-ra, érzi a szöget, a szöget kellene kihúzni, nem lehet, jaj, nem lehet, semmit sem tehet, hiába sikoly és sírás, csak a tehetetlenség az osztály-része, mint hogyha gúzsba volna kötve, minden hiába, már hangja sincs, már könnye sincs, már semmi sincs, üres a világ, üres az éj, üres a sötétség, csak halál van, mindenütt csak halál, és

meghalni mégsem lehet, halállal körülvéve élni – miért most már?

Halk mozdulás – talán csak a súlyos diófa ágy reccsent a sarokban? De hátha Mirjám kér valamit? Bénultságát lerázva, keserves erőfeszítéssel kel fel ültéből. Mintha követ emelne, úgy mozdítja tagjait, s vonszolja magát az ágyhoz. De Mirjám semmit sem akar. Mozdulatlanul fekszik, szobormereven, ám nyitott szeme mutatja, nem alszik, s a szeméből sugárzó iszonyat a szoba sötétjén is átsüt.

Magdaléna betakargatta, aztán visszavánszorogott zsámolyához. Kezébe temette arcát, és kezdődött előlről a képek futása a lezárt szemháj mögött. Sikoltani, sírni sem tudott már, mozdulni is alig, szomjúság gyötörte, de nem volt képes magát rábírní, hogy letántorogjon a nyikorogó falépcsőn a konyháig, a vízig; didergett, de a kendőért sem kívánt áttapogatózni a szobán; így csak a két szörnyűséget váltogatta: vagy lecsukja a szemét és befelé tekint, a rettenet napjának fejében futó képtömegébe, vagy kimered az ablakon a külső sötétségbe, mely fekete, mozdulatlan és vigasztalan, akár a jövő. Az élet véget ért. Ami ezután még lehetséges, az se nem élet, se nem halál. Lángok, kések, török után, íme, kereszt és kalapács lökte újra a verembe, a legmélyebb és legsötétebb verembe, és innen nem vezet több út a felszínre. Felszín?! Miféle felszínre akarna jutni ő, mikor Jézus halott? Merev test, tárgy, sírkamrába zárva? Mi keresnivalója van még neki ezután a világon? Ha egyáltalán van

még világ? Vagy csak sötétség van? Mindegy. Neki most már éjszaka, kelő nap – egyre megy. De itt van Mirjám. Megígérte, hogy támasza lesz. Ketten élnek ezután a mélységes veremben. Ketten, élve eltemetve a gyász pokolmélyébe. Őt nem hagyja el. És itt van Jóannész. Hozzájuk tartozik. Remegő ajkával, kétségbeesett tekintetével a kereszt alatt. És az asszonyok... azok azért ott voltak, ha távolabb is: Johanna, Veronika, meg a többiek. Ám a férfiak! Mind szétfutottak! De azért ők is... ők is a mieink. Futásukban ők is kínlódtak. Csak nézni nem tudták, amit Isten se bírt, hiszen elfordította tekintetét a világról, azért támadt az a végtelen sötétség.

Szálkák. Vér. Sötétség. Halál. Valami zakatolt a fejében. Ez a Péter is. Előbb kardot ránt, aztán megtagadja. Aztán elfut. Aztán visszajön, és sír. És Júdás. Ó, Magdaléna mindig is gyűlölte, lám, nemhiába. De miért tette? Miért? Csalódott? Zelóta vezért várt, s nem azt kapott? Ezt a szelíd tanítót, aki ugyan felborította a kufárok asztalait, aki ugyan kihívta maga ellen a hatalmasokat, de saját védelmére semmit nem tett – nem tudta elviselni? Magát a szelídséget sem? És hogy „szeresd ellenségedet”! Nem, Júdás nem akarta szeretni az ellenséget. Inkább mestere árulója lett. Miért kellett őt a tanítványok közé hívni?

A fél-tanítványok, a titkosak, az óvatosak mégis emberebbül viselkedtek, mint az igaziak. Simon és Nikodémus vitatkoztak a szanhedrin ülésén. Valósággal kidobták őket a tanácsból. Arimátiai József bement a helytartóhoz, hogy

elkérje a testet. A drága, halott testet. Eltemette. El van temetve. Kőszikla zárja el a világtól. És ők nem látják soha többé!

Ettől a gondolattól újra megindultak a könnyei, dermedtsége engedett, egész lényét átjárta a fájdalom. Majd újra kezébe temette arcát, és a képek megint ott futottak a szeme előtt.

Kiesett az időből. Észlelt valami derengést, hallott némi mozgást, de nem tudta, órák vagy napok múltak-e el, fekete vizek örvényeiben fuldokolt, felszínre jönni sem ereje, sem szándéka nem volt.

*

Johanna már jó ideje téblábolt a lépcső alján. Azok közé az asszonyok közé tartozott, akiket sem az öröm nem sodor igen magasba, sem a bánat nem húz egészen a mélybe, mert a cselekvés mindig visszarántja egyensúlyába. Mit tehetek – ez bujkált folyton a fejében, és két dolgos keze megóvta a szakadékok vonzásától, a szédüléstől. Most is az a gondolat vezette a lépcsőhöz, hogy a két Mirjámnak ennie kellene, a többiek csak böjtöljenek, amúgy is szombat van, ha előre nem készítettek ételt az ünnepi kosárába, most már nem tehetnek semmit, de ez a két asszony odafenn olyan gyöngye, olyan összetört, ezeket nem hagyhatja éhezni. Talált tejet egy kancsóban, elhatározta, hogy fölviszi és megitatja őket, aztán mégis visszariadt a gondolattól, hogy megzavarja magányukat.

Egyszerre Joannésszel találta szemben magát. A fiú kísértetiesen sápadt arcán látta, hogy érti

és helyesli Johanna szándékát. Felment a lépcsőn, és benyitott a szobába, aztán gyöngéden betolta az ajtón Johannát, maga pedig visszatért a lépcső aljába.

Johanna megborzadt a két asszony dermedt mozdulatlanságától. Egyszerű, jóságos szívével csak a maga gyógyszerét ajánlhatta: a tettet.

– Figyeljetekek rám – kezdte halkán –, figyeljetekek és feleljetek! Még tegnap szereztem kenetekek. Be kellene velük kenni a testét... A többieknek már szoltam, ha feljön a hajnalcsillag, ki-megyünk a sírhoz. Még nem tudom, ki hengeríti el a követ, de majd csak adódik valaki erős ember. Ha velünk tudátok jönni...

Magdaléna, mintha álomban járna, felemelkedett, s elindult Johanna felé.

– Megyek!

Johanna tekintete öreg Mirjámra siklott. Nem, ő ne jöjjön, hiszen alig él. Jártányi ereje sincs.

De a mozdulatlanul fekvő asszony halkán megszólalt:

– Jöjj, Johanna! Segíts!

Johanna is, Magdaléna is odaléptek. Gyöngéden felültették.

– Veletek megyek.

Johanna elővette a tejesköcsögöt.

– Ilyen erőtlenül nem tudsz velünk tartani. Igyál egy kis tejet!

Megitatta mindkettőjüket, s eltitkolta, hogy mákfőzetet is kevert a tejbe, aludják át a nappalt és az éjszakát. Erősödjenek szegények. Holnap ki akarnak menni, hogy még egyszer lássák,

s aztán még jobban összetörnek, mert a háromnapos halott már az enyészet jegyeit hordja. De mégis, parányi célt ad nekik, hogy valamit tehetnek érte. Akiért tehetünk valamit, az van, létezik.

Mirjámnak lecsukódott a szeme, és Magdaléna is álmosodni kezdett. Johanna lefektette, mint valami gyermeket. Betakargatta őket, aztán sietve elhagyta a szobát. A lépcső tetején megállt, elgondolkozott. A keneteket feloldja, keveri, edényekbe rakja. Csomagolja. Tennie kell valamit, mert különben megbolondul. És sietett a tennivalók után, pedig szombat volt. De valami keserű lázadás gyűlt fel benne: ha az megeshetett, ami megtörtént, mit számít akkor már a szombat is...

2.

– Üres a sír!

– Félrebeszélpsz, vagy álmodsz?!

Magdaléna meggyorsította lépteit, hogy Jóannész elébe siessen. Mit kiáltozik ez a szegény, gyötrődő fiú, tán eszelős lett egészen? Háta mögött Mirjámot támogatva jöttek az asszonyok, csak Magdaléna lépett előre, aggasztotta a kődolga, nem fog az elhengeredni, csak úgy magától; attól meg egész lényében iszonyodott, hogy az öröket kérjék meg, fülében még ott csattogott a korbács, a kalapács hangja, ha személyükben nem ezek tették is, ők is megtették volna, ha nekik szól a parancs... Nem, ezektől ő semmit sem kér. Jóannésznek szólt indulás előtt, de

látva a fiú leromlott állapotát, reményét már el is vesztette, nem követ, egy marék homokot sem tesz ez odébb, szegény.

Jóannész is kételkedhetett az erejében, azért hívta magával Pétert, az mindig is erős volt, most sem döntötte le annyira a lábáról a szakadatlan görcsös sírás, mint Jóannészt a könnytelen, bémult kétségbeesés.

Magdaléna viszont a közös erejükben is kételkedett. Aggodalma űzte, ezért sietett előre. Fázott is a reggel hűvösében, de valójában belülről didergett, mintha jeges kéz szorongatná a szívét, gyorsuló lépteivel ettől az égetően fagyos szoritástól is szabadulni akart. És most visszafelé rohannak a férfiak, Péter elhúz mellette, mint az orkán, döng a föld a léptei alatt, Jóannész kiabál, integet, de fut ő is, nem lehet megállásra bírni, az asszonyok bús kis csapata meg annyira magába merül, hogy oda se néz egyikükre sem.

– Mi történt velük? Már egymást sem értjük? – áll meg Magdaléna, és a szívébe hasít, hogy ők most már magukra maradtak, széthullottak, gyászával ki-ki egyedül néz szembe, és nem foghatja fel a másik szavát. Ég alatt, föld felett egyedül-egyedül! Futna vissza Mirjámhoz, bújna hozzá, fogná a kezét, de valami mégis előre űzi, nem érti, alig viszi a lába, mégis fut; lélegzete elfulad, kosarát alig bírja, és szalad, szalad.

Mi történhetett? A kő csakugyan el van hengerítve. Az örök is eltűntek. Ott, távolabb ugyan áll valaki. Arimátiai József kertésze talán? Remegve hajol a sírhoz. Fél, hogy meglátja a sze-

retett halottat, dermedten, mozdulatlanul, elborzad a gondolattól. De attól is fél, hogy nem látja. Hogy valóban üres a sír. Hogy még gyászu-
kat is megrabolta a gyűlölet, és még a halott el-
látását is megtagadják tőlük.

A homályban tapogatózva mászik az üregbe. Lepleket tapint. Üres lepleket. Itt senki sincs. Visszahúzódik az elhengerített kő mellé, és he-
ves zokogással borul rá. Könnyei hullanak a hi-
deg, érzéketlen kőre, nyögve, jajongva sír, vigasz-
talhatatlanul. Az az ember a kert végéből köze-
lebb jön. Érzí, hogy jön, de alig látja, hiszen épp,
hogy csak pirkad, és különben is elhomályosít-
ják szemét a könnyek. De valaki közelít a vég-
telen magány mélységében, és ő már a hangját
is hallja, amint kérdi:

– Miért sírsz? Kit keresel?

– Mondd meg, kérlek, tudsz-e róla? Vagy te
vitted el? Hová tetted? Mondd, hová tetted, hogy
visszahozhassam! Add vissza! Add vissza ne-
künk!

Az idegen közelebb jön. A léptei... a mozdul-
atai... Magdaléna csak nézi, elkerekedő szem-
mel, ahogy közelít, lépésről lépésre, nem siet,
csak jön, megállíthatatlanul, miközben felszaka-
doznak a hajnal kárpitjai, a derengésből világos-
ság lesz, és ő ott áll a síró nő mellett és ránéz.

– Mirjám! Magdaléna!

A szeretett hang nyomán kitör belőle a sikol-
tás, olyan erővel, hogy hegyet robbanthatna:

– Mester! Rabbúni! Te élsz, Uram! Vagy álmot
látok?

– Nem álmodsz. Élek. Visszajöttem a halálból. Mondd el a többieknek is, ne ijedjenek meg, ha majd meglátogatom őket. Nem kísértet megy hozzájuk, nem is halott.

Őrjöngő örömmel ölelné át a térdét.

– Velünk maradsz! És hazamegyünk Galileába! Elrejtünk!

– Nem, Mirjám, nem rejtőzködöm. Veletek maradok, így, látható formában, amíg megerősödtök kissé. Aztán elküldöm nektek az Igazság Lelkét. Nem láttok majd, de akkor is veletek leszek. Ti pedig elmentek, szétszéledtek a világban, hogy elvigyétek az én halálnál is erősebb szeretetemet örömhírét. Életet adtok ezzel az embereknek. Mert aki bennem hisz, ha meghalt is, él. Most menj, Mirjám. Menj, és vidd el a hírt!

Ebben a percben kelt fel a nap. A feltámadott tekintetéből is fény áradt, meleg, elevenítő erő. Ez a pillantás állította talpra Magdalénát, aztán csak állt, csak nézett, úgy érezte, szélörvény kapja fel, viszi a magasba, súlya sincs már, csak száll, és soha sem érzett boldogság tölti el.

Ő pedig megy tovább, és siet az asszonyok felé, siet öreg Mirjámhoz. Magdaléna áll fenn a hegyoldalban, a sírbarlang előtt, áll a hajnali fényözönben, nézi anya és fia találkozását, aztán megfordul, fut le a hegyről, és égzengés erejű hangon kiáltja le a visszhangos sziklapárányok közé:

– Feltámadott!

*

Jóannész ott ül idősb Mirjám emeleti szobácskájában a zsámolyon, a térdén írótaóblát tart, kezében stílust, de a tekintetét vonzza a távol. A város tornyai felett a virágzó olajfaligetekre lát, a hegyoldalra, s a tünődés hajóján elringatózva, múlt és jövő végtelen hullámaira sodródik.

Társai, a tanítványok tele vannak tettvággyal, mióta az Igazság Lelke beléjük költözött, megállás nélkül hirdetik az örömhírt, a tereken s a szegletköveknél, szólnak a néphez, keresztelnek, szerveznek; azon igyekeznek, hogy Jakab vezetése alatt szilárd támpontot hagyjanak maguk mögött, ha majd, nemsokára útra kelnek. Magdaléna pedig kitörő örömmel fedezett fel a megtértek között egy fazekasmestert, akit nyomban rávett, engedje meg, hogy műhelyét használja, s azóta kancsók és tányérok sokasága került ki keze alól, valamennyi a Bárány jelképével; mindenki úgy hirdeti az örömhírt, ahogy tudja – mondogatja, ő a mesterségén keresztül férközött a szívekhez, s azon fáradozik, hogy minden házba eljusson valami bárányos tárgyai közül.

Megkérte hát Jóannészt, napközben, míg ő távol van, nézzen föl Mirjámhoz, lássa el, amivel kell. Mert Jóannész a nagy mozgásban csendesen visszavonult, írt, följegyzéseket készített, Mirjámot kérdezgette, és rögzítette válaszait. Volt, aki hóbortnak vélte csöndes, elvonult munkálkodását: minek, hiszen az Úr úgyis visszatér az ég felhőiben, még mielőtt mi meghalnánk; amíg élünk, magunk is el tudunk mondani mindent.

De Jóannész nem engedett. Ama végső nap idejét egyedül az Atya ismeri, a Fiú sem tudta, jobb tehát úgy felkészülni, hogy az utódok írásban örököljék a híradást a köztünk járt és testté lett Isteni Irgalom nagyságos dolgairól.

Nem vitatkoztak vele, ráhagyták, hogy tegyen, amit jónak vél, elvégre ő volt a végsőig helytálló, a szeretett tanítvány. Ott ül hát Mirjám mellett az emeleti szobácskában, és töpreng. Nézi a szendergő asszony nyugodt, fáradt vonásait, nézi mozdulatlanul, nehogy a legkisebb zajjal föltrezzentse.

Mirjám ereje nap mint nap fogyott. A kereszt alatt töltött órák élete gyökereit tépték ki, olyan volt, mint a leszakított növény, amely vázában még élél valameddig, de az már csak az élet látzata.

A feltámadás ténye a többiekkel együtt őt is megvigasztalta, de míg azok új erőre kaptak, az övé egyre fogyott. Nem lepődött meg az örömhírtől, talán várta is, hogy így lesz, hiszen szívének édes gyermekéről többet tudott, mint bárki más. Nem lepték meg fiának látogatásai sem, ősi napfény-mosolya fel-felsugárzott, ha fia zárt ajtókon keresztül toppant közénk, s ha ajtónyitás nélkül tűnt el hirtelen, ő, Mirjám, nem lett szomorú; nem vett részt a többiek hullámozó hangulataiban, az általános zavarodottságban, amely a Lélek eljöveteleig tartott; és nem vett részt az azután következő lázas lobogásban sem. Fáradt derűjével az útra készülőhöz vált hasonlóvá, aki egész lényével a távolban jár már, itt léte készülődés csupán.

– Nem is idős még – gondolta Jóannész, ötven esztendőős sincs, egy évvel korábban még tetterős, javakorú asszony, most megrokkant, összetört, sovány kis öreg madár, dérlepett ágról fagyba zuhanó.

Csak finom vonású arca, fényes szeme őrizte meg régi szépségét, s ez a szépség az utolsó napokban egyre tündöklőbb bájjal ragyogott; kislányfej az aszott törzs fölött. Ez a felvirradó szépség szorongatta Jóannész szívét: látott már meghalni idős asszonyokat, és tudta, megszépülnek a halál közeledtére. Mintha a halál egyszerre letörölné arcukról a torzító évek lerakódott salakját, s a rekonstrukció nyomán – napokra? pillanatokra? – felragyogna az egykori fiatal lány arca, mely ugyan eddig is megvolt, csak évek leppei takarták.

Nézte Mirjám álomba simult szép arcát, és arra gondolt: ember erejét meghaladó feladatot kapott, betöltötte, de össze kellett törnie alatta. Isten anyja volt, egyesítette az istenit az emberivel, ennek a szolgálatnak jegyezte el magát kislányfővel – miután betöltötte feladatát, az ereje is elfogyott. Nézte, és a szíve megtelt részvéttel. Saját anyjára gondolt, az erőteljes halászasszonyra, aki a hálót is megmerítette, ha kellett, aki mindig kondérban főzte az ételt, s a gomolygó gyereknevet válogatás nélkül szájon törülte, ha türelmét végképp próbára tette a lárma, s akinek szeretetsugara sem egyre, hanem a gyerekek sokaságára hullott; oly mindegy volt utóbb a nemzedékváltás is, gyerek, gyerek, ha saját, ha unoka, lármás jószág, hozzátartozik a

házhoz, az élethez. Az ő anyja jóval öregebb, mint Mirjám, most is eteti valahol a jeruzsálemi megtérőket, és fél kézzel is felemeli a kondért, hogy kimerje az alját.

De Mirjám szeretete személyes volt, s azért súlyos; sírig tartó és sírba vivő. Ő a Fiún csüngött egész lényével, őt követte mindenhová, őerte remegett, az első órától, igen, az angyali üdvözletől fogva tudta, mi vár lelkéből lelkedzett, szeretett gyermekére, elfogadta az isteni szolgálatot, de lázadozott benne az ember, az anya ösztöne; féltette, óvta, kotlós-vággyal szárnya alá vette volna, ám a fiú nem tűrhette az akadályozó szándékot. Minden aggályoskodó anya teher a felnőtt férfi számára: s akinek szárnyakat ad a sors, annak az asszonyi féltés pányvát vet a nyakába; lerázandót tehát; el kell hárítani, ha mégúgy szereti is; kettőjük olykor robbanó, heves szeretettel teli harcát jól látta Jóannész; ám látta a gyöngéd összetartozást is: az Istenember ragaszkodását a földi anyához, akinek számára e szolgálat lett az élet értelme, célja, tartalma, s aki e szolgálat emberfeletti súlya alatt őrlődött föl.

A Mester elment, eltűnt a felhők közt, búcsút vett tőlük, de őt, a gyöngé, törékeny asszonyt még köztük hagyta kis időre. Talán, hogy a szerveződés első és nehéz korszakában jelenlétével is táplálja erejüket, talán éppen azért, hogy elmondhasson nekik pontosan mindent, s ő, Jóannész feljegyezhesse.

Dehát ő nem meri ébresztetni. Ha Magdaléna megjönne! Magdaléna maga a megfoghatatlan

láng, a szikrázó levegő. Ahol jelen van, élet támad. Amikor belép, Mirjám kinyitja a szemét, enni kér, fölkel, jár, beszélget. Magdaléna él és életet áraszt, mert küldetést kapott. Az ő küldetése most kezdődik. Ő találkozott először a Feltámadottal, ő a jó hír első letéteményese. Mirjám bevégezte feladatát. De Magdaléna lángjától ő is átmelegszik.

Jóannész maga is vágott erre az éltető tűzre. Tudta, ezt a lángot meg nem kötheti, nem akart béklyóvá lenni számára, ketten külön-külön többet jelentenek a feladat szempontjából, mint ketten együtt.

Együtt? Magdaléna számára nincs többé „együtt”. Ő, aki valaha úgy szenvedett a magánytól, most már csak magányosan tud élni, mert az Úrnak él. Megy, amerre űzi a benne lakozó Lélek, megfoghatatlan, követhetetlen, nem ül meg senki mellett. Jóannész feladata más. Ő igenis ül, és ír. Neki nyugalom kell, nem lobo-gás.

De amíg Mirjám velük van, ők is együtt maradnak. Ó, bár lehetne minél tovább... – Maradj még, Mirjám, asszonyanyánk, maradj! – sóhajtotta halkan.

Ebben a percben nyikordult az ajtó odalenn, aztán valaki tett-vett, tüzet rakott – Magdaléna megjött.

Pár perccel később felfutott a lépcsőn, Mirjám felébredt, mosolyogva ébredt, s odaintette őket.

– Gyertek, gyermekeim...

Jóannész felültette, támogatta, míg Magdaléna etette. Hármuk együttléte megtelt örömmel

és derűvel, és Jóannész arra gondolt, hányszor visszaálmodja majd ezt a pillanatot.

Amely már tűnőben is volt. Odalenn nyílt, majd csapódott a kapu, s a falépcső nyögve nyikordult a futó léptek alatt. Magdaléna kezében megállt a kanál, aggodalmasan tekintett az ajtóra. Jóannész már nyitotta is, hogy csendre intse az érkezőt, ne dübörögjön egyenest a szobába, mint valami harci szekér.

De Péter, mert ő volt a jövevény, megfékezte lendületét a nyitott ajtóban, suttogóra fogta lihegő hangját, s úgy hívta Jóannészt.

– Gyere gyorsan! A nép összegyűlt a templomudvaron! Minket akar hallani! Téged és engem! Ne várakoztassuk!

Jóannész futtában intett búcsút az asszonyoknak, és már csukódott is mögöttük a kapu.

Magdaléna a tál után nyúlt, de Mirjám eltolta, már nem akart enni. Fáradtan dőlt vissza vánkosára, szemében aggodalom tükröződött.

– Egyél még, asszonyanyám, kedvesem! Várj, hozok neked valamit, amit talán jobban szeretsz! – azzal lefutott a lépcsőn, friss tejet öntött egy csuporba, tojást ütött belé, és mézet kavart hozzá, majd visszasietett.

– Hagyd el, gyermekem, nem ízlik az étel. Maradj inkább velem, mert nehéz a szívem. Bajt érzek, félek.

Azt érzett Magdaléna is, maga sem értette, miért, pedig az utóbbi időben már nem ismerte ezt az érzést. Mióta a Lélek velük volt, olyan diadalmasan, könnyen, száguldó iramban történt min-

den – mi lehet ez most? Hát léteznek még akadályok, vagy a Lélek hagyta el őket? Ettől a lehetőségtől döbbsent meg leginkább. Szorongva vádolta a maga kishitűségét. Meg az ingerültségét is, mert nehéz lett volna be nem ismernie, hogy bosszantotta Péter betoppánása. Jó volt nekik hármában, oly meghitt pillanatot riasztott el a keményszavú halász! Közben szégyellte is mérgelődését, nem szokott ő kerékkötő lenni, ha fontos dologról van szó, miért hát a szorongás, miért a harag mégis?...

– Igyál, virágom, csillagom, ezt én találtam ki neked, mindig is szeretted! – biztatta a beteget, s Mirjám erőlködve nyelt pár kortyot, hogy kedvét ne szegje. De a homloka egyre felhősebb lett, mintha minden erejével kifelé figyelne, majd arra kérte Magdalénát, adja rá köntösét, és támogassa le, a levegőre.

Így történt, hogy nagy ügyel-bajjal lejöttek a lépcsőn, kiléptek a sötétedő és kihalt utcára, ott azonban mégiscsak leültek a küszöbre, mert Mirjám erejéből nem futotta többre. Magdaléna mint ölbeli gyermeket tartotta vállával féltett betegét, melengette karjával és fátylával, miközben szótlánul figyeltek a távolba, a város messzi morájára.

– Azt még csak elhiszem, hogy engem elhagyott a józan ész – gondolta a lány –, de Mirjám sohasem fél okatlanul, most pedig reszket, de miért? Az egész város mellettük van! A szanhedrin urai úgy tesznek, mintha semmit se vennének észre, hűvösen elzárkóznak, de aligha

valószínű, hogy bosszút ne forralnának... Egyelőre azonban örülnek, ha őket nem bántja senki. A templomi őrség nem olyan nagy létszámú, hogy szembeszálljon a város népével, és nincs is miért, hiszen senki sem lázad, senki sem támad. Az, hogy Péterék ezerszámra keresztelik a megtérőket, még nem ok a fegyveres beavatkozásra. A rómaiak gőgösen hallgatnak, ők csak lázadókra csapnak le, imádkozókkal nincs bajuk, különben is, Jeruzsálem a zarándokok városa, itt mindig imádkozik valaki. Pilátus ugyan elűzte a feleségét – Magdaléna meghatottan gondolt a szomorú szemű fiatal teremtésre, aki anynyiszor követte őket messziről, s aki sohasem titkolta irántuk való vonzalmát –, de úgy látszott, nem forral bosszút a szinte még gyermekasszony „eltévlyedése” miatt, tán örül is, hogy jogcíme adódott elküldésére; nem, valóban nincs mitől félni, hacsak a baljós csillagoktól nem, mert valamit rejtegetnek, ahogy egymás után kigyúlnak az égen, valami fenyegető titkot hordoznak mégis...

Kutyaugatás verte fel a csendet, egy fiú rohant végig az üres utcán, s hogy közeledett, máris ismerősebbé vált: szállásadójuknak, ama harmadik Mirjámnak fia volt, akinek házában otthonra leltek, mióta Jeruzsálembe jöttek.

– Asszonynéim, tihozzátok küldtek.

A fiú lihegve ült le melléjük a küszöbre, felkapott néhány követ, hogy elriassza a nyomában loholó kutyákat, és közben pislogva nézett Magdalénára, hogy mondhatná el neki az üzenetet

úgy, hogy Mirjám ne hallja, de tapintata hiába-
valónak bizonyult, az idősebbik asszony várat-
lan erővel ragadta meg a fiú kezét:

– Mondd, csak mondd gyorsan! Mi történt?

– A bátyók, Péter és Jóannész beszéltek a nép-
hez, de be sem fejezhették, jött a templomi őrség,
megláncolta őket, s vitte a tömlöcbe.

Úgy, hát elkezdődött. Úgy, hát nem nyughatnak.

– És a nép hagyta?

– Zúgott, morgott a tömeg, de akkor kivonul-
tak az Antónia-toronyból a légionáriusok. Sem-
mit sem tettek, csak kivonultak, és felsorakoz-
tak a templom körül. Elkullogtak a népek, még
most is kullognak. A gyávák! Engem fülön fo-
gott Jakab bátyó, és azt mondta: szedd a lábad!
Szólj Mirjámnak, a magdalainak, igyekezzék a
főpap házához. Próbálja kifürkészni, mit akar-
nak a mieinkkel...

Magdaléna felugrott. Fölemelte Mirjámot, és
lassú, óvatos léptekkel támogatta az emeletre.
Féltőn nézett rá, habozva. Itt merje-e hagyni?
De hisz mennie kell. Mirjám kitalálta a gondo-
latát.

– Eredj, lányom, siess! Segíts rajtuk szaporán!

– De hát mit tehetek? Odategyek, de köz-
tünk a kő meg a lakat. Kő, kés, lakat, lánc, tűz –
és mindig ugyanaz. Amíg csak élek, mindig
ugyanaz. Az emberek váltakoznak, a szereplők
mások, de a sors ugyanaz. Akit én szívembe zá-
rok, azt valamiképp, valamiért mindig üldözni
fogja valaki. Jobb is lenne egyedül elmennem a
pusztaságba...

– Mirjám, Magdalénám, hát nem emlékszel? Megmondta nekünk az én fiam, hogy üldözni fognak minket az ő nevéért. Azt is, hogy szüksége van a te erődre, hogy oszloppá tesz téged, tartóoszloppá követői közösségének épülete alatt. És most csődöt mond az erőd? Az első nehéz pillanatban?

Lihegve szedte a levegőt. Magdaléna megittatta mézes tejjel.

– Pihenj, asszonyanyám. A fiú maradjon itt veled. Megyek, ha mennem kell.

A körülöttük tébláboló fiút odaintette, lelkére kötván, el ne mozduljon, kendőt kapott a vállára és kifutott a sötétségbe.

Amerre ment, emberek jöttek szembe, némelyek lámpást lógattak kezükben, mások csoportokba verődtek, miután körülnéztek, nem mutatkozik-e fegyveres a közelben. Mindenki a főpapokat szidta, az ellenség ügynökeit, a népárulókat, akik most íme, újra megmutatták: könnyörtelenül lesújtanak arra, aki vigaszt hoz a szegényeknek, ha mégoly ártalmatlan is. Nemcsak a zelotákat, a szikáriusokat üldözik, nemcsak a lángostor szavú prófétákat, de a szelíd térítőket is, akiknek országa nem e világból való.

Tenger nép volt a templom felé közelítő utcákon, Magdalénának le kellett lassítania lépteit. Ha itt-ott felbukkant egy-egy római járőr, mindig megnyílt egy kapu valahol, hogy elnyelje a beszélgetőket az aprócska udvar, csak a paloták álltak fenyegető sötétben, örökkel a bereteszelt, vaspántos kapuk alatt. Magdaléna elsápadt, hir-

telen gyengeség lepte meg, leült kicsit az egyik szadduceusház kocsi felhajtójának útjelző kövére. Most vette észébe: itt már nem az a kérdés, ki zsidó, ki görög, ki római, hanem az, hogy ki szegény, ki beteg, nyomorult, megalázott, vigaszra váró és ki gazdag, fényes ruhás, gyaloghintón járó. Most döbrent rá, hogy életének kettőssége, zsidó-görög mivolta végképp idejétmúlt kérdés, ő már csak az egyik oldalhoz tartozik, azokhoz, akiknek a Feltámadott jelenti az egyetlen reménységet. Most jött rá? De hisz régen tudta. Csak amíg az ő személyének sugárzásában élt, nem gondolt semmi másra. Arra sem, hogy mikor, honnan várhatja az ütések. Amikor pedig ugyanez a nép oly bőszén kiáltotta a „feszítsd meg!”-et, akkor gyűlölte ezt a népet, ha mégoly elesett is. De ő, ő nem gyűlölte. Imádkozott értük, mert nem tudják, hogy mit cselekszenek. Lehet, hogy mindezt megértette azóta ez a nép? Ha nem is a nép egésze, de legalább néhányan közülük? És azok nem akarnak soha többé a hatalmasok eszközeivé válni? Lehet, hogy akik itt lámpással a kezükben álldogálnak, ugyanolyan gondolatokat forgatnak a fejükben, mint ő, Magdaléna?

Erőt vett magán, lábra állt. Jó lenne megtalálni valakit az övéi közül, Jakabot vagy Johannát, Fülöpöt vagy... mindegy, valakit, mondják meg, mit tegyen, a gyerek beszéde alapján azt sem érti, mit várnak tőle. De senkit sem látott. A templom körül olyan sűrű tömeg állt, hogy el se indult arra. Az Antónia-torony felé sem akart for-

dulni, katonák sorfala figyelte onnan bizalmatlanul a tömeg mozgását. A főpap háza felé indult hát, s útja keresztül vitt azon a kis téren, amelynek közepén szökőkút volt, s ahol egykor a Mester ült a kút lépcsőjén. Elszorult a szíve. De rég is történt! Talán nem is ebben, hanem egy másik életben. Talán nem is vele, hanem egy másik Magdalénával. Pedig két éve sincs tán. Ó, ha ő most is ott ülne a kút lépcsőjén, ha titkos jeleket rajzolna a porba, hogy aztán ránézzen, bízaton, életre keltő, újjáteremtő tekintetével! De ő most a szívéből szól, belülről irányítja lép-teit, és vezeti, és nem engedi megállni, emlékezni a kútnál, hanem viszi tovább.

A főpap háza sötét volt, a kapu csukva. Örök, ha voltak, csak benn lehettek a kapubolt alatt. Magdaléna lenyomta a kilincset: engedett. Bent két szolga hevert mély álomban a márványpadon. Átment a kapubolt alatt, az udvaron sötét némaság fogadta. Sehol egy lélek; de még egy pislac mécses sem világolt. A főpap, úgy látszik, a főtanácsban ül, vagy ipához ment megvitatni, mit tegyen rabjaival, a szolgák bizonyára az utcán vannak, fürkésző szándékukat tán nem is a megbízatás, hanem a kíváncsiság fűti. Továbbhaladt a belső udvarba, s ott végre felfedezett egy világos ablakkeretet. Odasietett, és mintha a szoba lakója megérezte volna, már nyitotta is a fatáblákat. Fölemelte a lámpást és kitekintett.

– Nicsak, a magdalai fazekasasszony! Kerülj az ajtóhoz!

Egy asszony nyitott ajtót, szolgáló lehetett, s

nem is éppen fiatal, szobájába vezette, ahol előbb rokkájánál ült és font.

– Mindenki a tereken van, csak én maradtam itthon. Kit keresel és mi járatban vagy? Magdaléna ránézett az egyszerű, jóindulatot sugárzó arcra, és szíve most azt súgta, őszinte lehet.

– A rabokkal szeretnék beszélni. De nem tudom, hol találom őket, s azt sem, bejuthatok-e hozzájuk.

Az asszony elmosolyodott, a lámpa fénykörében úgy sugárzott ez a mosoly, mintha önálló életet nyert volna, nem tartozva egyik archoz sem, hanem köztük lebegne, hogy összekösse őket.

– Értelek. Én is miattuk maradtam itthon. Méhsőrrel jól elláttam az őröket, mákfőzetet is kevertem belé, hogy elnyomja őket az álom, aztán ennivalót vittem a szegény foglyoknak, ne koplalják végig az éjszakát. Jöjj hát, téged is elvezetlek hozzájuk.

Előresietett a lámpával, majd megállt egy csigalépcsőnél. Kezét nyújtotta, és előrevilágított. Magdaléna vakoskodva követte. Szédült, erősen szorította az asszony kezét, de az ügyesen forgolódott a sötétben. Pincébe értek, őröket nem is láttak, úgy látszik, azok áttették alvásuk helyét a szabad levegőre.

Az asszony előrement, s egy ajtóhoz ért. A kulcs kívülről benne volt a zárban. Megfordította, aztán Magdaléna kezébe nyomta a lámpát.

– Én most elmegyek. A lámpát tedd majd le a lépcső felső fokára. Még szükségem lesz rá. Őrizzen meg titeket a Magasságos!

Nem várt köszönetet, eltűnését szoknyája suhanása jelezte, csak láthatatlan mosolya melegítette Magdaléna szívét. Kinyitotta a nehéz vasajtót.

– Ébren vagytok? Gyertek gyorsan!

– Mirjám! Tudtam, hogy értünk jössz! – Jóannész vidáman ugrott talpra.

– Derék asszony vagy, Mirjám! – morogta Péter, és igyekezett felkászálódni.

– Gyorsan!

Mutatta az utat, és húzta őket maga után. A legfelső lépcsőfokra letette a lámpát, aztán már a csillagok fényére bízta lépteit. Az udvarra lépve belebotlott az egyik űr vállába. Az megmozdult, felült, és nyitott szemmel, bambán meredt rá. De semmit sem tett, csak nézte megbabonázva az asszonyt, aki két férfit vezet.

– Angyal lopja ki őket – morogta félálomban, és visszahullott az öntudatlanságba. Magdaléna, ahogy jött, áthaladt a két férfival mindkét udvaron, és anélkül, hogy bárki megállította volna, kijutott az utcára.

– Most gyertek, hazamegyünk, hogy megnyugtassuk Mirjámot. Nagyon félt titeket. De aztán rejtekhelyet kell keresnünk számotokra, amíg sikerül kijutnotok a városból.

– Mit beszélsz?! – horkant rá Péter.

– Képzeldősz?! – tiltakozott Jóannész. – Holnap visszatérünk a templomba, és folytatjuk ott, ahol ma abbahagyatták velünk. – Látod, a nép várja a szabadító szót. Az Úr ígét!

– Sehová sem megyünk, míg itt el nem végeztük, ami ránk bízott.

Magdaléna megállt. A hold akkor kelt, bevilágította a már kiürült utcát. Egyszerre mélységes nyugalom szállt a szívére. Igen, hát mindig és mindig újra: kő, lánc, lakat, kés, tűz fenyegeti őket. És mindig és mindig újra: nem ijednek meg, nem futnak el.

– Ne féljetek! – hallotta a távolból a régi, kedves hangot, és csak most értette meg, mit is jelent végképp megmenekülni a félelemtől.

Simon aranyműves levelének záradéka

Tiszteletre méltó barátom és testvérem, ennyi az, amit amaz asszonyról neked mondhatok. Az elmondottak is javarészt Jóannész közléséből jutottak tudomásomra, hiszen gyermekségünktől fogva csak elvétve s véletlen találkoztunk Magdalénával; Jóannész viszont élete döntő korszakában volt a közelében, és testvéri barátságuk később is megmaradt, bár leveleik olykor nagy távolságokon utaztak át, s nem ritkán hónapokig tartott, míg célhoz értek.

Jóannész tehát kapcsolatban volt vele mind ez ideig, de most már ő sem tud róla semmit. Hallotta, hogy hol itt, hol ott tűnt fel, erősített, bátorított, békített, ápolt. Lélek volt vele, hallgattak rá az emberek. Ahol megjelent, keresett egy-egy fazekasműhelyt, elárasztotta a környéket a termékeivel, sohasem élt munkátlanul, mindig volt miből segítenie másokon. Egy tányért mellékelek számodra, megleled benne a minden cserépbe beleégetett M betűt, és meglátod rajta a Bárányt is. Becsüld meg, testvérem, kevés van már az ő cserepeiből a mi rommá lett országunkban.

Híresztelték némelyek, hogy elvonult a világtól, elhagyott helyeken, barlangokban bujdosik bűneiért vezekelve, de ő csak nevette az ilyen szófia beszédet. Bűneitől megváltotta őt az Úr, szabaddá tette a szolgálatra, s ő annak áldozta életét. Nem kötötte sorsát az enyémhez, bármennyire kértem. Az ő dolga az volt,

hogy vigye a jó hírt, szabad száguldását nem fékezhette senki, én sem. Ha valahol, egy út menti bokor tövében egyedül hal meg – s ki tudja, ez nem történt-e már meg velem?! –, ott sem lesz magányos, imádott Megváltójának ölébe hajtja ott is a fejét.

Utolsó értesülesem szerint ő vezette ki a jeruzsálemi gyülekezetet a városból, mielőtt az ostromlók megérkeztek; ő is ott sírt, jajgatott a magdalai asszonyokkal együtt a tó partján, amikor ama nagy vérengzés idején a mieinkből ezreket fojtottak vízbe és kaszaboltak le a légionáriusok (mondják, vörös volt a Genezáret sokáig a tengernyi vértől); átkozta a zelotákat, akik eme nagy romlásunk okai voltak, Júdás fiainak nevezte őket, hogy elvakult önhittségükben vágóhídra vitték népünk színe-virágát; ő az asszonyokat, gyerekeket igyekezett menteni, elrejtván őket erdőbe, barlangokba; egy Lilith nevű apró természetű samáriai asszony járt vele, egykori szomszédja Magdalából, akinek teljes háza népét kardélre hányták, s végez magával, ha Magdaléna pártját nem fogja.

Megmondottam, uram: Lélek járt vele, amerre lépett, csoda történt. Lángtenger volt az országunk, s a kard a bujdosót is elérte vagy legalább a lánc, hogy azon vezessék meghalni Kis-Ázsia arénáiba, aki még e földön, a temetetlen holtak hazájában életben maradt; ám akiért ő kinyújtotta karját, az életet nyert, menedéket, ahol ő megjelent, fegyvertelenül is győzött. Látdod, Massadában is, mind elpusztult az öngyilkos városban, aki csak létezett, de az általa kézen fogott gyermekek megérték a ciszternában az ostrom végét, és még rabságba sem jutottak, úgy vezette ki őket a rómaiak szeme láttára.

Több hírem nincs róla, uram. Keresem, míg csak

élek. Félek, hogy kevés ideig immár, mert hazajutásomra e halál völgyéből alig van némi reményem. Nem is tudom, mit szeretnék inkább. Élni otthon, a műhelyemben, családi körben, de ezzel az elmondhatatlan sóvárgással a szívemben, vagy meghalni itthon, sírkertországban, mely így is a hazám?!

Lehetséges, hogy a végítélet részletekben következik be? És mi már megkaptuk a magunkét belőle?

Nézd el fura gondolataimat. És őrizz meg jó emlékezetedben, foglalj imáidba, amiként én is Isten kegyelmét kérem számodra, miközben köszöntelek, s maradok alázatos szívű testvéred:

Simon aranyműves

Ezen levelemet írtam a rómaiak által Bereniké királynő kérésére megkímélt zsidók hevenyészett menedék fővárosában, Jabnéban az Úrnak 71-ik esztendejében.

EPILOGUS

– Tűz éget, tűz hajszol, tűz sodor, lángoló híd
visz hozzád, Uram. Semmi voltam, s irgalmad
edényévé lettem. Magam sem tudom, hogyan?
A te titkod ez is. De mit tudhatnak rólam má-
sok? Mit tudhat egyik ember a másikról?

A tó mellett, a dombhajlat lábánál egy asszony
ül, ölében papirusztekercsek. Összesodorja őket,
s leteszi maga mellé a fűre. Kicsit távolabb egy
másik asszony alszik a földön, álmában is magá-
hoz szorítva két apró gyermeket. Alusznak ők
is, a kimerültség elvette erejüket. A víz mellett
egy gazdátlan teve legel. Málháit lecsatolta va-
laki, ott hevernek a földön.

A papírtekercseket ott találta az asszony a teve
málháiban. Hová lett a tevehajcsár? Elbújt a por-
tyázó rómaiak elől? Elhurcolták? Megölték? Ki
tudja? Az asszony nem keresi. De az élelem mi-
att átkutatta a csomagokat, hiszen pártfogolt-
jainak már jártányi erejük sincs. Amit talált, el-
osztotta köztük, s hagyta, hogy pihenjenek. Ő
maga pedig leült, hogy megnézzze a tekercseket.
Ismerős írás tűnt elébe, és lám, róla szóltak a
sorok.

Két kezével átkulcsolja térdét, arcát a lenyugvó
nap felé fordítja. El kellene jutni Jabnéba! – gon-
dolja. – Ezt a két gyermeket Simon bizonyára

elvinné magával Alexandriába, háza népe felnevelné őket, hiszen sem én, sem ő nem élünk már addig, míg ezek emberrnyi emberek lesznek...

Eredetileg Magdalába igyekezett. Haza. Ha romtenger is az otthon, ha kő kövön nem maradt is. Túlságosan bízott az erejében. Most leülve érzi csak annak fogyatkozását. Valakire rá kell bíznia védenecit.

– Ó, uram! – sóhajt föl – meddig kívánod még, hogy járjam az élet útjait?! Látod, mindent megtettem, amit akartál! Elvittem feltámadásod hírért kis hazánk tájaira, továbbadtam azoknak, akik átkeltek a tengeren, hogy vigyék szerteszt. Biztos menedéket kerestem a tieidnek, a jeruzsálemieknek és a többieknek, hogy egy se vesszen el azokból, akiket rám bízál. De most már elfáradtam. Még csak ezt a két gyermeket engedj megbízható kézbe adnom, aztán engedj magadhoz végre, szolgálóleányod összeroskad, lásd, nem kívánhatsz tőle többet... Bár egész korábbi életét előgyakorlatnak szántad, a gyötrelmek iskolájának, a caesareai tűzvészről kezdve, hogy aztán megerősítve, odaállítsd kereszted mellé, s átélje utóbb hazája végpusztulását is; de elégedj meg végre kínjaimat és szabadíts meg már!

Arcát simogatja az enyhe, alkonyi nap, lehuny szemét mögött újra peregnek a képek, beleborzad, és hullatni kezdi könnyeit.

Minden valószínűtlennek tűnik számára. Itt a tó, a szeretett, a tágas, a mély, az ezer színben játszó, ezen lépkedett valaha a Mester, ennek vizét csendesítette le a vad vihar éjszakáján. Most hallgat a tó, őrző mély titkát, óriás bölcsőként

ringatja a holtak ezreit. Ebben a vízben ő nem úszik többé, a halaiból sem eszik soha már, mint ahogy senki az ő népéből: koporsó lett ez a tó.

Itt van, lépésnyire a rommá lett otthon, hogy vágyott utána, és most mégis érzi: nem tud megérkezni, inkább megfordul, mielőtt kénytelen lenne látni Zoé és Hermion feldúlt sírját. Nincs többé otthon ezen a földön. Amott Tibériás, az álomváros, földig rombolva, porrá zúzták benne Hermion szobrait. Amit emberkéz alkot, mind mulandó, mert emberkéz által semmisül meg. A kivágott olajfaligetek majd kihajtanak, s ha elszáll a várost megülő hullabúz, a madarak is visszatérnek, de az a Tibériás nem lesz soha többé, az a Magdala sem, az a Galilea sem lesz már ugyanaz többé, az ő hazája és a Mesteré, soha senki föl nem leli még egyszer azt az otthonos, egykori világot.

Valami maradandó mégis létezik. A testvéri csoportok, amelyeket ő, Jakab, Péter és Jóannész meg a többiek összekovácsoltak. Az Úr követői, jámbor és szelíd kis közösségeikben, ők megmaradnak, mint ahogy átérték e rém- napokat is. Igazi csoda volt, ahogy kivezette őket a lángtengerből, felkelők és légionáriusok dühödt viadalai elől, egymásra fenekedő, szembenálló csapatok közül; öldöklő, haragos férfiak lándzsái mögül.

Az Úr akarata volt, hogy így történjék. Nélküle lehetetlen lett volna. Ám ő őrködött az övéi felett. „Jeruzsálem leányai, sírjátok” – mondta egykor, igen, Magdaléna fülében még ott cseng a hangja: ő tudta, mi fog történni. „Nem múlik

el ez a nemzedék...” – hát valóban nem. Még sokan éltek azok közül. Lám, ő, Magdaléna is él még. A tűz éltette, az egész lényét átható, belülről emésztő tűz, mely arra készítette évtizedeken át, hogy öszvéren, lovon, számaron, gyalog menjen, fusson, száguldjon, ballagjon, vagy vánszorogjon, de vigye a hírt, a bizonyágot, hogy feltámadott az Úr, gyülekezzenek az ő népe, kapaszkodják egymásba. És ahol megjelent, ott gyülekezet született, senki sem mondta többé, mit akar a magdalai fazekasasszony, mit akar a félgörög, félzsidó, homályos múltból, hét ördögtől szabadult asszony próféta.

Aztán jött a vész, és ő engedett a belső hangnak, és futott tovább, s ahol betoppant az öreg prófétanő, ott csomagolták a batyukat, és mentek, amerre mutatta az utat, ki a városokból, ki a főutakról, át a Jordánon, sivatagi oázisokba, barlangok mélyére, csak el, el a hazai földről, a halálos ölelésű otthoni tájból.

Őt pedig mindig visszaűzte, parancsolta az a belső hang, hogy nézzen még szét, keresse, akit menteni lehet. Úgy közlekedett a fegyveres csapatok között, mintha angyal járna mögötte, előtte, biztosítva szabad elvonulását.

Oda, a sziklabérc Massadába sem jutott be a madár sem, de ő, a sápiózó, nyöszörgő kis Lilithel belecsúszott a vízmosásba a hegy lábánál, onnan egy odúba mászott, hogy megpihenjen kicsit a szikla alatt, de félt, igen, akkor valóban félt, oly közel volt az ostromlók tábora, behúzta magával Lilithet az odú mélyébe, s egyszerre csak földalatti útra lelt, de akkor már nem tudott

megállni, kíváncsi lett, hová visz az út, és az becsalogatta mélyen a hegy alá, a vaksötétbe, csak tapogatta a felfelé vivő lépcsőfokokat, és ahol kiért, a ciszterna nyílása volt, a város főterén.

Ki akart lépni a térre, keresni valakit, aki elvezeti az övéihez, talán vannak itt is Krisztus-követők, ám a téren tolongó sokaság olyan furcsa volt, olyan riasztó, lármás, idegen; visszahúzódtott hát, és várt, és akkor elszabadult odafenn a pokol.

Ő mindent hallott. A népgyűlés határozatát, hogy nem esnek rabságba, inkább önként mennek a halálba valamennyien, a kardok csattogását, az asszonyok, gyerekek sikolyát. Szeretett volna közbeszólni, hogy várjatok, a rabságból szökni is lehet, hogy ne tegyétek; de a belső hang hallgatást parancsolt, ezek már nem szívlelték volna meg a vén prófétanő szavát. Két gyermek állt a ciszterna mellett, egyedül, elhagyottan, szüleik tán rég elhullottak a hosszú harcok alatt, ezekkel nem törődött senki. Sírtak, ordítottak a szörnyű hangzavarban, de álltak, odaszegezve a rémület mozdulatlanságában, ő felnyúlt értük, és lehúzta őket a ciszternába, köpenye alá szorította őket, és visszabújt rejtekébe.

Elájultak, vagy elaludtak? Mindenesetre elcsendesedtek az eleven, emberi test melegében; ő pedig várt, dermedten és tehetetlenül, miközben az agyában zakatolt a vér, és nem tudta, visszatérjen-e a rejtekútra, nem fut-e a rómaiak kezébe, ha elindul; csak várt, míg odafönn elcsendesedett minden, s akkor, kinézve a térre, csak mozdulatlan tetemeket látott, és vért, min-

denütt vért, akkor összecsuklott ő is, és úgy érezte, akkor is úgy érezte, ereje végéhez ért, nem tud megmozdulni többé.

*

Sohasem lesz képes felidézni többé azt a végtelennek tűnt időt, alvilági látomás volt az, az iszony dermedtsége. Lilith kimerülten aludt, a gyermekek is, ő pedig kétségbeesett, vezérlő angyala elhagyta, a belső hang sem felel, nincs tovább.

Amikor a római tógába öltözött ember behajolt a ciszternába, és arámi nyelven felkiáltott: – Itt élet van! Élet! – csodálkozni is elfelejtett; nem bánta, bármi történik is, hagyja, hogy a ciszternából kiemelje őket az idegen, és tántorgó védenccével együtt átvezesse a holtak terén; kezeiken, lábakon lépkedtek át; ő ment utána, mint az alvajáró; az levitte őket a hegyről a sátrába, kenyeret és gyümölcsöt adott; aztán átvezette őket a táboron, majd az örök szeme előtt ki az útra; s amikor végre katonamentes tájra értek, elbúcsúzott tőlük.

– Mi a neved? – kérdezte tőle, mert tudni kívánta, hogy valódi ember-e a jótevő, vagy tán emberi formát öltött angyal, mire az így felelt: – Josephus Flavius... Joseph ben Mathiász – jelezte aztán zsidó voltát, s ő megköszönte segítségét; még mindig, mintha álomban járna, s azóta jön, jön, hazafelé, már nem a tűz úzi, csak a megpihenés vágya; s most itt a gazdátlan teve málhájában a levél: ez visszafordítja, ez pótolja a hangot, a tüzet, még el kell vánszorogni Jabnéba,

ha a Magasságos úgy akarta, hogy kihozza az öngyilkos városból a két gyermeket, bizonyára terve van velük, s ha terve van, annak be kell teljesednie.

A tó fölött, a sötétedő égen most látja a Fel-támadott alakját: indít és hív, int és küld újra.

– Íme, az Úr szolgálóleánya, legyen nekem a te igéd szerint! – idézi Mirjám egykori szavait, föltápászkodik, már nem olyan könnyen és rugalmasan, mint rég, hiszen a hetven évet is meghaladta, bár régi erejének morzsáit még őrzi engedelmes izmaiban – legyen úgy, ahogy te akarod! – sóhajt, talpra áll, odalép a tevéhez, kötőfékjénél fogva az alvókhoz vezet, majd rájuk kiált:
– Ébredjetek! Indulunk! Tovább!

TARTALOM

Claudia	7
Sebastianus	151
Magdaléna	241

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház
Luther Kiadója, 2003
Felelős kiadó: Kendeh K. Péter
A kötetet Galgóczi Andrea tervezte
Tördelő: Fodor Gábor
A borító Fra Angelico: *Noli me tangere* című
festményének felhasználásával készült.
Nyomdai kivitelezés: Dürer Nyomda Kft., Gyula
Felelős vezető: Megyik András ügyvezető igazgató

ISBN 963 9571 03 2